

ROCZNIK BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH

ISSN 1426-3777

Rok 31 • 2025 • Nr 58

ROCZNIK BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH

ISSN 1426-3777

Rok 31 • 2025 • Nr 58

**Federacja Bibliotek Kościelnych „Fides”
Warszawa**

RADA NAUKOWA

ks. dr Anton Babják (Katolicki Uniwersytet w Ružomberku)
dr hab. Henryka Ilgiewicz (Uniwersytet Wileński)
dr hab. Maria Kocójowa, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński)
dr hab. Swietłana Krawczenko (Narodowy Uniwersytet w Łucku)
prof. dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie)
bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu)
prof. dr hab. Irena Socha (Uniwersytet Śląski)
ks. dr Stanisław Zimniak SDB (Papieski Uniwersytet Salezjański w Rzymie)

RECENZENCI „FIDES. ROCZNIKA BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH” (2024)

ks. prof. dr hab. Henryk Olszar – Uniwersytet Śląski w Katowicach
prof. dr hab. Wanda Musialik – Politechnika Opolska
dr hab. Aleksandra Lubczyńska, prof. UJK – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
dr Artur Hamryszczak – Katolicki Uniwersytet Lubelski w Lublinie
dr hab. Maja Wojciechowska, prof. UG – Uniwersytet Gdański

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

o. Grzegorz Filipiuk OFMCap,
ks. Tomasz Garwoliński – sekretarz redakcji, ks. Joachim Giel (Münster),
ks. Piotr Tylec, Viktorija Vaitkevičiūtė (Wilno),
Bogumiła Warząchowska, ks. Jerzy Witczak,
ks. Kamil Zadrożny – redaktor naczelny

REDAKCJA JĘZYKOWA

Aleksandra Kowal (język polski)
dr Anna Seweryn (język angielski)

S P I S T R E Ś C I

Artykuły

Fryderyk Rozen	
Inkunabuły w bibliotekach kościelnych. Stan opracowania i perspektywy	11
Ks. Piotr Tylec	
Digitalizacja i udostępnienie zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu w latach 2009-2024	35
Ks. Jerzy Witczak	
Rola Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” w informatyzacji bibliotek kościelnych	63
Wisława Bertman	
Współczesne czasopisma ewangelickie w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach jako efekt współpracy biblioteki ze środowiskiem ewangelickim	87

Komunikaty

Tomasz Stolarczyk	
<i>Litterae Pastorales</i> z lat 1743-1780 jako osiemnastowieczne źródło do historii zakonu paulińskiego	119
Anna Lelonek	
Wspomnienie sylwetki częstochowskiego księgarza, Jerzego Badory (1920-2006)	127
Przemysław Zieliński	
Salvador Miranda (1939-2024) – bibliotekarz, wybitny dokumentalista i biograf Kolegium Kardynalskiego	133
Daniel Ziarkowski	
„Rycerzyk Niepokalanej” – przegląd archiwalnych numerów katolickiego czasopisma dla najmłodszych	141

Recenzje

Bogumiła Warząchowska

Anita Tomanek, *Francuska 12. Kalendarium działalności Domu Oświatowego na łamach „Polonii” i „Polski Zachodniej” (11 listopada 1934 – 1 września 1939 roku)*, Katowice 2023, Biblioteka Śląska, 339 s., 5 nlb., ISBN: 9788367152310 147

Ks. Henryk Olszar

Jerzy Myszor, *Słownik biograficzny mieszkańców Chełmu Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 2024, Biblioteka Śląska, 219 s., ISBN: 9788396505989 150

Daniela Dylus

Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej. 25 lat w służbie człowieka i książki, red. Henryk Olszar, Weronika Pawłowicz, Bogumiła Warząchowska, Katowice 2024, Biblioteka Śląska, 247 s., ISBN: 9788367152693 154

Sprawozdania

Maria Myszkowska-Matusiak

Niosąc w przyszłość dziedzictwo pontyfikatu. Ks. Andrzej Dobrzyński – dyrektor Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie 161

Bogumiła Warząchowska

Arcybiskup Damian Zimoń – współtwórca Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach – w dziewięćdziesiąt rocznicę urodzin 168

Michał Lasota

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Tydzień Trzech Kultur w Mieście Nauki – wystawa *Wiara, spotkanie, dialog. Trzy religie na śląskiej ziemi* 171

Magdalena Klugius

Wkład Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w organizację edytetu Wikimanii 2024 175

O. Grzegorz Filipiuk OFMCap <i>Zrównoważony rozwój bibliotek. Relacja ze spotkania BETH w Sarajewie</i>	179
Ks. Tomasz Garwoliński <i>„Studia Warmińskie” – sześćdziesiąt lat. Wystawa w Bibliotece „Hosianum” w Olsztynie</i>	181
Ks. Tomasz Garwoliński <i>500. rocznica hołdu pruskiego (1525). Wystawa w Bibliotece „Hosianum” w Olsztynie</i>	186
Edwin Klessa <i>XLII Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Trzciance</i>	192
Renata Dulian <i>W pięknie tego świata poznajemy prawdę o Bogu. O weekendowych wyjazdach pracowników Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie</i>	201
Ewelina Lasko <i>Trochę się nazbierało... – zbiórka elektrośmięci w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie</i>	212

Z życia Federacji

O. Grzegorz Filipiuk OFMCap <i>Sprawozdanie z działalności Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” i pracy Zarządu Federacji za okres od 5 września 2023 do 3 września 2024 roku</i>	217
Ks. Tomasz Garwoliński <i>Protokół z XXIX Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (Łódź-Łagiewniki, 3-5 września 2024 roku)</i>	222
O. Piotr Kłys <i>Sprawozdanie z XXIX Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (Łódź-Łagiewniki, 3-5 września 2024 roku)</i>	226
Ks. Tomasz Garwoliński <i>Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (online, 5 czerwca 2024 roku)</i>	229

Ks. Tomasz Garwoliński Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (online, 30 sierpnia 2024 roku)	230
Ks. Tomasz Garwoliński Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (online, 7 października 2024 roku)	232
Ks. Tomasz Garwoliński Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (online, 29 listopada 2024 roku)	234
O. Grzegorz Filipiuk OFMCap Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (Radom, 15-16 stycznia 2025 roku)	236
O. Grzegorz Filipiuk OFMCap Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (online, 26 lutego 2025 roku)	238
Ks. Tomasz Garwoliński Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (online, 21 maja 2025 roku)	241

TABLE OF CONTENTS

Articles

Fryderyk Rozen	
Incunabula in Church Libraries: Current State of Research and Perspectives	11
Fr. Piotr Tylec	
Digitization and Online Access to the Collection of the Diocesan Library in Sandomierz in the Years 2009-2024	35
Fr. Jerzy Witczak	
The Role of the Federation of Church Libraries „Fides” in the Computerization of Church Libraries	63
Wisława Bertman	
Contemporary Evangelical Periodicals in the Collection of the Silesian Library in Katowice as a Result of Collaboration with the Evangelical Community	87

Communications

Tomasz Stolarczyk	
<i>Litterae Pastorales</i> from the Years 1743-1780 as an Eighteenth-Century Source on the History of the Pauline Order	119
Anna Lelonek	
In Memory of Jerzy Badora (1920-2006) – a Bookseller from Częstochowa	127
Przemysław Zieliński	
Salvador Miranda (1939-2024) – Librarian, Distinguished Documentalist, and Biographer of the College of Cardinals	133
Daniel Ziarkowski	
„The Little Knight of the Immaculate”: A Review of Archival Issues of a Catholic Magazine for Children	141

Reviews

Bogumiła Warząchowska

Anita Tomanek, *Francuska 12. Kalendarium działalności Domu Oświatowego na łamach „Polonii” i „Polski Zachodniej” (11 listopada 1934 – 1 września 1939 roku)*, Katowice 2023, Silesian Library, 339 pp., 5 n.p., ISBN: 9788367152310 147

Fr. Henryk Olszar

Jerzy Myszor, *Biographical Dictionary of Residents of Chełm Śląski in the 19th and 20th Centuries*, Katowice 2024, Silesian Library, 219 pp., ISBN: 9788396505989 150

Daniela Dylus

Pastoral Ministry for Librarians of the Archdiocese of Katowice: 25 Years in the Service of People and Books, eds. Henryk Olszar, Weronika Pawłowicz, Bogumiła Warząchowska, Katowice 2024, Silesian Library, 247 pp., ISBN: 9788367152693 154

Reports

Maria Myszkowska-Matusiak

Carrying the Legacy of the Pontificate into the Future: Fr. Andrzej Dobrzyński – Director of the Documentation and Research Center of the Pontificate of John Paul II in Rome 161

Bogumiła Warząchowska

Archbishop Damian Zimoń – Co-founder of the Faculty of Theology at the University of Silesia in Katowice: On the Occasion of His Ninetieth Birthday 168

Michał Lasota

Theological Library of the University of Silesia in Katowice, Three Cultures Week in the City of Science: Exhibition *Faith, Encounter, Dialogue. Three Religions in Silesia* 171

Magdalena Klugius

The Contribution of the Theological Library of the University of Silesia in Katowice to the Organization of the Wikimania 2024 Edit-a-thon 175

Fr. Grzegorz Filipiuk OFMCap Sustainable Development of Libraries: Report from the BETH Meeting in Sarajevo	179
Fr. Tomasz Garwoliński Sixty Years of „The Studies of Warmia”: Exhibition at the „Hosianum” Library in Olsztyn	181
Fr. Tomasz Garwoliński 500th Anniversary of the Prussian Homage (1525): Exhibition at the „Hosianum” Library in Olsztyn	186
Edwin Klessa 42nd Christian Culture Week in Trzcianka	192
Renata Dulian <i>In the Beauty of this World We Discover the Truth about God: Week- end Trips of the Staff of the Pontifical University of John Paul II Library in Kraków</i>	201
Ewelina Lasko A Collection Built up Over Time...: E-Waste Collection at the Library of the Higher Theological Seminary in Tarnów	212

From the Life of the Federation

Fr. Grzegorz Filipiuk OFMCap Report on the Activities of the Federation of Church Libraries „Fides” and the Work of the Federation Board from September 5, 2023, to Sep- tember 3, 2024	217
Fr. Tomasz Garwoliński Minutes of the 29th General Assembly of the Federation of Church Li- braries „Fides” (Łódź-Łagiewniki, September 3-5, 2024)	222
Fr. Piotr Kłys Report from the 29th General Assembly of the Federation of Church Libraries „Fides” (Łódź-Łagiewniki, September 3-5, 2024)	226
Fr. Tomasz Garwoliński Minutes of the Federation Board Meeting of the Federation of Church Libraries „Fides” (online, June 5, 2024)	229

Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Federation Board Meeting of the Federation of Church Libraries „Fides” (online, August 30, 2024)	230
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Federation Board Meeting of the Federation of Church Libraries „Fides” (online, October 7, 2024)	232
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Federation Board Meeting of the Federation of Church Libraries „Fides” (online, November 29, 2024)	234
Fr. Grzegorz Filipiuk OFMCap	
Minutes of the Federation Board Meeting of the Federation of Church Libraries „Fides” (Radom, January 15-16, 2025)	236
Fr. Grzegorz Filipiuk OFMCap	
Minutes of the Federation Board Meeting of the Federation of Church Libraries „Fides” (online, February 26, 2025)	238
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Federation Board Meeting of the Federation of Church Libraries „Fides” (online, May 21, 2025)	241

ARTYKUŁY

Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych
Rok 31 (2025) nr 58, s. 11-34
ISSN 1426-3777

FRYDERYK ROZEN¹

INKUNABUŁY W BIBLIOTEKACH KOŚCIELNYCH. STAN OPRACOWANIA I PERSPEKTYWY

Nieustanne opracowywanie zbiorów inkunabułów w polskich bibliotekach kościelnych przynosi systematyczne efekty w postaci nowych katalogów drukowanych i internetowych, artykułów i monografii, a także udostępniania zdigitalizowanych woluminów w bibliotekach cyfrowych. Działania prowadzone w różnych ośrodkach przynoszą wielorakie korzyści. Kolejne etapy rozwoju krajowej inkunabulistyki były już okazją do podsumowania osiągnięć i do refleksji nad dalszymi pracami². Alodia Kawecka-Gryczowa omówiła sytuację przed ukazaniem się pierwszego tomu centralnego katalogu inkunabułów, z kolei jej uczeń i następca, Michał Spandowski, przedstawił prace przeprowadzone po publikacji drugiego tomu tegoż katalogu. Zachodzące obecnie głębokie przemiany w pracach katalogowych polskich bibliotek skłaniają do podjęcia próby ponownego podjęcia tematu stanu opracowania inkunabułów w perspektywie krajowej i międzynarodowej oraz zarysowania perspektyw dalszych badań. Specyfika bibliotek kościelnych pozwala na wyodrębnienie ich jako osobnego przedmiotu charakterystyki – rzecz jasna, z uwzględnie-

¹ Wydział Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

² A. Kawecka-Gryczowa, *Kłopoty z inkunabulami w skali międzynarodowej i polskiej*, „Przegląd Biblioteczny” 29,2 (1961), s. 148-158; M. Spandowski, *Uwagi o polskich katalogach inkunabułów*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 37-38 (2006), s. 351-402.

niem ich powiązań z instytucjami państwowymi. W realizacji tak określonego celu uwzględniono metody opracowania, organizację prac oraz osiągnięte wyniki i sposoby ich udostępnienia czytelnikom. W charakterze wprowadzenia podano podstawowe informacje o zbiorach inkunabułów w bibliotekach Kościoła w Polsce i historii ich opracowywania.

Istotną cechą kolekcji inkunabułów w większości bibliotek kościelnych jest fakt, że składają się one z jednolitych zespołów proveniencyjnych. W niektórych przypadkach zbiory te znajdują się do dziś w instytucjach, w których zostały pierwotnie zgromadzone. Tak jest w bibliotekach niektórych klasztorów małopolskich i w Bibliotece Jasnogórskiej. Kompletowany od XV wieku zasób posiada także krakowska Biblioteka Kapitulna. W niektórych bibliotekach klasztornych przechowuje się historyczne księgozbiory z bibliotek wielu placówek danego zgromadzenia³. Biblioteki seminaryjne stanowią schronienie dla części zbiorów pochodzących ze skasowanych klasztorów oraz z kolekcji utworzonych w różnych instytucjach kościelnych⁴. Przykładowo Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie posiada inkunabuły ze zniesionych w XIX wieku klasztorów wielkopolskich, także Biblioteka Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie posiada zbiory ze zlikwidowanych klasztorów, w tym dawną bibliotekę warszawskich misjonarzy⁵. W bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego (WSD) we Włocławku znajdują się książki z klasztorów zamkniętych przez władze rosyjskie w drugiej połowie XIX wieku, w tym kolekcje bernardynów z Warty, Koła i Kalisza oraz paulinów z Wieruszowa. Są także biblioteki kościelne, których inkunabuły wykazują zróżnicowane proveniencje. Przykładem jest tu Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL).

³ Biblioteka Kolegium Filozoficzno-Teologicznego Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie i Biblioteka Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie.

⁴ Np. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” posiada kolekcje pochodzące z kolegiaty w Dobrym Mieście, Warmińskiego Archiwum Biskupiego we Fromborku, bibliotek parafialnych i dekanalnych; J. Obłąk, Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, J. Wojtkowski, *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Olsztyn 2007, s. 6-7.

⁵ M. Osuch, *Pozyskiwanie inkunabułów przez biblioteki klasztorne w XVIII-wiecznej Warszawie na przykładzie sześciu druków popijarskich i pomisjonarskich pochodzących ze zbiorów Józefa Andrzeja Zatuskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 123 (2024), s. 385.

W Polsce inkunabuły należą do zbiorów ponad osiemdziesięciu bibliotek kościelnych: kapitulnych, seminaryjnych, uniwersyteckich i klasztornych⁶. Obecnie za sprawą odkryć nowych egzemplarzy, zakupów, darowizn i zmian organizacyjnych liczba ta mogła się nieznacznie zmienić. Wielkość zbiorów jest bardzo zróżnicowana: od ponad 1000 do jednego woluminu. Największe kolekcje, liczące ponad 1000 egzemplarzy, znajdują się w posiadaniu Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu, Biblioteki Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie, Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Dla porównania warto zaznaczyć, że do owej grupy potentatów należą trzy biblioteki państwowe: Biblioteka Jagiellońska (3666), Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego i Biblioteka Narodowa. Dwie biblioteki kościelne mają ponad 500 inkunabułów, mianowicie Biblioteka Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie i Wyższe Seminarium Duchowne w Pelplinie. Spośród bibliotek państwowych zasób podobnej liczebności zgromadziła PAN Biblioteka Gdańska. W jedenastu księżnicach kościelnych znajduje się ponad 100 druków piętnastowiecznych. Są to biblioteki: dominikanów w Krakowie, seminarium w Olsztynie, kapitulna w Krakowie, karmelitów trzewickowych w Krakowie, diecezjalna w Sandomierzu, kanoników regularnych w Krakowie, cystersów w Mogile, seminarium w Lublinie, paulinów na Jasnej Górze, franciszkanów w Poznaniu i w Krakowie.

Biblioteki kościelne w Polsce zgromadziły około 8 tys. inkunabułów na mniej więcej 25 tys. znanych egzemplarzy, co stanowi 32 proc. zbiorów krajowych. Wśród owych 8 tys. znajdują się książki unikatowe w skali światowej. Na pierwszym miejscu można wymienić polonicum bibliograficzne *Breviarium Warmiense* (Nürnberg, Georg Stuchs, [non

⁶ Ostatnie całościowe opracowanie wymienia osiemdziesiąt dwie biblioteki kościelne posiadające inkunabuły; zob. *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur* (dalej: IBP), t. 2, composuerunt M. Bohonos, M. Spandowski, E. Szandorowska, moderante Alodia Kawecka-Gryczowa, Wratislaviae 1993, s. XVI. Tom drugi zawiera także wykaz inkunabułów utraconych podczas II wojny światowej, w tym pokazną listę strat instytucji kościelnych. W tomie drugim podano dane uwspółcześnione w porównaniu z informacjami z tomu pierwszego *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, t. 1, moderante A. Kawecka-Gryczowa, composuerunt M. Bohonos, E. Szandorowska, Wratislaviae 1970. Zrezygnowano z publikacji tomu trzeciego, który w planach A. Kaweckiej-Gryczowej miał rejestrować proveniencje inkunabułów.

post 1497]) ze zbiorów olsztyńskiego „Hosianum”⁷. Wśród unikatów są tzw. prognostyki, których przetrwaniu nie sprzyjało przeznaczenie na jednoroczną lekturę. W Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie znajdują się np. *Fragmenta prognostici ad annum 1493* Baptisty Pia-siusa [Cremona, Carolus de Darleriis, ca. 1492]⁸, a także *Prognosticon* Johannea Virdunga [Leipzig, Conrad Kachelofen, ca. 1498-1499?]⁹. Inne unikaty to druki szkolne niszczone wskutek zaczytania. W Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie przechowuje się *Vocabula pro juvenibus* [Leipzig, Conrad Kachelofen, ok. 1489-1497]¹⁰. Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu posiada *Passio Pragensium* [Leipzig, Marcus Brandis, post 1 X 1483]¹¹.

Zręby polskiej inkunabulistyki – obok pionierskiego dzieła *Bibliograficznych ksiąg dwoje* Joachima Lelewela¹² – współtworzył katalog inkunabułów Biblioteki Kapitulnej w Krakowie ks. Ignacego Polkowskiego wydany w 1887 roku¹³. Kolejne katalogi ogłosili drukiem: o. Gerard Kowalski¹⁴, ks. Kamil Kantak¹⁵ oraz ks. Leon Formanowicz¹⁶. Katalog ks. Formanowicza został opracowany zgodnie z najnowocześniejszymi wówczas metodami przyjętymi w centralnym katalogu inkunabułów *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW) opracowywanym w bawarskiej Staatsbibliothek. Propozycję zasad katalogowania inkunabułów opracowaną przez Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke przedstawiono w 1910 roku, natomiast pierwszy tom GW ukazał się w 1925 roku. Ks. Formanowicz uwzględnił także cechy indywidualne egzemplarzy: oprawy, oznaczenia własnościowe, ślady lektury. Publikacja okazała się pracą wzorcową na tyle, że zdaniem M. Spandowskiego „zde-

⁷ IBP 1289; J. Obląk, Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, J. Wojtkowski, *Katalog inkunabułów*, poz. 69.

⁸ IBP 4430.

⁹ IBP 5672.

¹⁰ IBP 4430.

¹¹ IBP 4171.

¹² J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 1-2, Wilno 1823-1826.

¹³ I. Polkowski, *Dwieście najstarszych inkunabułów z Biblioteki Kapitulnej Krakowskiej od roku 1462-1500*, Kraków 1887.

¹⁴ G. Kowalski, *Katalog inkunabułów biblioteki opactwa mogińskiego oraz katalog inkunabułów biblioteki klasztoru Cystersów w Szczyrzycu*, Kraków 1915.

¹⁵ K. Kantak, *Spis książek z XV wieku Książnicy Seminarjum Duchownego w Poznaniu*, cz. 1, Poznań 1918.

¹⁶ *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie*, z. 1 [Spis alfabetyczny], opr. L. Formanowicz, Poznań 1939.

cydowana większość publikowanych później katalogów poszczególnych bibliotek powtarza ten wzorzec w mniej lub bardziej udany sposób”¹⁷.

Biblioteki kościelne miały także udział w powstaniu nowoczesnej bibliografii polskiej i jej epokowego dzieła: *Bibliografii polskiej* Estreicherów, w której zarejestrowano inkunabuły biblioteki kapitulnej w Krakowie, seminariów w Poznaniu i Warszawie, biblioteki kapitulnej w Poznaniu oraz karmelitów we Lwowie. Informacje o inkunabułach ze zbiorów kościelnych sąsiadują w *Bibliografii polskiej* z zapisami o zasobach Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Czartoryskich, Biblioteki Kórnickiej oraz Ossolineum.

W dwudziestoleciu międzywojennym kustosze bibliotek kościelnych podejmowali także inicjatywy biblioteczne instytucji państwowych. Kazimierz Piekarski w *Inwentarzu inkunabułów bibliotek polskich* uwzględnił zbiory sześciu bibliotek kościelnych na ogólną liczbę dwunastu bibliotek, których zbiory zostały ujęte w publikacji¹⁸. Były to biblioteki: augustianów w Krakowie, kamedułów z Bielan pod Krakowem, karmelitów trzewickowych w Krakowie i we Lwowie, katedry lwowskiej, kościoła św. Marka w Krakowie. W różnych bibliotekach można natrafić na ślady tego wybitnego badacza (spisy starych druków, korespondencja, notatki). Warto byłoby poszukać ich w sposób systematyczny i zebrać materiał do omówienia działalności i warsztatu tego wybitnego bibliotekarza.

Tak jak przed wojną prace powojenne rozwijano w dwóch kierunkach: wznowiono ogólnokrajową rejestrację oraz katalogowanie poszczególnych zasobów. W Bibliotece Narodowej podjęto na nowo prace nad katalogiem centralnym, który opracowywano we współpracy z innymi bibliotekami. W Archiwum Biblioteki Narodowej znajduje się dokumentacja tej pracy, w tym obfita korespondencja z bibliotekarzami obejmująca ustalenia merytoryczne i organizacyjne. Przeprowadzone z autopsji badania z wykorzystaniem bogatej literatury przedmiotu pozwoliły na opracowanie precyzyjnych opisów bibliograficznych i wykrycie szeregu wariantów wydawniczych.

W 1961 roku Alodia Kawecka-Gryczowa opublikowała artykuł omawiający stan i organizację opracowania inkunabułów w Polsce na tle

¹⁷ M. Spandowski, *Uwagi o polskich katalogach inkunabułów*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 37-38 (2006), s. 356.

¹⁸ K. Piekarski, *Inwentarz inkunabułów bibliotek polskich*, serja pierwsza, Kraków 1925.

bibliotekarstwa europejskiego¹⁹. Data publikacji nie była przypadkowa. Po powojennej przerwie zintensyfikowano starania o kontynuację ogólnoświatowej bibliografii druków piętnastowiecznych pt. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. Na międzynarodowej konferencji zorganizowanej w 1959 roku w berlińskiej Deutsche Staatsbibliothek potwierdzono celowość kontynuacji prac nad GW, postanowiono utworzyć centralne ośrodki krajowe koordynujące prace nad inkunabułami i współpracę z redakcją GW. Materiały zebrane w ramach opracowania katalogów narodowych miały służyć uzupełnieniu bibliografii światowej. W Polsce zadania centralnego ośrodka inkunabulistycznego, kontynuując przedwojenną tradycję, przyjęła Biblioteka Narodowa, która prowadziła już zaawansowane prace nad pierwszym tomem ogólnopolskiego katalogu *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur* (IBP).

Tak nakreślona organizacja prac utrzymywała się przez blisko siedemdziesiąt lat. Zespół inkunabulistów BN współpracował z bibliotekami krajowymi stosownie do ich możliwości rozciągających się w zakresie od zaawansowanego udziału merytorycznego po udostępnienie zbiorów i życzliwą gościnność. Bogata korespondencja między Zakładem Starych Druków a bibliotekami kościelnymi zawiera wiele przykładów wzajemnego zrozumienia i zaangażowania we wspólną pracę. Prowadzenie prac katalogowych na licznie udostępnianych oryginałach umożliwiło opracowanie szeregu wariantów typograficznych zamieszczonych w IBP i do dzisiaj aktualnych.

Efektem wieloletnich prac katalogowych są dwa tomy IBP prezentujące stan polskich zbiorów inkunabułów na rok 1988. Ostatnim rezultatem koordynacji działań na poziomie miejscowym i centralnym jest katalog inkunabułów „Hosianum” z 2007 roku²⁰. W 2024 roku materiały IBP zostały przekazane do Archiwum Biblioteki Narodowej, dzieląc los innych wygaszonych katalogów centralnych²¹, w tym zamkniętego centralnego katalogu starych druków²². W tym samym czasie realia krajowych prac nad inkunabułami uległy zasadniczym zmianom.

¹⁹ A. Kawecka-Gryczowa, *Kłopoty z inkunabułami*, s. 148-158.

²⁰ J. Obłąk, Z. Jaroszewicz-Pierśławcew, J. Wojtkowski, *Katalog inkunabułów*.

²¹ J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, *Wygazanie, marginalizowanie, redukowanie? O kilku projektach bibliograficzno-katalogowych Biblioteki Narodowej*, w: *Bibliografi@. Historia, teoria, praktyka*, red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 191-192.

²² *Tamże*, s. 196.

II. 1. Wyniki wyszukiwania inkunabułu w Połączonych Katalogach Biblioteki Narodowej na przykładzie dzieła Pierre'a de la Palu *Sermones Thesauri novi de sanctis* (Strassburg, Martinus Flach, 1493)

W 2018 roku w ramach budowy ogólnokrajowej sieci bibliotecznej dla bibliotek korzystających z systemu Alma wprowadzono modelowe rozwiązania w katalogowaniu²³. W zakresie inkunabułów najważniejszym elementem systemu centralnego katalogowania jest stosowanie osobnego opisu bibliograficznego dla egzemplarza (ewentualnie egzemplarzy) z każdej biblioteki, której zbiory należą do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Opisy egzemplarzy z poszczególnych instytucji powinno się sporządzać według ogłoszonych w 2020 roku zasad katalogowania „wszystkich typów publikacji gromadzonych i udostępnianych w bibliotekach”²⁴, w ramach których podano jednolite wytyczne katalo-

²³ Biblioteka Narodowa, *Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotek poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek*, bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa-2.0/budowa-ogolnokrajowej-sieci-bibliotecznej-poprzez-zintegrowany-system-zarzadzania-zasobami-bibliotek, 15.05.2025. Więcej na temat tworzenia ogólnokrajowej sieci bibliotecznej: zob. Repozytorium Instytucjonalne Uniwersytetu Warszawskiego, J. Franke, *Projekt OMNIS Biblioteki Narodowej*, Warszawa 2024, repozytorium.uw.edu.pl/entities/publication/56347d88-3d7d-414f-ae7f-7a69267a6af8, 15.05.2025.

²⁴ Biblioteka Narodowa, *Nowe przepisy katalogowania. Prezentacja przed publikacją. Referat Szymona Kielpińskiego*, bn.org.pl/zapraszamy/3877-nowe-przepisy-katalogowania-prezentacja-przed-publicacja-referat-szymona-kielpinskiego.html, 15.05.2025.

gowania starodruków – bez wyodrębniania osobnych przepisów dla inkunabułów²⁵. Przepisy te wykluczają zastosowanie opisów z IBP, z którymi są zasadniczo sprzeczne²⁶. Trzecim istotnym dla opracowania inkunabułów aspektem ogólnokrajowej sieci bibliotecznej jest objęcie nią określonych instytucji. Do 2025 roku przewiduje się jej wdrożenie w 146 bibliotekach²⁷. Siłą rzeczy część bibliotek posiadających zbiory inkunabułów pozostanie poza tak zorganizowanym przedsięwzięciem. Po blisko sześćdziesięciu latach funkcjonowania ogólnokrajowego systemu współpracy między bibliotekami krajowymi, Biblioteką Narodową i redakcją GW nastąpił powrót do stanu, który A. Kawecka-Gryczowa nazwała obrazowo „rozproszkowaniem”²⁸.

Odsunięcie od głównego nurtu badań spotyka coraz więcej efektów prac prowadzonych w polskich bibliotekach, bynajmniej nie tylko kościelnych. Nowe egzemplarze (zidentyfikowane lub zakupione) częstokroć nie widnieją w GW ani w drugiej bibliografii światowej, *Inkunabula Short Title Catalogue* (ISTC)²⁹. W katalogach zagranicznych częstokroć nieobecne są również efekty prac digitalizacyjnych, na czele z imponującym projektem zeskanowania niemal wszystkich inkunabułów Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu³⁰. Użytkownicy międzynarodowych katalogów nie otrzymują również informacji o woluminach zdigitalizowanych w kolekcji inkunabułów Biblioteki Wyż-

²⁵ Wydawnictwo biblioteki przygotowuje ich publikację w formie książkowej; zob. Biblioteka Narodowa, *Nowe przepisy katalogowania – relacja z seminarium*, bn.org.pl/aktualnosci/3895-nowe-przepisy-katalogowania---relacja-z-seminarium.html, 15.05.2025. Zob. też *Sprawozdanie Biblioteki Narodowej za rok 2020*, opr. M. Kozłowska, Warszawa 2021, s. 38.

²⁶ Kluczową zmianą jest wprowadzenie wytycznej „bierz, co widzisz” oraz zalecenie, że „opis powinien być możliwie szczegółowy”. Konsekwencją tych decyzji są generalne zasady w zakresie stref wydania, adresu wydawniczego i opisu fizycznego: 2.3 Podstawowym źródłem danych dla strefy tytułu i oznaczenia odpowiedzialności jest strona tytułowa lub jej substytut. 4.3 Podstawowym źródłem danych dla strefy adresu wydawniczego (strefy publikacji, produkcji, dystrybucji itp.) jest strona tytułowa lub jej substytut, lub kolofon. 5. Strefa opisu fizycznego obejmuje: określenie objętości druku, oznaczenie ilustracji. Zob. Biblioteka Narodowa, *Przepisy katalogowania. Starodruki*, przepisy.bn.org.pl/przepisy-katalogowania/starodruki, 15.05.2025.

²⁷ *Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotek*.

²⁸ A. Kawecka-Gryczowa, *Kłopoty z inkunabulami*, s. 149.

²⁹ Opracowanie zbiorów przynosi znaczące odkrycia nowych inkunabułów; zob. J. Łukaszewski, *Inkunabuly odnalezione w trakcie inwentaryzacji zasobu Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie*, w: *Książka dawna i jej właściciele*, red. D. Sidorowicz-Mulak, A. Franczyk-Cegła, t. 1, Wrocław 2017, s. 239-268.

³⁰ Biblioteka cyfrowa Silesia Sacra zawiera łącznie ponad 2400 pozycji, w tym niemal wszystkie inkunabuly w posiadaniu Biblioteki Kapitulnej – a jest to jedna z największych kolekcji druków piętnastowiecznych w Polsce. Zob. Silesia Sacra, silesiasacra.pl, 15.05.2025.

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
sprawdź dostępność w tej bibliotece

Szczegóły

Tytuł	Sermones Thesauri novi de sanctis Pseudo - Petrus de Palude.
Twórca	La Palu, Pierre de (1278-1342) >
Opis fizyczny	2°.
Wydawca	Strassburg : Mart. Flach
Data publikacji	1493
Uwaga	C 5428. IBP 4374. LT - . ST 160.
Forma i typ	Książki Starodruki
Język	łacina

Biblioteka Narodowa
W: Magazyn Starych Druków ; SD Inc.F.1271
(egzemplarze: 1, dostępne: 1, zamówienie: 0)

Szczegóły

Tytuł	Sermones Thesauri novi de sanctis.
Twórca	La Palu, Pierre de (1278-1342) Autor > Flach, Martin (1440-1500) Druk >
Opis fizyczny	265 kart ; 2°.
Wydawca	Strasbourg : Martinus Flach
Data publikacji	1493
Uwaga	C 5428. IBP 4374. BN 15 782.
Forma i typ	Starodruki Książki
Język	łacina

Uniwersytet Jagielloński
sprawdź dostępność w tej bibliotece

Szczegóły

Tytuł	Sermones Thesauri novi de sanctis.
Twórca	La Palu, Pierre de (1278-1342) Autor > Flach, Martin (1440-1500) Druk >
Opis fizyczny	2°.
Wydawca	Strassburg : Martinus Flach
Data publikacji	1493
Uwaga	Opis wg IBP: GW online, GW M41815 ISTC online, ip00516000 IBP. 4374
Forma i typ	Starodruki Książki
Temat	Chrześcijaństwo > Rok liturgiczny > Święci i błogosławieni >
Gatunek	Kazania Kazania o świętych
Dziedzina i ujęcie	Religia i duchowość
Język	łacina

II. 2. Opisy bibliograficzne inkunabuły w Połączonych Katalogach Biblioteki Narodowej na przykładzie dzieła Pierre'a de la Palu *Sermones Thesauri novi de sanctis* (Strassburg, Martinus Flach, 1493)

szezo Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie, dostępnej w Warmińsko-Mazurskiej Bibliotece Cyfrowej³¹, o zasobach Biblioteki Cyfrowej Armarium zawierającej kopie cyfrowe inkunabułów ze zbiorów krakowskich dominikanów³² i o cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu³³.

W przeciwieństwie do prac w wymiarze ogólnokrajowym wykluczenie to nie dotknęło katalogowania na poziomie lokalnym ani współpracy niektórych bibliotek. Wyniki prac realizowanych w poszczególnych bibliotekach lub grupach bibliotek kościelnych publikowano w postaci drukowanych katalogów oraz wprowadzano opisy do baz internetowych. Pierwszy powojenny katalog inkunabułów należących do bibliotek kościelnych miał znaczenie symboliczne, stanowił bowiem rekonstrukcję zniszczonego podczas wojny drugiego zeszytu katalogu inkunabułów Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie autorstwa Formanowicza³⁴. Następnie ukazało się jeszcze kolejnych dziesięć katalogów drukowanych. Opracowano w nich inkunabuły następujących księżnic (w kolejności chronologicznej publikowania katalogów): Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie (zespół seminaryjny)³⁵, Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego³⁶, Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie³⁷, biblioteki reformatów w Przemyślu³⁸, biblioteki kapucynów w Krakowie³⁹, kamedułów na podkrakowskich Bielanych⁴⁰, Biblioteki

³¹ Warmińsko-Mazurska Biblioteka Cyfrowa, wmbc.olsztyn.pl/dlibra/collectiondescription/ 35, 15.05.2025.

³² Dominikańska Biblioteka Cyfrowa Armarium, bc.dominikanie.pl, 15.05.2025.

³³ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu. Biblioteka Cyfrowa, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/14, 15.05.2025.

³⁴ *Rekonstrukcja drugiego zeszytu Katalogu inkunabułów Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie księdza Leona Formanowicza*, opr. J. Wojtkowski, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 18 (1969), s. 81-124.

³⁵ J. Rył, *Katalog inkunabułów zespołu seminaryjnego Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 25 (1972), s. 115-208.

³⁶ M. Kunowska, *Katalog inkunabułów Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 36 (1978), s. 105-142.

³⁷ K. Antosiewicz, *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie*, „Analecta Cracoviensia” 12 (1980), s. 333-482.

³⁸ R. Nir, *Inkunabuły w Bibliotece OO. Reformatów w Przemyślu*, „Studia Theologica Varsoviensia” 16,2 (1978), s. 259-268.

³⁹ Tenże, *Inkunabuły w Bibliotece OO. Kapucynów w Krakowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 11 (1983), s. 307-313.

⁴⁰ Tenże, *Inkunabuły w Bibliotece OO. Kamedułów na Bielanych pod Krakowem*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 11 (1983), s. 314-336.

Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie⁴¹, Biblioteki Opactwa Cystersów w Szczyrzycu⁴², Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie⁴³, Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie⁴⁴ oraz biblioteki paulinów na Jasnej Górze i na krakowskiej Skałce⁴⁵.

Struktura i zawartość opisów różnią się w zależności od rodzaju i przeznaczenia bibliografii bądź katalogu. W *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* stosuje się przepisy opracowane specjalnie na potrzeby centralnej bibliografii druków piętnastowiecznych. Opis umożliwia precyzyjną identyfikację jednostek bibliograficznych oraz ich wyposażenia typograficznego. Drugi z centralnych katalogów, *Incunabula Short Title Catalogue*, zbiera informacje z literatury bibliograficznej. Katalogi krajowe, w tym polskie IBP, podają lokalizację egzemplarzy, których opis bibliograficzny ogranicza się do podstawowych informacji. Ta sama zasada obowiązuje w katalogach poszczególnych bibliotek skupionych na opisie cech nabytych egzemplarzy.

Jadwiga Rył opublikowała katalog inkunabułów biblioteki seminarium duchownego włączonej w latach trzydziestych XX wieku do Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie⁴⁶. Zastosowany przez autorkę schemat katalogu wykorzystywała większość autorów późniejszych prac tego rodzaju, dlatego warto w tym miejscu go omówić. Wstęp zawiera historię kolekcji, jej charakterystykę oraz metody opracowania. Opis bibliograficzny przyjęto za IBP. W cytacie bibliograficznej wykorzystano podstawowe bibliografie inkunabułów służące do identyfikacji jednostek wydawniczych⁴⁷ oraz katalogi polskie. W opisach egzem-

⁴¹ J.M. Marszałska, *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie*, Tarnów 1997.

⁴² Taż, *Katalog inkunabułów Biblioteki Opactwa OO. Cystersów w Szczyrzycu*, Kraków – Tyniec 2002.

⁴³ J. Obłąk, Z. Jaroszewicz-Pierśławcew, J. Wojtkowski, *Katalog inkunabułów*.

⁴⁴ J. Tondel, *Inkunabuły w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie*, Toruń 2007.

⁴⁵ J. Łuniewski, *Inkunabuły w zbiorach paulinów polskich. Katalog i opracowanie*, Katowice 2023.

⁴⁶ J. Rył, *Katalog inkunabułów zespołu seminaryjnego*.

⁴⁷ W. Copinger, *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum*, cz. 1-2, Berlin 1926; *Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts. Ein bibliographisches Verzeichnis*, Halle a. S. 1914; L. Hain, *Repertorium bibliographicum in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi, ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel accuratius recensentur*, t. 1-2, Stuttgartia 1826-1838; *Nachträge zu Hain's Repertorium bibliographicum und seinen Fort-*

plarzy autorka dążyła do możliwie dokładnego uwzględnienia cech indywidualnych woluminów: proveniencji, zdobień, gloss i zapisów, defektów, opraw i adligatów. Zapisy proveniencyjne podano *in crudo*, określając także przybliżony czas powstania tekstów niedatowanych. Opisy opraw zawierają materiał, z którego wykonano okładziny, oraz informację o ewentualnych zdobieniach i technice ich wykonania. Aparat naukowy składa się z indeksów: topograficznego drukarzy i nakładców, konkordancji numerów katalogu i numerów bibliograficznych oraz numerów katalogu i sygnatur inkunabułów, indeksu proveniencji i wykazu inkunabułów zawierających różnego rodzaju zapisy (ceny, glossy polskie, glossy niemieckie, słowniki i inne). W indeksie proveniencji zamieszczono osobny spis literatury wykorzystanej do identyfikacji dawnych właścicieli, a także krótkie charakterystyki osób i instytucji, w posiadaniu których znajdowały się niegdyś skatalogowane inkunabuły. Tak opracowany katalog przynosi informacje ze wszystkich obszarów badawczych nad dawną książką: bibliograficznych, dotyczących czytelnictwa i dziejów bibliotek. Najskromniej przedstawiają się opisy tegumentologiczne, ograniczone do najbardziej podstawowych danych. Niemniej mimo ich lakoniczności stanowią one ważną podstawę dalszych prac oparoznawczych. Z niewielkimi modyfikacjami (osobny wykaz nakładców) opisaną strukturę przyjęli: Maria Kunowska w katalogu inkunabułów Biblioteki KUL, s. Klara Antosiewicz w katalogu inkunabułów krakowskiej Biblioteki Kapitulnej, ks. Roman Nir w katalogach inkunabułów z biblioteki reformatów w Przemyślu oraz kapucynów i kamedułów krakowskich, Jolanta M. Marszałska w katalogach inkunabułów z biblioteki seminaryjnej w Tarnowie oraz w klasztorze Cystersów w Szczyrzycu, bp Julian Wojtkowski w katalogu biblioteki olsztyńskiego „Hosianum”.

Wyjątkowy charakter ma katalog inkunabułów biblioteki seminaryjnej w Pelplinie opracowany przez Janusza Tondela. Opis cech nabytych druków piętnastowiecznych został w tej pracy znacząco rozbudowany. Wstęp do katalogu to monograficzne omówienie historii kolekcji, opraw i proveniencji, które we wcześniejszej literaturze omawiano w ogólnych zarysach. Rozbudowane opisy opraw, ze szczególnym uwzględnieniem

setzungen als Probe des Gesamtkatalogs der Wiegendrucke, Leipzig 1910; D. Reichling, *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Additiones et emendationes*, Fasc. 1-6: *Indoces fasciculorum*, Monachii 1905-1911; *Supplementum*, Monachii 1914.

wycisków, posłużyły do identyfikacji warsztatów introligatorskich. Katalog ten wyróżnia się także wyjątkową formą edytorską. Zawiera liczne ilustracje służące jako cenny materiał warsztatowy, zwłaszcza do badań oprawoznawczych.

Dziesięć powojennych katalogów drukowanych objęło jedną z czterech największych kolekcji krajowych liczących ponad 1000 inkunabułów, mianowicie kolekcję Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie (zespół seminaryjny oraz biblioteka kapitulna według stanu przedwojennego). Z dwóch bibliotek posiadających ponad 500 egzemplarzy katalog ma biblioteka seminarium w Pelplinie. Z czternastu bibliotek, w których znajduje się ponad 100 inkunabułów, katalogi drukowane ma sześć bibliotek kościelnych⁴⁸.

Opracowanie katalogowe objęło też zbiory utracone. Na podstawie rejestracji Kazimierza Piekarskiego opisano zaginiony zasób druków piętnastowiecznych Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku⁴⁹. Rekonstrukcja ta objęła opis cech indywidualnych egzemplarzy, co poszerzyło stan wiedzy w stosunku do rejestracji strat wojennych w IBP, gdzie podano dane bibliograficzne. Pole do dalszych badań nad utraconymi inkunabułami z księżnic kościelnych pozostaje nadal szerokie: ponad 140 inkunabułów utraciła biblioteka seminaryjna w Pelplinie, ok. 100 seminarium we Włocławku, trzydzieści pięć zaś Biblioteka Archidiecezjalna w Poznaniu⁵⁰.

Komputeryzacja, a następnie cyfryzacja katalogów bibliotecznych stworzyły bibliotekom kościelnym nowe możliwości opracowania i udostępniania zbiorów. Omówienie historii przenoszenia katalogów kościelnych do Internetu wymagałoby osobnego artykułu, stąd w tym miejscu przedstawiono ich stan obecny. Skatalogowanie inkunabułów w bazach online nie jest jeszcze powszechne w bibliotekach kościelnych, niemniej wiele seminariów i klasztorów wprowadziło już do Internetu informacje o swych zasobach najstarszych druków. W większości przypadków opisy sporządzono zgodnie z instrukcją opracowaną w Centrum NUKAT, odrębną od przepisów dla druków

⁴⁸ Biblioteka Jasnogórska, biblioteka „Hosianum” w Olsztynie, Biblioteka Kapitulna w Krakowie, Biblioteka WSD w Tarnowie, Biblioteka KUL i Biblioteka oo. Cystersów w Mogile.

⁴⁹ J. Marszałska, W. Graczyk, *The Lost Collection of Incunabula of the Seminary Library in Płock*, Warszawa 2023.

⁵⁰ IBP, t. 1, s. XXXI.

z XVI-XVIII wieku⁵¹. Wynikająca stąd jednolitość metadanych stanowi duże ułatwienie dla użytkowników katalogów. Jednolitość opisów bibliograficznych pozwala wielu bibliotekom kościelnym prezentować informacje o swoich zasobach w dwóch bazach ogólnokrajowych: w Centralnym Katalogu Bibliotek „Fides”⁵² obejmującym instytucje kościelne oraz w Narodowym Uniwersalnym Katalogu Centralnym (NUKAT), do którego należą państwowe i kościelne biblioteki naukowe. Spośród bibliotek o największych zbiorach inkunabułów opisy druków piętnastowiecznych wprowadziły do katalogu „Fides” i NUKAT: Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Biblioteka Główna Prowincji św. Franciszka z Asyżu Zakonu Braci Mniejszych (Franciszkanów) oraz Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Zdigitalizowane inkunabuły ze zbiorów bibliotek należących do katalogu „Fides” dostępne są w Księgozbiorze Wirtualnym Federacji „Fides”⁵³. Obiekty te wyszukiwane są także poprzez Federację Bibliotek Cyfrowych⁵⁴. Poprzez tę samą multiwyszukiwarkę można dotrzeć do inkunabułów w Bibliotece Cyfrowej KUL⁵⁵.

W katalogach „Fides” i NUKAT stosuje się zasady opisu przyjęte w IBP i odpowiadające w kluczowych punktach metodom stosowanym w katalogach międzynarodowych. Przyjmowany jest jeden wspólny opis bibliograficzny dla wszystkich egzemplarzy poszczególnych tytułów, osobne zaś opisy otrzymują poszczególne egzemplarze (il. 3). Druki piętnastowieczne są katalogowane według odpowiednich przepisów, odmiennych od zasad dla druków późniejszych. Opisy bibliograficzne wykorzystują ujednolicone formy tytułu i adresu wydawniczego zamiast odpisywania ich *in crudo* (po taką formę tytułu i adresu wydawniczego czytelnika odsyła się do GW). Nie wszystkie biblioteki kościelne należą do katalogu Federacji Bibliotek Kościelnych, prezentują zatem swe zbiory w samodzielnych katalogach. Najważniejszym przykładem jest

⁵¹ *Opis inkunabułów w katalogu NUKAT*, opr. H. Mieczkowska, konsult. M. Spandowski, Warszawa 2010, centrum.nukat.edu.pl/images/files/ustalenia/bibliograficzne/021_inkunabuły_2010.pdf, 15.05.2025.

⁵² Centralny Katalog Bibliotek „Fides”, katalog.fides.org.pl, 15.05.2025.

⁵³ Księgozbiór Wirtualny Federacji „Fides”, digital.fides.org.pl/dlibra, 15.05.2025.

⁵⁴ Federacja Bibliotek Cyfrowych, fbc.pionier.net.pl, 15.05.2025.

⁵⁵ Biblioteka Cyfrowa KUL, dlibra.kul.pl/dlibra, 15.05.2025.

Biblioteka Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie (il. 4)⁵⁶. Przeszukiwanie zasobów inkunabułów wszystkich bibliotek kościelnych Polsce możliwe jest jedynie poprzez zagraniczne katalogi podające lokalizację egzemplarzy: GW, *Incunabula Short Title Catalogue*⁵⁷ i *Universal Short Title Catalogue*⁵⁸. Podawane w nich dane są jednak niepełne, gdyż nie uwzględniają nowo odkrytych ani nowo pozyskanych woluminów.

Summa angelica de casibus conscientiae / Cum additione Hieronymi Tornieli.

Autor: Anioł Carletti z Chivasso (błogosławiony, 1411-1495) [Autor] Q

Współtwórca(-y): Tornieli, Girolamo, (14...-1508) [Wydawca] Q | Nicolaus von Frankfurt, (14...-po 1516) [Druk] Q

Rodzaj materiału: Tekst

Szczegóły wydania: Venezia : Nicolaus de Francofordia, 30 X 1487.

Place of publication: Włochy Wenecja.

Opis: 4°

Typ zawartości: Tekst Tryb odtwarzania: Bez urzędzenia pośredniczącego Typ nośnika: Wolumin

Provenances: Roxolanus, Mikołaj ; Klasztor Bernardynów (Radom) .

Tematy: Chrześcijaństwo Q | Etyka Q | Filozofia średniowieczna Q

Rodzaj/forma: Komentarz Q

Discipline: Religia i duchowość Q | Filozofia Q

Zasoby online: Kliknij tutaj, aby uzyskać dostęp online

Dostępne także w postaci elektronicznej.

Egzemplarze (4)

Uwagi (8)

Autor według IBP.

GW, 1925 (8°)

IBP, 351

Dostępne także w postaci elektronicznej.

Biblioteka Diecezjalna Sandomierz 000273 Liber isti deputat[us] p[ro] libraria Radomiensis [...] frem Nicolau Roxolanum [...] 1581 [pierwsza k.]; 133 [grzbiet].

Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej Inc. 283 1. Iste codicellus est conessus pro loco Tharnoviensi per fratrem Michaelen de ibidem [XVI w.]; 2. Pro cella Patris Guardiani loci Tharnoviensis [XVI w.]

Biblioteka Diecezjalna Sandomierz 000273 Deska, skóra ciemna, dwie zapinki. Ramki strychowane, tłoczenia (monogram IHS, motywy roślinne i geometryczne).

Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej Inc. 283 deski, sk. brąz., tłocz. śl., klamry.

Il. 3. Opis bibliograficzny i opisy cech indywidualnych inkunabułów w Centralnym Katalogu Bibliotek „Fides” na przykładzie dzieła Angelusa de Clavasio *Summa angelica de casibus conscientiae* (Venezia, Nicolaus de Frankfordia, 30 X [30 X 1487] 1487)

⁵⁶ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, archiwum.archidiecezja.pl/pl/biblioteka/katalog-on-line-starodruki.html, 15.05.2025.

⁵⁷ Incunabula Short Title Catalogue, data.cerl.org/istc, 15.05.2005.

⁵⁸ Universal Short Title Catalogue, ustc.ac.uk, 15.05.2025.

Hasło		symbol	sygnatura	volumen
Inkunabul		Inc.	412	
autor		współautor		
Meffreth / Petrus Meffordis z Lipska (?), (XV w.).		-		
tytuł				
Sermones Meffreth al[ia]s Ortulus regine de tempore Pars Hyemalis.				
tytuł serii				
-				
tłumacz		wydawca		
-		[Berthold Ruppel = drukarz Sermonum Meffreth]		
miejsce wydania			rok wydania	dawne sygn.
[Basileae / Basel / Bazylea]			[1488 ca]	-
format	karty lub strony	wymiary w mm		Język
8°	204 nlb. k.	317 x 222 x 80		
dedykacje		defekty		
-		Uszkodzona oprawa (brak grzbietu), pokrycie uszkodzone, częściowo uzupełnione innym rodzajem skóry. Początkowe k. uszkodzone, k. 1 luźna.		
pieczętki		oprawa		
-				
głosy		grafika		
Bardzo liczne, kilku rąk, łac., m.in. ręką Pawła z Zalesia.		-		

II. 4. Opis bibliograficzny i cech indywidualnych inkunabułu w katalogu Biblioteki Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie na przykładzie książki Meffretha *Sermones de tempore* [Basel, Berthold Ruppel, ok. 1488]

Integrację danych o inkunabułach w zbiorach polskich umożliwia również intensywnie rozwijana baza Material Evidence in Incunabula (MEI) prowadzona – podobnie jak zintegrowany z nią ISTC – przez Consortium of European Research Libraries⁵⁹. Poza zamieszczeniem informacji o proveniencjach egzemplarzy w zbiorach krajowych otwiera ona szerokie perspektywy badawcze w zakresie rekonstrukcji kolekcji historycznych. W okresie kasat fragmenty zbiorów kościelnych przekazywano do bibliotek Niemiec i Austrii, gdzie dziś mogą połączyć się w MEI ze zbiorami, które pozostawiono w Polsce. Instrukcja katalogowania w MEI zostanie niebawem udostępniona w języku polskim. Obecnie do MEI wprowadza się opisy inkunabułów z dziewięciu biblio-

⁵⁹ Material Evidence in Incunabula, data.cerl.org/mei, 15.05.2005.

tek kościelnych w Polsce⁶⁰. Odpowiednikiem MEI, obejmującym także druki późniejsze, jest przygotowywana do uruchomienia Polska Baza Proweniencyjna⁶¹. Artykuł Doroty Sidorowicz-Mulak o Proweniencyjnej Grupie Roboczej został opublikowany w czasopiśmie „Fides”⁶². Nie trzeba więc w tym miejscu ponownie pisać o zaletach i perspektywach koordynacji w zakresie opracowania proveniencji, będących jednym z kluczowych aspektów katalogowania inkunabułów.

Poza katalogami inkunabuły w zbiorach kościelnych opisywano także w pracach z zakresu bibliologii historycznej. Część z nich zawiera opracowanie cech indywidualnych egzemplarzy należących do bibliotek, które nie posiadają jeszcze własnych katalogów inkunabułów⁶³. Zbiory inkunabułów w bibliotekach kościelnych służyły także jako materiał źródłowy licznych artykułów traktujących o zagadnieniach szczegółowych, jak oprawy czy dodatki rękopiśmienne⁶⁴. Kolekcje inkunabułów w bibliotekach kościelnych są także przedmiotem dalszych

⁶⁰ Biblioteka karmelitów w Krakowie, biblioteka „Hosianum” w Olsztynie, biblioteka WSD w Pelplinie, biblioteka opactwa Cystersów w Szczyrzycu, biblioteka benedyktynów w Tyńcu, biblioteka seminarium w Warszawie, biblioteka seminarium we Włocławku, Biblioteka Kapitułna we Wrocławiu, Biblioteka Katedralna w Zamościu; zob. Consortium of European Research Libraries, *Poland*, cerl.org/resources/mei/about/libraries#poland, 15.05.2005.

⁶¹ Strukturę i sposób korzystania z bazy przedstawili Martyna Osuch i Wojciech Kordyżon (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie) w referacie *Prace na Polską Bazą Proweniencyjną w środowisku cyfrowym CERN: model danych i rozwój interfejsu* na VIII Spotkaniu Roboczym Proweniencyjnej Grupy Roboczej 30 września 2024 roku w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu.

⁶² D. Sidorowicz-Mulak, *Proweniencyjna Grupa Robocza*, „Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych” 30,57 (2024), s. 153-161.

⁶³ Z najnowszych prac: zob. np. S. Sulecki, *Księgozbiór klasztoru karmelitów na Piasku w Krakowie*, Kraków 2014; tenże, *Inkunabuły kapituły katedralnej lwowskiej w zbiorach biblioteki karmelitów na Piasku w Krakowie*, w: *Książka dawna i jej właściciele*, s. 269-285; I. Pietrzkiewicz, *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku*, Kraków 2003; B. Góra, *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie 1828-2000*, Kraków 2007; B. Iwańska-Cieślak, *Biblioteka kapituły katedralnej we Włocławku*, Bydgoszcz 2013; J. Partyka, *Historyczny księgozbiór kamedułów eremitów z krakowskich Bielan. Spojrzenie na kulturę materialno-duchową polskich kamedułów*, Tyniec 2017.

⁶⁴ Z nowszych publikacji: zob. P. Błazewicz, *Oprawy inkunabułów Biblioteki Kolegiackiej w Dobrym Mieście*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 57,1 (2009), s. 93-106; T. Garwołiński, *Oprawa kłocka inkunabułów z księgozbioru biskupa Łukasza Watzenrodego w zbiorach Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie. Z badań nad dorobkiem intrologatora toruńskiego Macieja Hadebera*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. A. Wagner, Toruń 2015, s. 107-132; tenże, *Druki medyczne z XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 10,1 (2017), s. 252-281; P. Kardyś, *Inkunabuły „medyczne” w Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 118 (2022), s. 141-170.

badania⁶⁵. Pokłosem zakończonego już projektu prowadzonego przez prof. Leonarda Ogiermana jest katalog dwóch bibliotek paulińskich⁶⁶.

Dbłość o wysoki poziom opisów katalogowych wymaga wykorzystywania najnowszych ustaleń, których nie brakuje w bibliografii inkunabułów. Najważniejszym przykładem są wytyczne zawarte w katalogu inkunabułów bawarskiej Staatsbibliothek⁶⁷. Aktualne ustalenia dają możliwość uaktualnienia danych sprzed pięćdziesięciu lub ponad dwudziestu lat, kiedy to ukazał się pierwszy i drugi tom IBP. Przykładem służą tu dwa pierwsze wydania *Statuta provincialia Gnesnensia*, których adresy wydawnicze można zaktualizować⁶⁸. Uaktualnione może być także określenie autorstwa, np. *Epistola contra Iudaeorum errores* (kilka wydań) w IBP odwołuje się do hasła: Samuel Rabbi Maroccanus, którego w świetle nowych ustaleń zastąpił uważany dawniej za tłumacza Alphonsus Boni Hominis, korzystający z dzieł wielu autorów.

Głębokie przemiany w opracowaniu inkunabułów w Polsce nakładają się na dynamiczny rozwój humanistyki cyfrowej. Wśród zadań stojących przed bibliotekami istotną rolę odgrywa centralizacja danych⁶⁹. Bez zapewnienia użytkownikom łatwego dostępu do metadanych i obiektów cyfrowych ich potencjał może nie być wykorzystany w pełni efektywnie. Biblioteki kościelne wykonały już wiele pracy, by prezentować dane o swych inkunabułach adekwatnie do wartości zbiorów i zgodnie z najnowszym stanem wiedzy. Rozwijane w Polsce i za granicą narzędzia cyfrowe stwarzają perspektywę rozwoju nowych sposobów katalogowania inkunabułów w zmieniających się realiach ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Centralny Katalog „Fides” z powodzeniem może odgrywać rolę narzędzia opracowania inkunabułów na poziomie krajowych zbiorów kościelnych. Powstanie krajowej bazy

⁶⁵ Referat prof. Jerzego Kaliszuka z Instytut Historii Nauki PAN: *Zapomniane (niemal) teksty. Adligaty w inkunabułach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku (raport z badań)* przedstawiony na Seminarium Mediewistycznym 29 października 2021 roku.

⁶⁶ Grant Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 11H 18 0393 86 *Dziedzictwo książki dawnej Rzeczypospolitej. Druki z lat 1459-1600 w zbiorach paulinów prowincji polskiej* zrealizowany na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

⁶⁷ *Bayerische Staatsbibliothek Inkunabelkatalog*, t. 1-7, Wiesbaden 1988-2009 (dalej: BSB-Ink).

⁶⁸ Wydanie pierwsze w IBP opisane jako: [Speyer: Peter Drach, before 1500], w *Bayerische Staatsbibliothek Inkunabelkatalog* opisane: [Strassburg: Johann Prüss, about 1489-91]. Drugie wydanie w IBP: [Germania, typographus ignotus, ca. 1500], w BSB: [Strassburg: Friedrich Ruch, ca. 1497-1500]. Zob. IBP 5094, 5095; BSB-Ink S-546, S-545.

⁶⁹ I. Pietrkiewicz, *Monasteries and the Digital Humanities*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 15 (2017), s. 141.

proweniencyjnej otworzy niebawem możliwość integracji danych o dawnych właścicielach inkunabułów z bibliotek kościelnych i państwowych. Również w wymiarze międzynarodowym otworem stoi możliwość integracji danych katalogowych bibliotek kościelnych z katalogami ogólnoswiatowymi (GW, ISTC, MEI) bez potrzeby ogniwa pośredniego łączącego dawniej krajową i światową inkunabulistykę. Tak jak sześćdziesiąt lat temu, także dziś pojawia się pytanie o ręce do pracy przy realizacji ważnych zadań⁷⁰. Zrealizowane oraz trwające projekty nie pozwalają jednak na pesymizm. Co więcej, nie będzie chyba nadmiernie optymistycznym założenie, że im lepiej dana kategoria zbiorów jest widoczna w źródłach informacji, tym większą budzi uwagę i zachęca do podjęcia dalszych prac. I tak jak narzędzia cyfrowe dają możliwość integracji danych, tak powstające wokół nich środowisko może podjąć dalsze prace, na które czeka jeszcze wiele inkunabułów.

Bibliografia

- Antosiewicz K., *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie*, „Analecta Cracoviensia” 12 (1980), s. 333-482.
- Bayerische Staatsbibliothek *Inkunabelkatalog*, t. 1-7, Wiesbaden 1988-2009.
- Błazewicz P., *Oprawy inkunabułów Biblioteki Kolegiackiej w Dobrym Mieście*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 57,1 (2009), s. 93-106.
- Copinger W., *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum*, cz. 1-2, Berlin 1926.
- Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts. Ein bibliographisches Verzeichnis*, Halle a. S. 1914.

⁷⁰ Warto przypomnieć trudności, z jakimi mierzył się zespół inkunabulistów w Bibliotece Narodowej, a mimo to realizował swe centralne zadania: „Trudności koncentrują się głównie w dwóch punktach niewralgicznych, którymi są brak personelu oraz odpowiednio skompletowanego aparatu pomocniczego. Przez dłuższy czas cały ciężar pracy spoczywał na jednej osobie, potem na dwóch (autorka oraz dr M. Cytowska), zawsze jednak tylko w niewielkim wymiarze czasu, przy licznych innych obowiązkach. Dopiero od roku udało się włączyć do prac (choć znów tylko połowicznie) jedną wykwalifikowaną bibliotekarkę oraz jedną siłę pomocniczą. Stan ten wkrótce ulegnie nieznacznej poprawie przez dodanie jednego pracownika półetatowego. Skompletowana znakomicie przed wojną biblioteka podręczna została spalona, a jej odbudowa zaczęta stosunkowo późno natrafia, jeśli chodzi o zagraniczne dzieła antykwaryczne, na nieprzewidywane nieraz przeszkody, już to z braku dewiz, już to z powodu niesłuchanie powolnego i mało sprawnego realizowania zamówień przez odpowiednie nasze instytucje”, A. Kawecka-Gryczowa, *Kłopoty z inkunabulami*, s. 157-158.

- Franke J., Woźniak-Kasperek J., *Wygaszanie, marginalizowanie, redukowanie? O kilku projektach bibliograficzno-katalogowych Biblioteki Narodowej*, w: *Bibliografi@. Historia, teoria, praktyka*, red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 179-201.
- Garwoliński T., *Druki medyczne z XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 10,1 (2017), s. 252-281.
- Garwoliński T., *Oprawa klocka inkunabułów z księgozbioru biskupa Łukasza Watzenrodego w zbiorach Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie. Z badań nad dorobkiem introligatora toruńskiego Macieja Hadebera*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. A. Wagner, Toruń 2015, s. 107-132.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, herausgegeben von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke, t. 1-7, Leipzig 1925-1938; t. 8-11, Berlin – Stuttgart – New York 1978-2008.
- Góra B., *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie 1828-2000*, Kraków 2007.
- Hain L., *Repertorium bibliographicum in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi, ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur*, t. 1-2, Stuttgartia 1826-1838.
- Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, t. 1, moderante A. Kawecka-Gryczowa, composuerunt M. Bohonos, E. Szandorowska, Wratislaviae 1970.
- Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, t. 2, composuerunt M. Bohonos, M. Spandowski, E. Szandorowska, moderante Alodia Kawecka-Gryczowa, Wratislaviae 1993.
- Iwańska-Cieślík B., *Biblioteka kapituły katedralnej we Włocławku*, Bydgoszcz 2013.
- Kantak K., *Spis książek z XV wieku Książnicy Seminarjum Duchownego w Poznaniu*, cz. 1, Poznań 1918.
- Kardyś P., *Inkunabuły „medyczne” z Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 118 (2022), s. 141-170.
- Katalog inkunabułów Biblioteki Kapitułnej w Gnieźnie*, z. 1 [Spis alfabetyczny], opr. L. Formanowicz, Poznań 1939.
- Kawecka-Gryczowa A., *Kłopoty z inkunabułami w skali międzynarodowej i polskiej*, „Przegląd Biblioteczny” 29,2 (1961), s. 148-158.
- Kowalski G., *Katalog inkunabułów biblioteki opactwa mogińskiego oraz katalog inkunabułów biblioteki klasztoru Cystersów w Szczyrzycu*, Kraków 1915.
- Kunowska M., *Katalog inkunabułów Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 36 (1978), s. 105-142.
- Lelewel J., *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 1-2, Wilno 1823-1826.

- Łukaszewski J., *Inkunabuły odnalezione w trakcie inwentaryzacji zasobu Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie*, w: *Książka dawna i jej właściciele*, red. D. Sidorowicz-Mulak, A. Franczyk-Cegła, t. 1, Wrocław 2017, s. 239-268.
- Łuniewski J., *Inkunabuły w zbiorach paulinów polskich. Katalog i opracowanie*, Katowice 2023.
- Marszalska J., Graczyk W., *The Lost Collection of Incunabula of the Seminary Library in Płock*, Warszawa 2023.
- Marszalska J.M., *Katalog inkunabułów Biblioteki Opactwa OO. Cystersów w Szczyrzczu*, Kraków – Tyniec 2002.
- Marszalska J.M., *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie*, Tarnów 1997.
- Nachträge zu Hain's Repertorium bibliographicum und seinen Fortsetzungen als Probe des Gesamtkatalogs der Wiegendrucke*, Leipzig 1910.
- Nir R., *Inkunabuły w Bibliotece OO. Kamedułów na Bielanach pod Krakowem*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 11 (1983), s. 314-336.
- Nir R., *Inkunabuły w Bibliotece OO. Kapucynów w Krakowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 11 (1983), s. 307-313.
- Nir R., *Inkunabuły w Bibliotece OO. Reformatów w Przemyślu*, „Studia Theologica Varsaviensia” 16,2 (1978), s. 259-268.
- Obląg J., Jaroszewicz-Pieresaławcew Z., Wojtkowski J., *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Olsztyn 2007.
- Osuch M., *Pozyskiwanie inkunabułów przez biblioteki klasztorne w XVIII-wiecznej Warszawie na przykładzie sześciu druków popijarskich i pomisjonarskich pochodzących ze zbiorów Józefa Andrzeja Zaluskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 123 (2024), s. 379-400.
- Partyka J., *Historyczny księgozbiór kamedułów eremitów z krakowskich Bielan. Spojrzenie na kulturę materialno-duchową polskich kamedułów*, Tyniec 2017.
- Piekarski K., *Inwentarz inkunabułów bibliotek polskich*, serja pierwsza, Kraków 1925.
- Pietrzkiewicz I., *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku*, Kraków 2003.
- Pietrzkiewicz I., *Monasteries and the Digital Humanities*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 15 (2017), s. 133-142.
- Polkowski I., *Dwieście najstarszych inkunabułów z Biblioteki Kapitulnej Krakowskiej od roku 1462-1500*, Kraków 1887.
- Reichling D., *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Additiones et emendationes*, fasc. 1-6, *Indoces fasciculorum*, Monachii 1905-1911.

- Reichling D., *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Additiones et emendations. Supplementum*, Monachii 1914.
- Rekonstrukcja drugiego zeszytu Katalogu inkunabułów Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie księdza Leona Formanowicza, opr. J. Wojtkowski, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 18 (1969), s. 81-124.
- Rył J., *Katalog inkunabułów zespołu seminaryjnego Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 25 (1972), s. 115-208.
- Sidorowicz-Mulak D., *Proweniencyjna Grupa Robocza*, „Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych” 30,57 (2024), s. 153-161.
- Spandowski M., *Catalogue of incunabula in the National Library of Poland*, wsp. S. Szyller, opisy oprac. M. Brynda, Warszawa 2020.
- Spandowski M., *Uwagi o polskich katalogach inkunabułów*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 37-38 (2006), s. 351-402.
- Sprawozdanie Biblioteki Narodowej za rok 2020*, opr. M. Kozłowska, Warszawa 2021.
- Sulecki S., *Inkunabuły kapituły katedralnej lwowskiej w zbiorach biblioteki karmelitów na Piasku w Krakowie*, w: *Książka dawna i jej właściciele*, red. D. Sidorowicz-Mulak, A. Franczyk-Cegła, t. 1, Wrocław 2017, s. 269-285.
- Sulecki S., *Księgozbiór klasztoru karmelitów na Piasku w Krakowie*, Kraków 2014.
- Tondel J., *Inkunabuły w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie*, Toruń 2007.

Źródła internetowe

- Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, *Starodruki*, archiwum.archidiecezja.pl/pl/biblioteka/katalog-on-line-starodruki.html, 15.05.2025.
- Biblioteka Cyfrowa KUL, dlibra.kul.pl/dlibra, 15.05.2025.
- Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu. Biblioteka Cyfrowa, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/14, 15.05.2025.
- Biblioteka Narodowa, *Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotek poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek*, bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa-2.0/budowa-ogolnokrajowej-sieci-bibliotecznej-poprzez-zintegrowany-system-zarzadzania-zasobami-bibliotek, 15.05.2025.
- Biblioteka Narodowa, *Nowe przepisy katalogowania – relacja z seminarium*, bn.org.pl/aktualnosci/3895-nowe-przepisy-katalogowania---relacja-z-seminarium.html, 15.05.2025.
- Biblioteka Narodowa, *Nowe przepisy katalogowania. Prezentacja przed publikacją. Referat Szymona Kielpińskiego*, bn.org.pl/zapraszamy/3877-nowe-przepisy-katalogowania-prezentacja-przed-publicacja-referat-szymona-kielpinskiego.html, 15.05.2025.

- Biblioteka Narodowa, *Przepisy katalogowania. Starodruki*, przepisy.bn.org.pl/przepisy-katalogowania/starodruki, 15.05.2025.
- Centralny Katalog Bibliotek „Fides”, katalog.fides.org.pl, 15.05.2025.
- CERL, Incunabula Short Title Catalogue, data.cerl.org/istc, 15.05.2025.
- CERL, Material Evidence in Incunabula, data.cerl.org/mei, 15.05.2025.
- Consortium of European Research Libraries, *Poland*, cerl.org/resources/mei/about/libraries#poland, 15.05.2005.
- Dominikańska Biblioteka Cyfrowa Armarium, bc.dominikanie.pl, 15.05.2025.
- Federacja Bibliotek Cyfrowych, fbc.pionier.net.pl, 15.05.2025.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke, gesamtkatalogderwiegendrucke.de, 15.05.2025.
- Księgozbiór Wirtualny Federacji „Fides”, digital.fides.org.pl/dlibra, 15.05.2025.
- Opis inkunabułów w katalogu NUKAT*, opr. H. Mieczkowska, konsult. M. Spandowski, Warszawa 2010, centrum.nukat.edu.pl/images/files/ustalenia/bibliograficzne/021_inkunabuly_2010.pdf, 15.05.2025.
- Repozytorium Instytucjonalne Uniwersytetu Warszawskiego, J. Franke, *Projekt OMNIS Biblioteki Narodowej*, Warszawa 2024, repozytorium.uw.edu.pl/entities/publication/56347d88-3d7d-414f-aef7-7a69267a6af8, 15.05.2025.
- Silesia Sacra, silesiasacra.pl, 15.05.2025.
- Universal Short Title Catalogue, ustc.ac.uk, 15.05.2025.
- Warmińsko-Mazurska Biblioteka Cyfrowa, wmbc.olsztyn.pl/dlibra/collectiondescription/35, 15.05.2025.

Streszczenie

Biblioteki kościelne zgromadziły blisko jedną trzecią inkunabułów w Polsce. Przez cały XX wiek zasoby te zostały opracowane w postaci katalogów niektórych kolekcji, często sporządzone na bardzo wysokim poziomie oraz włączone w ogólnopolski proces katalogowania inkunabułów prowadzony przez zespół inkunabulistów Biblioteki Narodowej. Wynikiem tych prac jest rejestracja bibliograficzna większości inkunabułów oraz opisy cech indywidualnych egzemplarzy w części bibliotek. Po zamknięciu centralnego katalogu inkunabułów Biblioteki Narodowej wyniki bieżących prac są ogłaszane w internetowym katalogu „Fides” i katalogach poszczególnych bibliotek. Prace te przynoszą stałą aktualizację wiedzy o drukach piętnastowiecznych. Ważną perspektywą jest włączenie wyników katalogowania na poziomie lokalnym do rozwijanych obecnie katalogów ogólnopolskich i światowych, co pozwoli na ponowne umiędzynarodowienie wiedzy o inkunabułach w Polsce.

Słowa kluczowe:

bibliografia, biblioteki kościelne, inkunabuły, katalogi

INCUNABULA IN CHURCH LIBRARIES: CURRENT STATE OF RESEARCH AND PERSPECTIVES**Summary**

Church libraries hold nearly one-third of the national incunabula collections in Poland. Throughout the 20th century, these resources were elaborated in the form of catalogues of some collections, often created to a very high standard, and integrated into the nationwide incunabula cataloging process conducted by a team of incunabulists at the National Library of Poland. The result of this work includes the bibliographic registration of most incunabula and descriptions of the individual features of specific copies within some collections. After the central incunabula catalogue of the National Library was discontinued, the results of ongoing work have been published in the „Fides” online catalog and in the catalogs of individual libraries. These efforts ensure a continuous update of knowledge about 15th-century books. An important prospect is incorporating the results of local-level cataloging into the currently developing national and global catalogues, which will enable the re-internationalization of knowledge about incunabula in Poland.

Keywords:

bibliography, Church libraries, incunabula, catalogues

Ks. PIOTR TYLEC¹

DIGITALIZACJA I UDOSTĘPNIENIE ZBIORÓW BIBLIOTEKI DIECEZJALNEJ W SANDOMIERZU W LATACH 2009-2024

Podstawowym zadaniem bibliotek jest gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych, jak również udostępnianie zbiorów zainteresowanym osobom. Cele te zostały określone w Ustawie o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 roku². Po przeszło dwudziestu pięciu latach od ogłoszenia owego aktu prawnego zadania te są nadal aktualne. Zmienił się jednak sposób, w jaki użytkownicy poszczególnych księżnic mogą korzystać ze zgromadzonych w nich zbiorów. Obecnie oprócz tradycyjnego sposobu udostępniania oryginałów obiektów bibliotecznych popularną formą prezentacji ich treści stały się kopie cyfrowe umieszczane w repozytoriach internetowych. W ten sposób zwiększyła się dostępność tych pozycji, m.in. poprzez możliwość skorzystania z nich w dowolnym miejscu na świecie. Jednocześnie udostępnianie cyfrowych kopii w Internecie chroni oryginały tych obiektów przed zniszczeniem, co jest ważne zwłaszcza w przypadku zbiorów specjalnych, np. rękopisów i starych druków. Z tej racji od kilkunastu lat biblioteki prowadzą proces digitalizacji swoich kolekcji, który wraz z rozwojem technologicznym ciągle ulega udoskonalaniu³.

¹ Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu.

² Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, Dz.U. 1997, nr 85, poz. 539, art. 4.

³ Zob. m.in. A. Trembowiecki, *Digitalizacja zbiorów bibliotecznych. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006; *Biblioteki cyfrowe. Projekty, realizacje, technologie*, red. J. Woźniak-Kasperek, J. Franke,

Tendencje te nie ominęły także instytucji kościelnych posiadających nieraz cenne zbiory biblioteczne, które również starają się udostępniać szerokiemu gronu użytkowników sieci internetowej⁴.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie procesu digitalizacji i udostępnienia zbiorów przeprowadzonego w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu od 2009 do 2024 roku. Książnica ta funkcjonuje już ponad 200 lat. Powstała jako biblioteka sandomierskiego seminarium duchownego jesienią 1820 roku. W XIX wieku trafiły do niej unikalne zbiory pochodzące z likwidowanych księgozbiorów klasztornych z terenu diecezji sandomierskiej⁵. Zasób biblioteczny sukcesywnie się powiększał, szczególnie na początku XX wieku⁶. Obecnie księgozbiór

Warszawa 2007; *Polskie biblioteki cyfrowe 2008. Materiały z konferencji zorganizowanej w dniach 24-25 listopada 2008 roku przez: Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, red. C. Mazurek, M. Stroiński, J. Węglarz, Poznań 2009; *Polskie biblioteki cyfrowe 2009. Materiały z konferencji zorganizowanej dnia 9 grudnia 2009 roku przez: Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, red. C. Mazurek, M. Stroiński, J. Węglarz, Poznań 2010; *Polskie biblioteki cyfrowe 2010. Materiały z konferencji zorganizowanej w dniach 20-21 października 2010 roku przez: Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, red. C. Mazurek, M. Stroiński, J. Węglarz, Poznań 2011.

⁴ Zob. *Strategia i metody digitalizacji i udostępniania zbiorów kościelnych*, red. M. Bała, S. Dziekoński, Warszawa 2012. Przykłady takiej działalności można znaleźć m.in. w Bibliotece Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie lub Archiwum Kościoła i Hospicjum św. Stanisława BM w Rzymie. Zob. W. Umiński, *Konservacja, promocja i digitalizacja zbiorów w Bibliotece Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 32,1 (2019), s. 75-94; J. Skrabski, C. Sumieniewski, K. Kocharczyk-Bonińska, *Człowiek i tożsamość narodowa poza granicami kraju. Dzieje archiwum polskiego hospicjum i kościoła św. Stanisława w Rzymie w perspektywie dalszych badań*, „Studia Pelplińskie” 56 (2022), s. 357-377. Duże zasługi na polu digitalizacji zabytków kościelnych położyła również Pracownia Inwentaryzacji i Digitalizacji Zabytków działająca przy Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Zob. J. Skrabski, *Pracownia Inwentaryzacji i Digitalizacji Zabytków na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie*, „Folia Historica Cracoviensia” 21 (2015), s. 315-317.

⁵ W 1819 roku kasacie uległo m.in. opactwo benedyktyńskie na Świętym Krzyżu oraz erem kamedulski w Rytwianach. Natomiast po upadku powstania styczniowego zlikwidowano kolejnych kilkanaście klasztorów z terenu diecezji sandomierskiej, m.in. pijarski w Radomiu, filipiński w Studdziannie czy dominikański w Sandomierzu. Łącznie w XIX wieku do sandomierskiej ksiąźnicy trafiło siedemnaście księgozbiorów pozakonnych. Natomiast na początku XX stulecia bibliotekę tę zasilili zbiory benedyktynek sandomierskich; F. Borowski, *Dekret kasacyjny z roku 1819 i jego wykonanie w stosunku do zakonów diecezji sandomierskiej*, „Studia Sandomierskie” 18,1 (2011), s. 7-162; W. Wójcik, *Włączenie zbiorów poklasztornych do Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1-2 (1959-1960), s. 50-56; tenże, *Tak zwana reforma klasztorów w 1864 roku na terenie diecezji sandomierskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 23 (1971), s. 343-360.

⁶ P. Tylec, *Rozwój księgozbioru Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu w latach 1907-1918*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 122 (2024), s. 399-428.

sandomierski liczy ponad 150 tys. książek, z czego około 20 tys. stanowią inkunabuły i starodruki, 3,5 tys. rękopisów oraz kilka tysięcy zbiorów specjalnych (nuty, mapy, fotografie i inne). W 2007 roku księżnicę seminaryjną przekształcono w Bibliotekę Diecezjalną, a jej zasób zasilono zbiorami archiwalnymi i bibliotecznymi Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu⁷. W niniejszym artykule ukazano zatem proces digitalizacji i udostępnienia zbiorów przechowywanych w omawianej księżnicy, obejmujący nie tylko obiekty biblieczne, lecz również archiwalne.

Na temat digitalizacji i udostępnienia zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu pisano jak do tej pory niewiele, toteż brakuje całościowego opracowania tej kwestii. Publikowano natomiast sprawozdania z realizacji niektórych inicjatyw związanych z udostępnianiem zabytków piśmienniczych, zarówno w formie informatorów, artykułów, jak i postów internetowych⁸. Dlatego celem kompleksowej prezentacji podjętego zagadnienia konieczne było przeprowadzenie kwerendy źródłowej. W pierwszym rzędzie objęła ona dokumentację poszczególnych projektów realizowanych w sandomierskiej księżnicy. Przechowywana jest ona głównie w Archiwum Diecezji Sandomierskiej (zadania zakończone do 2019 roku)⁹ oraz w Archiwum Zakładowym (podręcznym) biblioteki (zadania podjęte od 2020 roku). Konieczna okazała się również analiza cyfrowych kopii zbiorów omawianej instytucji opublikowanych w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu oraz w repozytorium Polona. Informacje pochodzące z książek i artykułów miały zasadniczo charakter pomocniczy. Zebrany materiał ukazano syntetycznie w trzech częściach: utworzenie pracowni digitalizacyjnej i Cyfrowej Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu, digitalizacja i udostępnienie zbiorów w ramach bieżącej działalności księżnicy oraz przy wsparciu instytucji ministerialnych i samorządowych.

⁷ Tenże, *Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu – historia i współczesność*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 25,2 (2019), s. 131-152.

⁸ Zob. np. *Konserwacja, digitalizacja i udostępnienie kolekcji starych druków opatrzonych superekslibrisami ze zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu*, Sandomierz 2013; P. Tylec, *200 lat Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu. Sprawozdanie z roku jubileuszowego*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 27,2 (2021), s. 275-278; tenże, *Wiadomości z Sandomierskiej Biblioteki Diecezjalnej*, „Zeszyty Sandomierskie” 28 (2022), s. 89-92.

⁹ *Inwentarz Archiwum Diecezji Sandomierskiej*, Sandomierz 2019-2024, s. 1457-1468, bdsandomierz.pl/strapi/uploads/Inwentarz_Archiwum_Diecezji_Sandomierskiej_6d91601774.pdf, 28.02.2025.

1. Utworzenie pracowni digitalizacyjnej oraz Cyfrowej Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu

Pierwszego stycznia 2007 roku dyrektorem Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu został ks. dr Andrzej Barzycki. Niespełna czterdziesto-pięcioletni kapłan, powracający wówczas ze studiów specjalistycznych z zakresu prawa kanonicznego, z zapałem podjął się kierowania za-bytkową księżnicą. Przez pierwszy rok swojej działalności wiele uwagi poświęcił kwestiom budowy nowego gmachu bibliotecznego. W tym czasie opracowano nawet projekty architektoniczne budynku oraz załatwiano pierwsze urzędowe formalności¹⁰. Jednak brak celowego dofinansowania państwowego oraz perspektyw na utrzymanie nowo-czesnej siedziby biblioteki pokrzyżowały owe ambitne plany. Ksiądz dyrektor nie zrezygnował jednak z dalszych inicjatyw podejmowanych na rzecz zarządzanej przez niego placówki, m.in. remontu trzech maga-zynów bibliecznych oraz sprowadzenia komory fumigacyjnej¹¹. Innym ważnym przedsięwzięciem było rozpoczęcie digitalizacji zbiorów oraz cyfrowe udostępnianie ich kopii szerokiemu gronu odbiorców online.

Być może inspiracją do podjęcia tych ostatnich działań było pismo ks. Krzysztof Goneta, ówczesnego dyrektora Biura ds. Rozwoju i Kom-puteryzacji Federacji FIDES, które skierował w styczniu 2008 roku do księżnic zrzeczonych we wspomnianej organizacji. Duchowny infor-mował w nim o ofercie firmy Pro Tempus, która proponowała pomoc w pozyskiwaniu środków z Unii Europejskiej na digitalizację i ochronę dóbr kultury Kościoła katolickiego w Polsce¹². Ks. Barzycki zapewne zapoznał się dokładnie z propozycją warszawskiej agencji, czego dowo-dem było szybkie podjęcie działań związanych z możliwością cyfryzacji zbiorów bibliecznych z Sandomierza. Ksiądz dyrektor postanowił stworzyć własną pracownię digitalizacyjną, która miała umożliwić nie tylko wykonanie skanów zgromadzonych książek ze środków dotacyj-nych, ale również w ramach bieżącej działalności biblioteki.

Utworzenie profesjonalnej pracowni digitalizacyjnej, która miała funkcjonować przy Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu, znacznie przekraczało możliwości finansowe tej placówki. Ks. Barzycki złożył

¹⁰ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu (dalej: BDS), Archiwum Zakładowe (dalej: AZ), Projekt Nowej Biblioteki (2007).

¹¹ P. Tylec, *Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu*, s. 145.

¹² Archiwum Diecezji Sandomierskiej (dalej: ADS), BDS, sygn. 37, s. 12.

więc wniosek o dofinansowanie tego przedsięwzięcia w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Niemalże idealnie wpisywał się on w prowadzony wówczas program „Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego”, który umożliwiał m.in. realizację zadań określanych jako „Wypożyczenie pracowni digitalizacyjnych”. Wniosek skierowano do Departamentu Dziedzictwa Narodowego MKiDN 29 stycznia 2008 roku¹³. Dyrektor sandomierskiej księżnicy następująco argumentował potrzebę dofinansowania tej inicjatywy: „Celem projektu jest systematyczna digitalizacja naszych najcenniejszych starodruków i rękopisów, rozłożona na dłuższy okres czasu, przez pracowników naszej biblioteki [...]. Pracownia digitalizacyjna w Sandomierzu w przyszłości służyłaby pomocą również innym jednostkom kościelnym i państwowym nie tylko w diecezji i województwie, ale w perspektywie regionu południowowschodniego Polski”¹⁴. W ramach zadania przewidziano zakup skanera wraz z komputerem sterującym oraz serwera z oprogramowaniem przeznaczonym do obsługi biblioteki cyfrowej. Całkowity koszt tego przedsięwzięcia oszacowano na 123 708 zł, z czego dofinansowanie ministerialne miało wynosić 90 000 zł (73 proc. wszystkich wydatków)¹⁵. Informację o pozytywnym rozpatrzeniu wniosku Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu ogłoszono na początku kwietnia 2008 roku¹⁶. Natomiast umowę na realizację zadania podpisano 14 lipca tegoż roku¹⁷. Miesiąc później na dostawcę sprzętu elektronicznego i oprogramowania wybrano firmę Digital-Center ze Złotnik koło Suchego Lasu¹⁸. Początkowo rozważano wyposażenie sandomierskiej pracowni digitalizacyjnej w skaner Zeutschel Omniscan 10000 TT, jednak w trakcie realizacji zadania zdecydowano się na inny model tego samego producenta, tj. Omniscan 12000. Jego montaż w pomieszczeniu specjalnie adaptowanym do tego celu nastąpił 2 października¹⁹. Natomiast serwer z oprogramowaniem

¹³ ADS, BDS, sygn. 185, s. 1-9.

¹⁴ ADS, BDS, sygn. 185, s. 3.

¹⁵ ADS, BDS, sygn. 185, s. 5.

¹⁶ Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Program „Dziedzictwo kulturowe”, mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-z-lat-ubieglych/programy-mkidn-2008/dziedzictwo-kulturowe.php, 28.02.2025.

¹⁷ ADS, BDS, sygn. 185, s. 11-17.

¹⁸ ADS, BDS, sygn. 185, s. 32.

¹⁹ ADS, BDS, sygn. 185, s. 39.

dLibra (wersja 4.0²⁰) zainstalowano trzy tygodnie później²¹. Wybór innego modelu skanera, niż było to pierwotnie zakładane, zwiększył koszty zadania o 21 472 zł. Suma ta pochodziła ze środków własnych biblioteki. Ostatecznie łączny koszt całego przedsięwzięcia wyniósł 145 180 zł, z czego 63 proc. pokryła dotacja ministerialna²².

2. Digitalizacja i udostępnienie zbiorów w ramach bieżącej działalności bibliotecznej

W połowie lutego 2009 roku na łamach „Echa Powiśla” (obecnie „Echo Dnia”) ukazał się artykuł na temat nowo uruchomionej pracowni digitalizacyjnej w sandomierskiej ksiąźnicy. Dziennikarka tego tygodnika, Małgorzata Płaza, już na wstępie swojej relacji pisała w nieco patetycznym tonie: „Już wkrótce siedząc przed komputerem w domu, będzie można oglądać księgi, niedostępne dotychczas dla zwykłego śmiertelnika. W Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu działa już pracownia digitalizacyjna. To pierwsza biblioteka kościelna w Polsce, która może pochwalić się najnowszej generacji skanerem do starodruków”. Autorka tekstu zamieściła również fragmenty wywiadu z ks. Barzyckim. Duchowny zapewniał w nim: „W planach mamy skanowanie i umieszczanie w bibliotece cyfrowej inkunabułów i starodruków [...]. Wybieramy z jednej strony pozycje najcenniejsze, z drugiej – wychodząc naprzeciw czytelnikom – te cieszące się największym zainteresowaniem”. Natomiast na pytanie o planowaną liczbę obiektów cyfrowego repozytorium zarządca ksiąźnicy odpowiedział dość wymijająco: „Na razie trafią tam fragmenty zeskanowanych ksiąg. Chcemy zachęcić czytelnika do przyjsia do biblioteki i zapoznania się z naszymi zbiorami”²³.

Ostatnia z wypowiedzi ks. Barzyckiego miała już swoje odzwierciedlenie w pierwszych obiektach opublikowanych w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu, tj. w regionalnych wydawnictwach ciągłych. Od 6 do 7 stycznia 2009 roku zamieszczono tam bowiem trzydzie-

²⁰ Cyfrowa Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, *Biblioteka Cyfrowa dLibra* [strona archiwalna], web.archive.org/web/20120705045857/http://bc.bdsandomierz.pl/dlibra, 28.02.2025. Obecnie Cyfrowa Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu działa w systemie dLibra wersja 6.2.7.

²¹ ADS, BDS, sygn. 185, s. 40.

²² ADS, BDS, sygn. 185, s. 47.

²³ M. Płaza, *Starodruki w komputerze*, „Echo Powiśla” z 13 lutego 2009 roku, s. 4.

ści dziewięć roczników „Kroniki Diecezji Sandomierskiej” z lat 1908-1950. Nie były to jednak pełne wydania miesięcznika, a jedynie strony tytułowe i spisy treści poszczególnych annałów²⁴. Podobnie postąpiono przy publikacji „Studiów Sandomierskich” z lat 1980-2008 (dwadzieścia sześć numerów dodanych 18 lutego 2009 roku)²⁵. Nieco inny sposób udostępnienia wybrano w przypadku tygodnika „Siewca Prawdy”. Z egzemplarzy wydanych w latach 1931-1938 dodano jedynie pierwsze numery danego rocznika. W opisie obiektu umieszczono informację: „pozostałe numery tego rocznika dostępne są na miejscu w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu”²⁶. Podobny schemat zastosowano również przy digitalizacji miesięcznika „Prawda Katolicka” z lat 1930-1938²⁷. Natomiast w przypadku tygodnika „C.O.P. Pismo Centralnego Okręgu Przemysłowego” z 1938 i 1939 roku opublikowano jedynie pierwsze strony poszczególnych numerów²⁸. Pierwszym czasopismem, które zostało udostępnione w całości, był tygodnik „Sandomierzanin”. Pełne wydania trzech roczników z lat 1912-1914 zamieszczono 18 lutego 2009 roku²⁹. Przez pierwsze półtora roku funkcjonowania sandomierskiego repozytorium cyfrowego dodano zaledwie dziewięćdziesiąt dziewięć woluminów siedmiu tytułów prasowych (1841 skanów), z czego tylko piętnaście w całości (oprócz „Sandomierzanina”, także dwutygodnik „Spójnia” z lat 1917-1937³⁰). Słabo przedstawiała się również sytuacja cyfryzacji prac naukowych. Od 2010 do 2013 roku ukazało się online jedynie jedenaście takich obiektów (trzy prace magisterskie, po dwie

²⁴ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu. Biblioteka Cyfrowa (dalej: BDS.BC), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” (1908), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/17/edition/17, 28.02.2025.

²⁵ BDS.BC, „Studia Sandomierskie” 1 (1980), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/57/edition/56, 28.02.2025.

²⁶ BDS.BC, „Siewca Prawdy” 2 (1932), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/89/edition/88?language=pl, 28.02.2025.

²⁷ BDS.BC, „Prawda Katolicka” 1 (1930), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/122/edition/124, 28.02.2025.

²⁸ BDS.BC, „C.O.P. Pismo Centralnego Okręgu Przemysłowego” 1,1-27 (1938), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/86/edition/85/content, 28.02.2025; „C.O.P. Pismo Centralnego Okręgu Przemysłowego” 2,1-31 (1939), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/87/edition/86/content, 28.02.2025.

²⁹ BDS.BC, „Sandomierzanin” 1 (1912), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/83/edition/82, 28.02.2025.

³⁰ W Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu opublikowano skany numerów czasopisma, które znajdują się w zbiorach ksiąźnicy. Nie były to jednak pełne roczniki, informację zaś o brakujących numerach umieszczono w opisach obiektów. Przykładowo z rocznika piątego (1921) udostępniono jedynie cztery numery (4, 6-8). BDS.BC, „Spójnia” 5,4 (1921), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/106/edition/106/content, 28.02.2025.

doktorskie i habilitacyjne oraz cztery artykuły – łącznie 3094 skany)³¹. Nieco tylko lepiej przedstawiało się dodawanie do repozytorium książek. Od 2010 do 2015 roku zamieszczono bowiem dziewięćdziesiąt sześć tytułów (pięćdziesiąt siedem wydanych w XIX wieku, trzydzieści sześć w XX wieku i dwa w XXI wieku – łącznie 8832 skany)³². Spośród innych obiektów opublikowanych w latach 2012-2015 można wymienić piętnaście katechizmów (na prośbę członków Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”) – 4140 skanów, trzydzieści pięć albumów zdjęciowych i pojedynczych fotografii (161 skanów) oraz jeden katalog kartkowy (668 skanów)³³. W kwietniu 2009 roku rozpoczęto dodawanie jednostek rękopiśmiennych, inkunabułów oraz starodruków. To właśnie one miały być według wcześniejszych zapowiedzi najciekawszymi obiektami biblioteki cyfrowej. Publikowano je sukcesywnie do lipca 2015 roku. Łącznie udostępniono 325 zabytkowych woluminów (pięć rękopisów, siedem inkunabułów oraz 313 starych druków – 31 427 skanów)³⁴. Tak więc przez pierwsze sześć lat funkcjonowania sandomierskiego repozytorium cyfrowego znalazły się w nim 582 pozycje (50 163 skanów), które zdigitalizowano i opracowano w ramach bieżącej działalności księżnicy.

Po połowie 2015 roku dodawane w ramach bieżącej działalności nowe publikacje pojawiały się w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu sporadycznie³⁵. Wyjątkiem był rok 2020, czyli jubileusz 200-lecia istnienia sandomierskiej księżnicy. Z tej okazji podjęto inicjatywę poszerzenia zdalnego dostępu do zbiorów bibliotecznych. Akcję

³¹ BDS.BC, Kolekcja Prace Naukowe, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/27, 28.02.2025. Autorami prac naukowych były osoby związane z Biblioteką Diecezjalną w Sandomierzu: sam dyrektor ks. Andrzej Barzycki (*Dzieje parafii Baligród w latach 1872-1939*, Lublin 1989 [praca magisterska]; *Szkolnictwo katolickie w diecezji sandomierskiej w latach 1918-1965. Studium historyczno-prawne*, Lublin 2007 [praca doktorska]; *Bracia dolożyści i ich działalność oświatowa w Zawichoście*, „Studia Sandomierskie” 16,1-2 (2009), s. 159-168), czy też obecny rzadca księżnicy, ks. Piotr Tylec (*Inwigilacja Kościoła rzymskokatolickiego w świetle meldunków operacyjnych Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej MO w Tarnobrzegu z 1980 r.*, Lublin 2009 [praca magisterska]).

³² BDS.BC, Kolekcja Książki, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/17, 28.02.2025.

³³ BDS.BC, Kolekcja Albumy i Fotografie, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/47, 28.02.2025; Kolekcja Katechizmy, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/41, 28.02.2025; Kolekcja Katalogi i Inwentarze, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/42, 28.02.2025.

³⁴ BDS.BC, Kolekcja Dziedzictwo Kulturowe, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/9, 28.02.2025.

³⁵ BDS.BC, J. Sobocha, *Sandomierz stolicą!*, [1938], bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/2195/edition/2135, 28.02.2025.

tę przeprowadzono pod hasłem: *200 nowych publikacji na 200-lecie Biblioteki*. Wśród nich znalazły się pozycje zamieszczone na portalu Polona, których konserwację, digitalizację, opracowanie i udostępnienie sfinansowano głównie ze środków publicznych. Dodatkowo 100 obiektów opublikowano w sandomierskim repozytorium cyfrowym. Wśród nich znalazły się m.in. trzy inkunabuły, dwa stare druki, czternaście rękopisów (np. zapiski rekolekcji benedyktynek), pięć albumów fotograficznych (np. relacja z uroczystości 150-lecia diecezji sandomierskiej) oraz ponad siedemdziesiąt druków (np. statuty, regulaminy oraz sprawozdania z działalności organizacji religijnych, stare przewodniki czy poradniki). Łącznie dodano 5324 skany. Akcja ta oprócz charakteru jubileuszowego dobrze wpisywała się w czas ograniczeń związanych z pandemią COVID-19³⁶. Po 2020 roku w ramach bieżącej działalności biblioteki dodano jedynie pięć książek (212 skanów)³⁷. Ostatnią z nich udostępniono 15 marca 2023 roku³⁸.

3. Digitalizacja i udostępnienie zbiorów w ramach projektów ministerialnych i samorządowych

3.1. Ministerstwo Edukacji i Nauki

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu oprócz digitalizacji prowadzonej w ramach swojej bieżącej działalności podejmowała też podobne inicjatywy we współpracy z instytucjami ministerialnymi. Głównym benefaktorem tych przedsięwzięć było Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Początkowo zadania te realizowano w ramach programu „Działalność upowszechniająca naukę” (DUN), natomiast od 2020 roku w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” (SON)³⁹ w module „Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Sandomierska

³⁶ P. Tylec, *200 lat Biblioteki Diecezjalnej*, s. 277.

³⁷ BDS.BC, Kolekcja Wydane w XX w., bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/26, 28.02.2025.

³⁸ BDS.BC, J. Jarzębowski, *Węgierska polityka Traugutta (na podstawie znanych i nieznanach dokumentów)*, Warszawa 1939, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/2608/edition/2528#info, 28.02.2025.

³⁹ W 2023 roku program „Społeczna odpowiedzialność nauki” został zastąpiony przez „Społeczną odpowiedzialność nauki II”. Różnica pomiędzy nimi polegała m.in. na liczbie wniosków, jakie mogli składać beneficjenci (w pierwszym programie były to dwa wnioski, w drugim zaś

ksiąźnica w grudniu 2017 roku została bowiem zaliczona przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego do grona „niektórych bibliotek naukowych”⁴⁰.

Inicjatywy sandomierskiej ksiąźnicy związane z digitalizacją za-
bytkowych zbiorów realizowano w ramach programu DUN w latach
2012-2018. W tym czasie sfinalizowano siedem takich zadań. Ich wykaz
wraz z najważniejszymi informacjami zawiera poniższa tabela.

Tab. 1. Zadania Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu realizowane w ramach programu „Działalność upowszechniająca naukę” w latach 2012-2018

	Okres realizacji	Nazwa	Liczba zdigitalizowanych obiektów (skanów)	Data publikacji	Budżet [zł]	
					Całocis- wy	Postęp digitali- zacji
1	od 2012 do 2014	Konserwacja i digitalizacja rękopisu i dwóch starodruków ^a ze zbiorów BDS	3 (1154)	6 III 2014	179 050	1800 (1%)
2	2014	Prace ratownicze, digitalizacja i udostępnienie 412 rękopisów z zasobu BDS	82 ^b (9109)	od 6 VI do 15 XII 2014	314 267	12 000 (3,8%)
3	od 2014 do 2015	Konserwacja, digitalizacja i udostępnienie pięciu inkunabułów i jednego starego druku ze zbiorów BDS	7 (2939)	od 6 X do 1 XII 2015	278 140	3000 (1,1%)
4	2015	Prace ratownicze, digitalizacja i udostępnienie starych druków ze zbiorów BDS	183 (77 374)	od 6 VI do 15 XII 2015	460 762	121 251 (26,3%)

trzy); Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 31 stycznia 2023 r. o ustanowieniu programu pod nazwą „Społeczna odpowiedzialność nauki II” i naborze wniosków, www.gov.pl/web/nauka/spoleczna-odpowiedzialnosc-nauki-ii, 28.02.2025.

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 grudnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu, Dz.U. 2017, poz. 2427, isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170002427/O/D20172427.pdf, 28.02.2025.

	Okres realizacji	Nazwa	Liczba zdigitalizowanych obiektów (skanów)	Data publikacji	Budżet [zł]	
					Całościowy	Postęp digitalizacji
5	2015	Konserwacja, digitalizacja i upowszechnienie kolekcji muzykaliów ^c ze zbiorów BDS	580 (11 000)	od 4 XI do 22 II 2016 ^d	190 421	23 529 (12,4%)
6	2016	Konserwacja, digitalizacja i udostępnienie 200 starych druków ze zbiorów BDS	227 ^e (67 660)	od 15 IX do 13 XII 2016	820 926	167 280 (20,4%)
7	2018	Konserwacja, opracowanie i udostępnienie 50 starych druków ze zbiorów BDS	54 (27 340)	od 20 XI do 29 XII 2018	258 951	63 543 (24,5%)
Razem:			1136 (196 576)		2 502 517	392 403 (15,7%)

^a A. Sikarski, *Colloquium Charitativum, abo rozmowa braterska, Polaka reformata, z Mazurem starym Katolikiem o pewnych rzeczach w Wierze*, Kraków 1652, sygn. BDS 6 882; C. Sapecki, *Przyjaciół w ostatniej potrzebie doznany*, Kraków [1700], sygn. BDS 8 272.

^b Do digitalizacji wybrano tylko część rękopisów po konserwacji; ADS, BDS, sygn. 180, s. 42.

^c M. Walter-Mazur, K. Kaźmierczak, M. Wysocki, *The Music Manuscripts at the Diocesan Library in Sandomierz: A Thematic Catalogue*, t. 1: *Repertoire of Church Ensemble and Keyboard Music*, Wiesbaden 2021.

^d W listopadzie 2015 roku przedłużono termin realizacji zadania do lutego 2016 roku; ADS, BDS, sygn. 180, s. 107-108.

^e Niektóre woluminy były dziełami współoprawnymi, dlatego też zostały zdigitalizowane oraz skatalogowane jako osobne pozycje. Uwaga ta dotyczy wszystkich zadań, w których liczba książek podana w nazwie jest mniejsza niż obiektów publikowanych w repozytorium cyfrowym.

Źródło: ADS, BDS, sygn. 179, s. 58, 75-80; sygn. 180, s. 34; sygn. 181, s. 1, 9; sygn. 182, s. 11; sygn. 183, s. 28, 74-75; BDS.BC, Kolekcja DUN 2012-2014, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/51, 28.02.2025; Kolekcja DUN 2014, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/50, 28.02.2025; Kolekcja Stare Druki, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/54, 23.02.2025; Kolekcja Muzykalia, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/55, 28.02.2025; Kolekcja DUN 2016, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/64, 28.02.2025; Kolekcja DUN 2018, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/69, 28.02.2025.

Każde zadanie prowadzone w ramach programu DUN zakładało odpowiednie przygotowanie zabytkowych zbiorów przed procesem digitalizacji. Zazwyczaj była to konserwacja zachowawcza, choć w dwóch przypadkach zdecydowano się na renowację pełną (poz. 1 i 3 w tab. 1). Dlatego też koszty wykonania kopii cyfrowych stanowiły zaledwie małą część budżetów przewidzianych na realizację zadań: około 1 proc. przy restauracji pełnej oraz około 20-25 proc. w przypadku konserwacji zachowawczej⁴¹. Łącznie na siedem wymienionych w tabeli zadań wydano ponad 2,5 mln zł, z czego prawie 400 tys. stanowiły koszty wykonania kopii cyfrowych (15,7 proc.). Użytkownikom Internetu udostępniono ponad 1100 zdigitalizowanych obiektów bibliotecznych, tj. prawie 200 tys. skanów. Wszystkie pozycje zostały opublikowane w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu, w Kolekcji Projekty⁴².

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu uczestniczyła również w jednym zadaniu dofinansowywanym w ramach programu DUN, którego beneficjentem był Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. W latach 2016-2017 w tej uczelni zrealizowano zadanie „Biblioteka Klasztoru Benedyktynów na Świętym Krzyżu – odtworzenie wirtualne zachowanego zasobu wraz z utworzeniem Gabinetu Świętokrzyskiego”. Inicjatywa ta zakładała stworzenie gabinetu z księgozbiorem dotyczącym benedyktyńskiego klasztoru na Łysej Górze (znalazło się w nim prawie 1500 woluminów), jak również digitalizację i udostępnienie kopii cyfrowych starodruków przechowywanych niegdyś w bibliotece tego opactwa⁴³. W ten sposób do Biblioteki Cyfrowej UJK trafiło dwadzieścia dziewięć kopii książek (łącznie 11 378 skanów), których oryginały znajdują się obecnie w kilku polskich księżnicach, m.in. w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich, w Bibliotece Jagiellońskiej, w Bibliotece Kórnickiej oraz w Muzeum Narodowym w Krakowie. Najwięcej obiektów w ramach tego zadania przekazała jednak Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, tj. jedenaście starodruków (4628 skanów)⁴⁴.

⁴¹ Nie uwzględniono poz. 2 ze względu na digitalizację tylko niektórych obiektów poddanych konserwacji oraz poz. 5 – zadanie obejmowało prace nad muzykami, które wymagały poważniejszych zabiegów restauracyjnych.

⁴² BDS.BC, Kolekcja Projekty, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/49, 28.02.2025.

⁴³ Biblioteka Uniwersytecka w Kielcach, Projekt „Biblioteka Klasztoru Benedyktynów na Świętym Krzyżu”, buk.ujk.edu.pl/projects/biblioteka-klasztoru, 28.02.2025.

⁴⁴ Kolekcja Biblioteka Klasztoru Benedyktynów na Świętym Krzyżu, bibliotekacyfrowa.ujk.edu.pl/dlibra/collectiondescription/15, 28.02.2025. Klasztor benedyktyński na Łysej Górze skasowano w 1819 roku. Znaczną część jego księgozbioru Samuel Linde zabrał do Biblioteki

Od 2020 roku Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu realizuje zadania, które polegają na digitalizacji zbiorów w ramach programu SON oraz SON II. Przez kolejne trzy lata ksiądnica podjęła pięć takich inicjatyw, których spis wraz z podstawowymi informacjami zawiera poniższa tabela.

Tab. 2. Zadania Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu realizowane w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” oraz „Społeczna odpowiedzialność nauki II” w latach 2020-2024

	Okres realizacji	Nazwa	Liczba zdigitalizowanych obiektów (skanów)	Budżet [zł]	
				Całościowy	Postęp digitalizacji
1	2020	Konserwacja zachowawcza, opracowanie i udostępnienie kolekcji 37 starych druków z superekslibrisami	49 (33 552)	279 958	79 915 (28,5%)
2	2020	Konserwacja, opracowanie i udostępnienie 70 starych druków z Kapituły Kolegiackiej w Sandomierzu	79 (29 110)	249 407	71 340 (28,6%)
3	2021	Konserwacja, opracowanie, digitalizacja 50 starych druków z Biblioteki Kapituły w Sandomierzu	310 (31 932)	275 54	68 185 (24,7%)
4	2021	Zapewnienie dostępu do zbioru starych druków: dezynfekcja, dezynsekcja, udostępnienie inwentarzy	14 (2952)	226 575	2800 (1,2%)

Publicznej w Warszawie. Pozostałe pozycje trafiły głównie do biblioteki sandomierskiego seminarium. Z powodu pożaru w tej ksiądnicy w połowie czerwca 1863 roku, który strawił ponad 90 proc. przechowywanych tam księzek, do chwili obecnej zachowało się jedynie siedemnaście woluminów pochodzących z biblioteki świętokrzyskiej; F. Borowski, *Dekret kasacyjny*, s. 37-38; W. Wójcik, *Włączenie zbiorów*, s. 51-52; S. Kotkowski, *Seminarium Duchowne w Sandomierzu w latach 1820-1926*, opr. i przygotowała do druku H. Szumił, Sandomierz 2010, s. 220; D. Rejman, M. Kopeć, *Sprawozdanie końcowe z prac inwentaryzacyjnych druków z bibliotek klasztornych znajdujących się w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu. Etap od czwartego do ósmego: 1 V 2013 – 31 V 2014 r.*, „Hereditas Monasteriorum” 4 (2014), s. 494.

	Okres realizacji	Nazwa	Liczba zdigitalizowanych obiektów (skanów)	Budżet [zł]	
				Całościowy	Postęp digitalizacji
5	2022	Konserwacja, opracowanie, digitalizacja 60 starych druków z Biblioteki Kapituły w Sandomierzu	172 (31 630)	269 376	77 810 (28,9%)
6	2023	Konserwacja, digitalizacja i opracowanie 45 starych druków z Biblioteki Kapituły w Sandomierzu	75 (30 221)	275 884	83 116 (30,1%)
7	2023	Prace ratownicze, digitalizacja i udostępnienie źródeł do dziejów ziemi sandomierskiej	27 (9147)	238 890	33 490 (14%)
8	2024	Konserwacja, digitalizacja i opracowanie 60 starych druków z Biblioteki Kapituły w Sandomierzu	82 (25 816)	267 189	98 077 (36,7%)
9	2024	Prace ratownicze, digitalizacja i udostępnienie źródeł rękopiśmiennych do dziejów Sandomierszczyzny	43 (8431)	255 285	43 229 (16,9%)
10	2024	Zapewnienie dostępu do zbioru starych druków: dezynfekcja, dezynsekcja, opracowanie – kontynuacja	2* (346)	179 571	1353 (0,7%)
Razem			853 (203 137)	2 517 682	559 315 (22,3%)

* Digitalizacja dwóch ksiąg inwentarzowych księgozbioru Kapituły Kolegiackiej w Sandomierzu miała charakter pomocniczy (informacyjny) w zapewnieniu dostępu do tej kolekcji; BDS, AZ, DPD, b.syg., SON 2024, nlb., Raport końcowy, nr umowy BIBL/SN/0102/2024/02.

Źródło: BDS, AZ, Dokumentacja projektów i dofinansowań (dalej: DPD), b.syg., SON 2020, nlb., Umowa nr SONB/SN/469058/2020; Raport z finansowania w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki – wsparcie dla bibliotek naukowych” (dalej: Raport), nr umowy SONB/SN/469058/2020; Umowa nr SONB/SN/1562020/2020; Raport, nr umowy SONB/SN/469156/2020; BDS, AZ, DPD, b.syg., SON 2021, nlb., Umowa nr SONB/SN/513122/2021; Raport, nr umowy SONB/SN/513122/2021; Umowa nr SONB/SN/513212/2021; Raport, nr umowy SONB/SN/513212/2021; BDS, AZ, DPD, b.syg., SON 2022, nlb., Umowa nr SONB/SN/548184/2022; Raport, nr umowy SONB/SN/548184/2022;

BDS, AZ, DPD, b.sygn., SON II 2023, nlb., Raport końcowy z finansowania w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – wsparcie dla bibliotek naukowych” (dalej: Raport końcowy), nr umowy SONB/SN/0003/2023/01; Raport końcowy, nr umowy SONB/SN/0004/2023/01; BDS, AZ, DPD, b.sygn., SON II 2024, nlb., Raport końcowy, nr umowy BIBL/SN/0101/2024/02; Raport końcowy, nr umowy BIBL/SN/0100/2024/02; Raport końcowy, nr umowy BIBL/SN/0102/2024/02.

Podobnie jak w przypadku zadań realizowanych w ramach programu DUN, również większość projektów SPON i SPON II zakładała odpowiednie przygotowanie obiektów przed etapem digitalizacji. Jedynie przed udostępnieniem inwentarzy Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu (poz. 4) nie było takiej potrzeby, były to bowiem rękopisy wytworzone w XX wieku. Przy pozostałych zadaniach podjęto konserwację zachowawczą, tak więc koszty digitalizacji wyniosły około 25-30 proc. całości budżetu w przypadku książek (poz. 1-3, 6, 8) oraz około 15 proc. w przypadku archiwaliów (poz. 7, 9). Na wszystkie wymienione w tabeli inicjatywy wydatkowano nieco ponad 2,5 mln zł, z czego koszty digitalizacji wyniosły 560 tys. zł (22,3 proc.). Pozwoliło to na udostępnienie w serwisie Polona 853 obiektów (ponad 200 tys. skanów).

3.2. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu podejmowała również przedsięwzięcia digitalizacyjne z wydatną pomocą Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pierwsze dwa zadania zrealizowano w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” (priorytet: „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego”). Program ten był nadzorowany przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. W 2013 roku wykonano zadanie „Konserwacja, digitalizacja i udostępnianie kolekcji starych druków opatrzonych superekslibrisami ze zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu”. Polegało ono na wykonaniu niezbędnych prac konserwatorskich, digitalizacji i udostępnieniu w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu dziewięćdziesięciu trzech zabytkowych woluminów ze znakami własnościowymi na oprawach. Ze względu na druki współoprawne ostatecznie do wspomnianego repozytorium trafiło 116 obiektów (69 184 skany). Opublikowano je w okresie od 1 października do 9 listopada 2013 roku. Budżet tego zadania opiewał na sumę 225 788 zł, z czego koszty digitalizacji wyniosły

102 145 zł (45,2 proc.)⁴⁵. Drugie zadanie ze wspomnianego programu zrealizowano w 2015 roku. Tym razem jego przedmiotem były archiwalia przechowywane przez sandomierską księżnicę: „Konserwacja, digitalizacja i udostępnianie rękopisów z zespołu Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu”. Pracom tym poddano pięćdziesiąt dwie jednostki rękopiśmienne⁴⁶, których cyfrowe kopie dodawano do lokalnego repozytorium od 18 sierpnia do 10 listopada 2015 roku (23 777 skanów). Zadanie to oszacowano na kwotę 202 458 zł, z czego digitalizacja pochłonęła nieco ponad 21,6 proc. wszystkich kosztów (43 749 zł)⁴⁷.

Kolejne cztery zadania związane z digitalizacją wspomnianych powyżej kapitulnych zbiorów archiwalnych Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu realizowała w latach 2016-2019 w ramach programu „Kultura cyfrowa”, co prezentuje poniższa tabela.

Tab. 3. Zadania związane z digitalizacją zbiorów archiwalnych Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu realizowane w ramach programu „Kultura cyfrowa” w latach 2016-2019

	Okres realizacji	Nazwa	Liczba zdigitalizowanych obiektów (skanów)	Data publikacji	Budżet [zł]	
					Całocisty	Postęp digitalizacji
1	2016	Prace ratownicze, digitalizacja i udostępnienie źródeł do dziejów Kapituły Kolegiackiej w Sandomierzu, XVI-XVIII w.	122 (37 877)	15-27 XII 2016	290 000	66 340 (22,9%)

⁴⁵ ADS, BDS, sygn. 192, s. 42, 56; BDS.BC, Kolekcja NIMOZ 2013, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/52, 28.02.2025.

⁴⁶ Wśród tych jednostek były: księgi metrykalne parafii Słupia (XVI-XVIII wiek), akta archidiaconatu sandomierskiego i zawichojskiego (XV-XIX wiek), akta oficjalatu sandomierskiego, kurzelowskiego, radomskiego, tarnowskiego (XVI-XVIII wiek) oraz *Acta episcopalia cracoviensia* (XVII wiek), F. Kiryk, *Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII-XX wiek*, Sandomierz 2010, s. 248-250, 307-330.

⁴⁷ ADS, BDS, sygn. 192, s. 40, 43, 53; BDS.BC, Kolekcja NIMOZ 2015, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/57, 28.02.2023.

	Okres realizacji	Nazwa	Liczba zdigitalizowanych obiektów (skanów)	Data publikacji	Budżet [zł]	
					Całościowy	Postęp digitalizacji
2	2017	Prace ratownicze, digitalizacja i udostępnienie źródeł do dziejów dawnej ziemi sandomierskiej (XV-XX w.)	72 (18 225)	od 6 XI do 5 XII 2017	311 213	47 702 (15,3%)
3	2018	Prace ratownicze, digitalizacja i udostępnienie źródeł do dziejów dawnej ziemi sandomierskiej (XIV-XX w.) – kontynuacja	66 (9602)	11-29 XII 2018	202 685	29 000 (14,3%)
4	2019	Digitalizacja, udostępnienie i niezbędna konserwacja materiałów do dziejów dawnej ziemi sandomierskiej (XIII-XIX w.) – kontynuacja	66 (9200)	27-29 IX 2019	181 000	27 616 (15,2%)
		Razem:	326 (74 904)		984 898	170 658 (17,3%)

Źródło: ADS, BDS, sygn. 194, s. 53-55; sygn. 195, s. 63, 75; sygn. 196, s. 24, 36; sygn. 197, s. 26, 70.

Zadania wykonane przez sandomierską księżnicę w ramach programu „Kultura cyfrowa” również zakładały niezbędną konserwację digitalizowanych zbiorów (nazywaną tutaj „pracami ratowniczymi”). Z tego powodu koszty wykonania kopii cyfrowych stanowiły około 15-20 proc. całości budżetu tych projektów. W czterech zadań, które prowadzono w latach 2016-2019, udostępniono 326 obiektów, czyli niespełna 75 tys. skanów materiałów archiwalnych.

W 2023 roku Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu otrzymała jeszcze jedno dofinansowanie w ramach programu „Kultura cyfrowa”. Tym razem przedmiotem zadania nie były archiwalia kapituły sando-

mierskiej, lecz cenny zbiór muzykaliów kapeli muzycznej z Rakowa Opatowskiego⁴⁸. W ramach tego przedsięwzięcia oprócz digitalizacji i udostępnienia rękopisów muzycznych w sandomierskiej bibliotece cyfrowej przewidziano ich konserwację i opracowanie naukowe. Wspomniane repozytorium wzbogaciło się w ten sposób o kolejnych dziewięćdziesiąt sześć obiektów (1351 skanów), które dodano w okresie od 7 sierpnia do 13 września 2023 roku. Wartość tego zadania wyniosła 20 417 zł, z czego koszt procesu digitalizacyjnego stanowił 3999 zł (19,6 proc.)⁴⁹.

3.3. Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego

W latach 2023-2024 Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu podjęła zadania związane z digitalizacją i udostępnieniem swoich zbiorów w ramach konkursów Zarządu Województwa Świętokrzyskiego – organu wykonawczego Urzędu Marszałkowskiego. Pierwsze z nich zrealizowano jako zadanie publiczne z zakresu kultury w 2023 roku: „Dziedzictwo”⁵⁰. Celem tej inicjatywy było wzbogacenie Cyfrowej Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu o kolekcję inkunabułów oraz starodruków. W okresie od 8 maja do 5 września 2023 roku dodano do sandomierskiego repozytorium pięćdziesiąt cztery obiekty (piętnaście inkunabułów oraz trzydzieści dziewięć starodruków), tj. 23 351 skanów. Całkowita wartość tego zadania opiewała na sumę 8089 zł, z czego koszty digitalizacji wyniosły 7000 zł (86 proc.)⁵¹. Natomiast

⁴⁸ A. Patalas, *Fundacja kapeli muzycznej w Rakowie jako przejaw działań kontrreformacyjnych. Analiza repertuaru*, w: *Europejska kultura muzyczna w polskich bibliotekach i archiwach*, red. A. Patalas, S. Hrabia, Musica Iagellonica, Kraków 2008, s. 39-69; też, *Działalność i repertuar kapeli muzycznej w Rakowie Opatowskim w świetle źródeł archiwalnych*, w: *Muzyka religijna – między epokami i kulturami*, red. K. Turek, B. Mika, t. 2, Katowice 2019, s. 28-44.

⁴⁹ BDS, AZ, DPD, b.sygn., KC 2023, nlb., Raport końcowy z wykonania zadania „Konserwacja, opracowanie, digitalizacja i udostępnienie muzykaliów rękopisów z Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu” (według umowy nr 02122/23/FPK/DMiSK).

⁵⁰ Uchwała nr 6512/23 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 25 stycznia 2023 roku w sprawie ogłoszenia otwartego konkursu ofert na wsparcie realizacji zadań publicznych Województwa Świętokrzyskiego z zakresu kultury w 2023 r., swietokrzyskie.pro/file/2023/01/Uchwała-nr-6512.23-Zarzadu-Wojewodztwa-Swietokrzyskiegoow-sprawie-ogloszenia-otwartego-konkursu-ofert-na-wsparcie-realizacji-zadan-publicznych-z-zakresu-kultury-w-2023-roku.pdf, 01.03.2025.

⁵¹ BDS, AZ, DPD, b.sygn., Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego (dalej: UMWŚ) 2023, nlb., Sprawozdanie z realizacji zadania publicznego „Upowszechnienie dziedzictwa kulturowego: digitalizacja i udostępnienie inkunabułów oraz starych druków ze zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu”; BDS.BC, Kolekcja Zarząd Województwa Świętokrzyskiego. Zadania z zakresu kultury 2023. Dziedzictwo, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/78, 01.03.2025.

w 2024 roku ksiąznica sandomierska zrealizowała podobne zadanie publiczne Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Tym razem miało ono jednak charakter pozakonkursowy. Jego przedmiotem był dalszy rozwój Cyfrowej Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu poprzez udostępnienie inkunabułów, starodruków, ale również rękopisów bibliotecznych (XV-XVII wiek). W ten sposób zapewniono dostęp do kolejnych trzydziestu jeden obiektów (9246 skanów): sześciu rękopisów, ośmiu inkunabułów, siedemnastu starodruków. Wspomniany zbiór biblioteczny udostępniono 6 maja 2024 roku. Całkowita wartość zadania pokrywała się z kosztami digitalizacji i wynosiła 4500 zł⁵².

Podsumowanie

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu w latach 2009-2024 przeprowadziła szereg działań związanych z digitalizacją swoich zbiorów i udostępnieniem ich szerokiemu gronu odbiorców w Internecie. Zainicjował je ówczesny dyrektor tej instytucji, ks. dr Andrzej Barzycki. Duchowny ten w 2008 roku przy wydatnym wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Kulturowego urządził pracownię digitalizacyjną, którą wyposażono w specjalistyczny sprzęt do wykonywania cyfrowych kopii kolekcji bibliotecznych i archiwalnych. Jednocześnie uruchomiono Cyfrową Bibliotekę Diecezjalną w Sandomierzu, której celem była publikacja tych obiektów w Internecie.

Digitalizacja i udostępnienie pierwszych zbiorów odbyły się w styczniu 2009 roku. Prowadzono je w ramach bieżącej działalności bibliotecznej. Inicjatywy te podejmowano również w kolejnych latach aż do 2023 roku. Łącznie upowszechniono w ten sposób 687 obiektów (55 699 skanów). Jednocześnie realizowano podobne przedsięwzięcia w obrębie programów prowadzonych przez instytucje ministerialne. Najwięcej z nich podjęto we współpracy z Ministerstwem Edukacji

⁵² BDS, AZ, DPD, b.syg., UMWŚ 2024, nlb., Sprawozdanie z realizacji zadania publicznego „Rozwój Cyfrowej Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu poprzez udostępnienie wersji cyfrowej starodruków, inkunabułów oraz rękopisów – kontynuacja prac”; BDS.BC, Kolekcja Zarząd Województwa Świętokrzyskiego. Zadania z zakresu kultury 2024, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/81, 01.03.2025.

i Nauki. Od 2012 do 2024 roku zrealizowano siedemnaście takich zadań. Początkowo w ramach programu „Działalność upowszechniająca naukę”, a następnie „Społeczna odpowiedzialność nauki” oraz „Społeczna odpowiedzialność nauki II”. Poza tym sandomierska biblioteka uczestniczyła w projekcie, którego beneficjentem był Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Przez wspomniany okres online (Cyfrowa Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Biblioteka Cyfrowa UJK, Polona) udostępniono 2000 obiektów (404 341 skanów). Poza tym omawiana ksiąźnica współpracowała z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Kulturowego. Dwa pierwsze zadania (2013 i 2015) prowadzono w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe”. W sandomierskim repozytorium cyfrowym zamieszczono wówczas 168 nowych pozycji (92 961 skanów). Kolejne projekty realizowano w ramach programu „Kultura cyfrowa” w latach 2016-2023. W ten sposób upowszechniono 422 jednostki archiwaliów z kolekcji Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu, a także muzykaliów (76 225 skanów). Ponadto w 2023 i 2024 roku dzięki dofinansowaniu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego zdigitalizowano i udostępniono w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej osiemdziesiąt pięć obiektów: sześć rękopisów, dwadzieścia trzy inkunabuły oraz pięćdziesiąt sześć starodruków, tj. łącznie 32 597 skanów.

W latach 2009-2024 omawiana instytucja kościelna udostępniła w trzech repozytoriach internetowych 3362 obiekty biblioteczne i archiwalne (661 823 skany), w tym: w ramach bieżącej działalności – 687 obiektów (20,5 proc.), we współpracy z Ministerstwem Nauki i Edukacji – 2000 (59,5 proc.), z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Kulturowego – 590 (17,5 proc.) oraz z Urzędem Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskiego – 85 (2,5 proc.)⁵³. Najwięcej z nich zamieszczono w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu – 2556 (76 proc.), następnie w serwisie Polona – 795 (23,6 proc.), a także w Bibliotece Cyfrowej UJK – 11 (0,4 proc.). Nie może więc dziwić fakt, że Cyfrową Bibliotekę Diecezjalną w Sandomierzu od chwili utworzenia do 31 grudnia 2022 roku odwiedziło już ponad 9,5 mln czytelników⁵⁴.

⁵³ Nieco inaczej podział ten wygląda po uwzględnieniu liczby wykonanych kopii cyfrowych (BDS – 10 proc., Ministerstwo Nauki i Edukacji – 59,7 proc., Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – 30,3 proc.).

⁵⁴ BDS.BC, *Statystyki biblioteki cyfrowej*, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/pubstats, 1.03.2025.

Przybliżony powyżej zakres procesu digitalizacyjnego prowadzonego w sandomierskiej bibliotece nie byłby możliwy bez wsparcia instytucji ministerialnych. Budżet zadań zrealizowanych w omawianym okresie wynosił łącznie 6 466 351 zł (około 10-20 proc. tej kwoty stanowiły wkłady własne ksiąźnicy), z czego na samą digitalizację wydawkowano 1 283 771 zł (19,8 proc.). Za tę znaczną sumę z dofinansowania państwowego udało się nie tylko udostępnić użytkownikom sieci internetowej setki cennych i unikalnych zabytków piśmiennictwa, ale również uratować je przed niechybnym zniszczeniem. Podobne inicjatywy planowane są również w kolejnych latach⁵⁵.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Diecezji Sandomierskiej, Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu

Akta dotacji programu Działalność Upowszechniająca Naukę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2012-2013), sygn. 179.

Akta dotacji programu Działalność Upowszechniająca Naukę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2014), sygn. 180.

Akta dotacji programu Działalność Upowszechniająca Naukę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2015), sygn. 181.

Akta dotacji programu Działalność Upowszechniająca Naukę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2016), sygn. 182.

Akta dotacji programu Działalność Upowszechniająca Naukę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2018), sygn. 183.

Akta dotacji programu Kultura Cyfrowa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2016), sygn. 194.

Akta dotacji programu Kultura Cyfrowa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2017), sygn. 195.

Akta dotacji programu Kultura Cyfrowa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2018), sygn. 196.

⁵⁵ W 2025 roku zostanie podjęty m.in. kolejny projekt w ramach zadania publicznego Województwa Świętokrzyskiego z zakresu kultury: „Dziedzictwo”. Tym razem będzie to digitalizacja i udostępnienie zbioru muzykaliów z zasobu Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu. Zarząd Województwa Świętokrzyskiego 29 lutego przyznał dofinansowanie na realizację tego zadania w kwocie 4000 zł. Załącznik nr 1 do Uchwały nr 1589/25 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 19 lutego 2025 r., swietokrzyskie.pro/file/2025/02/ZALACZNIK-NR-1-DO-UCHWALY-NR-1589_25-ZARZADU-WOJEWODZTWA-SWIETOKRZYSKIEGO-Z-DNIA-19-LUTEGO-2025-ROKU.pdf, 01.03.2025.

Akta dotacji programu Kultura Cyfrowa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2019), sygn. 197.

Akta dotacji programu Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2013), sygn. 192.

Akta dotacji programu Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2015), sygn. 193.

Akta dotacji programu Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego (2008), sygn. 185.

Akta korespondencji (2008), sygn. 37.

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu

Archiwum Zakładowe, Dokumentacja projektów i dofinansowań

Projekt Nowej Biblioteki (2007), b.sygn.

Społeczna Odpowiedzialność Nauki 2020, b.sygn.

Społeczna Odpowiedzialność Nauki 2021, b.sygn.

Społeczna Odpowiedzialność Nauki 2022, b.sygn.

Społeczna Odpowiedzialność Nauki II 2023, b.sygn.

Społeczna Odpowiedzialność Nauki II 2024, b.sygn.

Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego 2023, b.sygn.

Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego 2024, b.sygn.

Źródła drukowane

Kiryk F., *Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII-XX wiek*, Sandomierz 2010.

Płaza M., *Starodruki w komputerze*, „Echo Powiśla” z 13 lutego 2009 roku, s. 4.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, „Dziennik Ustaw RP” (1997), nr 85, poz. 539.

Źródła internetowe

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu. Biblioteka Cyfrowa:

Biblioteka Cyfrowa dLibra [strona archiwalna], web.archive.org/web/20120705045857/http://bc.bdsandomierz.pl/dlibra, 28.02.2025.

„C.O.P. Pismo Centralnego Okregu Przemysłowego” 1,1-27 (1938), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/86/edition/85/content, 28.02.2025.

„C.O.P. Pismo Centralnego Okregu Przemysłowego” 2,1-31 (1939), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/87/edition/86/content, 28.02.2025.

Jarzębowski J., *Węgierska polityka Traugutta (na podstawie znanych i nieznanach dokumentów)*, Warszawa 1939, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/2608/edition/2528#info, 28.02.2025.

Kolekcja Albumy i Fotografie, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/47, 28.02.2025.

- Kolekcja DUN 2012-2014, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/51, 28.02.2025.
- Kolekcja DUN 2014, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/50, 28.02.2025.
- Kolekcja DUN 2016, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/64, 28.02.2025.
- Kolekcja DUN 2018, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/69, 28.02.2025.
- Kolekcja Dziedzictwo Kulturowe, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/9, 28.02.2025.
- Kolekcja Katalogi i Inwentarze, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/42, 28.02.2025.
- Kolekcja Katechizmy, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/41, 28.02.2025.
- Kolekcja Książki, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/17, 28.02.2025.
- Kolekcja Muzykalia, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/55, 28.02.2025.
- Kolekcja NIMOZ 2013, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/52, 28.02.2025.
- Kolekcja NIMOZ 2015, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/57, 28.02.2025.
- Kolekcja Prace Naukowe, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/27, 28.02.2025.
- Kolekcja Projekty, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/49, 28.02.2025.
- Kolekcja Stare Druki, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/54, 28.02.2025.
- Kolekcja Wydane w XX w., bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/26, 28.02.2025.
- Kolekcja Zarząd Województwa Świętokrzyskiego. Zadania z zakresu kultury 2023. Dziedzictwo, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/78, 01.03.2025.
- Kolekcja Zarząd Województwa Świętokrzyskiego. Zadania z zakresu kultury 2024, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/collectiondescription/81, 01.03.2025.
- Kronika Diecezji Sandomierskiej” (1908), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/17/edition/17, 28.02.2025.
- „Prawda Katolicka” 1 (1930), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/122/edition/124, 28.02.2025.
- „Sandomierzanin” 1 (1912), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/83/edition/82, 28.02.2025.

- „Siewca Prawdy” 2 (1932), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/89/edition/88?language=pl, 28.02.2025.
- Sobocha J., *Sandomierz stolicą!*, [1938], bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/2195/edition/2135, 28.02.2025.
- „Spójnia” 5,4 (1921), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/106/edition/106/content, 28.02.2025.
- Statystyki biblioteki cyfrowej*, bc.bdsandomierz.pl/dlibra/pubstats, 28.02.2025.
- „Studia Sandomierskie” 1 (1980), bc.bdsandomierz.pl/dlibra/publication/57/edition/56, 28.02.2025.

Inne źródła internetowe

- Biblioteka Uniwersytecka w Kielcach, Projekt „Biblioteka Klasztoru Benedyktynów na Świętym Krzyżu”, buk.ujk.edu.pl/projects/biblioteka-klasztoru, 28.02.2025.
- Inwentarz Archiwum Diecezji Sandomierskiej*, Sandomierz 2019-2024, bdsandomierz.pl/strapi/uploads/Inwentarz_Archiwum_Diecezji_Sandomierskiej_6d91601774.pdf, 28.02.2025.
- Kolekcja Biblioteka Klasztoru Benedyktynów na Świętym Krzyżu, bibliotekacyfrowa.ujk.edu.pl/dlibra/collectiondescription/15, 28.02.2025.
- Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 31 stycznia 2023 r. o ustanowieniu programu pod nazwą „Społeczna odpowiedzialność nauki II” i naborze wniosków, www.gov.pl/web/nauka/spoleczna-odpowiedzialnosc-nauki-ii, 28.02.2025.
- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Kultura cyfrowa*, www.gov.pl/web/kultura/kultura-cyfrowa5, 28.02.2025.
- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Program „Dziedzictwo kulturowe”, mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-z-lat-ubieglych/programy-mkidn-2008/dziedzictwo-kulturowe.php, 28.02.2025.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 grudnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu, Dz.U. 2017, poz. 2427, isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170002427/O/D20172427.pdf, 28.02.2025.
- Uchwała nr 6512/23 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 25 stycznia 2023 roku w sprawie ogłoszenia otwartego konkursu ofert na wsparcie realizacji zadań publicznych Województwa Świętokrzyskiego z zakresu kultury w 2023 r., swietokrzyskie.pro/file/2023/01/Uchwała-nr-6512.23-Zarzadu-Wojewodztwa-Swietokrzyskiego-w-sprawie-ogloszenia-otwartego

-konkursu-ofert-na-wsparcie-realizacji-zadan-publicznych-z-zakresu-kultury-w-2023-roku.pdf, 01.03.2025.

Załącznik nr 1 do Uchwały nr 1589/25 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 19 lutego 2025 roku, swietokrzyskie.pro/file/2025/02/ZALACZNIK-NR-1-DO-UCHWALY-NR-1589_25-ZARZADU-WOJEWODZTWA-SWIETOKRZYSKIEGO-Z-DNIA-19-LUTEGO-2025-ROKU.pdf, 1.03.2025.

Starodruki (Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Zespół Rękopisów)

Sapecki C., *Przyjaciel w ostatniej potrzebie doznany*, Kraków [1700], sygn. BDS 8 272.

Sikarski A., *Colloquium Charitativum, abo rozmowa braterska, Polaka reformata, z Mazurem starym Katolikiem o pewnych rzeczach w Wierze*, Kraków 1652, sygn. BDS 6 882.

Opracowania

Barzycki A., *Bracia doloryści i ich działalność oświatowa w Zawichoście*, „Studia Sandomierskie” 16,1-2 (2009), s. 159-168.

Barzycki A., *Dzieje parafii Baligród w latach 1872-1939*, Lublin 1989 [praca magisterska].

Barzycki A., *Szkolnictwo katolickie w diecezji sandomierskiej w latach 1918-1965. Studium historyczno-prawne*, Lublin 2007 [praca doktorska].

Biblioteki cyfrowe. Projekty, realizacje, technologie, red. J. Woźniak-Kasperek, J. Franke, Warszawa 2007.

Borowski F., *Dekret kasacyjny z roku 1819 i jego wykonanie w stosunku do zakonów diecezji sandomierskiej*, „Studia Sandomierskie” 18,1 (2011), s. 7-162.

Konserwacja, digitalizacja i udostępnienie kolekcji starych druków opatrzonych superekslibrisami ze zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu, Sandomierz 2013.

Kotkowski S., *Seminarium Duchowne w Sandomierzu w latach 1820-1926*, opr. i przygotowanie do druku H. Szumił, Sandomierz 2010.

Patalas A., *Działalność i repertuar kapeli muzycznej w Rakowie Opatowskim w świetle źródeł archiwalnych*, w: *Muzyka religijna – między epokami i kulturami*, red. K. Turek, B. Mika, t. 2, Katowice 2019, s. 28-44.

Patalas A., *Fundacja kapeli muzycznej w Rakowie jako przejaw działań kontrreformacyjnych. Analiza repertuaru*, w: *Europejska kultura muzyczna w polskich bibliotekach i archiwach*, red. A. Patalas, S. Hrabia, Musica Iagellonica, Kraków 2008, s. 39-69.

- Polskie biblioteki cyfrowe 2008. Materiały z konferencji zorganizowanej w dniach 24-25 listopada 2008 roku przez: Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, red. C. Mazurek, M. Stroiński, J. Węglarz, Poznań 2009.
- Polskie biblioteki cyfrowe 2009. Materiały z konferencji zorganizowanej dnia 9 grudnia 2009 roku przez: Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, red. C. Mazurek, M. Stroiński, J. Węglarz, Poznań 2010.
- Polskie biblioteki cyfrowe 2010. Materiały z konferencji zorganizowanej w dniach 20-21 października 2010 roku przez: Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, red. C. Mazurek, M. Stroiński, J. Węglarz, Poznań 2011.
- Rejman D., Kopeć M., *Sprawozdanie końcowe z prac inwentaryzacyjnych druków z bibliotek klasztornych znajdujących się w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu. Etap od czwartego do ósmego: 1 V 2013 – 31 V 2014 r., „Hereditas Monasteriorum”* 4 (2014), s. 493-504.
- Skrabski J., *Pracownia Inwentaryzacji i Digitalizacji Zabytków na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, „Folia Historica Cracoviensia”* 21 (2015), s. 315-317.
- Skrabski J., Sumieniewski C., Kochańczyk-Bonińska K., *Człowiek i tożsamość narodu poza granicami kraju. Dzieje archiwum polskiego hospicjum i kościoła św. Stanisława w Rzymie w perspektywie dalszych badań, „Studia Pelplińskie”* 56 (2022), s. 357-377.
- Strategia i metody digitalizacji i udostępniania zbiorów kościelnych*, red. M. Bała, S. Dziekoński, Warszawa 2012.
- Trembowiecki A., *Digitalizacja zbiorów bibliotecznych. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006.
- Tylec P., *200 lat Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu. Sprawozdanie z roku jubileuszowego, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”* 27,2 (2021), s. 275-281.
- Tylec P., *Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu – historia i współczesność, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”* 25,2 (2019), s. 131-156.
- Tylec P., *Inwigilacja Kościoła rzymskokatolickiego w świetle meldunków operacyjnych Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej MO w Tarnobrzegu z 1980 r., Lublin 2009 [praca magisterska]*.
- Tylec P., *Rozwój księgozbioru Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu w latach 1907-1918, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”* 122 (2024), s. 399-428.
- Tylec P., *Wiadomości z Sandomierskiej Biblioteki Diecezjalnej, „Zeszyty Sandomierskie”* 28 (2022), s. 89-92.

- Umiński W., *Konserwacja, promocja i digitalizacja zbiorów w Bibliotece Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 32,1 (2019), s. 75-94.
- Walter-Mazur M., Kaźmierczak K., Wysocki M., *The Music Manuscripts at the Diocesan Library in Sandomierz. A Thematic Catalogue*, t. 1: *Repertoire of Church Ensemble and Keyboard Music*, Wiesbaden 2021.
- Wójcik W., *Tak zwana reforma klasztorów w 1864 roku na terenie diecezji sandomierskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 23 (1971), s. 343-360.
- Wójcik W., *Włączenie zbiorów poklasztornych do Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1-2 (1959-1960), s. 50-65.

Streszczenie

Jednym z podstawowych celów bibliotek jest udostępnienie gromadzonych zbiorów zainteresowanym czytelnikom. Obecnie możliwe jest to nie tylko poprzez wypożyczenie oryginałów poszczególnych pozycji piśmienniczych, ale również poprzez prezentację ich treści online. Przygotowanie odpowiednich kopii cyfrowych dla repozytoriów internetowych wymaga żmudnego procesu digitalizacyjnego, który podejmuje wiele bibliotek na całym świecie. W niniejszym artykule działania te omówiono na przykładzie jednej z polskich instytucji kościelnych, tj. Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu. Książnica ta rozpoczęła digitalizację swoich zbiorów w 2009 roku i kontynuuje ją do chwili obecnej. Proces ten umożliwiło utworzenie w niej pracowni reprograficznej oraz uruchomienie własnego repozytorium cyfrowego. Sandomierska biblioteka prowadziła digitalizację kolekcji piśmienniczej w ramach bieżącej działalności, a także we współpracy z instytucjami państwowymi. Do 2024 roku udostępniła w Internecie ponad 3 tys. obiektów bibliotecznych i archiwalnych, jednocześnie realizując kilkanaście zadań w ramach programów prowadzonych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego. Dofinansowanie ze środków publicznych pozwoliło na upowszechnienie wielu nieznanych zabytków piśmienniczych, a także na ich konserwację i zachowanie dla przyszłych pokoleń.

Słowa kluczowe

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, digitalizacja, biblioteka cyfrowa, program „Społeczna odpowiedzialność nauki”, program „Kultura cyfrowa”

DIGITIZATION AND MAKING AVAILABLE THE COLLECTIONS OF THE DIOCESAN LIBRARY IN SANDOMIERZ IN THE YEARS 2009-2024

Summary

One of the primary goals of libraries is to provide access to their collections for interested readers. Today, this is possible not only by allowing the use of original printed works but also by presenting their content online. Preparing appropriate digital copies for internet repositories requires a meticulous digitization process, which is being undertaken by many libraries around the world. This article discusses such efforts using the example of one Polish ecclesiastical institution – the Diocesan Library in Sandomierz. This library began digitizing its collections in 2009 and continues to do so to this day. This became possible through the establishment of a reprographic studio and the launch of its own digital repository. The digitization of the manuscript collection has been carried out as part of the library's regular operations, as well as in cooperation with state institutions. By 2024, the library had made available online over 3,000 library and archival items, while also implementing several projects within programs run by the Ministry of Education and Science, the Ministry of Culture and National Heritage, and the Marshal's Office of the Świętokrzyskie Voivodeship. Public funding has enabled the dissemination of many previously unknown written monuments, as well as their conservation and preservation for future generations.

Keywords:

Diocesan Library in Sandomierz, digitization, digital library, Social Responsibility of Science Program, Digital Culture Program

Ks. JERZY WITCZAK¹

ROLA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES” W INFORMATYZACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH²

Federacja Bibliotek Kościelnych „Fides” została powołana do istnienia 23 września 1991 roku podczas narady roboczej w Bibliotece Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego (WMSD) w Warszawie. Inicjatorem zwołania narady i utworzenia stowarzyszenia był ks. mgr Krzysztof Gonet, absolwent Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego z 1981 roku, wicedyrektor Biblioteki Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie³. Od samego początku nie zabiegano wyłącznie o stworzenie zwykłego branżowego stowarzyszenia bibliotekarzy kościelnych, lecz celem Federacji miała być „koordynacja prac nad komputeryzacją

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

² Zaktualizowana wersja tekstu prezentacji *Federacja „Fides” – 30 lat w służbie informacji naukowej w bibliotekach kościelnych*, przedstawionej 23 listopada 2022 roku w Bibliotece Narodowej podczas konferencji *Zbiory biblioteczne w instytucjach kościelnych*.

³ K. Gonet po studiach uniwersyteckich przez rok pracował w Dziale Przetwarzania Danych Biblioteki Narodowej, dopiero później wstąpił do Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie, które ukończył w 1987 roku. Gdy zatem w 1989 roku został mianowany zastępcą dyrektora Biblioteki WMSD, mógł korzystać ze swojej wiedzy i znajomości środowiska; K. Gonet, *Autobiografia bibliotekarza i bibliotekoznawcy (do października 2016 roku)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 23,1 (2017), s. 181-190.

prac bibliotecznych oraz dążenie do stworzenia komputerowej sieci bibliotek kościelnych⁴.

W deklaracji zaproponowanej przez ks. Goneta i przyjętej przez uczestników spotkania stwierdzono konieczność opracowania i wdrożenia we wszystkich bibliotekach kościelnych jednolitego formatu komputerowego opisu katalogowego dla wszystkich typów dokumentów, opartego na formatach opracowywanych i stosowanych przez Bibliotekę Narodową (MARC BN), oraz wprowadzenia w bibliotekach członkowskich jednolitego bibliotecznego oprogramowania komputerowego. Miał to być program MAK autorstwa informatyków Biblioteki Narodowej: Jana Wierzbowskiego i Jerzego Swianiewicza. Wyraźnie mówiło się też o zbudowaniu w przyszłości jednolitego systemu komputerowego i wspólnej bazy katalogowej, tj. bibliografii zawartości czasopism teologicznych oraz katalogów centralnych opracowywanych wspólnie przez kilka bibliotek. Oprócz zebrania informacji o zasobach polskich bibliotek kościelnych postulowano również wykorzystanie nowoczesnych możliwości systemów komputerowych do opracowania i wyszukiwania rzeczowego, w tym też rozpoczęcie pilnych prac nad stworzeniem specjalistycznego tezaury – słownika haseł lub słów kluczowych do opisu rzeczowego książek z teologii i innych nauk⁵.

Historia Federacji Bibliotek Kościelnych (FBK) doczekała się już wielu opracowań⁶, niniejszy tekst można zatem poświęcić analizie realizacji celów wytyczonych na samym początku, tzn. czy i w jakim stopniu udało się je osiągnąć.

Całość zagadnienia można podzielić na dwie części: pierwszą – dotyczącą komputeryzacji bibliotek, a zwłaszcza automatyzacji ich katalogów jako narzędzi informatycznych, drugą zaś – obejmującą problematykę tworzenia za ich pomocą centralnego systemu informacji naukowej w bibliotekach kościelnych.

⁴ Tenże, *Komputeryzacja bibliotek i możliwości jej wpływu na procesy gromadzenia księgozbiorów w bibliotekach kościelnych. Zarys problematyki*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 62 (1993), s. 260.

⁵ *Tamże*, s. 258.

⁶ Por. np. J. Witczak, *25 lat komputeryzacji bibliotek kościelnych w Polsce – dorobek federacji FIDES*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 106 (2016), s. 333-342; tenże, *From Individual Card Catalogues to the National Union Catalogue: A Story of the Computerisation of Polish Church Libraries*, w: *Theological Libraries and Library Associations in Europe*, red. L. Kenis, P.R. Hall, M. Rostkowski, Leiden 2022, s. 287-317.

1. Komputeryzacja bibliotek

a. Etap I – program MAK

Zgodnie z podjętymi decyzjami komputeryzację bibliotek kościelnych rozpoczęto od systemu MAK. Od powstania FBK „Fides” w 1991 roku do 30 czerwca 2009 roku instalowaniem programu MAK w bibliotekach członkowskich zajmował się ks. Krzysztof Gonet: najpierw jako pełnomocnik Zarządu, a od 27 września 1999 roku jako dyrektor jednoosobowego Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”. W tym okresie system MAK wdrożono w ponad osiemdziesięciu bibliotekach kościelnych⁷. Czytelnicy otrzymali dostęp do nowoczesnego w owym czasie systemu informacji, bibliotekarze zaś narzędzie wspomagające ich pracę. Wszystkiego udało się dokonać niewielkim kosztem, gdyż Biblioteka Narodowa dystrybuowała program MAK w bardzo przystępnej cenie.

W tamtym czasie, jak też obecnie wielkie i bardzo drogie zagraniczne komputerowe systemy biblioteczne były całkowicie poza zasięgiem placówek kościelnych i większości mniejszych księżnic niekościelnych. Jedynie trzem bibliotekom Federacji udało się już w 1996 roku skorzystać z grantu amerykańskiej Fundacji Mellona (Mellon Foundation) na komputeryzację bibliotek akademickich w ramach konsorcjów uczelnianych. Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz Biblioteka Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie otrzymały tą drogą środki na zakup sprzętu komputerowego i systemu VTLS⁸, z kolei Bibliotekę Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi skomputeryzowano w ramach systemu Marquis-Horizon⁹.

W Bibliotece Narodowej zauważono osiągnięcia Federacji i w efekcie 12 czerwca 2001 roku dzięki staraniom ks. Gonetą zawarto porozumienie między Biblioteką Narodową a Federacją Bibliotek Ko-

⁷ Dane statystyczne z 24 września 2008 roku: zob. K. Gonet, *To już 17 lat! Przeszłość i plany na przyszłość Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 91 (2009), s. 15-23.

⁸ J. Kwaśniewska-Powroźnik, *10 lat katalogu komputerowego w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 87 (2007), s. 107-113.

⁹ J. Witzczak, *Biblioteki FIDES w sieci (komputerowej)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1,1 (1995), s. 55-58. Dzięki temu te trzy biblioteki przyłączyły się od początku do katalogu NUKAT.

ścielnych „Fides” w sprawie współpracy przy wdrażaniu pakietu MAK w polskich bibliotekach, zwłaszcza publicznych i kościelnych. Federacja miała również uczestniczyć w pracach nad rozwojem systemu, przekazując swoje opinie i dezyderaty. Na mocy tego porozumienia Federacja prowadziła w ramach swojej działalności gospodarczej odpłatną usługę serwisowania programu MAK. Przykładowo na podstawie jednego z opublikowanych sprawozdań Biura ds. Komputeryzacji można podać, że rocznie w ramach serwisu odbyło się trzydzieści pięć wizyt w bibliotekach kościelnych i dwadzieścia sześć wizyt w innych bibliotekach, zorganizowano także trzynaście kursów programu MAK¹⁰. Łącznie przez dziesięć lat przeprowadzono kilkadziesiąt szkoleń komputerowych dla administratorów programu oraz dla bibliotekarzy, kształcąc kilkuset pracowników bibliotek kościelnych i niekościelnych w zakresie podstawowej obsługi programu MAK, a także pokazów dla czytelników i potencjalnych użytkowników komputerowych baz danych¹¹.

Wraz z programem MAK wdrożono w bibliotekach kościelnych jednolity format opisu katalogowego MARC FIDES, będący adaptacją formatu MARC BN Biblioteki Narodowej, a następnie po kilku latach w większości bibliotek przeprowadzono konwersję baz z tego formatu na format MARC 21. Doświadczenia „Fides” związane z obsługą programu MAK okazały się przydatne w opracowaniu przez Bibliotekę Narodową w 2008 roku publikacji podręcznika formatu MARC 21¹², którego recenzentami byli ks. Krzysztof Gonet i ks. Jerzy Witczak. Jednolitość formatu miała wielkie znaczenie w procesie tworzenia baz centralnych oraz podczas katalogowania z wykorzystaniem opisów utworzonych przez inne biblioteki. Jakość i jednolitość danych bibliograficznych ułatwia obecnie ich import do Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides”¹³ w systemie Koha.

¹⁰ K. Gonet, *Sprawozdanie Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres od 26 września 2006 do 5 września 2007 roku (od XII do XIII Walnego Zgromadzenia)*, w: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce. Historia i współczesność*, red. H. Olszar, B. Warząchowska, Katowice 2009, s. 172-173.

¹¹ Tenże, *To już 17 lat!*, s. 17.

¹² *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego wraz z zasobem – adaptacja dla systemu MAK wersja 2008*, red. i opr. A. Brachfogel, Z. Żurawińska, Warszawa 2008.

¹³ Centralny Katalog Bibliotek „Fides”, katalog.fides.org.pl, 16.06.2025.

Od 2001 roku z woli Centrum NUKAT Federacja Bibliotek Kościelnych „Fides” została również oficjalnym dystrybutorem bazy CKHW NUKAT (Centralna Kartoteka Hasel Wzorcowych) dla bibliotek pracujących w programie MAK i utrzymywała kopię tej bazy niemal do końca 2022 roku. W pierwszym okresie kopię bazy dystrybuowano w postaci CD-ROM-ów, a od 2009 roku zainteresowane biblioteki mogły pobierać ją z serwera „Fides” w postaci spakowanego archiwum. Należy zaznaczyć, że dla bibliotek pracujących w systemie MAK była to jedyna dostępna formalna kartoteka wzorcowa, ponieważ Biblioteka Narodowa rozprowadzała wyłącznie kopię kartoteki wzorcowej języka hasel przedmiotowych. W połowie 2009 roku obsługiwano w ten sposób pięćdziesiąt jeden bibliotek, nie licząc ich filii, w tym tylko dwadzieścia kościelnych, trzydzieści jeden zaś publicznych i pedagogicznych. Dzięki wykorzystaniu kopii CKHW NUKAT i zastosowaniu modułu WYMKHW.EXE (wymiany rekordów KHW) w katalogach można było uzyskać jednolitość i aktualność hasel formalnych. Miało to po latach ogromne znaczenie przy imporcie danych do innych systemów, przede wszystkim do Centralnego Katalogu „Fides” i NUKAT. Pierwszy okres komputeryzacji zakończył się wraz z zaprzestaniem 1 stycznia 2013 roku dystrybucji programu MAK przez Bibliotekę Narodową.

b. Etap II – program Koha

Drugi etap komputeryzacji bibliotek kościelnych wiązał się z koniecznością zastąpienia coraz bardziej przestarzałego programu MAK. W 2013 roku z osiemdziesięciu pięciu bibliotek członkowskich jedynie siedem używało systemów innych niż MAK. Były to duże, komercyjne zintegrowane systemy biblioteczne, dostępne dzięki państwowemu dofinansowaniu niektórych uczelni i zarazem wydziałów teologicznych. Oprócz wspomnianych już bibliotek: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie i WSD w Łodzi, były to biblioteki: wydziałów teologicznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu Opolskiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (czyli Biblioteka „Hosianum”) oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pozostałym kilkudziesięciu bibliotekom kościelnym korzysta-

jącym dotąd z bardzo taniego programu MAK groziła utrata dostępu do katalogowych baz danych.

W związku z tym rozważano i testowano różne rozwiązania dostępne w Polsce, w tym programy MAK+ i Sowa, lecz w opinii Zarządu Federacji nie były one dostosowane do naukowego charakteru zasobów bibliotek kościelnych. Opierały się bowiem na księgozbiorach Biblioteki Narodowej i bibliotek publicznych, co za tym idzie – nie zapewniały dostępu do wzorcowych opisów bibliograficznych dla bardzo licznych w bibliotekach kościelnych obcojęzycznych publikacji teologicznych. W tej sytuacji za sprawą o. Janusza Kaczmarka OP, z wykształcenia informatyka, wybór padł na system Koha, który docelowo umożliwiał współpracę z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT i dostęp do jego zasobów bibliograficznych, tworzonych również przez dwie największe biblioteki kościelne w Polsce: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL) i Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Pierwsza polska implementacja systemu Koha posłużyła już w 2010 roku do utworzenia centralnego katalogu bibliotek dominikańskich na bazie katalogu Biblioteki Kolegium Filozoficzno-Teologicznego Ojców Dominikanów w Krakowie¹⁴. W 2013 roku z programu MAK do Koha przeniesiono Elektroniczną Bibliografię Nauk Teologicznych „Fides”, a od czerwca 2014 roku rozpoczęło się tworzenie nowego Katalogu Centralnego „Fides” połączone ze zmianą programu bibliotecznego w ośrodkach włączających się do tego projektu. Jako pierwsza dokonała tej zmiany Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, następnie do końca 2014 roku w ramach centralnego katalogu na program Koha przeszło łącznie czterdzieści jeden bibliotek, ponadto w kolejnych sześciu bibliotekach członkowskich wprowadzono instalacje indywidualne Koha. Systemu MAK używają jednak nadal dwadzieścia cztery biblioteki. Szczegółowe dane dotyczące systemów stosowanych w bibliotekach Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” w roku 2014 przedstawia tabela 1.

¹⁴ Więcej na ten temat: zob. J. Kaczmarek, *Wdrożenie zintegrowanego systemu informacyjnego dla bibliotek Koha w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 17,1-2 (2011), s. 25-30.

Tab. 1. Systemy biblioteczne w bibliotekach FBK „Fides”
(stan z 31 grudnia 2024 roku)

System biblioteczny	Liczba bibliotek	Uwagi
Koha	47	41 + 6
MAK	24	
Alma/Primo	6	w projekcie OMNIS
Prolib	3	
MAK+	1	
Patron	1	
Sowa	1	
Symphony	1	
Brak	4	
Razem	88	

Źródło: Dane FBK „Fides”

Warto tu podkreślić pionierską rolę o. Janusza Kaczmarka OP, a pośrednio „Fides” w implementacji systemu Koha w polskich bibliotekach. Wydatnie przyczynił się on do powstania grupy bibliotekarzy i informatyków skupionych wokół Biblioteki Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, którzy wdrożyli ten system w krakowskich bibliotekach naukowych¹⁵. Do jego osiągnięć należało także opracowanie procedur umożliwiających pełną współpracę systemu Koha z katalogiem NUKAT w systemie Virtua. Aktualnie aż sześćdziesiąt dwie biblioteki współpracujące z NUKAT wykorzystują ten system, niemal wszystkie w wersji oryginalnej rozwijanej przez środowisko krakowskie, w tym czterdzieści dwie biblioteki kościelne zrzeszone w Federacji „Fides”¹⁶.

¹⁵ Tenże, *Jak działa Koha – fundamenty wolnego oprogramowania, zasady organizacji projektu oraz doświadczenia z migracji i wdrożeń*, w: *Koha. Narzędzie open source do obsługi biblioteki naukowej*, red. D. Buzdygan, A. Januszko-Szakiel, Kraków 2016, s. 41-59.

¹⁶ Centrum NUKAT, centrum.nukat.edu.pl/pl/biblioteki, 27.01.2025.

Ostatecznie z powodu wygaśnięcia 31 grudnia 2024 roku licencji Centrum NUKAT na korzystanie z systemu Virtua, 3 stycznia 2025 roku dokonano migracji do systemu Koha również bazy NUKAT. W e-mailu z 7 stycznia 2025 roku do wszystkich bibliotek współpracujących z NUKAT Iwona Wiśniewska, p.o. kierownika Centrum NUKAT, przekazała szczególne wyrazy uznania i podziękowania o. Januszowi Kaczmarkowi OP i br. Romanowi Dolnemu SJ (Uniwersytet Ignatianum) oraz Michałowi Kuli (Biblioteka Instytutu Botaniki im. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie) za ich bezinteresowne wsparcie okazane Centrum w całym procesie testów i przygotowania migracji, a potem przenoszenia danych do bazy produkcyjnej. Można zatem stwierdzić, że w procesie zmiany systemu centralnego katalogu polskich bibliotek naukowych rola „Fides” okazała się kluczowa.

c. Opracowanie rzeczowe

Gdy w 1991 roku komputeryzacja dopiero się zaczynała, w polskich bibliotekach kościelnych nie istniał żaden jednolity standard opracowania rzeczowego¹⁷. W bibliotekach funkcjonowały katalogi różnego typu (działowy, systematyczny lub przedmiotowy), często prowadzone niekonsekwentnie. Niekiedy biblioteki posiadały kilka niekompletnych katalogów rzeczowych pochodzących z różnych okresów i tworzonych przez różnych bibliotekarzy. Niestety było też wiele polskich bibliotek kościelnych, w których w ogóle nie było katalogów rzeczowych. Tworzenie katalogów komputerowych stało się jedyną w swoim rodzaju okazją, aby na nowo zmierzyć się z tym problemem. Docelowo dążono do tego, aby wszystkie nowe opisy otrzymywały charakterystykę rzeczową. Prowadzone w bibliotekach prace nad retrokonwersją katalogów kartkowych również stawały się szansą, aby i do starszych zbiorów umożliwić dostęp rzeczowy. Przede wszystkim jednak niepowtarzalna sposobność polegała na tym, że można było zaproponować jednolitą metodę opracowania rzeczowego dla potrzeb katalogów komputerowych, która w przyszłości pozwoliłaby na jednolity sposób wyszukiwania we wszystkich bazach katalogowych bibliotek Federacji „Fides”.

¹⁷ Opracowano na podstawie: K. Gonet, *Dlaczego słowa kluczowe a nie hasła przedmiotowe? Co dalej z opracowaniem rzeczowym w bibliotekach FIDES?*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 10,1-2 (2004), s. 22-32.

W tym momencie ks. Gonet podjął decyzję, że tworząc komputerowe opisy katalogowe książek, trzeba opatrywać je charakterystyką rzeczową w postaci słów kluczowych. Ponieważ nie było żadnych takich słowników z dziedziny nauk kościelnych, z konieczności zaproponował tworzenie słów kluczowych zupełnie swobodnie i spontanicznie na podstawie tytułu, spisu treści, przedmowy i zakończenia, streszczenia oraz wybranych fragmentów tekstu katalogowanej książki. Do obowiązku pracowników należało tylko, aby do opisu dołączali jak największą liczbę takich słów kluczowych, tak aby książkę można było znaleźć pod wieloma różnymi aspektami. Decyzja ta zakładała od początku, że w przyszłości zostaną podjęte starania, aby owe spontanicznie tworzone słowa kluczowe uporządkować w formie słownika. Towarzyszyło temu przewidywanie, że z czasem słownik ten określałby również podstawowe relacje między tymi słowami (synonimy, homonimy, terminy szersze i węższe, odrzucone i skojarzone), stając się powoli tezaurem. W ten sposób docelowo charakterystykę rzeczową opisów katalogowych stanowiłyby już nie słowa kluczowe, ale w pełnym znaczeniu tego słowa deskryptory. Zasób słownictwa zawartego w tworzonej tą drogą tezaursie nie byłby zbiorem teoretycznym, lecz odpowiadałby słownictwu, którym rzeczywiście posługują się autorzy dokumentów oraz opisujący je bibliotekarze. Dodawanie słów kluczowych do opisów bibliograficznych stało się w rezultacie przeważającą praktyką, chociaż niektóre biblioteki FBK przyjęły język haseł przedmiotowych (IHP) Biblioteki Narodowej (BN), korzystając z kartoteki wzorcowej JHP BN rozprowadzanej przez BN.

Zmierzając konsekwentnie w kierunku ujednolicenia opracowania rzeczowego, Federacja wraz z Ośrodkiem Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych (ABMK) z KUL zorganizowała symposium naukowe dla bibliotekarzy kościelnych *Opracowanie rzeczowe zbiorów bibliotecznych* (Lublin, 25-26 września 1998 roku). Ośrodek ABMK życzliwie przyjął sugestię, że taka właśnie refleksja naukowa jest najbardziej potrzebna bibliotekom kościelnym na tym etapie wdrażania własnych systemów komputerowych i włączania się w systemy ogólnopolskie tworzone przez BN i NUKAT. Przygotowanie do konferencji stanowiła ankieta, na którą nadesłano pięćdziesiąt dziewięć odpowiedzi¹⁸.

¹⁸ Tenże, *Opracowanie rzeczowe zbiorów w bibliotekach kościelnych w Polsce w świetle ankiety Ośrodka ABMK*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 71 (1999), s. 17-19.

W 2001 roku Federacja Bibliotek Kościelnych „Fides” rozpoczęła systematyczne prace nad stworzeniem własnego tezaursu. Zarząd Federacji powołał redakcję tezaursu nauk kościelnych. Jej redaktorem naczelnym został ks. dr Piotr Klimek z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. Nadzór merytoryczny nad całością prac sprawowała prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek z Instytutu Informacji Naukowej i Badań Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego. W roku 2002 opracowano i opublikowano *Słownik słów kluczowych z teologii i historii Kościoła. Wersja studyjna*. W roku 2005 na zamówienie FBK prof. Woźniak-Kasperek opracowała podręcznik *Podstawy budowy tezaursu. Poradnik*, wydany wraz ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich¹⁹.

W latach 2004-2007 udało się opracować sześć tezaursów częściowych: dla biblistyki, teologii dogmatycznej, filozofii, liturgiki, teologii moralnej i etyki oraz nauk o rodzinie. W 2009 roku opublikowano w Internecie (w postaci bazy MAK i pliku PDF) Tezaurus dla Bibliotek Kościelnych (TDBK) w wersji nr 4²⁰. Jest on kumulacją baz sześciu częściowych tezaursów oraz bazy języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN). Wszystkie prace były dofinansowane z kolejnych dotacji pozyskiwanych z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W związku ze skierowaniem ks. Goneta w roku 2009 do pracy duszpasterskiej jako proboszcza, a co za tym idzie – z likwidacją Biura ds. Komputeryzacji i koniecznymi zmianami w „Fides” – prace nad Tezaurem Nauk Kościelnych zostały przerwane. Można też powiedzieć, że przerosły one możliwości Federacji. Obecnie jednak tezaurus ten mógłby się okazać przydatny zespołowi Pracowni Deskryptorów Biblioteki Narodowej. Federacja gorąco zachęca do korzystania z tej bazy, przynajmniej jako proponowanego zasobu słownictwa potrzebnego do opracowania publikacji z zakresu nauk kościelnych.

W grudniu 2013 roku w projekcie utworzenia Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” do opracowania rzeczowego przyjęto zastosowanie

¹⁹ J. Woźniak-Kasperek, *Podstawy budowy tezaursu. Poradnik*, Warszawa 2005; publikacja dofinansowana przez Ministra Nauki i Informacji z dotacji dla Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Zob. też: J. Woźniak, *Kilka refleksji o „Słowniku słów kluczowych z teologii”*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 8,1 (2002), s. 24-27.

²⁰ Wszystkie części bazy Tezaurus Nauk Kościelnych i jego ostatnia wersja są dostępne na stronie fides.org.pl/index.php/bazy-on-line/bazy-centralne/57-tezaurus-nauk-koscielnych, 14.11.2023.

kartoteki wzorcowej JHP BN w miejsce słów kluczowych. Wiązało się to z zaobserwowanymi pozytywnymi zmianami tego języka w zakresie jego słownictwa i syntaktyki oraz z przewidywanym i następnie wdrożonym automatycznym przejmowaniem do opisów haseł przedmiotowych z katalogu Biblioteki Narodowej. Słuszność tego rozwiązania potwierdziła niedługo potem decyzja Biblioteki Narodowej zastąpienia JHP językiem deskryptorowym (DBN), co dobrze się sprawdza w systemie Koha w fasetowym zawężaniu wyników wyszukiwania. W jakimś sensie stanowi to powrót do pierwotnej koncepcji ks. Goneta.

W katalogu centralnym uruchomiono procedurę okresowego automatycznego pobierania opisu rzeczowego z bazy BN dla rekordów, które oryginalnie nie posiadały go wcześniej (lub jest on niezgodny z kartoteką wzorcową) oraz cotygodniową automatyczną zmianę JHP na DBN według ogłaszanych schematów. W związku z tym podczas katalogowania nowych pozycji za pośrednictwem katalogu NUKAT wymagane jest dodawanie opisu deskryptorowego tylko dla tych publikacji, których brak w katalogu Biblioteki Narodowej, czyli głównie dla publikacji zagranicznych – o ile oczywiście bibliotekarz posiadał już odpowiednie umiejętności.

Warto tu dodać, że od lutego 2017 roku dzięki inicjatywie Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” i opracowaniu procedury przez o. Kaczmarka udało się wdrożyć w katalogu NUKAT automatyczną aktualizację kartoteki wzorcowej JHP BN / DBN wraz z modyfikacją haseł w rekordach bibliograficznych. Odbywało się to systematycznie raz w tygodniu na podstawie plików przygotowanych przez BN i przetwarzanych najpierw na serwerze Federacji „Fides”, a następnie uruchamianych w systemie Virtua NUKAT. Dzięki temu rozwiązaniu także biblioteki nukatowe stosujące język DBN (w tym kościelne) podążały na bieżąco za zmianami wprowadzanymi przez BN. W 2024 roku Biblioteka Narodowa zakończyła zasadniczo tworzenie schematów rozkładania haseł JHP BN na deskryptory, cały czas odbywa się natomiast cotygodniowa aktualizacja kartoteki DBN.

Ponadto już od połowy 2023 roku Centrum NUKAT w ramach ustaleń z Biblioteką Narodową rozpoczęło stopniowe wprowadzanie obowiązku stosowania deskryptorów Biblioteki Narodowej w katalogu NUKAT. Po konsultacji z przedstawicielami Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” ustalono, że od 17 czerwca 2024 roku biblioteki, które

zdecydują się na używanie w opisach bibliograficznych DBN, powinny je stosować w pełnym zakresie (pola 04X, 38X, 6XX) zgodnie wytycznymi BN. Kompletność ta jest wymagana ze względu na pobieranie rekordów bibliograficznych m.in. do Centralnego Katalogu, w przeciwnym razie następowałoby nadpisywanie bardziej kompletnego opisu rzeczowego (pobranego wcześniej z BN) przez opis fragmentaryczny. Znowu wypada stwierdzić, że ustalenie to jest niejako zasługą współpracy Federacji z Centrum NUKAT w celu zagwarantowania jednolitości i jakości opracowania rzeczowego w katalogu „Fides”.

d. Digitalizacja

W pewnym sensie ukoronowaniem działalności Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” w dziedzinie komputeryzacji miała być własna biblioteka cyfrowa. Inauguracja Księgozbioru Wirtualnego odbyła się 27 września 2006 roku w Warszawie podczas XII Walnego Zgromadzenia Federacji. Dokonał jej biskup pomocniczy warszawski Piotr Jarecki. Była to dwunasta z kolei instalacja oprogramowania dLibra w Polsce. Od tej pory Księgozbiór Wirtualny gromadzi zbiory udostępnione przez różne biblioteki członkowskie Federacji oraz dzieła przekazane do publikacji bezpośrednio przez twórców i wydawców. Niestety biblioteka cyfrowa „Fides” nie rozwinęła się tak dynamicznie, jak tego oczekiwano. Główną przyczyną był oczywiście brak środków finansowych na digitalizację w poszczególnych bibliotekach i brak koordynacji działań w skali całego Kościoła w Polsce. Nie powstał postulowany Zespół ds. Digitalizacji Dziedzictwa Kulturowego Kościoła w Polsce przy Sekretariacie Episkopatu Polski. W okresie od stycznia do czerwca 2008 roku biuro „Fides” mocno się zaangażowało w prace nad stworzeniem takiego zespołu. Prace te wiązały się ze staraniami ekonoma Episkopatu (ks. Jana Droba) o dotację ze środków Unii Europejskiej na digitalizację zbiorów bibliotek, archiwów i muzeów kościelnych. Ekonom zawiesił jednak te starania w sierpniu 2008 roku (wybrano nowego ekonoma, ks. Janusza Majdę)²¹. Braki personalne nie pozwalały na systematyczne rozwijanie własnej biblioteki cyfrowej. Udział bibliotek kościelnych w różnych projektach regionalnych wymuszał publikację zdigitalizowanych obiektów poza Księgozbiorem Wirtualnym „Fides”. W tej

²¹ K. Gonet, *To już 17 lat!*, s. 20.

trudnej sytuacji przetrwanie i stan obecny Księgozbioru Wirtualnego trzeba uznać za sukces.

W Księgozbiorze Wirtualnym prezentuje się aktualnie nieco ponad 3800 obiektów, w tym około 1500 w formacie PDF: głównie oryginalnie cyfrowe artykuły z czasopism (1170) i książki przekazane przez autorów. W kolekcji dziedzictwa kulturowego znajduje się 2249 obiektów, z czego większość pochodzi z przejętej przez „Fides” byłej Biblioteki Cyfrowej Diecezji Legnickiej. W listopadzie 2021 roku do Księgozbioru Wirtualnego dodano około 2 tys. obiektów z tej wygasłej biblioteki cyfrowej. Pochodzą one ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Legnicy i Biblioteki Opactwa Benedyktynek w Krzeszowie. Większość stanowią zbiory krzeszowskie (około 1200 obiektów). W tej liczbie zawierają się zbiory starych druków, zbiory ikonograficzne i dokumenty rękopiśmienne przywiezione przez siostry benedyktynki ze Lwowa, a także 770 rękopisów muzycznych z dawnego klasztoru Cystersów w Krzeszowie. Obiekty cyfrowe pochodzą z projektu digitalizacji zrealizowanego w 2013 roku.

Od 10 lipca 2020 roku biblioteka cyfrowa „Fides” działa w nowej wersji systemu dLibra (aktualnie 6.3.20). Nowe oprogramowanie to nowe możliwości i dużo bardziej przyjazne wyświetlanie publikacji, przede wszystkim zapisanych w formacie DjVu. Zmieniono i rozbudowano strukturę kolekcji. Na stronie startowej umieszczono również osobne kolekcje publikacji dostarczonych przez poszczególne biblioteki Federacji. Jest to okazja do zapoznania się z bogatymi zbiorami bibliotek kościelnych oraz ze współczesnymi publikacjami autorów związanych z ośrodkami teologicznymi w całym kraju.

2. Centralny serwis informacji katalogowej i bibliograficznej

Zgodnie z przyjętymi założeniami równoległe z postępami komputeryzacji od samego początku zaczęto tworzyć centralny system informacji katalogowej o zasobach bibliotek kościelnych oraz system informacji bibliograficznej o zawartości czasopism i prac zbiorowych. W skład tego centralnego serwisu weszła później również biblioteka cyfrowa „Fides”.

a. Katalogi centralne

W programie MAK od początku zaczęły powstawać przede wszystkim dwa katalogi centralne: książek i prac dyplomowych. Ich tworzenie i udostępnianie przebiegało w następujących etapach:

1. Kumulacja (zwykła) danych przesyłanych okresowo przez biblioteki na dyskietkach (od 1992 roku).

2. Częściowe scalanie automatyczne przesyłanych danych z dodaniem sigłów bibliotek (od 2001 roku).

3. Udostępnienie w Internecie z własnej strony internetowej w programie MAK WWW (od 1993 roku).

4. Rozprowadzanie CD-ROM-ów z danymi (lata 1994-2005).

Ostatnia wersja centralnego katalogu książek w programie MAK z 2005 roku liczyła 470 742 opisy z trzydziestu bibliotek, z kolei baza FIDES-Magister – 29 419 opisów z dwudziestu dwóch bibliotek.

W 2004 roku zaprzestano ich aktualizacji i oba te bardzo niedoskonałe katalogi centralne zostały zastąpione poprzez multiwyszukiwarkę FIDKAR, którą omówiono osobno poniżej.

W związku z koniecznością zmiany oprogramowania w czerwcu 2014 roku uruchomiono nowy Centralny Katalog Bibliotek „Fides” w systemie Koha, który z założenia jednak nie obejmuje wszystkich bibliotek Federacji, a jedynie te, które podjęły decyzję przystąpienia do wspólnego projektu. Importuje się do tego katalogu wszystkie bazy w posiadaniu biblioteki: książek, czasopism, starych druków i prac dyplomowych. Następnie przeprowadza się automatyczną i półautomatyczną wymianę i konsolidację rekordów, tak aby zachować zasadę: jeden rekord bibliograficzny dla każdej materializacji (w miarę możliwości z NUKAT) – wiele rekordów egzemplarza. Na podstawie kartoteki haseł wzorcowych NUKAT ujednolica się również hasła formalne. Funkcjonowanie katalogu opiera się na zasadzie współkatalogowania i na pełnej współpracy z katalogiem NUKAT²². Codziennie aktualizuje się rekordy bibliograficzne i formalne z zachowaniem spójności obu baz. Istnienie katalogu w obecnym kształcie byłoby zatem niemożliwe bez integracji z NUKAT.

²² J. Kaczmarek, J. Witczak, *Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 23,1 (2017), s. 145-166.

Po dziesięciu latach działalności Centralny Katalog Bibliotek „Fides” charakteryzują następujące dane:

- czterdzieści jeden bibliotek członkowskich (ponad pięćdziesięciu bibliotekarzy katalogujących, dwóch bibliotekarzy systemowych, jeden bibliotekarz informatyk);
- prawie 780 tys. rekordów bibliograficznych, zasadniczo niepowtarzalnych, w tym:
 - 719 000 druków zwartych nowych,
 - 21 230 starych druków (26 260 egz.),
 - 13 800 wydawnictw ciągłych (293 000 egz.),
 - 22 800 prac dyplomowych,
 - 1800 multimediiów;
 - 3 081 000 egzemplarzy.

Zarazem dzięki nawiązaniu współpracy z katalogiem NUKAT przez wszystkie biblioteki uczestniczące w projekcie Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” lokalne do tej pory zasoby informacyjne wielu bibliotek kościelnych nabrały charakteru ogólnopolskiego. Dzięki podjęciu współpracy czynnej z NUKAT przez dwadzieścia sześć bibliotek spośród czterdziestu jeden współtworzących obecnie katalog centralny do ogólnopolskiej infosfery mogą dostawać się informacje o unikalnych zbiorach lokalnych, specyficznych dla poszczególnych instytucji. Ten wkład w kształtowanie zasobów informacyjnych polskich bibliotek można zilustrować następującymi danymi (stan z 31 grudnia 2024 roku):

- 1 871 700 dopisanych lokalizacji (symboli bibliotek) w katalogu NUKAT,
- 548 900 pobranych z NUKAT rekordów bibliograficznych (67 proc.),
- 63 475 wprowadzonych rekordów bibliograficznych,
- 9586 wprowadzonych rekordów analitycznych,
- 28 185 rekordów wprowadzonych do Kartoteki Haseł Wzorcowych (KHW).

Trzeba dodać, że powyższe dane dotyczą wyłącznie czterdziestu jeden bibliotek Federacji, które współtworzą obecnie Centralny Katalog Bibliotek „Fides”, nie obejmują natomiast udziału pozostałych sześciu bibliotek członkowskich, które współpracują z NUKAT osobno, ani największego wkładu trzech dużych bibliotek akademickich, które już

opuściły NUKAT (Biblioteka Uniwersytecka KUL, Biblioteka UPJPII w Krakowie i Biblioteka UKSW w Warszawie).

b. Bibliografia piśmiennictwa teologicznego

Celem równie ważnym jak tworzenie katalogu centralnego było dla Federacji „Fides” opracowanie komputerowych bibliografii piśmiennictwa teologicznego i nauk pokrewnych. Od początku poszczególne biblioteki członkowskie podjęły się tworzenia baz bibliograficznych zawartości czasopism wydawanych w ich ośrodkach teologicznych. Po kumulacji wchodziły one w skład serwisu centralnego na stronie WWW i na CD-ROM-ie. Ostatnia wersja bazy Bibliografia Nauk Kościelnych (fragment) z 2005 roku liczyła 37 709 opisów i stanowiła połączenie siedemnastu baz bibliograficznych o różnym zakresie i zasięgu. W następnym kroku bazy te zostały podłączone w 2004 roku do multiwyszukiwarki FIDKAR, podobnie jak bazy katalogowe. Oba te rozwiązania były bardzo niedoskonałe z powodu braków co do zakresu i kompletności oraz niejednorodności opracowania.

W tym czasie przerwano tworzenie bibliografii, ponieważ zadanie to zaczęło przekraczać możliwości bibliotek. Towarzyszył temu całkowity brak zainteresowania działaniami „Fides” ze strony kościelnych środowisk naukowych i uczelni teologicznych. Symboliczny jest tu zupełny brak odzewu na apel Federacji skierowany do uczestników Kongresu Teologów Polskich, który odbył się w Lublinie we wrześniu 2004 roku. Zarząd „Fides” zwracał się w nim m.in. z prośbą zorganizowania kontynuacji prac nad polską bibliografią nauk teologicznych i kościelnych (bieżącą i retrospektywną), które zatrzymano na roku 1979²³.

Dopiero w 2011 roku podjęto próbę rozwiązania problemu braku jednej spójnej i w miarę kompletnej bibliografii nauk kościelnych, której utworzenie Federacja postulowała od wielu lat. Dzięki nawiązaniu współpracy z BN (list intencyjny z 25 października 2010 roku) rozpoczęła się realizacja projektu pod nazwą Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych (EBNT). Biblioteka Narodowa zobowiązała się do nieodpłatnego udostępnienia opisów bibliograficznych utworzonych w Zakładzie Bibliografii Zawartości Czasopism, zarówno zawartych

²³ *Apel Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES do uczestników Kongresu Teologów Polskich, Lublin, 12-15 września 2004 r.*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 11,1-2 (2005), s. 189-192.

w istniejących już bazach BZCz z lat 1996-2011, jak i nowo dodawanych w cyklu miesięcznym. Dane te BN przekazywała regularnie aż do 2016 roku, a następnie pojawiła się możliwość samodzielnego ich pobierania.

Bibliografia ta obejmuje głównie zawartość publikacji wydawanych przez uczelnie kościelne i wydziały teologiczne, począwszy od roku 1980. Nowość stanowiło połączenie w jednej bazie bibliografii zawartości czasopism z zawartością prac zbiorowych, takich jak księgi jubileuszowe i materiały konferencyjne, których wówczas w BN nie opracowywano. Bazę EBNT początkowo tworzono w programie MAK. Wykorzystano po konwersji na format MARC 21 istniejące cząstkowe bazy bibliograficzne FBK. W ramach kilkuletniego projektu dofinansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego sporządzono również kolejne rekordy analityczne zawartości prac zbiorowych. Federacja dokonywała też korekty i ujednolicenia opisów otrzymanych od BN oraz poszerzała je m.in. o abstrakty i odnośniki internetowe oraz tytuły streszczeń obcojęzycznych. W celu ujednolicenia haseł autorskich dokonywano ich wspomaganej komputerowo wymiany na hasła z kartoteki wzorcowej NUKAT. W opracowaniu przedmiotowym wykorzystywano JHP BN, a obecnie DBN.

Po rocznych testach, w listopadzie 2014 roku bazę EBNT definitywnie przeniesiono do systemu Koha. Umożliwiło to wprowadzanie danych z wielu miejsc w Polsce. W ten sposób poszczególne biblioteki mogły współtworzyć EBNT online, co wykorzystywano w ramach realizowanych projektów. Z punktu widzenia czytelnika w Koha można uzyskać inną jakość wyszukiwania niż w programie MAK, w tym również fasetowe zawężanie wyników, do czego świetnie nadają się deskryptory Biblioteki Narodowej. W bibliografii zaindeksowano ponad 200 tytułów czasopism i ponad 500 prac zbiorowych. Łączny wkład własny „Fides” w bazę EBNT to 10 520 rekordów dla rozdziałów i 6070 dla artykułów z czasopism przy całości liczącej aktualnie 138 932 rekordy (12 proc.). Niestety brak wsparcia tego projektu sprawia, że aktualizacje wykonywane są bardzo rzadko: ostatnia nastąpiła 25 lutego 2020 roku.

W celu zwiększenia dostępności informacji bibliograficznych Federacja w ostatnim czasie podjęła decyzję wprowadzenia utworzonych w EBNT rekordów analitycznych dla prac zbiorowych do katalogu

NUKAT, a dzięki temu do katalogów współpracujących z nim polskich bibliotek naukowych. Rekordy te trafiają zwrotnie również do Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides”, gdzie są powiązane z rekordami bibliograficznymi dla publikacji macierzystych.

c. Multiwyszukiwarka FIDKAR

Zanim powstały prawdziwie scentralizowane serwisy informacyjne w programie Koha, dużym krokiem naprzód było opracowanie w 2004 roku na zamówienie Federacji nowych programów FIDKAR i FIDSERW. Twórcą obu tych programów jest student informatyki, a później pracownik Biblioteki Narodowej, Michał Marks. Multiwyszukiwarka FIDKAR (nazwa pochodzi od: Fides Katalog Rozproszony), w połączeniu z modułem FIDSERW (serwerem protokołu Z 39.50 dla baz programu MAK) umożliwia jednocześnie wyszukiwanie w wielu bazach różnych typów, w różnych formatach i z różnych systemów bibliotecznych. W pierwszych latach po uruchomieniu FIDKAR „Fides” pozwalał na wyszukiwanie w kilkudziesięciu bazach: katalogach książek bibliotek kościelnych i niekościelnych, katalogach prac dyplomowych oraz bibliografiach zawartości czasopism. Program umożliwia również pobieranie znalezionych rekordów, a zatem służył również jako pomoc w katalogowaniu w systemie MAK.

W związku z uruchomieniem multiwyszukiwarki FIDKAR Biuro ds. Rozwoju i Komputeryzacji zaproponowało zaprzestanie tworzenia Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” jako jednej skumulowanej bazy danych ze scalonymi opisami. Zamiast takiego katalogu centralnego biuro zaproponowało rozbudowaną multiwyszukiwarkę FIDKAR łączącą wszystkie nadesłane bazy danych katalogów bibliotek członkowskich, umieszczane osobno na serwerze „Fides”, jak również bazy dostępne online²⁴. W ten sposób FIDKAR stał się istotnym elementem centralnego serwisu informacji katalogowej i bibliograficznej Federacji.

Obydwa programy, FIDKAR i FIDSERW, Federacja za niewielką opłatą udostępniła również bibliotekom niekościelnym w ramach

²⁴ K. Gonet, *FIDKAR a dalsze losy Katalogu Centralnego FIDES – zachęta do dyskusji*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 10,1-2 (2004), s. 18-21.

swojej działalności gospodarczej. W roku 2008 działało w Internecie aż trzydzieści siedem wyszukiwarek FIDKAR²⁵. Po upływie wielu lat FIDKAR stał się już rozwiązaniem nieco anachronicznym i trudnym w obsłudze, jednak nadal działa zarówno w ramach „Fides”, jak i w Bibliotece Narodowej, a także w co najmniej pięciu innych bibliotekach²⁶. Po uruchomieniu Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” i dziesięciu latach jego istnienia FIDKAR „Fides” stał się mniej przydatny i łączy już niewiele baz danych: trzynaście katalogów, siedem bibliografii i pięć katalogów prac dyplomowych. Brak jest niestety aktualnych statystyk wykorzystania tego narzędzia.

Niewątpliwie jednak ten pomysł „Fides” miał ogromne znaczenie dla rozwoju informacji bibliograficznej w Polsce. Tak oceniła go prof. Jadwiga Woźniak-Kasperek: „Jestem głęboko przekonana, że FIDKAR jest początkiem nowego etapu w myśleniu, planowaniu i realizowaniu przynajmniej części zadań informacyjnych, jakie stoją przed naszym środowiskiem”²⁷.

Zakończenie

Federacja Bibliotek Kościelnych „Fides” powstała i formułowała swoje cele w zupełnie innej epoce rozwoju informatyki. Komputery osobiste dopiero raczkowały, nie istniał Internet. Przez owych ponad trzydzieści lat zmieniały się również przepisy katalogowania i wymagania funkcjonalne dotyczące rekordów bibliograficznych. Z zestawienia osiągnięć Federacji w tym okresie wynika, że jej pierwotne ambitne cele zostały w dużej mierze zrealizowane i pomogła ona bibliotekom kościelnym nadążyć w informatyzacji za głównym nurtem rozwoju bibliotek w Polsce, a czasem nawet odgrywać rolę wiodącą. Niemniej jednak pojawiły się nowe możliwości i nowe wyzwania, stąd ciągła konieczność adaptowania pierwotnych celów i stałego śledzenia postępów w dziedzinie informacji bibliotecznej i bibliograficznej.

²⁵ Tenże, *To już 17 lat!*, s. 16.

²⁶ Wykaz uruchomionych wyszukiwarek FIDKAR, fidkar.fides.org.pl/fidkary.htm, 24.01.2025.

²⁷ J. Woźniak, *FIDKAR, czyli (bardzo krótka) pochwała rozsądku, umiaru i kompetencji*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 10,1-2 (2004), s. 12.

Głównym problemem pozostaje nadal zagadnienie jednego punktu dostępu do informacji o zbiorach bibliotek kościelnych. Chociaż bowiem Centralny Katalog Bibliotek „Fides” informuje już o zasobach ponad czterdziestu bibliotek Federacji i można mieć nadzieję, że dołączą do niego kolejne, to jednak daleko mu do kompletności. I to nie tylko dlatego, że wiele mniejszych bibliotek nie może się zdecydować na zrezygnowanie z programu MAK, ale głównie z powodu wdrożenia już przez niektóre biblioteki innych systemów bądź innej polityki współpracy i udostępniania informacji. Największe biblioteki teologiczne, takie jak biblioteki KUL, UKSW, UPJPII czy biblioteki wydziałowe na uniwersytetach państwowych, są i będą nadal widoczne w sieci indywidualnie. Podobnie biblioteki dominikańskie i jezuickie. Jak zatem w jednym wyszukiwaniu otrzymać kompletną odpowiedź? Wcześniej w ramach „Fides” funkcję tę spełniała – lepiej lub gorzej, i to również nie całkiem kompletna – multiwyszukiwarka FIDKAR. Jeszcze nadal pozostaje ona jedynym miejscem umożliwiającym wyszukiwania w zasobach niemal wszystkich bibliotek Federacji. Można by ją obecnie spróbować zastąpić programem nowej generacji, jakim jest na przykład VuFind.

Ale przecież użytkownicy bibliotek wywodzą się nie tylko z kręgu instytucji kościelnych. Dlatego właśnie rozpoczęcie współpracy z NUKAT było tak ważne dla wszystkich bibliotek kościelnych. Spotykały się w tym miejscu wszystkie biblioteki Federacji użytkujące osobne systemy, których łącznie współpracowało z NUKAT aż pięćdziesiąt, nie licząc dodatkowych trzech bibliotek wydziałów teologicznych w ramach ich bibliotek głównych. Co prawda, w NUKAT nie są widoczne całe katalogi lokalne (np. tylko około 70 proc. Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides”), ale za to informacja o zbiorach ma tu dużo większy zasięg krajowy i międzynarodowy. Niestety wraz z rozpoczęciem realizacji przez Bibliotekę Narodową projektu OMNIS największe i najważniejsze biblioteki „Fides” (łącznie sześć) przenieśli swoje katalogi do nowego systemu chmurowego Alma, podczas gdy dla mniejszych bibliotek kościelnych (i nie tylko) nie ma w nim miejsca, nie jest też przewidziana współpraca Biblioteki Narodowej z takimi konsorcjami bibliotek, jak Centralny Katalog Bibliotek „Fides”, połączona z pełnym finansowaniem dołączenia

do OMNIS. Jedyną możliwością byłby samodzielny zakup systemu przez „Fides”, jednak oczywiste jest to, że Federacja nie ma na to środków. Znowu zatem umyka owa jedność i jednolitość informacji, jaka była celem „Fides” od chwili jej powstania i którą w dużej mierze udało się już osiągnąć. A zatem przed Federacją Bibliotek Kościelnych „Fides” stają nowe cele i zadania. Należy jednak żywić nadzieję, że problem jednego punktu dostępu do informacji o zasobach polskich bibliotek naukowych, dotyczący nie tylko bibliotek kościelnych, dostrzegany zaś przez wszystkich odpowiedzialnych teoretyków i praktyków informacji naukowej²⁸, uda się rozwiązać w ramach istniejącego nadal katalogu NUKAT i ponad 160 bibliotek z nim współpracujących. O ile tylko rozmowy Centrum NUKAT z Biblioteką Narodową doprowadzą do jakiejś formy scalenia danych obu tych systemów.

Bibliografia

- Apel Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES do uczestników Kongresu Teologów Polskich, Lublin, 12-15 września 2004 r.*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 11,1-2 (2005), s. 189-192.
- Format MARC 21 rekordu bibliograficznego wraz z zasobem – adaptacja dla systemu MAK wersja 2008*, red. i opr. A. Brachfogel, Z. Żurawińska, Warszawa 2008.
- Gonet K., *Autobiografia bibliotekarza i bibliotekoznawcy (do października 2016 roku)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 23,1 (2017), s. 181-190.
- Gonet K., *Dlaczego słowa kluczowe a nie hasła przedmiotowe? Co dalej z opracowaniem rzeczowym w bibliotekach FIDES?*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 10,1-2 (2004), s. 22-32.
- Gonet K., *FIDKAR a dalsze losy Katalogu Centralnego FIDES – zachęta do dyskusji*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 10,1-2 (2004), s. 18-21.
- Gonet K., *Komputeryzacja bibliotek i możliwości jej wpływu na procesy gromadzenia księgozbiorów w bibliotekach kościelnych. Zarys problematyki*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 62 (1993), s. 255-268.

²⁸ Por. np. H. Hollender, *Katalogi centralne w zmieniającym się świecie bibliotek*, „Biblioteka” 28 (2024), s. 213-234.

- Gonet K., *Opracowanie rzeczowe zbiorów w bibliotekach kościelnych w Polsce w świetle ankiety Ośrodka ABMK*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 71 (1999), s. 17-19.
- Gonet K., *Sprawozdanie Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres od 26 września 2006 do 5 września 2007 roku (od XII do XIII Walnego Zgromadzenia)*, w: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce. Historia i współczesność*, red. H. Olszar, B. Warząchowska, Katowice 2009, s. 172-173.
- Gonet K., *To już 17 lat! Przeszłość i plany na przyszłość Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 91 (2009), s. 15-23.
- Hollender H., *Katalogi centralne w zmieniającym się świecie bibliotek*, „Biblioteka” 28 (2024), s. 213-234.
- Kaczmarek J., *Jak działa Koha. Fundamenty wolnego oprogramowania, zasady organizacji projektu oraz doświadczenia z migracji i wdrożeń*, w: *Koha. Narzędzie open source do obsługi biblioteki naukowej*, red. D. Buzdygan, A. Januszko-Szakiel, Kraków 2016, s. 41-59.
- Kaczmarek J., *Wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego dla bibliotek Koha w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 17,1-2 (2011), s. 25-30.
- Kaczmarek J., Witczak J., *Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 23,1 (2017), s. 145-166.
- Kwaśniewska-Powroźnik J., *10 lat katalogu komputerowego w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 87 (2007), s. 107-113.
- Witczak J., *25 lat komputeryzacji bibliotek kościelnych w Polsce – dorobek federacji FIDES*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 106 (2016), s. 333-342.
- Witczak J., *Biblioteki FIDES w sieci (komputerowej)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1,1 (1995), s. 55-58.
- Witczak J., *From Individual Card Catalogues to the National Union Catalogue: A Story of the Computerisation of Polish Church Libraries*, w: *Theological Libraries and Library Associations in Europe*, red. L. Kenis, P.R. Hall, M. Rostkowski, Leiden 2022, s. 287-317.
- Woźniak-Kasperek J., *Podstawy budowy tezauryusa. Poradnik*, Warszawa 2005.
- Woźniak J., *FIDKAR, czyli (bardzo krótka) pochwała rozsądku, umiaru i kompetencji*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 10,1-2 (2004), s. 12.
- Woźniak J., *Kilka refleksji o „Słowniku słów kluczowych z teologii”*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 8,1 (2002), s. 24-27.

Streszczenie

Artykuł przedstawia realizację na przestrzeni ponad trzydziestu lat dwóch podstawowych celów sformułowanych przez Federację Bibliotek Kościelnych „Fides” w momencie jej utworzenia w 1991 roku. Były to: komputeryzacja prac bibliotecznych i katalogów oraz utworzenie centralnego serwisu informacji katalogowej i bibliograficznej. Z zestawienia faktów historycznych i statystyk wynika, że w obu tych sferach Federacja odgrywała kluczową rolę dla małych i średnich bibliotek kościelnych, pomocniczą zaś dla kilku największych bibliotek akademickich związanych z „Fides”. Cele założone u początków Federacji zrealizowano z naddatkiem, związanym z rozwojem narzędzi informatycznych. Głównym osiągnięciem Federacji jest Centralny Katalog Bibliotek „Fides”, działający od 2014 roku. Realizacja obu celów Federacji wymagała współpracy z Biblioteką Narodową i Centrum NUKAT, stanowiąc jednocześnie pewien wkład w działalność tych instytucji. W związku z ostatnimi zmianami w dziedzinie katalogów centralnych w Polsce przed „Fides” staje nowy problem zapewnienia jednego punktu dostępu do informacji o zbiorach bibliotek kościelnych.

Słowa kluczowe

Federacja Bibliotek Kościelnych „Fides”, biblioteki kościelne, komputeryzacja, informatyzacja, katalogi centralne, informacja naukowa, NUKAT

THE ROLE OF THE FEDERATION OF CHURCH LIBRARIES „FIDES” IN THE COMPUTERIZATION OF CHURCH LIBRARIES

Summary

The article presents the implementation, over more than thirty years, of two primary goals formulated by the Federation of Church Libraries „Fides” at the time of its establishment in 1991. These goals were: the computerization of library operations and catalogues, and the creation of a central service for catalog and bibliographic information. A review of historical facts and statistics shows that the Federation played a key role in both areas for small and medium-sized church libraries, and a supportive role for several of the largest academic libraries affiliated with „Fides”. The goals initially set by the Federation have been accomplished and even exceeded thanks to the development of information technology tools. The main

achievement of „Fides” is the Central Catalogue of Church Libraries, which has been in operation since 2014. The realization of both goals required cooperation with the National Library of Poland and the NUKAT Center, simultaneously contributing to the activities of these institutions. Due to recent changes in the field of central catalogues in Poland, „Fides” now faces a new challenge: ensuring a single point of access to information about church library collections.

Keywords

Federation of Church Libraries „Fides”, church libraries, computerization, digitization, central catalogues, scholarly information, NUKAT

WISŁAWA BERTMAN¹

WSPÓŁCZESNE CZASOPISMA EWANGELICKIE W ZBIORACH BIBLIOTEKI ŚLĄSKIEJ W KATOWICACH JAKO EFEKT WSPÓŁPRACY BIBLIOTEKI ZE ŚRODOWISKIEM EWANGELICKIM

Prasa wydawana przez mniejszości narodowe lub wyznaniowe stanowi cenny dokument życia małych wspólnot, a także kultury regionalnej małych ojczyzn kształtujących fundament tożsamości narodowej, religijnej i kulturowej. Wydawanie własnego czasopisma, jego charakter, zasięg i regularność ukazywania się – wszystko to stanowi wyraźny znak obecności danej wspólnoty w sferze publicznej, co jest szczególnie ważne dla niewielkich społeczności. Prasa jako taka odgrywa niepoślednią rolę w zachowaniu historycznego świadectwa istnienia, myśli i działalności tych wspólnot, które często schodzą na margines głównego nurtu kultury i mediów, są słabo reprezentowane w literaturze, a ich obecność w Internecie bywa efemeryczna i przemijająca. Rolę bibliotek w zachowaniu dziedzictwa mniejszości wprost trudno przecenić. Instytucje wydające czasopisma, zwłaszcza prasę lokalną i sublokalną, rzadko ją archiwizują. W przypadku prasy sublokalnej często nie odnotowują jej bibliografie, czasem przechowują prywatni kolekcjonerzy, jednak wtedy nie udostępnia się jej badaczom historii i kultury.

¹ Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie współczesnej (wydawanej po 1989 roku) prasy ewangelickiej przechowywanej w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach oraz wpływu, jaką na obecność w bibliotece tego segmentu prasy mniejszościowej miała współpraca między Biblioteką Śląską a środowiskiem ewangelickim. Uwzględniono także historyczne uwarunkowania, jakie oddziaływały na tę współpracę.

1. Definicje

Zgodnie z ustawą o prawie prasowym „prasa oznacza publikacje periodyczne, które nie tworzą zamkniętej, jednorodnej całości, ukazujące się nie rzadziej niż raz do roku, opatrzone stałym tytułem albo nazwą, numerem bieżącym i datą, a w szczególności: dzienniki i czasopisma”². W artykule omówiono czasopisma ewangelickie. Wspólnoty ewangelickie nie wydają dzienników, dlatego w ich przypadku określenia „prasa” i „czasopisma” stosuje się zamiennie. Prasa ewangelicka jest prasą wyznaniową. Zgodnie z definicją „prasa wyznaniowa to ogół czasopism zarówno treści religijnej, jak i specjalnej konkretnego wyznania religijnego [...], służąca celom ideowym – konfesyjnym, często zajmująca się tematyką świecką, ale w duchu własnych idei”³. Na potrzeby tego artykułu posłużono się tym terminem *sensu largo*, czyli uwzględniając oprócz prasy kościelnej, także prasę świecką tworzoną przez ewangelików.

Określenie „ewangelicki” formalnie stosuje się obecnie do trzech historycznych Kościołów protestanckich działających w Rzeczypospolitej Polskiej⁴. Są to: Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany i Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, przy czym przymiotnik „ewangelicki” dodano do nazwy Kościoła Metodystycznego stosunkowo niedawno, bo w 1990 roku. Tradycyjnie określenie „ewangelicy” oznacza w języku polskim luteranów, którzy stanowią

² Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe, tekst jednolity, Dz.U. 2018, poz. 1914.

³ *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006, s. 156.

⁴ Od niedawna (2021) działa Kościół Ewangelicko-Prezbiteriański w Polsce (wcześniej znany jako Kościół Dobrego Pasterza). Jego wyznawców określa się mianem prezbiterianów, a nie ewangelików. Jest to Kościół o tradycji kalwińskiej. Nie prowadzi działalności prasowej.

największą historyczną grupę wyznaniową wśród protestantów⁵. Warto zauważyć, że prasa tych trzech Kościołów, silnie zakorzenionych w przeszłości, różni się od prasy innych wyznań dużo większym zanurzeniem w historii, we własnej kulturze pamięci, nieustannie przypominanym dziedzictwie, na którym w dużej mierze opiera się konfesyjna tożsamość wiernych.

2. Kościoły ewangelickie i ich działalność prasowa

Ewangelicy polscy są mniejszością wyznaniową liczącą obecnie zaledwie kilkadziesiąt tysięcy wiernych. Czasopiśmiennictwo pomagało im przez lata zachować swoją odrębność, pielęgnować życie religijne i tożsamość wyznaniową, kształtować i rozwijać własną kulturę. Stan ten utrzymuje się do dziś. Kościół Ewangelicko-Augsburski pozostaje najliczniejszym Kościołem protestanckim w Polsce, mającym też największy dorobek wydawniczy. Liczy on 60 224 członków⁶ zrzeszonych w 133 parafiach. Dwa pozostałe wyznania to niewielkie, kilkutysięczne wspólnoty⁷. Na potrzeby tego artykułu warto przedstawić czasopisma wszystkich trzech wyznań, w nazwie których występuje człon „ewangelicki”. Dysproporcje w aktywności prasowej wspomnianych Kościołów są jednak nawet większe niż różnice w liczebności. Metodysty wydają dwa periodyki: zasłużonego „Pielgrzyma Polskiego”, który ukazuje się od 1926 roku, oraz pismo naukowe „Methodos” (od 2002 roku). Kościół Ewangelicko-Reformowany⁸ od 1926 roku, z przerwami, jest wydawcą „Jednoty”, pisma rozpoznawalnego nie tylko w kręgach protestanckich. Zdecydowanym liderem wydawniczym pozostaje Kościół Ewangelicko-Augsburski. Aktywność prasowa tego Kościoła po

⁵ Członków dwóch pozostałych Kościołów przyjęło się nazywać metodystami (nigdy ewangelikami) oraz reformowanymi, historycznie zaś kalwinami lub kalwinistami (oficjalnie ewangelikami reformowanymi).

⁶ Dane z 2023 roku, *Mały Rocznik Statystyczny Polski*, red. D. Rozkrut, Warszawa 2024, s. 108.

⁷ Kościół Metodystów liczy około 4200 wiernych, skupionych w czterdziestu pięciu parafiach, a Kościół Ewangelicko-Reformowany zaledwie 3200 członków w siedmiu parafiach. Dane z 2023 roku; zob. *tamże*.

⁸ Kościół Ewangelicko-Reformowany w RP wywodzi się z szesnastowiecznej reformacji szwajcarskiej związanej z nazwiskami Jana Kalwina i Ulricha Zwingliego. Zasady wiary ewangelików reformowanych sformułowano w Konfesji sandomierskiej w 1570 roku.

1989 roku i podmiotów z nim związanych stanowi osobne zjawisko, opisane szczegółowo przez Wisławę Bertman⁹. Warto pamiętać, że działalność prasowa polskich ewangelików ma bogate tradycje i wpisała się na trwałe w polską kulturę piśmienniczą. Obecny Kościół Ewangelicko-Augsburski jest spadkobiercą pięciu Kościołów luteranśkich i unijnych działających przed wojną na ziemiach polskich. Ewangelicy wnieśli ważny wkład w kulturę piśmienniczą Polski, wyjątkową zaś rolę odegrali, tworząc czasopisma o polskim profilu narodowościowym w okresie zaborów, zwłaszcza na Śląsku Cieszyńskim i Mazurach. Współcześni ewangelicy, choć obecnie tak nieliczni, chętnie odwołują się do tych tradycji. W nowej sytuacji politycznej po 1989 roku luteranie po raz kolejny poczuł ciężar odpowiedzialności za przyszłość i zgodnie z tradycją historyczną kultury protestanckiej powołali do życia kilkanaście czasopism o szerszym zasięgu oraz dziesiątki biuletynów parafialnych. Rok 1989 stanowił przełom w całym polskim systemie prasowym kiedy to Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹⁰, zgodnie z którą Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo wydawania prasy, książek, druków, a także zakładania i prowadzenia wydawnictw oraz zakładów poligraficznych, wraz z ustawą o zniesieniu cenzury z dnia 11 kwietnia 1990 roku¹¹ stworzyły nową przestrzeń dla mediów wyznaniowych. W pełni wykorzystaną swą szansę tylko dwa podmioty: Kościół rzymskokatolicki i Kościół Ewangelicko-Augsburski. Przy czym zważywszy na typowo mniejszościowy charakter wspólnoty luteranśkiej i nieporównywalnie mniejszą liczebność, jej wysiłek i efekty okazały się wyjątkowe na tle całej polskiej prasy wyznaniowej. W szczytowym okresie rozwoju jej działalności wydawniczej, czyli w roku 2004, jednocześnie ukazywało się dwanaście tytułów czasopism o zasięgu ponadparafialnym. Biorąc pod uwagę ówczesną liczbę wiernych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, można stwierdzić, że na jeden tytuł przypadało około 6600 wiernych, co stanowi najwyższy wskaźnik dla czasopism wyznanio-

⁹ W. Bertman, *Czasopisma ewangelickie w Polsce po 1989 roku*, Katowice 2021, sbc.org.pl/dlibra/publication/edition/540101?id=540101, 23.09.2024.

¹⁰ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz.U. 1989, nr 29, poz. 155.

¹¹ Ustawa z dnia 11 kwietnia 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz zmianie ustawy Prawo prasowe, Dz.U. 1990, nr 29, poz. 173.

wych tego okresu¹², znacznie odbiegający od prasy innych środowisk konfesyjnych. Warto wspomnieć, że Jacek Lindner w swoim opracowaniu z 2017 roku¹³ podaje liczbę sześćdziesięciu dziewięciu tytułów czasopism ewangelickich ukazujących się po 1989 roku. Oczywiście uwzględnił w swych badaniach prasę parafialną, lecz zważywszy na jej płynność i na brak dostępu do wielu archiwalnych tytułów, można zakładać, że czasopism ukazywało się jeszcze więcej. Nawet biorąc pod uwagę fakt, że mniejszości religijne są zwykle bardziej zintegrowane i aktywne medialnie, jedynym logicznym wyjaśnieniem tego zjawiska wydaje się podłoże kulturowe, tj. ewangelicka kultura słowa i tradycje czasopiśmiennicze powiązane z typową dla ewangelików potrzebą uczestnictwa społecznego i przekształcania zastanej rzeczywistości¹⁴.

W okresie przed transformacją ustrojową ukazywało się przez lata tylko jedno czasopismo luterzańskie „Zwiastun”. Jego dzieje sięgają 1863 roku, kiedy to został założony przez ks. Leopolda Otta pod nazwą „Zwiastun Ewangeliczny”. „Zwiastun Ewangelicki”, bo taką nazwę nosi obecnie, pozostaje głównym organem prasowym Kościoła. Jest dwutygodnikiem i tytułem najczęściej ukazującym się spośród czasopism protestanckich. Oprócz „Zwiastuna” w omawianym okresie jeszcze kilkanaście tytułów prasowych o zasięgu ponadparafialnym ukazywało się od 1989 roku przez okres przynajmniej pięciu lat. Warto wspomnieć, że periodykiem, który ukazuje się z przerwami od 1989 roku aż do dziś¹⁵, jest „Słowo i Myśl”, którego wydawcą jest Polskie Towarzystwo Ewangelickie (PTEw), powstałe w 1985 roku świeckie stowarzyszenie o charakterze społeczno-kulturalnym, działające w środowisku polskich Kościołów ewangelickich¹⁶. Historycznie towarzystwo to wywodzi się z różnorodnego i czynnego ruchu społecznego w polskim ewangelicyzmie, jaki można było zaobserwować w okresie międzywojennym.

¹² W. Bertman, *Czasopisma ewangelickie*, s. 382-383.

¹³ J. Lindner, *12 469 dróg do Absolutu. Polskie media o religii po 1989 roku*, Toruń 2017, s. 381.

¹⁴ M. Hintz, *Teologiczne aspekty ewangelickiego etosu pracy*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 3 (2009), s. 42-43; M. Uglorz, *Od samoświadomości do świadectwa wiary. Wprowadzenie do dogmatyki ewangelickiej*, Warszawa 1995; M. Hintz, J. Pluciennik, *Pismo, język i działanie w tradycji ewangelickiej*, w: *Słowo. Struktura – znaczenie – kontekst*, red. E. Szkudlarek-Śmiechowicz, A. Wierzbicka, E. Olejniczak, Łódź 2020, s. 41-52.

¹⁵ Ostatni numer został wydany w 2023 roku, ale być może powstaną jeszcze kolejne.

¹⁶ Na temat działalności stowarzyszenia powstało obszerne opracowanie: J. Szturc, *Działalność Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego 1919 – 1983 – 2019*, Katowice 2019.

Chociaż skupia ono członków różnych wyznań ewangelickich, wiodącym wyznaniem pozostają luteranie i z ich szeregów konstituowały się kolejne składy redakcji czasopisma.

a. Dynamika rozwoju czasopism

Działalność czasopism ewangelickich podlegała pewnym procesom charakterystycznym też dla reszty prasy polskiej. Tuż po 1989 roku nastąpiło entuzjastyczne zachłyśnięcie się nowymi możliwościami, wynikającymi zarówno z wolności słowa, jak i większej dostępności narzędzi elektronicznych do redagowania tekstów. W rezultacie dynamicznie powstawały nowe tytuły, pisma stowarzyszeń i periodyki lokalne. Okres ten trwał mniej więcej do roku 1996. W latach 1997-2005 można było zaobserwować rozkwit tej działalności: powstawanie nowych modeli prasowych, kolejnych inicjatyw, w tym diecezjalnych, a także międzywyznaniowych, poprawę dostępu do technik poligraficznych i nową, atrakcyjną szatę graficzną czasopism. Za szczytowy można uznać rok 2004, gdy ukazywało się jednocześnie najwięcej tytułów. Lata 2006-2009 to okres stabilizacji, a zarazem czas, gdy powoływano czasopisma naukowe i popularnonaukowe („Gdański Rocznik Ewangelicki”, „Rocznik Wiślański”). Zmiany wskazują na stopniowe kurczenie się rynku prasy tradycyjnej na rzecz hegemonii Internetu. Czasopiśmiennictwo ewangelickie, podobnie jak cała polska prasa, instynktownie kierowało się zatem ku tym segmentom, które nadal pozostają atrakcyjne dla grup czytelniczych, czyli nabierało charakteru naukowego, regionalistycznego, poszukiwało czytelników poza własnym kręgiem wyznaniowym, ale też zasięgu sublokalnego. Prasa parafialna przeżywała swój rozkwit. Wreszcie po 2009 roku nastąpił trudny czas dla prasy ewangelickiej: niektóre czasopisma powoli zanikały, przenosząc się początkowo do Internetu. Zmianie uległa częstotliwość wydawania wielu czasopism. Popularny wcześniej format kwartalnika stał się rzadkością, coraz więcej tytułów ukazywało się raz lub dwa razy do roku (obecnie jest to większość tytułów), aczkolwiek niektóre tytuły się ustabilizowały. W tym czasie nastąpiła próba reaktywacji dwóch tytułów: „Ewangelika”, który po sześcioletniej przerwie zaczął ponownie wychodzić w roku 2015 i ukazywał się do 2019, oraz „Teologii i Ambony”, która w roku 2024 została wznowiona. Trzeba przy tym pamiętać, że opisywane zjawisko nie dotyczyło prasy

parafialnej, która wciąż ukazywała się co miesiąc lub co kwartał – raczej nie rzadziej.

Po 2009 roku nasiliło się zjawisko konwergencji mediów¹⁷, tzn. niektóre tytuły wydawano w dwojakiej formie: papierowej i elektronicznej (np. „Zwiastun Ewangelicki”, „Gdański Rocznik Ewangelicki”, wiele tytułów prasy parafialnej, w tym informator parafialny „Ewangelik Katowicki”), niektóre tytuły powstawały wyłącznie w formie elektronicznej.

b. Wpływ geografii Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na działalność prasową

Warto wspomnieć o specyficznej geografii prasy ewangelickiej, która najczęściej wychodziła na południu Polski. Wiąże się to z faktem, że większość polskich ewangelików zamieszkuje województwo śląskie, a zgodnie z podziałem administracyjnym Kościoła – w dwóch diecezjach: cieszyńskiej (najliczniejszej) i katowickiej, która obejmuje swym zasięgiem również Kraków¹⁸. W wyniku decyzji administracyjnych po 1989 roku postanowiono przenieść główne wydawnictwo luterzańskie „Zwiastun” z Warszawy na południe Polski, bliżej demograficznego centrum Kościoła. W 1992 roku rozpoczął swą działalność Ośrodek Wydawniczy Augustana w Bielsku-Białej. Wydawnictwo to drukowało kilka tytułów prasowych: „Zwiastuna Ewangelickiego”, kwartalnik „Przegląd Ewangelicki” oraz przez pewien okres czasopismo naukowe „Studia Humanistyczno-Teologiczne”. Obok Bielska-Białej aktywnym ośrodkiem prasowym na Śląsku Cieszyńskim była Wisła. O specyfice wyznaniowej Wisły powstało wiele opracowań¹⁹, tu wy-

¹⁷ H. Jenkins, *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, Warszawa 2007.

¹⁸ Jest to efekt zaszczości historycznych: ewangelicyzm w zaborze pruskim obejmował głównie ewangelików pochodzenia niemieckiego. Po zmianach granic po I i II wojnie światowej, a następnie w wyniku kilku fal emigracji większość z nich wyjechała do Niemiec. Tymczasem ewangelicyzm na Śląsku Cieszyńskim miał od początku charakter rodzimy, rdzennie polski. W zaborze austriackim polscy ewangelicy łączyli swą wiarę z odrębnością narodową, sytuując się w opozycji do niemieckich Habsburgów i Kościoła rzymskokatolickiego. Po przyłączeniu części Górnego Śląska do Polski w 1922 roku ewangelicy polscy z tych terenów wspólnie z napływowymi ewangelikami cieszyńskimi weszli w strukturę Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (polskiego), działającego początkowo obok Ewangelickiego Kościoła Unijnego na Polskim Górnym Śląsku, który następnie stał się jedynym Kościołem luterzańskim na tym terenie.

¹⁹ Zob. np. R. Czyż, Z. Pasek, *Kościół i wspólnoty religijne Wisły*, red. M. Kiereś, Monografia Wisły 3, Wisła 2008; Z. Pasek, *Wisła – „warowny gród” polskiego protestantyzmu*, w: tenże, *Kultura religijna protestantyzmu*, Kraków 2014, s. 153-201.

starczy tylko wspomnieć, że Wisła jest jedynym miastem w Polsce, w którym protestanci (a zwłaszcza ewangelicy) stanowią większość mieszkańców. Po roku 1989 w Wiśle również wydawano trzy tytuły: „Teologię i Ambonę” – pismo powołane przez Stowarzyszenie Księży i Katechetów Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, „Rocznik Wiślański” – czasopismo o charakterze regionalistycznym²⁰ oraz pismo parafialne „Luteranin”.

Trzecim ważnym ośrodkiem były Katowice. W latach 1996-2002 przy parafii katowickiej działała międzywyznaniowa redakcja kwartalnika społeczno-kulturalnego „Myśl Protestancka”, od 2003 roku ukazywał się przez lata kwartalnik diecezjalny „Ewangelik”, natomiast od 1995 roku wydawano „Informator Parafialny Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Katowicach” (również kwartalnik), od 2015 roku noszący tytuł „Ewangelik Katowicki” (obecnie miesięcznik). Inicjatorem powstania tych tytułów (lub współinicjatorem i opiekunem w przypadku „Myśli Protestanckiej”) był ks. Tadeusz Szurman (1954-2014) – początkowo proboszcz parafii, a od 2001 roku również biskup diecezji katowickiej. Ponadto czasopisma ewangelickie wychodziły w Warszawie, w Krakowie, w Łodzi, w Gdańsku i w Sopocie, w Poznaniu, we Wrocławiu, w Koszalinie, w Olsztynie, w Pszczynie i w Dzięgielowie, z kolei biuletyny parafialne wydawało kilkadziesiąt parafii w całej Polsce.

3. Biblioteka Śląska i źródła pozyskiwania druków ewangelickich

Biblioteka Śląska w Katowicach działa od 1922 roku²¹ i jest największą księżnicą na Górnym Śląsku, ściśle związaną z historią miasta i regionu oraz z górnośląską kulturą pogranicza, gdzie wspólnie rozwijały się różne wspólnoty narodowe i wyznaniowe. Biblioteka gromadzi spuściznę regionalną (książki i czasopisma) w Dziale Zbiorów Śląskich,

²⁰ Według typologii Ryszarda Kowalczyka; R. Kowalczyk, *Zarys teorii czasopisma regionalistycznego. Studia i szkice na przykładzie Polski*, t. 1, Poznań 2023.

²¹ Na temat Biblioteki Śląskiej, jej dziejów i roli: zob. np. *Biblioteka Śląska 1922-1972*, red. J. Kantyka, Katowice 1973; strona internetowa biblioteki: bs.katowice.pl/biblioteka/historia, 03.10.2024.

inne materiały regionalne są częścią kolekcji zbiorów specjalnych. Współczesne druki ewangelickie, w większości wydawane na południu Polski, często trafiają właśnie do zbiorów śląskich. Ponadto biblioteka od 1969 roku otrzymuje tzw. egzemplarz obowiązkowy. W zasadzie więc do zbiorów powinny trafiać wszystkie czasopisma ewangelickie – z wyłączeniem jednak większości biuletynów parafialnych, które funkcjonują często jako druki wewnętrzne, a w przypadku nielicznych parafii nie spełniają również kryterium nakładu. W praktyce jednak czasopisma mniejszości wyznaniowych oprócz najstarszych i najważniejszych tytułów rzadko wysyłane są do bibliotek w ramach egzemplarza obowiązkowego, natomiast biuletyny parafialne pozostają najczęściej tylko w obiegu wewnętrznym parafii²².

a. Współpraca biblioteki ze środowiskiem ewangelickim

Dlatego głównym sposobem pozyskiwania czasopism ewangelickich jest współpraca z ich środowiskiem, w tym z katowicką Parafią Ewangelicko-Augsburską Zmartwychwstania Pańskiego, mającą swą siedzibę przy ulicy Warszawskiej 18 w pobliżu biblioteki²³. Sama parafia, mimo obecnie stosunkowo niewielkiej liczebności (kilkuset wiernych)²⁴, aktywnie włącza się w życie kulturalne i społeczne Katowic, gdyż z dziejami miasta jest związana od początku. Kościół ewangelicki był pierwszym murowanym kościołem zbudowanym w Katowicach (1858)²⁵, a katowiccy ewangelicy (niemieccy osadnicy wyznania lute-

²² Periodyki parafialne trafiają jedynie do Biblioteki Narodowej. Wiedza o obowiązku przesłania jednego egzemplarza danego numeru czasopisma do wszystkich bibliotek z listy uprawnionych nie jest powszechna wśród wydawców mniejszościowych.

²³ Na temat tej współpracy pisze Aneta M. Sokół w swoim nieopublikowanym dotąd artykule: *Ewangelicy augsburscy w progach Książnicy. O współpracy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach z Biblioteką Śląską* (2020).

²⁴ W okresie największego rozkwitu, który przypadł na koniec XIX wieku, parafia liczyła około 16 tys. wiernych. Po 1922 roku (przyłączenie Katowic do Polski) wielu z nich wyjechało do Niemiec, kolejne fale emigracyjne (tuż po II wojnie światowej i w latach osiemdziesiątych XX wieku) zdziesiątkowały rzeszę ewangelików katowickich, lecz pozostała społeczność wciąż aktywnie uczestniczy w życiu Katowic i regionu. Warto też wspomnieć o stałym napływie do Katowic ewangelików ze Śląska Cieszyńskiego. Proces ten, zapoczątkowany w okresie międzywojennym, trwał przez okres PRL, toteż korzenie wielu wybitnych postaci, w tym duchownych ewangelickich (m.in. ks. Tadeusza Szurmana), wywodzą się właśnie stamtąd. Szeregi parafian zasilają też co roku konwertyci. Obecnie ewangelicy katowiccy stanowią wspólnotę w pełni spolonizowaną, aczkolwiek pamiętają o swoich korzeniach.

²⁵ O historii kościoła i parafii katowickiej powstało wiele publikacji: zob. m.in. J. Lipońska-Sajdak, *Dzieje parafii ewangelickiej*, w: *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*,

rańskiego przybyli na te ziemie w połowie XIX wieku na fali rozwoju przemysłu) byli założycielami miasta. Można tu wspomnieć nazwiska założycieli Katowic: Huberta von Tiele-Wincklera (1823-1893), Friedricha W. Grundmanna (1804-1887) oraz Richarda Holtzego (1824-1891) – katowickiego burmistrza.

Ścisła współpraca między parafią a biblioteką rozwinęła się po transformacji ustrojowej, gdy proboszczem w 1992 roku został ks. Tadeusz Szurman (1954-2014), umocniła się zaś po objęciu przez niego urzędu biskupa diecezji katowickiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP (KEA).

Dużą rolę odegrała tu otwarta postawa prof. Jana Malickiego, dyrektora biblioteki w latach 1991-2018, który przy różnych okazjach chętnie gościł ewangelików w progach ksiąźnicy. W Bibliotece Śląskiej odbywały się m.in. promocje tomików poetyckich i wieczory autorskie ks. Szurmana, tygodnie biblijne, podczas których ekspozowano bogate zbiory starych druków, w tym Biblii ewangelickich, zwoływano sesje naukowe i popularnonaukowe, które organizowała Parafia Ewangelicko-Augsburska w Katowicach wraz z Oddziałem Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego w Katowicach²⁶. Ponadto dwóch kolejnych proboszczów, a zarazem biskupów ewangelickich, uhonorowano w murach biblioteki Nagrodą im. Karola Miarki: bp. Tadeusza Szurmana (2010) i bp. Mariana Niemca (2017). Obu duchownych do nagrody nominowała Biblioteka Śląska. Z kolei prof. Jan Malicki, dyrektor ksiąźnicy, za wkład w kulturę ewangelicką został odznaczony przez diecezję katowicką Śląskim Szmaragdem (2009). Współpraca biblioteki z ewangelikami śląskimi nabrała szczególnego znaczenia w 2017 roku, gdy obchodzono jubileusz 500-lecia Reformacji. Z tej okazji w bibliotece zaprezentowano wystawę *500 lat protestantyzmu na Śląsku. Wierni w drodze, leśni kaznodzieje, dzieci w modlitwie*,

t. 1, red. A. Barciak, E. Chojecka, S. Fertacz, Katowice 2012, s. 629-640; J. Szturc, *Z dziejów Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Katowicach*, w: *Ewangelicki kościół Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach. 150-lecie poświęcenia kościoła*, red. tenże, Katowice 2008, s. 77-91; T. Szurman, *Parafia Ewangelicka Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach*, Katowice 1997; M. Dzióbek, *Ewangelicy w Katowicach. Przewodnik*, Katowice 2017. Katowicka parafia ewangelicka stanowi po części wizytówkę miasta.

²⁶ M.in. sesja poświęcona Albertowi Schweitzerowi (11 października 2005 roku) z okazji czterdziestej rocznicy jego śmierci; sesja z okazji 150-lecia istnienia kościoła Zmartwychwstania Pańskiego (14 czerwca 2008 roku); sesja poświęcona ks. Jerzemu Trzanowskiemu (1592-1637) (21 września 2013 roku).

przygotowaną przez niemieckie placówki muzealne w ramach propagowania wiedzy o przebiegu reformacji, zorganizowano także dwie konferencje naukowe: w czerwcu i we wrześniu²⁷. Pokłosiem tych działań były publikacje materiałów²⁸. Warto wspomnieć, że ważną funkcję w tej współpracy pełniła działalność wydawnicza biblioteki. Biblioteka publikowała reprints i opracowania naukowe o tematyce śląsko-ewangelickiej²⁹, które z kolei cieszyły się zainteresowaniem śląskiej społeczności luteranńskiej. Owe dobre kontakty przekładały się na uzupełnianie zbiorów bibliotecznych, w tym również czasopism. Bliska i przyjazna współpraca z miejscowym oddziałem Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego³⁰ zaowocowała ofiarowaniem bibliotece w 2015 roku prawie wszystkich numerów archiwalnych czasopisma „Słowo i Myśl” (organu prasowego PTEw), które można było zdigitalizować i opublikować w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej³¹. Z tego samego źródła³² pochodzi zbiór czasopisma „Myśl Protestancka”. Warto tu również zauważyć, że w bibliotece na stanowiskach bibliotekarskich pracują osoby związane prywatnie i naukowo ze środowiskiem ewangelickim. W omawianym okresie na Uniwersytecie Śląskim obroniono dwa doktoraty poświęcone wydawnictwom ewangelickim³³, doktorantki zaś aktywnie uzupełniały brakujące zbiory, pozyskując dary od ewangelickich wydawców i redakcji³⁴. Wszystkie te działania sprawiły,

²⁷ Czerwcową konferencję *Dziedzictwo kulturowe Reformacji na Śląsku po 1945 roku* organizowała Parafia Ewangelicko-Augsburska w Katowicach wspólnie z Instytutem Filologii Germańskiej Uniwersytetu Śląskiego. Z kolei druga konferencja, *500 lat Reformacji na Górnym Śląsku*, została zorganizowana z inicjatywy Instytutu Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej pod przewodnictwem prof. Ryszarda Kaczmarka, we współpracy z Uniwersytetem w Stuttgarcie; A.M. Sokół, *Sprawozdanie z konferencji „500 lat Reformacji na Górnym Śląsku”* [28-29 września 2017], „Ewangelik” 4 (2017), s. 76-80; J. Rott-Urbańska, *Konferencje z okazji 500-lecia Reformacji*, „Książnica Śląska” 30 (2018), s. 240-244.

²⁸ *500 lat Reformacji na Górnym Śląsku*, red. W. Gojniczek, R. Kaczmarek, Katowice 2017; *Dziedzictwo kulturowe Reformacji na Śląsku po 1945 roku*, red. G. Szewczyk, Katowice 2018.

²⁹ S. Smolka, *W Wilię Bożego Narodzenia. Pamiętka ostatniej Wilii XIX wieku*, Katowice 2000; A. Regiewicz, *Wizerunek heretyka w średniowiecznym piśmiennictwie polskim*, Katowice 2002; I. Kaczmarzyk, *Adam Gdaczusz. Z dziejów kaznodziejstwa śląskiego*, Katowice 2003.

³⁰ Oddział zapraszał na spotkania PTEw w roli prelegentów obu dyrektorów biblioteki, a także bibliotekarzy zajmujących się naukowo tematyką ewangelicką.

³¹ „Słowo i Myśl” 4 (2009), sbc.org.pl/dlibra/publication/256013/edition, 04.10.2024.

³² Ofiarodawcą był znany działacz Oddziału Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego w Katowicach, redaktor kilku czasopism ewangelickich, dr hab. Jan Szturc.

³³ A.M. Sokół, *Kultura książki ewangelickiej w Polsce po 1989 r.* (2014); W. Bertman, *Czasopisma ewangelickie w Polsce po 1989 roku* (2021).

³⁴ Dzięki temu udało się np. pozyskać komplet rocznika diecezjalnego diecezji pomorsko-wielkopolskiej KEA „Diaspora” od Jolanty Buchholtz-Warczyńskiej (redakcja) oraz uzupełnić

że liczba zarchiwizowanych współczesnych czasopism ewangelickich w Bibliotece Śląskiej na tle innych bibliotek prezentuje się korzystnie. Ukazuje to zestawienie z 2021 roku³⁵, w którym na podstawie kwerendy bibliotecznej przeprowadzonej w wiodących bibliotekach naukowych i wybranych placówkach publicznych (w tym w ewangelickiej Bibliotece dla Każdego w Skoczowie) stwierdzono, że kompletem tytułów czasopism ponadparafialnych dysponuje wyłącznie Biblioteka Narodowa, natomiast chlubne drugie miejsce zajmuje (wraz z Biblioteką Jagiellońską) Biblioteka Śląska, w zbiorach której brakuje jedynie dwóch tytułów („Kartek Mazurskich” i „Gazety Ewangelickiej”). Wyprzedza ona tym samym np. Bibliotekę Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie³⁶ i Książnicę Cieszyńską oraz wiele innych bibliotek. Kwerenda dotyczyła wyłącznie obecności tytułów o szerszym zasięgu niż prasa parafialna, w przypadku której wyniki byłyby dużo gorsze, gdyż parafialna prasa ewangelicka praktycznie znika niearchiwizowana.

4. Czasopisma ewangelickie w kolekcji Biblioteki Śląskiej

W pierwszej części przedstawiono czasopisma luterzańskie i pozostające pod wpływem luteranów, gdyż zdecydowanie kształtują one obraz prasy ewangelickiej, następnie zaś tytuły pozostałych wyznań.

a. Kościelne czasopisma ponadlokalne

Głównym organem prasowym Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego oraz najdłużej ukazującym się pismem ewangelickim w Polsce jest dwutygodnik „Zwiastun Ewangelicki”. Pismo ukazywało się pod różnymi tytułami. W omawianym okresie początkowo (do 1999 roku) był to „Zwiastun”, a od roku 2000 „Zwiastun Ewangelicki”.

zbiory „Ewangelika Pszczyńskiego” dzięki dr Jadwidze Badurze, długoletniej współredaktorce pisma i badaczce prasy ewangelickiej, a także skompletować „Myśl Protestancką” przez kontakt z jej redaktorem, Janem Szturcem.

³⁵ W. Bertman, *Czasopisma ewangelickie*, s. 366-368.

³⁶ Chrześcijańska Akademia Teologiczna jest uczelnią kształcącą duchownych innych niż rzymskokatolickie wyznań chrześcijańskich, w tym luterzańskich. Jest uczelnią o statusie uniwersytetu państwowego, prowadzi badania naukowe.

Na początku lat dziewięćdziesiątych, jeszcze przed epoką Internetu, czasopismo miało kilkunastotysięczny nakład, który z czasem zaczął się kurczyć wraz z ubytkiem liczby wiernych i rozwojem mediów elektronicznych. Obecnie wielu prenumeratorów zamawia pismo w wersji cyfrowej. Wersja papierowa pozostaje jednak niezastąpionym dokumentem działalności Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. „Zwiastun” doczekał się dość szczegółowych omówień³⁷. Jest najbardziej rozpoznawalnym periodykiem luterzańskim. W Bibliotece

Śląskiej, ze względu na wydawcę (Augustana w Bielsku-Białej), przechowywany jest w magazynie Zbiorów Śląskich. Brakuje niestety roczników 1989-1991 (okres transformacji), jednak od roku 1992 do 2024 biblioteka dysponuje niemal kompletem numerów.

Wydawnictwo Augustana w latach 2003-2009 drukowało również kwartalnik „Przegląd Ewangelicki” pod redakcją ks. Jerzego Belowa. Pismo otworzyło swe łamy dla wielu autorów ewangelickich i publikowało głównie naukowe teksty z dziedziny teologii, literatury i historii. Zdarzały się także referaty z konferencji ewangelickich. Biblioteka dysponuje kompletem roczników.

Fot. 1. „Zwiastun Ewangelicki” (2022)

³⁷ W. Bertman, *Czasopisma ewangelickie*, s. 168-185; J. Badura, „Zwiastun Ewangelicki” w latach 1990-2011. *Studium teologiczno-bibliograficzne* [praca doktorska], bc.bs.katowice.pl/dlibra/publication/964721/edition/869077, 20.11.2024; Kocham nasz Kościół. Autorzy „Strażnicy Ewangelicznej”, „Zwiastuna”, „Zwiastuna Ewangelickiego” i ich myśli o Bogu i Kościele, wybór i opr. taż, Bielsko-Biała 2013.

Inne kościelne wydawnictwo, „Warto”, będące agendą Centrum Misji i Ewangelizacji w Dziegielowie (CME), także powołało własny organ prasowy. CME znane jest również poza środowiskiem ewangelickim z organizowania letnich ewangelizacji pod namiotami, w których uczestniczą osoby różnych wyznań. Do takich czytelników odwoływało się czasopismo „Warto”, również kwartalnik, pod redakcją Bożeny Giemzy. Pismo nosiło tytuł „Warto. Czasopismo o relacjach i duchowości”, było projektem nowoczesnym edytorsko, przyciągającym uwagę stroną graficzną, skierowanym głównie do młodych dorosłych, pozbawionym konfesyjnych odniesień, skoncentrowanym raczej na psychologii i etyce wyborów. Jako samodzielne pismo³⁸ wychodziło w latach 2000-2013, po tym okresie przeniosło się do Internetu, aby po kilku latach zniknąć z sieci. W bibliotece znajdują się tylko cztery nie-

pełne roczniki pisma z lat 2010-2013, pozostałe roczniki dostępne są w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej.

b. Czasopisma specjalistyczne

Wśród czasopism skierowanych wyraźnie do określonych grup odbiorców można wymienić dwa tytuły: „Teologię i Ambonę” oraz „Wiarę i Mundur”. „Teologia i Ambona” pod redakcją ks. dr. Tadeusza Konika była pismem Stowarzyszenia Księży i Katechetów Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP. Adresatami pisma byli duchowni i katecheci, artykuły zaś miały

Fot. 2. „Wiarę i Mundur” (2023)

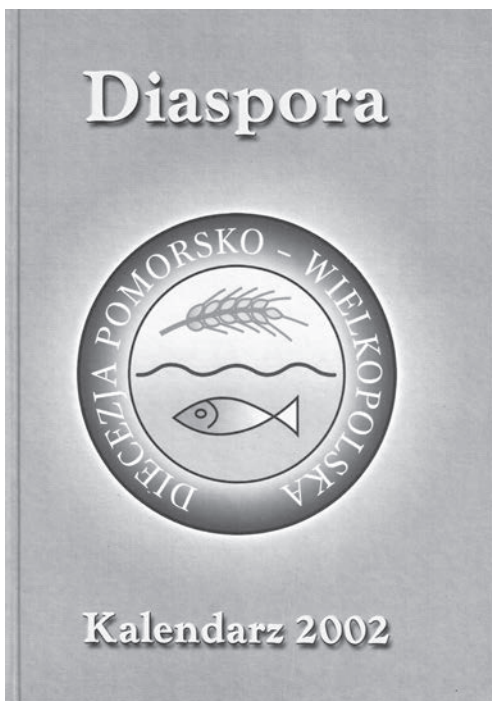
³⁸ Wcześniej przez kilka lat „Warto” stanowiło dodatek do „Zwiastuna Ewangelickiego” (1997-2000).

charakter teologiczny lub warsztatowy. Czasopismo ukazywało się nieregularnie w Wiśle w latach 1993-2006 i dopiero po latach, w 2024 roku zostało reaktywowane³⁹ jako rocznik. W Bibliotece Śląskiej udało się zgromadzić wszystkie numery pisma oprócz jednego. Z kolei dwumiesięcznik „Wiara i Mundur” wydaje Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe dla żołnierzy i ich rodzin.

Czasopismo redagowali kolejno: ks. prof. Marcin Hintz, ks. Marcin Orawski i ks. Daniel Ferek. Pismo jest atrakcyjne wizualnie i ukazuje się nieprzerwanie od 2008 roku do chwili obecnej. Biblioteka dysponuje niemal kompletem numerów.

c. Pisma diecezjalne i parafialne

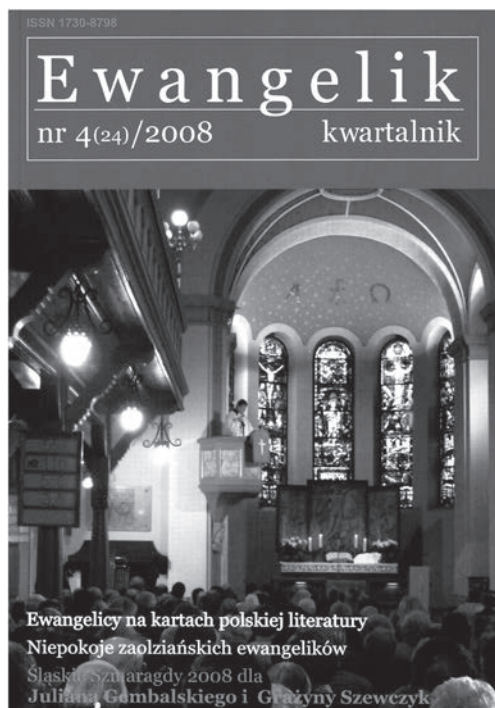
Najstarszym pismem diecezjalnym była ukazująca się w parafii trójmiejskiej „Diaspora”, początkowo nosząca podtytuł: „Informator Diecezji Pomorsko-Wielkopolskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP”. Redaktorem tego rocznika była Jolanta Buchholtz-Warczyńska, która przygotowywała większość materiałów informacyjnych. Czasopismo wyglądało wówczas niezwykle skromnie i liczyło zaledwie jakieś dwadzieścia cztery strony. Od roku 2000 „Diaspora” uległa przeobrażeniu: zyskała efektowną, kolorową okładkę i nową postać. Z informatora diecezjalnego przeobraziła się w rodzaj almanachu z kalendarzem. Składała się z dwóch części: informacyjnej (na

Fot. 3. „Diaspora” (2002)

³⁹ „Teologia i Ambona”, skik.org.pl/teologia-i-ambona, 16.05.2025.

temat spraw kościelnych i lokalnych) oraz zawierającej artykuły (określane mianem referatów), często o charakterze historycznym, autorstwa znanych uczonych ewangelickich, wśród których można wymienić profesorów: Jana Iluka, Janusza Małkka, Tadeusz Stegnera, a także teksty teologiczne pisane przez teologów lub duchownych.

Fot. 4. „Ewangelik” (2008)

każdemu czytelnikowi znaleźć coś dla siebie. Oprócz informacji i nielicznych rozważań biblijnych czy artykułów tożsamościowych wprowadzał inne formy, takie jak wywiady (zebrane potem przez Jana Szturca i wydane w osobnym tomie)⁴¹ oraz recenzje książek, filmów i płyt. Uwagę przyciągał bardzo estetyczny, atrakcyjny layout wewnątrz numeru. Układ treści wskazywał, że „Ewangelik” to pismo

Objętość pisma sięgała 140 stron. Diaspora ukazywała się do 2004 roku, aby ustąpić miejsca wspomnianemu już wcześniej „Gdańskiemu Rocznikowi Ewangelickiemu”. Biblioteka Śląska zgromadziła komplet numerów pisma.

W diecezji katowickiej ukazywał się od 2003 roku kwartalnik „Ewangelik”⁴⁰.

Pismo powołał wspomniany wcześniej bp Tadeusz Szurman, a jego redaktorem był dr hab. Jan Szturc. „Ewangelik” z powodzeniem łączył funkcje czasopisma lokalnego, integracyjnego z pismem społeczno-kulturalnym. Różnorodność działów i artykułów pozwalała

⁴⁰ Sam tytuł pisma nawiązywał do przedwojennego „Ewangelika Górnośląskiego”, który ukazywał się w Katowicach w latach 1932-1939.

⁴¹ J. Szturc, *Rozmowy z ewangelikami początku wieku*, Katowice 2008.

kierowane głównie do wykształconego odbiorcy ewangelickiego, którego związki z Kościołem mają charakter przede wszystkim kulturowy i tożsamościowy, w mniejszym zaś stopniu religijny⁴². Dzięki takiemu profilowi „Ewangelik” zyskał popularność również poza diecezją katowicką. W tej formie pismo ukazywało się do 2009 roku. W 2015 roku „Ewangelika” przywrócił do życia nowy biskup diecezjalny, ks. dr Marian Niemiec, który redakcję powierzył dr Jadwidze Badurze. Ostatni numer pisma wyszedł w 2019 roku. Biblioteka Śląska dysponuje wszystkimi rocznikami.

W diecezji wrocławskiej wydawano od 2003 roku „Rocznik Diecezjalny”. Rocznik miał charakter wyłącznie informacyjny, ale oprócz relacji z wydarzeń w diecezji zawierał informacje adresowe, sprawozdania z działań biskupa i duszpasterstwa oraz inne informacje przydatne wiernym dolnośląskim. Ukazywał się przynajmniej do 2015 roku. W magazynie Zbiorów Śląskich znajduje się tylko jeden numer tego tytułu (2004).

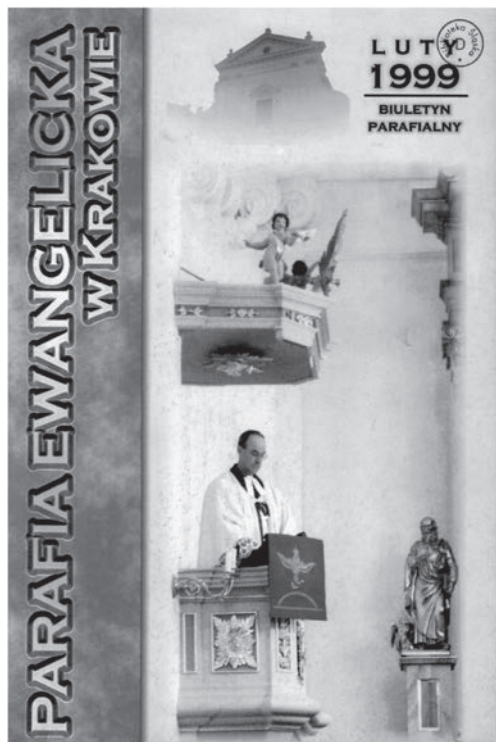
Szczególnie warte przedstawienia są pisma sublokalne, parafialne, do których dostęp jest obecnie ograniczony i które zwykle nie trafiają do bibliotek. W zbiorach Biblioteki Śląskiej znalazło się tylko pięć tytułów ewangelickiej prasy parafialnej. Najstarszym i najbardziej zasłużonym jest „Ewangelik Pszczyński”⁴³. Pismo to ukazywało się od 1992 roku pod redakcją ks. Jana Badury, ówczesnego proboszcza parafii, i przy współpracy jego żony, Jadwigi Badury. Przez lata jej charakterystyczne rysunki zdobiły karty czarno-białego czasopisma. Kwartalnik poruszał przede wszystkim tematykę religijną, zamieszczając homilie, rozważania, teksty tożsamościowe ogniskujące się na zagadnieniach konfesyjnych. Jak w każdym piśmie parafialnym, w nim również ważną rolę odgrywała funkcja informacyjna. Jednak dwie istotne cechy, które wyróżniały to pismo na tle innych periodyków parafialnych, to spory udział poezji religijnej (liczne wiersze poetów klasycznych i lokalnych) oraz znaczna liczba tekstów historycznych i wspomnieniowych, często o większej objętości. Podejmowano również charakterystyczne dla

⁴² W. Bertman, *Problematyka kulturalna i społeczna na łamach górnośląskich czasopism ewangelickich po 1989 roku*, w: *Dziedzictwo kulturowe Reformacji*, s. 180-199.

⁴³ Pszczyńscy ewangelicy mają również bogate tradycje historyczne, w tym piśmiennicze. Zachowuje je do dziś oficyna parafialna „Ewangelik Pszczyński”, wydawca czasopisma o tym samym tytule w latach 2000-2023. Wydawnictwo wydrukowało też około dwudziestu publikacji książkowych o tematyce historycznej i biograficznej.

prasy ewangelickiej tematy kulturalne. Wyjątkowe miejsce zajmowała muzyka ewangelicka. Pojawił się cykl prezentujący znane pieśni ewangelickie i postacie jej twórców, artykuły o historii organów, z kolei kulturę słowa reprezentowały teksty poświęcone ewangelickiej prasie lub literaturze śląskiej. „Ewangelik Pszczyński” w okresie swego największego rozkwitu w latach dziewięćdziesiątych osiągnął nakład 1500 egzemplarzy, czyli tyle, ilu członków liczyła ówczesnie parafia w Pszczyńcu. Świadczy to o tym, że czytany był nie tylko w parafii, lecz około 60 proc. nakładu rozprowadzano w innych miastach diecezji katowickiej i poza jej granicami⁴⁴. W Bibliotece Śląskiej zgromadzono wszystkie roczniki pisma (choć nie wszystkie numery). Ostatni numer pochodzi z 2020 roku.

Od 1992 roku ukazywał się również (nieporównywalnie skromniejszy) „Informator Parafialny Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Katowicach”, od 2015 roku zatytułowany „Ewangelik Katowicki”. W latach poprzedzających zmianę nazwy informator miał charakter typowego biuletynu i zawierał wyłącznie informacje o wydarzeniach w parafii, plan nabożeństw i jedno czarno-białe zdjęcie na okładce. Od roku 2015, gdy redaktorem pisma został ks. dr Marian Niemiec – proboszcz parafii i biskup diecezji, pismo poszerzyło swój profil i stało się regularnie wychodzącym mie-

Fot. 5. „Informator Parafialny” parafii ewangelickiej w Krakowie (1999)

⁴⁴ Informacje te pochodzą od Jadwigi Badury, która prowadziła badania związane m.in. z dystrybucją czasopisma.

sięcznikiem z wieloma zdjęciami i obszernymi relacjami z wydarzeń parafialnych, z kącikiem dla dzieci oraz artykułami konfesyjnymi i omawiającymi życie i problemy miejscowej wspólnoty. Zwłaszcza stała rubryka *Słowo Proboszcza* pozwala prześledzić, czym w ostatnich latach żyła parafia i jak się zmieniała. Miesięcznik ma obecnie około 16-20 stron, ukazuje się regularnie i jest typowym czasopiśmie sublokalnym. W Bibliotece Śląskiej udało się zgromadzić tylko niekompletne roczniki.

Jedynie dwa numery z 1999 roku reprezentują w Bibliotece „Biuletyn Parafialny. Parafia Ewangelicka w Krakowie”.

Z danych Biblioteki Narodowej wiadomo, że ukazywał się on przynajmniej od 1998 roku. Pismo wydane w formacie B5 z kolorową okładką, wewnątrz pozbawione było ilustracji, nie licząc kolorowej wkładki. Objętość pisma to blisko 100 stron. Zwraca uwagę bogactwo treści. W ramach działu ekumenicznego przedrukowywano dokumenty, m.in. *Kontrowersje wokół dokumentu Światowej Federacji Luterkańskiej i Papieskiej Rady ds. Jedności Chrześcijan „Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu”*, listy papieskie i sekretarza Światowej Federacji Luterkańskiej. Zamieszczono również dokument Watykańskiej Komisji ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem *Pamiętamy: Refleksje nad Szoah*. Pojawiały się fragmenty tekstów wybitnych współczesnych teologów: Dietricha Bonhoeffera, Eugena Drewermanna, Hansa Künga. Pismo miało profil wyraźnie intelektualny. Być może wynikało to ze struktury demograficznej parafii albo też miało ono charakter misyjny i adresatem nie byli ewangelicy, lecz osoby z kół akademickich Krakowa zainteresowane protestantyzmem. Może na to wskazywać artykuł zatytułowany *Słów parę o luteranizmie*. Kwartalnik zawiera również część homiletyczną i rozważania biblijne oraz rubrykę historyczną *Z dziejów parafii*. Wydaje się, że ukazało się zaledwie kilka numerów tego pisma.

Ważnym i atrakcyjnym periodykiem jest „Luteranin. Kwartalnik Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Wiśle Centrum”.

Pismo jest profesjonalnie wydawane, ma ładny nowoczesny layout i mnóstwo kolorowych ilustracji. Przeznaczone jest nie tylko dla członków parafii Wiśla Centrum, ale również parafii w innych dzielnicach Wisły (Wiśla Malinka, Czarne). „Luteranin” ukazuje się od 2003 roku, przy czym w Bibliotece Śląskiej zgromadzono większość numerów,

Fot. 6. „Luteranin” (2023)

fialny. Parafia grudziądzka jest niewielką liczebnie wspólnotą, gromadzącą zaledwie kilkudziesięciu wiernych⁴⁵, jednak o bogatych tradycjach historycznych. Ewangelicyzm w Grudziądzu sięga XVI wieku⁴⁶, a w latach trzydziestych XX wieku uformowała się tam polska parafia ewangelicka, której proboszczem administratorem w latach 1933-1935 był ks. Ryszard Danielczyk (później redaktor naczelny „Ewangelika Górnośląskiego” w Katowicach). Od 1934 roku zaczął on publikować w Grudziądzu „Przegląd Ewangelicki. Organ Polskich Zborów Ewangelickich na Pomorzu i w Poznańskim”. Po 1935 roku aż do wybuchu wojny pismo ukazywało się nadal pod redakcją kolejnych

począwszy od roku 2010. Główną misją czasopisma jest z pewnością funkcja informacyjna. Informacje z życia parafii zajmują blisko 75 proc. objętości kilkudziesięciostronicowego pisma. Część pierwsza (kilkanaście stron) obejmuje głównie teksty homiletyczne, rozważania biblijne oraz artykuły formacyjne, konfesyjne, dotyczące sakramentów, roku liturgicznego i życia duchowego. Redaktorem pisma od lat jest ks. Walde mar Szajthauer, proboszcz parafii.

Parafia w Grudziądzu od października 2016 roku wydaje informator para-

⁴⁵ W. Bertman, *Czasopisma ewangelickie*, s. 352.

⁴⁶ U progu I wojny światowej pruski Grudziądz liczył ponad 40 tys. mieszkańców, w tym 27 tys. ewangelików (pochodzenia niemieckiego), była tam również grupa kilkudziesięciu ewangelików narodowości polskiej; J. Domaśłowski, K. Niedoba, *Ewangelicy w Grudziądzu*, Grudziądz 2024.

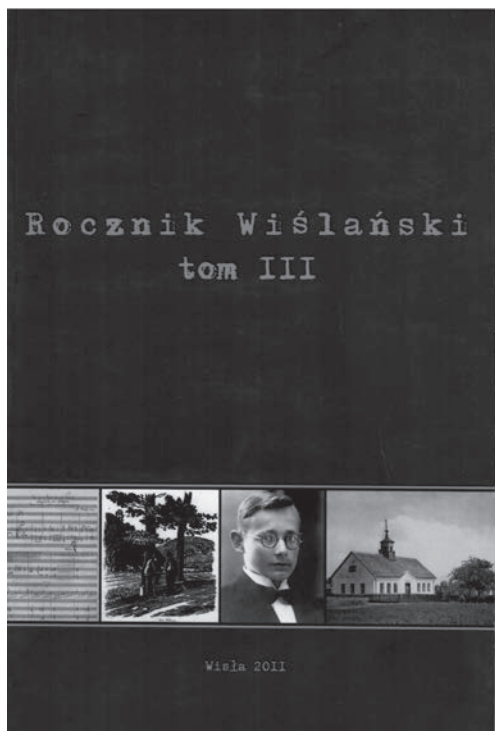
duchownych. Obecny „Grudziądzki Przegląd Ewangelicki” zdaje się nawiązywać do tych tradycji. Kwartalnik, bo w takiej formie ukazuje się pismo pod redakcją proboszcza parafii, ks. Karola Niedoby, artykuły zaś publikują znani ewangeliccy publicyści i teologowie, m.in. Jerzy Domasłowski, Jerzy Sojka, ks. Karol Basiński. Mimo skromnej szaty graficznej (drukowany na drukarce komputerowej w parafii) i niewielkiego formatu (A5) przyciąga uwagę czytelnika wyjątkowo jak na biuletyn parafialny bogatą treścią. Oprócz tradycyjnych informacji z życia miejscowej wspólnoty oraz artykułów homiletycznych w każdym numerze zamieszcza się ciekawe artykuły z historii samego Grudziądza i ewangelików grudziądzkich, a także teksty o szerszej tematyce, np. o ewangelicyzmie w Danii. Biblioteka posiada komplet numerów pisma, całość jest również dostępna online.

d. Czasopisma naukowe i popularnonaukowe

Kręgi luterańskie po 1989 roku wydały kilka tytułów naukowych, wśród nich pismo teologiczne, początkowo o charakterze uniwersyteckim: „Studia Humanistyczno-Teologiczne”. Zostało ono powołane w 2003 roku. Początkowo wydawcą pisma był Uniwersytet Śląski, z czasem jego publikowanie przejęła bielska Augustana. Na łamach pisma wypowiadali się teolodzy ewangeliccy, ale także uczeni innych wyznań. Obok teologii podejmowano tematy z zakresu biblistyki i egzegezy, zamieszczano również materiały katechetyczne. Ukazało się w sumie sześć numerów (w tym jeden łączony). Wszystkie znalazły się w zbiorach Biblioteki Śląskiej.

Poczesne miejsce wśród czasopism naukowych zajmuje „Gdański Rocznik Ewangelicki” (GRE). Na jego stronie internetowej można przeczytać, że jest „czasopismem naukowym, wydawanym przez Parafię Ewangelicko-Augsburską w Gdańsku z siedzibą w Sopocie. [...] znajduje się na Liście Czasopism Punktowanych MNiSW. Zgodnie z Komunikatem Ministra Nauki z dnia 5 stycznia 2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, GRE posiada 40 pkt. w dyscyplinach: historia, nauki biblijne, nauki teologiczne”⁴⁷. Jest to z pewnością niemałe osiągnięcie jak na czasopismo wydawane przez parafię. Współzałożycielami i członkami

⁴⁷ „Gdański Rocznik Ewangelicki”, gre.luteranie.pl, 15.10.2024.

Fot. 7. „Rocznik Wiślański” (2011)

jego rady naukowej są uczeni ewangeliccy związani z dwiema uczelniami: Uniwersytetem Gdańskim i Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na czele redakcji stoi ks. bp dr hab. Marcin Hintz, prof. ChAT. Pismo nawiązuje do wydawanej wcześniej przez parafię „Diaspory”, która jednak miała zupełnie inny charakter. Częścią scalającą oba tytuły jest zamieszczana na końcu numeru *Kronika*, która zawiera *Kronikę Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Gdańsku z siedzibą w Sopocie za [dany] rok*. Kronika liczy kilkadziesiąt stron i informuje o ważnych wydarzeniach z ży-

cia parafii i diecezji. Główna część pisma ma charakterystyczny dla czasopism naukowych układ dziedzinowy, w którym można wyróżnić następujące działy: Historia, Teologia, Varia i Recenzje. W niektórych numerach jako osobna rubryka pojawia się jeszcze Wywiad. W Bibliotece Śląskiej zgromadzono komplet roczników pisma⁴⁸.

Czasopismem o treściach naukowych jest „Rocznik Wiślański”. Nie spełnia on wszystkich kryteriów pisma naukowego (artykuły nie są recenzowane i brak jest rady naukowej), jednak publikuje wyniki udokumentowanych źródłowo badań i ma typowy dla tego rodzaju wydawnictw układ treści, a także określoną specjalizację. Pismo ukazuje się od 2009 roku. Powstało z inicjatywy świeckiej, ale wydawane

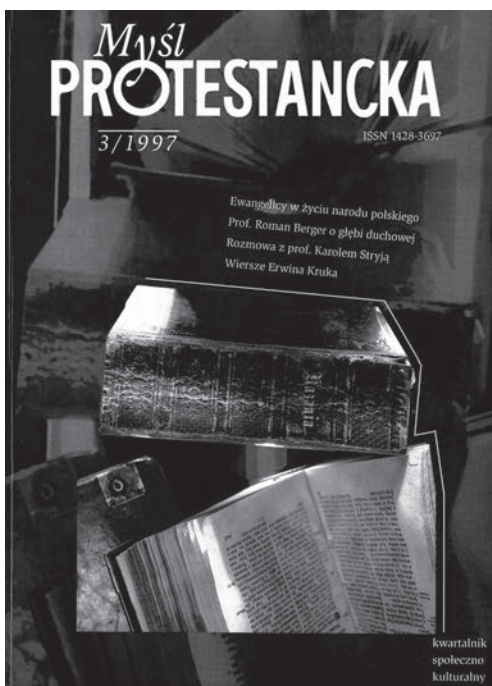
⁴⁸ Numer za rok 2023 nie ukazał się do 15 października 2024 roku, przynajmniej nie ma o nim informacji na stronie GRE.

jest przez wydawnictwo parafialne we współpracy z samorządem Wiśły. Artykuły i materiały publikowane w „Roczniku” w zdecydowanej większości związane są z historią miejscowości.

e. Czasopisma świeckie, inicjatywy międzywyznaniowe

W tej grupie trzeba wymienić m.in. „Myśl Protestancką” i pismo „Słowo i Myśl” – organ Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego. „Myśl Protestancką. Kwartalnik społeczno-kulturalny” powołało w 1997 roku do życia kilku protestanckich pasjonatów: ewangelików augsburskich i baptystów⁴⁹.

Redakcja mieściła się w katowickiej parafii ewangelickiej, a patronat nad pismem sprawował proboszcz ks. Tadeusz Szurman. Kwartalnik „Myśl Protestancka” był w tamtym czasie czasopiśmie wyjątkowym, niezwykle zaangażowanym społecznie⁵⁰. Redakcji udało się zebrać grono autorów, z których część wywodziła się z katowickich kręgów akademickich, np. prof. Ewa Chojecka i prof. Grażyna Szewczyk, część zaś stanowili znani pisarze i publicyści, m.in. Edwin Kruk, Jerzy Pilch, Tomasz Terlikowski i wielu innych. Nawiązując do dziewiętnastowiecznych tradycji polskiego ewangelicyzmu, autorzy rozważali na łamach pisma, jaką rolę może odegrać protestantyzm w no-

Fot. 8. „Myśl Protestancka” 1997

⁴⁹ Początkowo redaktorem naczelnym pisma był dr Jan Szturc (luteranin), po kilku latach redakcję objął dr Tadeusz Zieliński (baptysta).

⁵⁰ Więcej na temat pisma: W. Bertman, *Czasopisma ewangelickie*, s. 323-334; też, *Problematyka kulturalna i społeczna*, s. 180-199.

wych realiach społeczno-politycznych. Starali się z protestancką ofertą kulturową wyjść do ludzi spoza własnego kręgu konfesyjnego. „Myśl Protestantka” ukazywała się do roku 2004. W Bibliotece Śląskiej zgromadzono wszystkie roczniki pisma.

Wspomniane już wcześniej „Słowo i Myśl” ukazywało się od 1989 roku, początkowo jako dodatek do „Tygodnika Polskiego”, następnie jako samodzielny periodyk. Kolejne siedziby redakcji to Łódź, Kraków, Poznań i Koszalin. Wraz z kolejnymi zespołami redakcyjnymi zmieniał się charakter pisma, jednak pozostało ono forum wymiany poglądów ewangelików świeckich żyjących w diasporze. Autorzy rekrutowali się z całej Polski. Pismo ukazywało się początkowo jako miesięcznik (edycja łódzka i krakowska), następnie kwartalnik, wreszcie półrocznik.

W zbiorach biblioteki znajdują się roczniki pisma z lat 1989-2022. Ponadto dzięki współpracy PTEw z Biblioteką Śląską większość numerów dostępna jest w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Polskie Towarzystwo Ewangelickie wydawało jeszcze jeden periodyk, tym razem o charakterze lokalnym. Od 2015 roku oddział krakowski PTEw publikował „Informator Roczny”, czasopismo formatu A4, drukowane amatorsko, lecz bogato ilustrowane. Pismo początkowo miało charakter wyłącznie informacyjny, zawierało komunikaty, ogłoszenia, wiadomości, sprawozdania z wydarzeń organizowanych przez PTEw w Krakowie, a na końcu numeru krótki tekst o charakterze historycznym. Kolejny numer był już jednak bardziej rozbudowany. Pojawiły się nawet króciutkie teksty teologiczne i historyczne. Ostatnie strony poświęcono poezji religijnej klasyków polskiej literatury. Niestety najprawdopodobniej ukazały się tylko dwa numery pisma. Zniknęły wersje online ze strony internetowej i Facebooka. Czasopismo nie jest również reprezentowane w bibliotekach. W katowickiej księgarni dostępne są oba numery z lat 2015-2016.

f. Czasopisma innych wyznań ewangelickich

Czasopism wydawanych przez pozostałe wyznania jest niewiele. Organ metodystów, „Pielgrzym Polski”, w 1926 roku będzie obchodził swoje stulecie.

W zbiorach Biblioteki Śląskiej pojawił się jednak dopiero od 1970 roku, z dłuższą przerwą po roku 1980. Współczesny zasób „Piel-

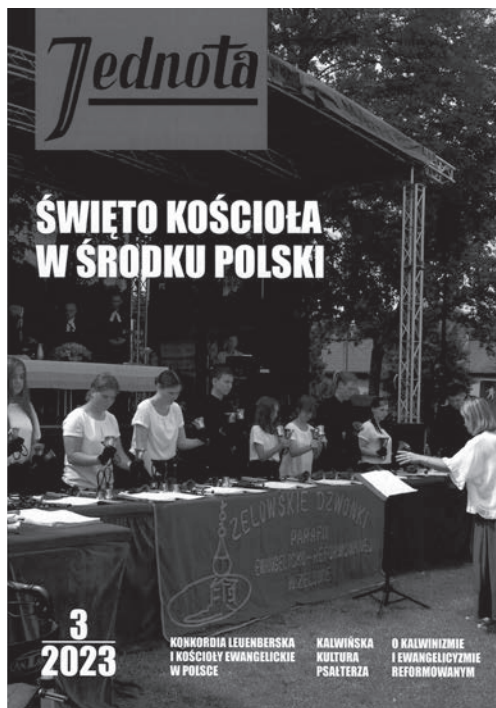
grzyma” w bibliotece obejmuje lata 2012-2024, kiedy redaktorem pisma był najpierw Zbigniew Kamiński, a potem Jolanta Bartos. Pismo ukazuje się co dwa miesiące w formacie A4 i ma kolorową okładkę, wewnątrz jest czarno-białe z czerwonymi elementami graficznymi. Zawartość pisma ma charakter religijny oraz informacyjny. Wśród artykułów obok homilii, listów pasterskich i rozważań biblijnych dominują tłumaczenia tekstów z ksiąg i czasopism, najczęściej anglojęzycznych, w tym kazania lub fragmenty dzienników Johna Wesleya. W numerze przewidziano dodatek dla dzieci „Nasze Źródełko” i dla młodzieży „Neanikos”. Część informacyjną tworzy kilkustronicowa „Kronika” na końcu numeru.

Drugie czasopismo metodystyczne, ukazujący się od 2002 roku „Methodos. Przegląd teologiczno-społeczny Wyższego Seminarium Teologicznego im. Jana Łaskiego w Warszawie”, jest w założeniu rocznikiem, przy czym w praktyce występują numery łączone. Przykładowo w 2018 roku ukazał się rocznik 9-17 pisma za lata 2010-2018. W posiadaniu Biblioteki Śląskiej znajduje się komplet osiemnastu numerów z lat 2002-2024, wydanych w postaci sześciu zeszytów. Pismo ma znaczną objętość, profil naukowo-teologiczny, zawiera również materiały z konferencji metodystycznych. Autorami artykułów są najczęściej duchowni metodystyczni, w większości wykładowcy Wyższego Seminarium Teologicznego. Zdarzają się tu przekłady własne, często ponowne, m.in. tekstów Johna Wesleya, czy biogramy znanych postaci, jak na przykład Francisa Schaeffera.

Fot. 9. „Pielgrzym Polski” (2022)

Warto zauważyć, że pismo wnosi cenny wkład w dokumentowanie dziejów polskiego metodyzmu. Przykładem może być artykuł, w którym autor chronologicznie zestawia wszystkie konferencje Kościoła Metodystycznego⁵¹.

Fot. 11. „Jednota” (2023)

Kościół Ewangelicko-Reformowany reprezentuje wydawana od 1926 „Jednota”. Jednak po wojnie wydawanie pisma wznowiono dopiero w 1957 roku. W zbiorach Biblioteki Śląskiej była kolekcjonowana okresowo, zgromadzono jedynie niekompletne roczniki. W omawianym okresie w bibliotece pojawiła się w 1998 roku, od tego czasu przychodzi regularnie. Pismo nosi podtytuł: „Pismo religijno-społeczne poświęcone polskiemu ewangelicyzmowi i ekumenii”, przez lata ulegało drobnym zmianom i modyfikacjom.

Dokonano też licznych zmian na stanowisku redaktora naczelnego. Od 2012 roku „Jednotę” redaguje Ewa Józwiak. Blisko połowę numeru zajmują informacje z życia Kościoła i poszczególnych parafii. Jest to bardzo ważne z powodu diasporalnego charakteru współczesnego protestantyzmu reformowanego. Kościół ma zaledwie kilka parafii w całej Polsce, a reszta członków żyje w rozproszeniu. Dlatego „Jednota” stanowiła przed epoką Internetu niemal główny czynnik integrujący, a i obecnie odgrywa ważną rolę.

⁵¹ Z. Kamiński, *Rejestr polskich konferencji metodystycznych w latach 1922-2017*, „Methodos” 9-17 (2010-2018), s. 19-98.

5. Obecność współczesnych czasopism ewangelickich w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej

Omawiając zasób czasopism ewangelickich w zbiorach Biblioteki Śląskiej, warto wspomnieć o ich obecności w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej (ŚBC). Wprawdzie współtworzy ją siedemdziesiąt instytucji z trzech województw: śląskiego, opolskiego i małopolskiego, jednak jej koordynatorem pozostaje Biblioteka Śląska⁵². Dzięki współpracy ze środowiskiem ewangelickim udało się zdigitalizować i zamieścić na platformie cyfrowej przechowywany w bibliotece zbiór czasopism ewangelickich, takich jak: „Zwiastun Ewangelicki”, „Słowo i Myśl”, „Warto”. W przypadku czasopisma „Warto” na platformie cyfrowej opublikowano roczniki 2010-2013, w tym numery, których nie ma w bibliotece, a które znajdują się w zbiorach Centrum Misji i Ewangelizacji w Dziegielowie⁵³.

Opublikowane w ŚBC czasopisma stanowią kolejny krok w dziele ochrony dziedzictwa ewangelickiego na Górnym Śląsku i próbę zachowania współczesnego piśmiennictwa oraz udostępnienia go wszystkim zainteresowanym w całej Polsce.

Podsumowanie

Lata 1989-2024 stanowią okres intensywnego rozwoju prasy ewangelickiej, przede wszystkim czasopiśmiennictwa ewangelików augsburskich (luteranów). W stosunku do okresu PRL, gdzie każde wyznanie wydawało zaledwie jeden tytuł prasowy, dokonały się zmiany o charakterze zupełnie wyjątkowym, zważywszy na to, że ewangelicy stanowią w Polsce zaledwie kilkudziesięciotysięczną mniejszość wyznaniową. Mianowicie, powstało kilkanaście tytułów o zasięgu ponadparafialnym oraz dziesiątki czasopism parafialnych. Jak opisano w przedstawionym artykule, prasa ewangelicka często funkcjonuje na wielu płaszczyznach komunikacyjnych i pełni wielorakie funkcje, w rezultacie dane czasopismo może być jednocześnie pismem naukowym, lokalnym, parafialnym,

⁵² Śląska Biblioteka Cyfrowa, sbc.org.pl/dlibra, 23.11.2024.

⁵³ Było to możliwe za pośrednictwem Bractwa Gwarków Związku Górnos Śląskiego, sbc.org.pl/dlibra/collectiondescription/137, 18.06.2025.

regionalistycznym i wyznaniowym. Wiele z nich kieruje się wyłącznie do własnej grupy konfesyjnej. Wiele jednak stara się zaprezentować protestancki punkt widzenia szerszemu kręgowi odbiorców, w czym celują zwłaszcza czasopisma wydawane przez gremia świeckich ewangelików, głównie pisma naukowe i popularnonaukowe. Czasopisma stanowią również cenne świadectwo myśli i działalności mniejszościowej grupy religijnej. Wiele tytułów dzięki unikalnej kulturze pamięci wnosi własny wkład w polską kulturę i historię, ratując od zapomnienia obszary nieobecne w głównym dyskursie naukowym lub medialnym.

Biblioteka Śląska odgrywa ważną rolę w próbie ochrony tego dziedzictwa z całym jego bogactwem i złożonością. Będąc strażnikiem śląskiego dziedzictwa, kultury i historii, przyjmuje postawę inkluzywną, a nawet wspierającą wobec środowisk współtworzących śląską tożsamość. Biblioteka nie sytuuje się obok ani na zewnątrz kultury ewangelickiej, lecz współuczestniczy w tej kulturze, uznając ją za część tożsamości regionu na pograniczu Polski. Stąd wspólne spotkania promujące piśmiennictwo ewangelickie: konferencje, wystawy, sesje, święta Biblii – odbywające się często w bibliotece, a których współgospodarzem jest społeczność ewangelicka. Społeczność tę reprezentuje Parafia Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach oraz Oddział Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego w Katowicach. Współpraca biblioteki ze środowiskiem ewangelickim (mniejszościowym) wpisuje się w model biblioteki wielokulturowej, zgodny z założeniami *Manifestu UNESCO/IFLA o bibliotece wielokulturowej*. Współpraca ma charakter partnerski, uwzględnia perspektywę i potrzeby środowiska ewangelickiego, wreszcie biblioteka wspiera podmiotowość środowiska (inicjatorami działań są zwykle ewangelicy) oraz dba o to, by środowisko to było stale obecne i widoczne w bibliotece w różnych aspektach⁵⁴.

Efektem materialnym owej bliskiej współpracy jest z jednej strony działalność wydawnicza, stanowiąca pokłosie spotkań i konferencji, a także promująca zbiory ewangelickie w bibliotece, z drugiej zaś – stałe wzbogacanie kolekcji o druki i rękopisy ewangelickie, w tym

⁵⁴ M. Branka, D. Cieślukowska, *Wielokulturowa biblioteka*, Warszawa 2014. Warto jednak zauważyć, że współpraca ta rozpoczęła się samorzutnie na długo przedtem, zanim stworzono program *Biblioteka miejscem spotkań wielu kultur* i zanim w 2006 roku IFLA ogłosiła manifest o bibliotece wielokulturowej. Wysoka pozycja historyczna ewangelików w dziejach Katowic i Górnego Śląska z pewnością nie pozostawała tu bez wpływu.

szczególnie cenione *silesiaca*. Dzięki kulturowemu współuczestnictwu zgromadzono również pokaźną kolekcję współczesnych czasopism ewangelickich, jedną z najbogatszych w Polsce.

Omawiając zasób czasopism ewangelickich w zbiorach Biblioteki Śląskiej, warto wspomnieć o ich obecności w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej. Dzięki współpracy ze środowiskiem ewangelickim udało się zdigitalizować i umieścić na platformie cyfrowej będący w posiadaniu biblioteki zasób kilku ważnych tytułów ewangelickich, takich jak: „Zwiastun Ewangelicki”, „Słowo i Myśl”, „Warto”. W przypadku czasopisma „Warto” na platformie cyfrowej opublikowano roczniki 2010-2013, w tym numery, których nie ma w bibliotece, a które znajdują się w zbiorach Centrum Misji i Ewangelizacji w Dzięgielowie.

Bibliografia

- Badura J., „Zwiastun Ewangelicki” w latach 1990-2011. *Studium teologiczno-bibliograficzne*, Warszawa 2013 [praca doktorska], sbc.org.pl/dlibra/publication/964721/edition/869077?, 20.11.2024.
- Bertman W., *Czasopisma ewangelickie w Polsce po 1989 roku*, Katowice 2021 [praca doktorska], sbc.org.pl/dlibra/publication/edition/540101?id=540101, 23.09.2024.
- Bertman W., *Problematyka kulturalna i społeczna na łamach górnośląskich czasopism ewangelickich po 1989 roku*, w: *Dziedzictwo kulturowe Reformacji na Śląsku po 1945 roku*, red. G. Szewczyk, Katowice 2018, s. 180-199.
- Biblioteka Śląska 1922-1972*, red. J. Kantyka, Katowice 1973.
- Branka M., Cieślukowska D., *Wielokulturowa biblioteka*, Warszawa 2014.
- Buttler L.J., Caynon W.A., Dumont R., *Multiculturalism in Libraries (Contributions in Librarianship and Information Science)*, London 1994.
- Czyż R., Pasek Z., *Kościoły i wspólnoty religijne Wisły*, red. M. Kiereś, Monografia Wisły 3, Wisła 2008.
- Domasłowski J., Niedoba K., *Ewangelicy w Grudziądzu*, Grudziądz 2024.
- Dziedzictwo kulturowe Reformacji na Śląsku po 1945 roku*, red. G. Szewczyk, Katowice 2018.
- Dzióbek M., *Ewangelicy w Katowicach. Przewodnik*, Katowice 2017.
- „Gdański Rocznik Ewangelicki”, gre.luteranie.pl, 15.10.2024.
- Hintz M., Pluciennik J., *Pismo, język i działanie w tradycji ewangelickiej*, w: *Słowo. Struktura – znaczenie – kontekst*, red. E. Szkudlarek-Śmiechowicz, A. Wierzbicka, E. Olejniczak, Łódź 2020, s. 41-52.

- Hintz M., *Teologiczne aspekty ewangelickiego etosu pracy*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 3 (2009), s. 42-43.
- Jenkins H., *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, Warszawa 2007.
- Kaczmarzyk I., *Adam Gdacjusz. Z dziejów kaznodziejstwa śląskiego*, Katowice 2003.
- Kocham nasz Kościół. Autorzy „Strażnicy Ewangelicznej”, „Zwiastuna”, „Zwiastuna Ewangelickiego” i ich myśli o Bogu i Kościele, wybór i opr. J. Badura, Bielsko-Biała 2013.
- Kowalczyk R., *Zarys teorii czasopisma regionalistycznego. Studia i szkice na przykładzie Polski*, t. 1, Poznań 2023.
- Lindner J., *12 469 dróg do Absolutu. Polskie media o religii po 1989 roku*, Toruń 2017.
- Lipońska-Sajdak J., *Dzieje parafii ewangelickiej*, w: *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*, t. 1, red. A. Barciak, E. Chojecka, S. Fertacz, Katowice 2012, s. 629-640.
- Mały Rocznik Statystyczny Polski*, red. D. Rozkrut, Warszawa 2024, s. 108.
- Pasek Z., *Wisła – „warowny gród” polskiego protestantyzmu*, w: Z. Pasek, *Kultura religijna protestantyzmu*, Kraków 2014, s. 153-201.
- 500 lat Reformacji na Górnym Śląsku*, red. W. Gojniczek, R. Kaczmarek, Katowice 2017.
- Regiewicz A., *Wizerunek heretyka w średniowiecznym piśmiennictwie polskim*, Katowice 2002.
- Rott-Urbańska J., *Konferencje z okazji 500-lecia Reformacji*, „Książnica Śląska” 30 (2018), s. 240-244.
- Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006.
- „Słowo i Myśl” 4 (2009), [sbc.org.pl/dlibra/publication/256013/edition, 04.10.2024](http://sbc.org.pl/dlibra/publication/256013/edition/04.10.2024).
- Smolka S., *W Wilię Bożego Narodzenia. Pamiątka ostatniej Wilii XIX wieku*, Katowice 2000.
- Sokół A.M., *Ewangelicy augsburscy w progach Książnicy. O współpracy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach z Biblioteką Śląską* (2020) [tekst nieopublikowany].
- Sokół A.M., *Sprawozdanie z konferencji „500 lat Reformacji na Górnym Śląsku” [28-29 września 2017 r.]*, „Ewangelik” 4 (2017), s. 76-80.
- Szturc J., *Działalność Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego 1919 – 1983 – 2019*, Katowice 2019.
- Szturc J., *Rozmowy z ewangelikami początku wieku*, Katowice 2008.
- Szturc J., *Z dziejów Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Katowicach*, w: *Ewangelicki kościół Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach. 150-lecie poświęcenia kościoła*, red. J. Szturc, Katowice 2008, s. 77-91.

Śląska Biblioteka Cyfrowa, sbc.org.pl/dlibra, 23.11.2024.

„Teologia i Ambona”, skik.org.pl/teologia-i-ambona, 16.05.2025.

Uglorz M., *Od samoświadomości do świadectwa wiary. Wprowadzenie do dogmatyki ewangelickiej*, Warszawa 1995.

Streszczenie

Artykuł przedstawia czasopisma ewangelickie z lat 1989-2024 archiwizowane w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach. Kolekcja obejmuje czasopisma kościelne, świeckie, pisma naukowe i specjalistyczne, a także prasę lokalną i parafialną. Zbiór ten zgromadzono dzięki bliskiej współpracy pomiędzy biblioteką a lokalnym środowiskiem ewangelickim, opartej na współudziale w kulturze ewangelickiej i regionalnej. Prasa ewangelicka stanowi część wspólnego dziedzictwa regionu, cennego zarówno dla ewangelików, jak i polskiej kultury piśmienniczej, biblioteka zaś dąży do jego zachowania. Dzięki współpracy m.in. z Parafią Ewangelicko-Augsburską w Katowicach zbiory współczesnej ewangelickiej prasy w Bibliotece Śląskiej należą do bogatszych kolekcji w polskich bibliotekach.

Słowa kluczowe

czasopisma ewangelickie, Parafia Ewangelicko-Augsburska w Katowicach, protestantyzm, Biblioteka Śląska, mniejszości wyznaniowe

CONTEMPORARY EVANGELICAL PERIODICALS IN THE COLLECTION OF THE SILESIAN LIBRARY IN KATOWICE AS A RESULT OF COLLABORATION WITH THE EVANGELICAL COMMUNITY

Summary

The article discusses evangelical periodicals from 1989-2024 archived in the collection of the Silesian Library in Katowice. The collection includes ecclesiastical, secular, scientific and specialist journals, as well as local and parish press. They were gathered thanks to close cooperation between the Library and the local Lutheran community based on participation in evangelical and regional culture. Protestant literature, especially Lutheran press, is part of the region's shared heritage and is significant for evangelicals and Polish literary culture. The Library strives to preserve it. As a result

of collaborations, including those with the Lutheran Parish in Katowice, the collection of contemporary evangelical press in the Silesian Library belongs to the richest ones in Polish libraries.

Keywords

evangelical magazines, Lutheran Parish in Katowice, Protestantism, the Silesian Library, religious minorities

KOMUNIKATY

Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych
Rok 31 (2025) nr 58, s. 119-126
ISSN 1426-3777

TOMASZ STOLARCZYK¹

LITERAE PASTORALES Z LAT 1743-1780 JAKO OSIEMNASTOWIECZNE ŹRÓDŁO DO HISTORII ZAKONU PAULIŃSKIEGO

W zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego znajdują się *Literae Pastorales*. Jest to zbiór listów pasterskich z lat 1743-1780, spisanych przez ojców paulinów z Sanktuarium Matki Bożej Zwycięskiej w królewskim mieście Brdów².

1. Opis fizyczny dokumentu

Jest to rękopis współoprawny o wymiarach 3,5 cm × 20 cm, sporządzony na papierze czerpanym, zawierający karty starodruku, liczący 162 karty (w tym jedną pustą) zapisane obustronnie. Łącznie zawiera 128 kart manuskryptu i trzydzieści trzy karty druku. Starodruki znajdują się na kartach 109-116, 120-122, 131, 133, 136-144, 146-149, 151, 154-162. Karty zapisane są czarnym atramentem, charakterem pisma wielu rąk. Na części z nich tekst ujęto w ramki. Dokument zawiera także liczne podkreślenia atramentem i czerwoną kredką.

¹ Uniwersytet Łódzki.

² Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (dalej: BUŁ), sygn. Akc. Rps. 8348: *Literae Pastorales* (dalej: LP); dokument z projektu „Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe z XV-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego” dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministerstwa Edukacji i Nauki; dostępny w wersji cyfrowej w Bibliotece Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego. O konwencie paulinów brdowskich i jego historii: zob. J. Mozga, *Dzieje konwentu paulinów w Brdowie*, „Studia Claromontana” 5 (1984), s. 394-470.

Tekst rękopisu i kart starodrukowych sporządzono w języku łacińskim z kilkoma dopiskami po polsku.

2. Treść dokumentu

Dokument zawiera listy pasterskie generałów zakonu do całej wspólnoty paulińskiej, listy pasterskie prowincjałów polskich do wszystkich konfratrów oraz do przełożonych klasztoru brdowskiego, postulaty konwentu brdowskiego na kolejne kapituły, zalecenia naprawcze (reformacyjne), akta i diariusze kapituł generalnych, prowincjalnych prowincji polskiej i konwentualnych konwentu brdowskiego, dokumenty papieskie dotyczące zakonu paulińskiego, list arcykonfraterni Żalu i Skruchy św. Małgorzaty z Kortony, dekret definitorów generalnych w sprawie restauracji regularnej obserwancji w prowincji polskiej, sprawy gospodarcze klasztoru w Brdowie, oficjum na dzień 5 maja, czyli święto Nawrócenia św. Augustyna.

a. Listy pasterskie generałów paulińskich

- Andrzeja Mušara:
 - list z 1 stycznia 1744 roku,
 - list z 5 maja 1744 roku,
 - list z 1 stycznia 1745 roku,
 - list z 10 stycznia 1745 roku³;
- Stefana Ordódy'ego:
 - list z 1 stycznia 1746 roku⁴;
- Franciszka III Ròsy (od 1754 roku):
 - list z 1 stycznia 1755 roku,
 - list z 1 stycznia 1756 roku,
 - list z 1 stycznia 1757 roku,
 - list z 1 stycznia 1759 roku,
 - list zapowiedni kapituły elekcyjnej z 1760 roku⁵;
- Mateusza Ittingera, wikariusza generalnego (od 1751 roku generała zakonu):

³ BUŁ, LP, k. 1-2, 4v-5, 8v-9.

⁴ BUŁ, LP, k. 16-17v.

⁵ BUŁ, LP, k. 53-55v, 57v-59; 60v-61v, 66-67v, 69-69v.

- list zatytułowany: *Reititudine Consilii Divini non minus ivitus ac immeritus assumpto in Caelos* z 1 stycznia 1749 roku⁶,
- list z 9 stycznia 1750 roku⁷,
- list z 1 stycznia 1752⁸ roku do Jerzego Łöderera,
- list z 1 stycznia 1761⁹ roku do Gerarda Tomasicia,
- list zapowiedni kapituły wyborczej z 22 lutego 1763 roku,
- list z 20 maja 1763 roku,
- list z 10 stycznia 1764 roku,
- list do przeora brdowskiego Florencjusza Stężalskiego z 11 maja 1765 roku,
- list z 1 stycznia 1766 roku,
- list z 1 stycznia 1767 roku,
- list z 29 stycznia 1768 roku,
- list z 1 stycznia 1769 roku¹⁰;
- Pawła Esterházy’ego:
 - list z 1 stycznia 1770 roku¹¹,
 - list z 1 stycznia 1771 roku (rękopis¹² i druk¹³),
 - list z 16 listopada 1771 roku¹⁴,
 - list z 1772 roku do paulinów polskich w związku z „nieszczęciami Polski” (I rozbiór) dotyczącymi także klasztoru paulińskiego¹⁵,
 - list z 24 grudnia 1773 roku (zawierający listę zakonników zmarłych w 1773 roku)¹⁶,
 - list do prowincjała Chryzostoma Lubojeńskiego z 18 czerwca 1774 roku¹⁷,
 - list z 29 grudnia 1774 roku (druk zawierający listę zakonników zmarłych w prowincjach w 1774 roku)¹⁸,

⁶ BUŁ, LP, k. 25v-27.

⁷ BUŁ, LP, k. 27v-28.

⁸ BUŁ, LP, k. 41-42v.

⁹ BUŁ, LP, k. 69v-71.

¹⁰ BUŁ, LP, k. 78v-79v, 81-82, 83, 88v-92v, 96-96v.

¹¹ BUŁ, LP, k. 99-100v.

¹² BUŁ, LP, k. 102v-104v.

¹³ BUŁ, LP, k. 113-117.

¹⁴ BUŁ, LP, k. 105v-106v.

¹⁵ BUŁ, LP, k. 119v.

¹⁶ BUŁ, LP, k. 120-122v.

¹⁷ BUŁ, LP, k. 123v-124.

¹⁸ BUŁ, LP, k. 137-139v.

- list z 1 stycznia 1776 roku na rok 1776 (druk zawierający listę paulinów zmarłych w 1775 roku)¹⁹;
- list z 4 marca 1775 roku zapowiadający kapitułę wyborczą generalną i zapraszający na nią prowincję polską (druk)²⁰.
- Karola Ordódy'ego:
 - list (druk) zapowiadający kapitułę generalną wyborczą zapraszający prowincję polską z 4 lutego 1778 roku²¹,
 - list pasterski z 1 stycznia 1779 roku (druk zawierający listę zakonników zmarłych w 1778 roku)²²,
 - list na 1780 rok z 1 stycznia 1780 roku (druk zawierający listę zakonników zmarłych w 1779 roku)²³.

b. Listy prowincjałów polskich

- list Anastazego Kiedrzyńskiego do przeora brdowskiego Nepomucena Płajskiego i jego współbraci z 29 września 1743 roku²⁴,
- list Anastazego Kiedrzyńskiego do konwentu brdowskiego z 26 marca 1749 roku²⁵,
- list Chryzostoma Lubojeńskiego do podprzeora brdowskiego Olafa Gottwalda (rękopis) z 12 stycznia 1773 roku²⁶,
- listy Nepomucena Wiktora (druki): do przeora brdowskiego Pafnucego Zawidzkiego i całej wspólnoty zakonnej z 14 grudnia 1776 roku²⁷ oraz do przeora brdowskiego Gabriela Krasieńskiego i całej wspólnoty zakonnej z 6 marca 1779 roku²⁸,
- kopia listu (rękopis) nuncjusza apostolskiego Józefa Garampiego, arcybiskupa tytularnego Berytus (obecnie Bejrut), do prowincjała polskiego w sprawie tumultów protestanckich z 1773 roku²⁹;

¹⁹ BUŁ, LP, k. 140-142v.

²⁰ BUŁ, LP, k. 133-133v.

²¹ BUŁ, LP, k. 151-151v.

²² BUŁ, LP, k. 155-157v.

²³ BUŁ, LP, k. 159-161v.

²⁴ BUŁ, LP, k. 2v-3.

²⁵ BUŁ, LP, k. 27-27v.

²⁶ BUŁ, LP, k. 107.

²⁷ BUŁ, LP, k. 146.

²⁸ BUŁ, LP, k. 158-158v.

²⁹ BUŁ, LP, k. 123.

c. Postulaty (dezyderaty) konwentu brdowskiego do całej społeczności zakonnej

- postulaty konwentu brdowskiego z 5 listopada 1743 roku na kapitule prowincjalnej³⁰,
- postulaty konwentu brdowskiego z kwietnia 1745 roku³¹,
- postulaty konwentu brdowskiego z 26 marca 1748 roku,
- postulaty konwentu brdowskiego z 30 października 1771 roku³²,
- postulaty konwentu brdowskiego z września 1774 roku³³,
- zalecenia naprawcze (reformacyjne) dla prowincji polskiej podjęte na kapitułach prowincjalnych, m.in. w 1743 roku³⁴;

d. Akta i diariusze kapituł generalnych i prowincjalnych prowincji polskiej paulinów i konwentualnych konwentu brdowskiego

Kapituły generalne

- akta kapituły generalnej wyborczej z 27 maja 1751 roku (zawierające listę uczestników kapituły, przebieg kapituły, wyniki głosowania: kto ile oddał głosów z poszczególnych prowincji)³⁵,
- dekret definitorów generalnych w sprawie restauracji regularnej obserwancji w prowincji polskiej z 24 maja 1763 roku³⁶,
- akta kapituły generalnej międzyokresowej z 14 maja 1766 roku zawierające postulaty prowincji polskiej na tę kapitułę, m.in. decyzję o wpłatach na studium w konwencie warszawskim, listę klasztorów w prowincji polskiej (razem 333 złp, konwent brdowski miał płacić 18 złp)³⁷,
- diariusz kapituły generalnej międzyokresowej³⁸ z 6-10 czerwca 1772 roku³⁹,

³⁰ BUŁ, LP, k. 3-4.

³¹ BUŁ, LP, k. 10-11.

³² BUŁ, LP, k. 107.

³³ BUŁ, LP, k. 125-125v.

³⁴ BUŁ, LP, k. 4-4v.

³⁵ BUŁ, LP, k. 35-41.

³⁶ BUŁ, LP, k. 80-81.

³⁷ BUŁ, LP, k. 85v-88.

³⁸ Kapituły międzyokresowe (definitoria) odbywały się półtora roku po kapitułach wyborczych organizowanych co trzy lata (Ch. Koźbiałowicz, *Wyjaśnienia do konstytucji paulińskich zwane Directorium Ordinis S. Pauli Primi Eremitae z roku 1736*, z języka łacińskiego tł. P. Kosiak, wstęp W. Skiernia, „Studia Claromontana” 16 (1996), s. 220-221).

³⁹ BUŁ, LP, k. 107-108v.

- lista zakonników biorących udział w kapitule generalnej wyborczej 1 czerwca 1775 roku i jej przebieg, zawiera też listę paulinów zmarłych w 1774 i 1775 roku przed tą kapitułą⁴⁰ (rękopis);

Kapituły prowincjalne

- informacja o wyborach w prowincji polskiej w 1748 roku: prowincjał Anastazy Kiedrzyński, podprzeor Benedykt Żebrowski, kaznodzieja Narcyz Złoty, rezydenci: Anastazy Wierchlejski, Arnold Gołębiowski, Alfons Mirski przy wojewodzie łęczyckim, podprzeor brdowski dotychczasowy Ernest Gierczyński, przeniesiony na stanowisko podprzeora w Wieruszowie pod rządy Ludwika Dobrzyckiego⁴¹,
- diariusz kapituły wyborczej prowincjalnej z 13-20 sierpnia 1768 roku⁴²,
- diariusz kapituły wyborczej prowincjalnej z 14-22 września 1774 roku⁴³,
- diariusz kapituły wyborczej prowincjalnej z 14-20 września 1777 roku⁴⁴;

Kapituły konwentualne

- informacja o wyborach w klasztorze brdowskim z 31 stycznia 1747 roku: na przeora konwentu brdowskiego wybrano Narcyza Raciborskiego, na podprzeora Ernesta Gierczyńskiego, na kaznodzieję Olafa Gottwaldta, rezydentami byli: Anastazy Wierchlejski, Alfons Mirski, Maurycy Jaworski, który został przeniesiony do konwentu warszawskiego w miejsce Arnolda Gołębiowskiego, powołanego na kapelana wojewody łęczyckiego Skarbka⁴⁵;

e. Dokumenty papieskie

- list Klemensa XIII z 10 stycznia 1769 roku w sprawie kapituły generalnej wyborczej paulinów⁴⁶,

⁴⁰ BUŁ, LP, k. 134-135.

⁴¹ BUŁ, LP, k. 24v.

⁴² BUŁ, LP, k. 95-95v.

⁴³ BUŁ, LP, k. 127-128.

⁴⁴ BUŁ, LP, k. 150-150v.

⁴⁵ BUŁ, LP, k. 18v.

⁴⁶ BUŁ, LP, k. 97.

- brewe Klemensa XIV dla paulinów z 10 stycznia 1770 roku⁴⁷ oraz druk brewe Klemensa XIV z 10 stycznia 1770 roku⁴⁸,
- zatwierdzenie przez Klemensa XIV przywilejów dla paulinów z 23 lipca 1770 roku (druk w postaci wklejki, na ostatniej stronie dedykacja: „Pro monasterio Brdoviensi”)⁴⁹,
- odpust zupełny Piusa VI na dzień kapituły elekcyjnej paulinów (druk) z 10 stycznia 1778 roku⁵⁰;

f. Sprawy gospodarcze klasztoru w Brdowie

- wpis z 1677 roku o przyłączeniu wójtostwa brdowskiego do miejscowego klasztoru paulińskiego (tekst w języku polskim)⁵¹,
- wpis z 1765 roku o depozytach srebra konwentu brdowskiego wyciągniętych do mennicy warszawskiej za zgodą generała (tekst w języku polskim)⁵²,
- wpis z 26 marca 1768 roku o zapisaniu paulinom brdowskim przez Władysława Gurowskiego, marszałka nadwornego litewskiego, 126 złp na mieście Kleczewie w zamian za odprawienie przez nich pięćdziesięciu dwóch Mszy św. rocznie za dusze Władysława i jego żony (tekst w języku łacińskim i tłumaczenie na język polski)⁵³;

g. Dokumenty inne

- list arcykonfraterni Żalu i Skruchy św. Małgorzaty z Kortony do paulinów z 20 lutego 1770 roku⁵⁴ (druk⁵⁵),
- oficjum na dzień 5 maja, święto Nawrócenia św. Augustyna⁵⁶.

⁴⁷ BUŁ, LP, k. 101-101v.

⁴⁸ BUŁ, LP, k. 112-112v.

⁴⁹ BUŁ, LP, k. 109-111v.

⁵⁰ BUŁ, LP, k. 154.

⁵¹ BUŁ, LP, k. 94.

⁵² BUŁ, LP, k. 93.

⁵³ BUŁ, LP, k. 92v; zob. J. Mozga, *Dzieje konwentu paulinów w Brdowie*, s. 401.

⁵⁴ BUŁ, LP, k. 101v-102v.

⁵⁵ BUŁ, LP, k. 112-112v.

⁵⁶ BUŁ, LP, k. 5v-7v.

Podsumowanie

Dzięki omawianym *Literae Pastorales* można poznać nazwiska generałów Zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika z lat 1743-1789, prowincjałów polskich, przeorów klasztoru w Brdowie oraz innych urzędników zakonnych zarówno na szczeblu centralnym, jak i prowincjalnym, definitorów uczestników kapituł generalnych i prowincjalnych prowincji polskiej, zakonników zmarłych w okresie między kapitułami pochodzących ze wszystkich prowincji paulińskich. A zatem zawarte w tym źródle informacje sprawiają, że nabiera ono wagi i atrakcyjności dla badaczy dziejów zakonu paulinów.

ANNA LELONEK¹

WSPOMNIENIE SYLWETKI CZĘSTOCHOWSKIEGO KSIĘGARZA, JERZEGO BADORY (1920-2006)

Współcześnie wielu czytelników odchodzi od tradycyjnych form kontaktu z literaturą, chętnie sięgając po e-booki lub pozyskując informacje z Internetu. Warto jednak pamiętać, że e-booki i tzw. wersje elektroniczne nie mogłyby istnieć bez wytrwałej i skrupulatnej pracy księgarzy oraz antykwariuszy. To dzięki ich konsekwentnym działaniom książki sprzed ery cyfrowej były przez lata wydawane, rozpowszechniane i gromadzone. Niniejszy artykuł opowiada o początkach księgarstwa w Częstochowie oraz o postaci szczególnie zasłużonej dla jego rozwoju – Jerzym Badorze.

Jerzy Badora urodził się w 1920 roku w Częstochowie. Uczęszczał do Gimnazjum i Liceum im. Romualda Traugutta w swoim rodzinnym mieście. Liceum ukończył podczas okupacji w ramach tajnego nauczania. W latach 1943-1945 wraz ze swoją siostrą, późniejszą znaną pisarką, Krystyną Kolińską, studiował filologię polską na tajnych kursach uniwersyteckich w Częstochowie. Po wojnie nie kontynuował jednak studiów na tym kierunku, lecz zdecydował się na rozwijanie swojej pasji księgarskiej w rodzinnym mieście. W latach 1946-1949 studiował w Wyższej Szkole Administracyjno-Handlowej w Częstochowie. W 1950 roku ukończył zawodowe kursy księgarskie przy Związku Księgarzy Polskich w Warszawie, a następnie Studium Antykwaryczne przy Uniwersytecie Warszawskim.

¹ Biblioteka Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie.

Zdobywszy solidne przygotowanie teoretyczne, Jerzy Badora rozpoczął pracę zawodową jeszcze w czasie okupacji i kontynuował ją aż do przejścia na emeryturę. Prowadził antykwariat oraz księgarnie w różnych lokalizacjach w centrum Częstochowy. Za zasługi dla rozwoju księgarstwa i popularyzacji czytelnictwa był wielokrotnie odznaczany. W 1960 roku otrzymał odznakę „Wzorowy Księgarz” przyznaną przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, a w 1963 roku srebrną odznakę „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego”.

Jerzy Badora aktywnie uczestniczył w życiu kulturalnym Częstochowy. Jego antykwariaty chętnie odwiedzali zarówno poszukiwacze tzw. białych kruków, jak i miłośnicy nowości wydawniczych. W ten sposób Badora stał się kontynuatorem swoistej sztafety pokoleń, zapoczątkowanej przez pierwszych kopistów z jasnogórskiego skryptorium.

Klasztor na Jasnej Górze już od czasów średniowiecza był nie tylko miejscem kultu maryjnego, ale także ważnym ośrodkiem kultury słowa pisanego na terenie Częstochowy. Na przestrzeni wieków Jasna Góra stała się centrum tradycji piśmienniczej, rozwoju języka polskiego, a w późniejszym okresie również drukarstwa.

Na początku XV wieku na terenie paulińskiego klasztoru działało skryptorium, w którym zakonni kopiści zajmowali się przepisywaniem dzieł oraz dokumentów. Ich żmudna i wymagająca precyzji praca zakończyła się w połowie XV stulecia wraz z upowszechnieniem druku. Nowa technologia umożliwiła masową produkcję książek, co znacznie ułatwiło dostęp do wiedzy. XVI wiek przyniósł narodziny zawodu księgarza, który z biegiem czasu stopniowo ewoluował, dostosowując się do zmiennych realiów i potrzeb czytelnika.

Tradycje wydawnicze w Częstochowie sięgają 1628 roku, kiedy to w klasztorze paulińskim powstała pierwsza drukarnia tłocząca różne dzieła w języku polskim². Już w tym okresie jasnogórskie centrum pielgrzymek i odpustów było także doskonałym punktem dystrybucji literatury, głównie religijnej. Opisuje to o. Augustyn Kordecki w swoim pamiętniku z 1655 roku: „Po lewej stronie na pochyłości Jasnej Góry znajdowało się wiele tandeciarskich kramów wzdłuż murów fortecznych szeregiem się ciągnących, w których wystawiane były na sprzedaż rozmaite przedmioty przyczyniające się do pomno-

² S. Siennicki, *Dawna drukarnia Jasnej Góry Częstochowskiej (MDCXXVIII-MDCCCCLXIV)*, Częstochowa 1887, s. 2.

zenia pobożności katolików i pielgrzymów, sławne cudami miejsce zwiedzających jako to: obrazy Świętych, różańce, koronki, książki i inne rzeczy”³.

Handel książką rozwijał się wraz z postępem drukarstwa. Oprócz dzieł religijnych zaczęto wydawać również książki historyczne – zarówno w języku polskim, jak i łacińskim. Pojawiły się także publikacje o charakterze popularnym, np. z zakresu medycyny, a także praktyczne poradniki zawierające przepisy na wytwarzanie olejków, maści, syropów, konfitur i innych produktów. W 1706 roku drukarnia jasnogórska otrzymała przywilej nadany przez króla Augusta II, a już w 1709 roku dysponowała własnym składem książek, które rozpowszechniano na terenie całego kraju⁴.

Znaczenie oficyny jasnogórskiej wzrosło w okresie zaborów. To z modlitewników drukowanych w klasztorze Paulinów uczono się polskich liter. W czasie powstania styczniowego z Jasnej Góry kolportowano prasę patriotyczną. Jednak w wyniku carskich represji w 1864 roku drukarnię jasnogórską zlikwidowano, a jej zadania przejęła w 1869 roku drukarnia Kohna i Oderfelda⁵.

Stopniowy rozwój księgarstwa w ciągu XIX i XX wieku stanowił następstwo wielkich zmian technicznych w procesie wytwarzania oraz rozpowszechniania książki. Na terenie Częstochowy powstały duże fabryki, tj. papiernia Ginsberga i Kohna, fabryka obić papierowych i papieru kolorowego Markusfelda oraz drukarnia i litografia Stochelskiego⁶. Szybki postęp techniczny i kulturalny sprawił, że od drugiej połowy XIX do roku 1950 w Częstochowie działało wiele księgarni i antykwariatów, których losy zasługują na osobne wspomnienie.

Wybuch II wojny światowej rozpoczął trudny okres dla działalności księgarskiej. Okupacja kraju nie tylko przekreśliła definitywnie niektóre plany i zamierzenia, ale znacząco zahamowała również dalsze normalne funkcjonowanie, narzucając jednocześnie nowe zadania całemu narodowi. Polityka III Rzeszy na okupowanych ziemiach polskich miała na celu unicestwienie narodu polskiego. Dążyła do zniszczenia wszelkich przejawów i dorobku kultury narodowej.

³ A. Kordecki, *Pamiętnik oblężenia Częstochowy 1655 r.*, t. 1, Paryż 1867, s. 23.

⁴ S. Siennicki, *Dawna drukarnia Jasnej Góry*, s. 9-12.

⁵ J. Badora, *Mała historia księgarstwa częstochowskiego*, s. 162-172.

⁶ F. Sobalski, *Krótką historia przemysłu Częstochowy XIX-XXI wieku*, „Ziemia Częstochowska” 43 (2017), s. 39-62.

W nowej sytuacji politycznej w walce podjętej przez skazane na zagładę społeczeństwo polskie księgarstwo znalazło się na pierwszej linii frontu. W pierwszej kolejności na zniszczenie skazano polską książkę. Doceniając jej rolę i znaczenie, okupanci już od pierwszych chwil swych rządów przystąpili do jej zwalczania wszelkimi dostępnymi im środkami, stosując przy tym najbardziej bezwzględne metody. Dokładnie opisał to w czasopiśmie „Księgarz” (nr 4 z 1986 roku) znany częstochowski antykwariusz, Jerzy Badora: „Dom przy Alei NMP (którą Niemcy rychło przemianowali na Adolfa Hitlera Strasse) został włączony w maju 1941 roku do wytyczonej właśnie dzielnicy żydowskiej. W związku z tym zostałem przesiedlony do jednoizbowego lokalu przy tej samej ulicy w oficynie domu nr 20, gdzie pod firmą «Komis» sprzedawałem już głównie książki. [...] antykwariat rozwijał się, między innymi dzięki ogłoszeniom prasowym. Przez długi okres wymienianie w drobnych ogłoszeniach nazwisk Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Norwida, Sienkiewicza, Prusa, Żeromskiego czy Kraszewskiego – uchodziło na sucho [...]; sprawa z punktu widzenia okupanta, miała wymowę wyraźnej prowokacji. Na parę dni przed Bożym Narodzeniem, w antykwariacie zjawił się funkcjonariusz hitlerowski w cywilu [...] z decyzją o natychmiastowym zamknięciu antykwariatu [...]. Został przejęty przez pewną folksdojczkę, która potrzebowała lokalu «na ciuchy»”⁷.

Także okres po zakończeniu II wojny światowej nie był łatwy dla środowiska częstochowskich księgarzy. Działalność „komisji likwidacyjnych” na początku lat pięćdziesiątych XX wieku, które bezkarnie przejmowały księgarnie oraz dokonywały eksmisji ich właścicieli, kończyły epokę prywatnego handlu książkami w Częstochowie⁸. Kolejne lata dla upaństwowionej już branży również nie oznaczały stabilizacji. Choć zakończył się już okres dzikiej nacjonalizacji prywatnej przedsiębiorczości, rozpoczął się nowy etap – czas państwowego nadzoru nad rynkiem wydawniczym, systemem dystrybucji, cenami książek oraz systemem wynagradzania księgarzy. Zmieniające się przepisy prawne oraz często absurdalne decyzje urzędników zmuszały antykwariuszy do częstych zmian lokalizacji, pozbywania się części księgozbioru i funkcjonowania na granicy opłacalności ekonomicznej.

⁷ J. Badora, *Moje księgarskie boje*, „Księgarz” 30,4 (1986), s. 21-48.

⁸ Tenże, *Mała historia księgarstwa częstochowskiego*, s. 119-137.

Jerzy Badory był niezwykle ważną postacią w historii księgarstwa w Częstochowie. Mimo zagrożeń i trudności związanych z II wojną światową jego działalność przyczyniała się do podtrzymywania kultury i tradycji, a także do zachowania wartości duchowych w trudnym okresie.

W środowisku częstochowskich księgarzy, antykwariuszy czy szerzej – ludzi związanych z książką i rynkiem wydawniczym – uchodził za niekwestionowany autorytet. Badacze dziejów Częstochowy oraz działalności jej zasłużonych mieszkańców nieustannie korzystają z dorobku i licznych publikacji Jerzego Badory. Przez wielu nazywany był nestorem częstochowskich księgarzy.

PRZEMYSŁAW ZIELIŃSKI¹

SALVADOR MIRANDA (1939-2024) – BIBLIOTEKARZ, WYBITNY DOKUMENTALISTA I BIOGRAF KOLEGIUM KARDYNALSKIEGO

Piętnastego czerwca 2024 roku na platformie X (dawny Twitter) administrator profilu GCatholic.org – jednej z wiodących katolickich stron informacyjnych w Internecie – poinformował o śmierci Salvadora Mirandy, amerykańskiego bibliotekarza pochodzenia kubańskiego od lat związanego z Florida International University w Miami, specjalizującego się w biografistyce Kolegium Kardynalskiego. Przez ćwierć wieku Miranda prowadził znaną i cenioną stronę internetową The Cardinals of the Holy Roman Church, utrzymywaną na serwerze uczelni z Florydy².

Salvador Miranda urodził się w Hawanie 18 października 1939 roku. Uczęszczał tu do jezuickiego Kolegium Betlejemskiego, a następnie przez dwa lata studiował prawo na miejscowym uniwersytecie. Opuścił Kubę po rewolucji Fidela Castro, niebawem jednak, wiosną 1961 roku wraz z innymi kubańskimi emigrantami brał udział w inwazji w Zatoce Świń. Po latach żartował, że jest jedynym bibliotekarzem z Zatoki Świń, wspominając incydent niedoszłej konfrontacji swojego oddziału z kolumną czołgów, kiedy to nie dane mu było użyć bazooki³. Edukację kontynuował w Stanach Zjednoczonych, a przez pewien czas w Puerto

¹ Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

² The Cardinals of the Holy Roman Church, cardinals.fiu.edu/cardinals.htm, 24.06.2024.

³ B. Nardini, *Issues in Vendor/Library Relations* – „I Am the Only Bay of Pigs Librarian, „Against the Grain” 22,2 (2010), s. 80.

Rico (1963-1966). Uzyskał dyplom z historii i filozofii (bakalaureat – *Bachelor of Arts*) w Biscayne College w Miami (obecnie St. Thomas University), z nowożytnej historii Europy (magisterium – *Master of Arts*) na Villanova University w Pensylwanii (1974) oraz z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (magisterium – *Master of Science*) na Florida State University w Tallahassee (1976). Z bibliotekarstwem związał się zawodowo, podejmując obowiązki specjalisty ds. bibliografii latynoamerykańskiej i karaibskiej systemu bibliotecznego University of Florida w Gainesville. Tematyce tej poświęcił m.in. artykuł w czasopiśmie „Library Acquisitions. Practice & Theory” w 1982 roku⁴. W 1986 roku został zastępcą kierownika sekcji kolekcji tematycznych w systemie bibliotecznym Florida International University w Miami, by zająć się przystosowaniem zbiorów bibliecznych do potrzeb rozszerzającej się oferty edukacyjnej uczelni. Na tym stanowisku w czerwcu 2001 roku doczekał się emerytury po dwudziestu pięciu latach pracy w zawodzie bibliotekarskim⁵.

Od wczesnej młodości Salvador Miranda fascynował się funkcją kardynałów w Kościele katolickim, zarówno samą godnością, jak i pełniącymi ją ludźmi. Jak wspominał w wywiadzie w 2010 roku⁶, początki tej pasji to rok 1954, kiedy jako nastolatek „od zawsze” zaciekawiony wiadomościami ze świata przeczytał w hawańskiej gazecie „Information” o zgonie w Rzymie jednego z kardynałów i zaintrygował go fakt, dlaczego tyle miejsca poświęca się tej informacji na pierwszej stronie. Zmarłym był włoski kardynał Massimo Massimi. Owa ciekawość okazała się tak silna, że niebawem przeszła w charakterystyczną dla wieku młodzieńczego pasję kolekcjonerską. Miranda wyciął artykuł z gazety i wkleił do notatnika jako początek kolekcji tematycznej, do której dołączał coraz to nowsze doniesienia o członkach Kolegium Kardynalskiego, przede wszystkim nekrologi. Jeden ze starszych zapamiętanych przez niego wycinków prasowych dotyczył śmierci kardynała Theodora Innitzera, arcybiskupa Wiednia, w październiku 1955 roku. Młody hobbysta porównywał swoją działalność ze zbieraniem przez rówie-

⁴ S. Miranda, *Library Materials from Latin America and the Caribbean: Problems and Approaches in Acquisitions*, „Library Acquisitions. Practice & Theory” 6,2 (1982), s. 177-184.

⁵ The Cardinals of the Holy Roman Church, *About author*, cardinals.fiu.edu/author.htm, 24.06.2024.

⁶ B. Nardini, *Issues in Vendor*, s. 80.

śników kart z profilami popularnych zawodników baseballu. Z czasem dość wyjątkowy temat przerodził się w zbiór informacji o wszystkich kardynałach XX wieku i stał się podstawą pracy magisterskiej Mirandy na Villanova University. Pracę zatytułowaną *The Sacred College of Cardinals in the Twentieth Century (1903-1973): Developments, Documents and Biographies*, napisaną pod kierunkiem dr. Raymonda L. Cumminsa, obronił w 1974 roku – pół wieku temu. Liczyła 319 stron.

Gromadząc materiały dotyczące biografii kardynalskich, w 1972 roku Miranda nawiązał korespondencję z ks. Ciprianem Calderónem Polem, założycielem hiszpańskiej edycji „L'Osservatore Romano”. Po latach znajomość ta zaowocowała zaproszeniem bibliotekarza do Watykanu, gdy ks. Calderón Polo był już z nominacji Jana Pawła II biskupem tytularnym Thagory i wiceprzewodniczącym Papieskiej Komisji ds. Ameryki Łacińskiej. Wizyta ta odbyła się w 1999 roku z okazji 100-lecia pierwszego synodu biskupów Ameryki Łacińskiej.

W 1998 roku na podstawie zeskanowanej pracy Miranda przygotował wersję elektroniczną dokumentu i uruchomił stronę internetową The Cardinals of the Holy Roman Church na serwerze uczelni. Znalazły się na niej sylwetki wszystkich kardynałów mianowanych od 1903 roku, tj. od początku pontyfikatu Piusa X. Biogramy stopniowo uzupełniano dostępnym materiałem ikonograficznym, rosła również baza dokumentów odnoszących się do godności kardynalskiej, np. konstytucji apostolskich poszczególnych papieży (w języku łacińskim). W celu ułatwienia poruszania się czytelników po stronie, Miranda dodał też specjalistyczne katalogi, np. wykazy kardynałów pełniących funkcje kurialne oraz tytularnych stolic kardynałów biskupów. Wreszcie znalazły się tam informacje o każdym konklawe i wcześniejszych elekcjach papieskich, z uwzględnieniem kardynałów uczestniczących w nich i nieobecnych, o konsystorzach z nominacjami kardynalskimi, a także kronika zgonów kardynałów. Wszystkie te dane wykraczały znacząco przed wiek XX, czyli początkowy okres badań Mirandy, co stanowiło zapowiedź rozszerzenia także samego słownika biograficznego.

Korzystając z możliwości technicznych zapewnionych przez Florida International University, Salvador Miranda kontynuował prace nad stroną internetową również po przejściu na emeryturę w 2001 roku. W sierpniu 2002 roku rozpoczął dodawanie biogramów kardynałów z XIX wieku według kolejnych konsystorzów papieskich – w chronologii

odwrotnej, zaczynając więc od Leona XIII. Życiorysy doprowadzono do pontyfikatu Gelazego I (492-496) w lipcu 2010 roku i wówczas słownik biograficzny kardynałów w wersji elektronicznej prezentował 4223 hierarchów. Na tej liczbie Miranda się nie zatrzymał, słownik bowiem wciąż pozostawał tworem żywym, uwzględniającym wszystkie kolejne konsystorze. Na stronie internetowej zabrakło dopiero ostatnich nominacji papieża Franciszka z 30 września 2023 roku. Żywotność strony wyrażała się ponadto stałą aktualizacją biogramów osób żyjących, a także uzupełnianiem haseł o osobach zmarłych wcześniej. Wymieniane wcześniej katalogi grupujące kardynałów czy to według funkcji, czy kościołów i stolic tytularnych także aktualizowano i uzupełniano o linki do biogramów, a z czasem system katalogów wzbogacał się coraz bardziej, np. o katalogi narodowe, katalogi kardynałów należących do zgromadzeń zakonnych, wreszcie wykazy najpilniej wymagające aktualizacji – kardynałów z uprawnieniami elektorskimi i tych, którzy już je utracili. Stale rozszerzała się także prowadzona na odrębnej podstronie bibliografia.

Mniej znaną pracą Mirandy, również dostępną na serwerach Florida International University, jest strona w języku hiszpańskim poświęcona biskupom katolickim Kuby: *Episcopologio de la Iglesia Católica en Cuba*⁷. Prace nad tym portalem autor zakończył w 2013 roku.

Standardowy, w miarę kompletny biogram w słowniku kardynałów Salvadora Mirandy obok grafiki portretowej uwzględniał: datę i miejsce urodzenia wraz z danymi o rodzicach i dalszej rodzinie (zwłaszcza o spokrewnionych osobach duchownych), a także informacje o sakramencie chrztu i bierzmowania; wykształcenie – szkołę średnią, seminarium i dalsze studia, stopnie i tytuły naukowe; informacje o święceniach niższych i wyższych; informacje o pracy duszpasterskiej i kurialnej, działalności naukowej, godnościach kościelnych (kanonikaty, prałatury); informacje o sakrze i pracy biskupiej, w tym wskazanie funkcji w episkopatatach krajowych bądź kontynentalnych, opis kariery dyplomatycznej w służbie Stolicy Apostolskiej, udział w soborach i synodach; informacje o nominacji kardynalskiej, kościołach tytularnych przypisanych do godności, funkcjach w Kolegium Kardynalskim, członkostwie w dykasteriach watykańskich, udziałach w konklawe

⁷ *Episcopologio de la Iglesia Católica en Cuba*, cardinals.fiu.edu/obispos/obispos-portal.htm, 24.06.2024.

oraz (po 1971 roku) ukończeniu wieku osiemdziesięciu lat, który powodował utratę prawa wyboru papieża, o funkcjach i misjach związanych z reprezentowaniem papieża na uroczystościach kościelnych i państwowych; w szczególnych przypadkach informacje o wyborze na papieża wraz z podstawowymi danymi o pontyfikacie; datę i miejsce śmierci, przyczynę bądź okoliczności śmierci, miejsce pochówku. Hasła zaopatrzone także w notę bibliograficzną, a w przypadku osób bardziej współczesnych – także netograficzną. Zawartość biogramu mogła się nieco różnić w przypadku osób, których kariera bardziej dotyczyła życia świeckiego (żeby wymienić królów, np. polskiego Jana Kazimierza Wazę czy portugalskiego Henryka), w przypadku których te najważniejsze informacje nie były oczywiście pomijane.

W swoim opracowaniu Miranda uwzględniał również postacie, których nominacje kardynalskie były planowane, ale nie zostały zrealizowane. Przyczyny braku nominacji mogły być różne, zazwyczaj decydowała sytuacja polityczna i zatargi dyplomatyczne. Jest to ciekawy wątek, obecny zresztą wyraźnie w literaturze naukowej, żeby wspomnieć odpowiedni rozdział w opracowaniu prof. Krzysztofa Rafała Prokopa *Polscy kardynałowie* (2001)⁸. Uwzględniono również duchownych, których nominacje nie doszły do skutku z uwagi na nagły zgon (ostatnim takim przypadkiem był polski arcybiskup Ignacy Jeż, zmarły w październiku 2007 roku – dosłownie w przededniu ogłoszenia jego nominacji kardynalskiej, o czym papież Benedykt XVI mówił na zapowiedzi konsystorza) lub rezygnację. Tu przykładem może być biskup belgijski Lucas Van Looy, którego papież Franciszek zamierzał w 2022 roku powołać w skład Kolegium Kardynalskiego – niejako honorowo, bo już po ukończeniu osiemdziesięciu lat – lecz nominat poprosił o zmianę papieskiej decyzji po negatywnej reakcji opinii publicznej. Konsystorz z sierpnia 2022 roku był właśnie ostatnim, który Salvador Miranda opracował na potrzeby swojego słownika. Wreszcie miejsce w opracowaniu znaleźli prałaci, powołani do grona kardynałów przez antypapieży. O ile nie uzyskali oni także nominacji od uznawanej powszechnie głowy Kościoła, znajdują się oni w katalogu zatytułowanym przez Mirandę „Pseudokardynałowie”⁹. Byli wśród nich

⁸ K.R. Prokop, *Polscy kardynałowie*, Kraków 2001, s. 449-461.

⁹ The Cardinals of the Holy Roman Church, *Catalog of Pseudocardinals (1058-1447)*, cardinals.fiu.edu/pseudocardinals.htm, 24.06.2024.

polscy duchowni nominowani przez piętnastowiecznego antypapieża Feliksa V: Wincenty Kot z Dębna i Aleksander z książąt mazowieckich, podczas gdy kolejny Polak, Zbigniew Oleśnicki, pozostał przy kardynalacie z nominacji Eugeniusza IV.

Interesującym wątkiem, ściśle związanym z nominacjami niezrealizowanymi, są powołania *in pectore* („w sercu”), co oznaczało osoby, których z różnych powodów papież nie mógł lub nie chciał ujawnić w danym momencie. Praktyka była dość często stosowana od XVI wieku, ale papieże korzystali też z niej jeszcze w XX wieku, np. w związku z sytuacją Kościoła w krajach komunistycznych, a nawet postkomunistycznych. Ostatnim ujawnionym z opóźnieniem nominatem był Marian Jaworski, arcybiskup Lwowa, którego nominację ogłoszono w 2001 roku, trzy lata po powołaniu *in pectore*. Warto zauważyć, że pozostała tajemnicą jedna taka nominacja z ostatniego konsystorza Jana Pawła II z października 2003 roku. W tym przypadku Salvador Miranda nie pokusił się o spekulacje, kim był niedoszły kardynał (wobec śmierci papieża przed ujawnieniem nominacji *in pectore* tracą one moc), ale wielokrotnie przytaczał hipotezy dotyczące analogicznych sytuacji sprzed stuleci, także nominacji dwudziestowiecznych: arcybiskupa Giovanniego Lardone’a, internuncjusza w Turcji, który miał być mianowany *in pectore* przez Jana XXIII w 1960 roku, oraz księcia arcybiskupa Pragi Pavla von Huyna, którego nominować miał w 1916 roku Benedykt XV.

Po zapoznaniu się ze stroną The Cardinals of the Holy Roman Church około 2000 roku, autor niniejszego artykułu, Przemysław Zieliński, zainteresował się tym tematem, z przyjemnością obserwował ciągły i konsekwentny jej rozwój. W 2005 roku nawiązał korespondencję e-mailową z autorem, sporadycznie przysyłając mu uzupełnienia do biogramów polskich kardynałów (Henryka Gulbinowicza, zmarłego przed nominacją Ignacego Jeża), jak również sygnalizując wzmianki w literaturze dotyczące niezrealizowanych nominacji związanych z Polską. Na swoim portalu Miranda wykorzystał sylwetki Fabiana Luzjańskiego – biskupa warmińskiego doby kopernikowskiej, oraz Stefana Zachariasza Pawlickiego – wybitnego teologa wysoko cenionego przez papieża Leona XIII. Miranda pamiętał w korespondencji o życzeniach bożonarodzeniowych, uzupełniając je zawsze adekwatną ilustracją ornitologiczną: kardynała szkarłatnego w zimowym *entourage’u*.

Ze wspomnianego wyżej wywiadu z 2010 roku wynika, że czytelników i korespondentów strony The Cardinals były dziesiątki, z których za najbardziej zaangażowanych współpracowników można uznać Emana Bonniciego z Malty, Francisca Vázqueza z Hiszpanii i Charlesa Bransoma z USA, wielokrotnie wymienianych na podstronach dokumentujących bieżące uzupełnienia. Miranda uchodził za kompetentnego eksperta w tematyce kardynalskiej, przykładowo w styczniu 2014 roku ks. Thomas Reese, publicysta „National Catholic Reporter”, konsultował z nim przewidywania co do nominacji na pierwszym konsystorzu papieża Franciszka¹⁰.

Strona internetowa The Cardinals of the Holy Roman Church znalazła się wśród źródeł włączonych do *MINERVA Web Preservation Project* prowadzonego przez Bibliotekę Kongresu USA oraz *Internet Guide Selection* monumentalnej *Encyclopaedia Britannica*. Baza biogramów stała się podstawą wielu haseł różnych wersji językowych Wikipedii (ze specjalnym szablonem bibliograficznym w wersji anglojęzycznej), w której zresztą swojego hasła doczekał się również sam Salvador Miranda, skądinąd skromny bibliotekarz akademicki. Podkreśla to dobitnie wartość dorobku i dzieła jego życia. Jest też znakiem czasów, że Miranda czuł się właściwie bibliotekarzem tradycyjnym, przywiązany do książki papierowej, i z wielkim zadowoleniem wspominał swoją pracę zawodową. Miał jednak świadomość rozwoju technologicznego, który poprzez Internet i formę elektroniczną pozwolił zaistnieć jego pracy tak szeroko. Jak napisała do P. Zielińskiego w swojej korespondencji e-mailowej Sarah J. Hamill, bibliotekarka z Florida International University, nawet wśród pracowników biblioteki nieznających go osobiście jeszcze dwie dekady po przejściu na emeryturę Miranda pozostawał żywą legendą z uwagi na prowadzoną słynną stronę. Od chwili zainstalowania stosownego licznika w 2004 roku strona przekroczyła liczbę 1 mln odsłon w 2010 roku, natomiast w chwili śmierci jej autora było to nieco ponad 2,8 mln odwiedzin.

W marcu 2015 roku siedemdziesięcioletni Miranda przeszedł operację serca, która na jakiś czas wyłączyła go z prowadzenia portalu, jednak wkrótce z powodzeniem powrócił do pracy. Niezawodną

¹⁰ T. Reese, *Who Are Going to Be the New Cardinals?*, „National Catholic Reporter” z 9 stycznia 2014 roku, nronline.org/news/vatican/who-are-going-be-new-cardinals, 24.06.2024.

systematyczność nanoszenia aktualizacji utrzymywał po ukończeniu osiemdziesięciu lat, także w okresie pandemii COVID. Ostatnie uzupełnienie zamieścił 8 maja 2023 roku, dotyczyło zaś ono objęcia kościoła tytularnego przez kardynała Virgilia do Carmo da Silvy SDB. Wkrótce Miranda trafił do szpitala w związku z kolejnymi dolegliwościami serca. Stopniowa poprawa stanu zdrowia, o jakiej zakomunikował w Internecie 28 czerwca tegoż roku z nadzieją na rychły powrót do pracy, niestety okazała się złudna. Niespełna rok później, 1 czerwca 2024 roku zmarł w wieku osiemdziesięciu czterech lat.

Jeszcze za życia Salvadora Mirandy znaczenie bazy danych o kardynałach kazało zapewne wielu czytelnikom stawiać sobie pytanie o jej przyszłość. Pozostaje żywić nadzieję, że roczna przerwa w jej funkcjonowaniu – tzn. brak aktualizacji, gdyż sama strona pozostaje dostępna – wynikała z subtelności władz uczelni, które nie chciały zasłużonego, chorego, ale przecież wciąż żyjącego autora stawiać przed faktem dokonanym i wskazywać bez jego wiedzy potencjalnego następcy. Nadzieja ta obejmuje wolę kontynuowania strony The Cardinals of the Holy Roman Church w formie możliwie aktualnej, jak było to za życia jej założyciela, a także sam fakt znalezienia godnego kontynuatora.

DANIEL ZIARKOWSKI¹

„RYCERZYK NIEPOKALANEJ” – PRZEGLĄD ARCHIWALNYCH NUMERÓW KATOLICKIEGO CZASOPISMA DLA NAIJMŁODSZYCH

W wielu bibliotekach różnego typu istnieją kąciki, a nawet całe przestrzenie wypełnione materiałami kłopotliwymi, do wyjaśnienia, niechcianymi: szpargałami nieodgadnionej proveniencji, książkami o dziwnej treści, czasopismami niewiadomego pochodzenia czy wreszcie drukami ulotnymi, dokumentami graficznymi, broszurami, zdjęciami, zakładkami, znaczkami, mapkami, plakatami itp. Nie znaczy to, że w bibliotece panuje bałagan i pracują w niej osoby niekompetentne. Wręcz przeciwnie, skoro wszystkie te *varia* znajdują się w jednym określonym miejscu, a personel nie dołącza ich bezładnie do księgozbioru podstawowego, oznacza to, że doskonale zdaje sobie sprawę, co to jest i gdzie się znajduje.

W takim właśnie siedlisku rzeczy różnych, w tej swoistej poczekalni Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego stał sobie i cierpliwie czekał na swoją kolej „Rycerzyk Niepokalanej”. A dokładniej mówiąc: kilkanaście numerów z lat 1933-1938 w jednej oprawie, przytulone do siebie, bez mała dziewięćdziesięcioletnie gazetki dla młodzieży. Trochę niepokoić może brak chronologicznego ułożenia pisemek w okładce, oprawa wygląda na przedwojenną, być może przypadkowy introligator myślami błędził już po nadchodzących okropieństwach zbliżającej się wojny, może był stary i schorowany,

¹ Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego.

a może po prostu, tak po ludzku, pomylił kolejność numerów. Jedno jest pewne: pisemka przetrwały, choć z nadpalonymi ostatnimi stronami, dziś więc mogą cieszyć oko przygodnego czytelnika zarówno treścią, jak i duchem tamtych ciężkich czasów.

Biblioteka Wydziału Teologicznego zaprzestała prenumeraty „Rycerza Niepokalanej” w 2017 roku z powodu braku funduszy. „Rycerzyk Niepokalanej” tym bardziej nie mógł się znaleźć w bibliotece naukowej. A zatem los omawianych numerów „Rycerzyka” całkiem łatwo odgadnąć. Prawdopodobnie trafił do biblioteki wraz z дарami lata temu i nie bardzo wiadano, co z nim począć. Ze względu na datę wydania był zbyt wartościowy, by pozbyć się go i przekazać na makulaturę. Rozpocząć kolekcjonowanie pisemka tylko ze względu na kilka archiwalnych numerów też niekoniecznie zgadzało się z polityką gromadzenia zbiorów biblioteki. Podsypiał zatem ów „Rycerzyk” w zakamarkach magazynu, spozierając spod przyłbicy na przechodzących czasem obok bibliotekarzy, i oczekiwał być może dnia, kiedy ktoś ciekawy odkryje ów skarb Niepokalanej.

A więc stało się. I już przy pierwszym zetknięciu z pisemkiem można ulec jego urokowi. Zarówno teksty, jak i rysunki oraz zdjęcia uwodzą czytelnika spokojem, mądrością, pobożnością, ale i wesołą, nieskrępowaną niczym nadzieją, figlarnym usposobieniem piszących i humorem najwyższych lotów. To tak jakby przyświecała twórcom myśl: uczyć, bawiąc, i bawić, ucząc. A czego uczyć? Oczywiście życia w wierze. Życia skromnego, prostego, prawego, uczciwego. „Rycerzyk” namawiał do afirmacji wartości, które dziś wydają się urojone, nieatrakcyjne, a nawet abstrakcyjne. Mądrość ojców franciszkanów, założycieli i twórców pisemka, przejawiała się w każdym aspekcie publikowanych artykułów. Oto przegląd wszystkich niemalże problemów lub kwestii wzrastania i dojrzewania młodego człowieka, dziecka, do którego adresowano rzeczzone wydawnictwo. Zadziwia próba umysłowania młodemu umysłowi istnienia ludzi „o zimnym sercu”. Opowieść o homunkulusie w artykule *Blask Gwiazdy Betlejemskiej* – człowieku galarecie bez właściwości, bez duszy, płynnym i zimnym – nie miało zapewne na celu przestraszenia małego czytelnika, lecz wytłumaczenie mu, że na swojej drodze (już niebawem, jak się miało szybko okazać) spotka takie homunkulusy, którym inny führer homunkulus wyda złowrogie

rozkazy. Spotka ich i będzie musiał stawić im czoło, ale Niepokalana nigdy go nie opuści w tej niebezpiecznej konfrontacji. Ona zawsze będzie obok, w każdym momencie jego wędrówki. Dzisiaj, w czasach postmodernizmu i dobrobytu, kiedy wmawia się dzieciom, że wszystko jest łatwe i proste, kiedy kłamstwo przybiera najrozmaitsze maski złudnych błyskotek, taki tekst w czasopiśmie dla dzieci i młodzieży byłby *creepy*, jak mówią młodzi ludzie, nie do przyjęcia. Bo przecież dzieci nie wolno stresować...

Inny artykuł pt. *Tajemnica Antosia* podpowiada, jak być dobrym, współczującym i szlachetnym, ale nie obnosić się z tym, nie chwalić – zgodnie z biblijną zasadą: „Kiedy zaś ty dajesz jałmużnę, niech nie wie lewa twoja ręka, co czyni prawa, aby twoja jałmużna pozostała w ukryciu” (Mt 6,3-4). To czynienie dobra wszechobecne jest w każdym numerze pisma, co z czasem wyrabia w czytelniku pewien nawyk, odruch i wnet staje się regułą. I nie da się już tego oddzielić od realnego życia; dziecko, zaczytane w czynach bohaterów rycerskich opowieści, samo staje się ich częścią, bo to są jego herosi – jego superbohaterzy. Chce ich naśladować, chce być takie jak oni. Zresztą nierzadko ci młodzi ludzie sami opisują swoje dobre uczynki i w listach do redakcji z dumą o nich opowiadają. A odpowiada na nie stary Rycerz Maryi, nawet można go zobaczyć na zdjęciu, jak siedzi w swojej kilkusetletniej zbroi przy stole redakcyjnym i z błyskotliwym humorem i swadą odpisuje na stopy listów widoczne na fotografii. Taki obrazek musiał wywierać duże wrażenie na odbiorcach i na pewno działał na nich przekonująco, że ktoś tam rzeczywiście te listy czyta, i to nie byle kto, a sam Rycerz Maryi.

W pisemku można znaleźć sporo rozrywek umysłowych: krzyżówki, zagadki, rebusy, wesołe wierszyki, szarady, w większości układane przez czytelników. Jest ono bogato ilustrowane fotografiami i rysunkami również często gęsto wykonanymi przez najmłodszych, co sprawiało zapewne, że każdy mógł się czuć współtwórcą przyszłych numerów. To było również bardzo mądre i nowoczesne posunięcie redaktorów: zaproszenie do interakcji.

Jednak to, co uderza już przy pierwszym czytaniu, to duch pisemka. Duch patriotyzmu, uwielbienia dla Boga i niczym nieskrępowanej prostoty franciszkańskiej. Oto przykład stylizowanej na dekalog, oryginalnej reguły dla młodego Polaka, ale chyba też i dla każdego Polaka:

1. Nie będziesz miał kraju milszego nad swą Ojczyznę.
2. Nie będziesz przynosił wstydu imieniu Polaka czynem nie-szlachetnym.
3. Pamiętaj, w życiu powinienes się odznaczać:
 - a) rzetelnością w każdym słowie i czynie;
 - b) obowiązkowością i karnością wobec przełożonych i praw;
 - c) rycerskością wobec słabszych;
 - d) oszczędnością i odwagą w każdym położeniu.
4. Pamiętaj, abyś czcił i kochał rodziców, a szanował starszych. Z tego słynęli nasi przodkowie.
5. Nie zabijaj siebie trucizną alkoholu i tytoniu, a młodszych złym przykładem.
6. Bądź czystym i prawym w myślach i uczynkach. Niech kłamstwo, fałsz i obłuda nie plamią twego życia.
7. Nie okradaj swego narodu i rodziców przez lenistwo, marnowanie czasu, zdrowia i zdolności. Jesteś częścią narodu, naród ma prawo do twej istoty.
8. Nie bądź lekkomyślny w sądzeniu bliźnich. Każdemu Polakowi powierzył Bóg honor Polaków.
9. Nie pożądaj cudzych bogactw. Złotem nikt nie wywalczył zdolności. Złote kajdany są najcięższe, najtrudniej je zrzucić.
10. Nie wyrzekaj się mowy i wiary ojców swoich! To jest pierwszy krok do niewolnictwa! Nas Bóg nie stworzył na niewolników!

Autor nieznanym, prawdopodobnie byli to bracia franciszkanie, którzy usiedli i wspólnie wymyślili przesłanie dla dzieci czytających „Rycerzyka”. Piękna myśl, piękna idea, piękne wartości, dziś nie do wyobrażenia dla niektórych.

„Rycerzyk Niepokalanej” cieszył się ogromnym powodzeniem. Był dla odbiorców kopalnią informacji z wielu dziedzin, rozrywką, encyklopedią, drogowskazem. Ojciec Kolbe przebywający w tym czasie na misji w Japonii przysyłał do redakcji wiele cennych ciekawostek ze świata. Nie dziwi zatem mnogość fotografii i orientalnych informacji. Nie sposób też zliczyć form literackich przewijających się przez każdy numer pisemka. Można tu znaleźć: reportaż, opowieść, pieśń, piosenkę, pamiętnik, modlitwę, sprawozdanie, list, wyznanie, życiorys i wiele innych.

Na łamach nieustannie zachęcano do czytania książek, wspierania ubogich, pomocy potrzebującym i najsłabszym, uczono miłości do zwierząt, estymy dla przedmiotów – artefaktów, poszanowania dla otaczającego świata i natury. Wyjaśniano w sposób prosty, czasem wręcz naiwny – ale taki był ówczesny czytelnik – budowę maszyn, działanie wszechświata i zjawisk przyrodniczych. „Rycerzyk” miał charakter na wskroś edukacyjny, choć robił to dyskretnie i pod płaszczykiem zabawy przemyślał wiele naukowych treści, zachęcał do myślenia, zadumy i refleksji. A wszystko to w duchu pobożności i religijności.

Nawet w formie był dostosowany do małych rączek czytelników: niewielki format i kolorowe okładki przyciągały wzrok dzieci w całym kraju.

Pierwszy numer „Rycerzyka Niepokalanej” ukazał się w maju 1933 roku. Z roku na rok rósł zasięg i nakład pisemka. Kto wie, co jeszcze mógłby osiągnąć ów młodszy brat „Rycerza Niepokalanej”, ile jeszcze dusz uratować, wyprostować dróg zagubionym i wlać otuchy w biedne, skołatane serca dzieci tamtych czasów! Albowiem jego największą i niezaprzeczną wartością była dydaktyka i wychowanie młodego człowieka, pokolenia urodzonych w czasach wolności, która tak brutalnie została przerwana wraz z wybuchem II wojny światowej. Jakże piękne to świadectwo ojców franciszkanów i całej społeczności związanej z Niepokalanowem lat trzydziestych ubiegłego stulecia.

Zasoby EBSCO - zaufane narzędzia badawcze do studiowania religii i teologii

Dostępne przez EBSCOhost® oraz EBSCO Discovery Service™

Atla Religion Database with AtlaSerials PLUS

Baza łączy sztandarowy produkt indeksowy *Atla Religion Database (Atla RDB®)* z *AtlaSerials PLUS (Atlas PLUS®)*, uaktualnieniem oryginalnego pełnotekstowego produktu firmy Atla, *AtlaSerials® (Atlas®)*. *Atlas PLUS* zawiera ponad 700 czasopism z wielu różnych dziedzin religii i teologii, z pełnotekstową zawartością w ponad 30 językach z ponad 40 krajów.

Zawartość:

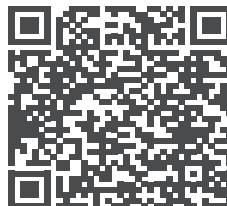
- Ponad 4 miliony rekordów
- 1 100 tytułów obecnie indeksowanych, z rekordami dla ponad 2400 tytułów czasopism
- Ponad 280 000 rekordów dotyczących esejów
- Ponad 1 milion rekordów recenzji
- Ponad 460 000 rekordów książek
- Pełnotekstowe artykuły z ponad 580 czasopism

Inne zasoby z zakresu religii i teologii w ofercie EBSCO:

- Atla Historical Monographs Collection (11 Series)
- EBSCO eBooks Religion Subscription Collection
- Missions and Missionaries Around the World, 1611-1922
- New Testament Abstracts Online
- Old Testament Abstracts Online
- Religion & Philosophy Collection
- Religious Leaders and Thinkers, 1516-1922
- The Philosopher's Index with Full Text

Tematyka:

- Studia interdyscyplinarne
- Teksty sakralne
- Religie świata
- Dialog międzywyznaniowy
- Teologia kontekstualna i systematyczna
- Religioznawstwo
- Historia denominacji
- Misje i ekumenizm
- Duszpasterstwo
- Archeologia i starożytność
- Kultura ludzka i społeczeństwo
- Filozofia i Etyka

Chcesz otrzymać więcej informacji o zasobach z zakresu religii i teologii? Zeskanuj ten kod, by dowiedzieć się więcej:

RECENZJE

Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych
Rok 31 (2025) nr 58, s. 147-149
ISSN 1426-3777

BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA¹

**ANITA TOMANEK,
*FRANCUSKA 12. KALENDARIUM
DZIAŁALNOŚCI DOMU OŚWIATOWEGO
NA ŁAMACH „POLONII” I „POLSKI ZACHODNIEJ”
(11 LISTOPADA 1934 – 1 WRZEŚNIA 1939 ROKU),***

Katowice 2023, Biblioteka Śląska, 339 s., 5 nlb.,
ISBN: 9788367152310

Z okazji jubileuszu 100-lecia Biblioteki Śląskiej wydano publikację w wersji zarówno papierowej, jak i elektronicznej, upamiętniającą działalność Domu Oświatowego, który przez wiele lat był siedzibą śląskiej księżnicy. To bogato ilustrowane opracowanie ukazało się w twardych okładkach, na papierze kredowym. Wylądem przypomina wersję albumową, w której na 339 stronach przedstawiono fascynujące dzieje gmachu i losy jego lokatorów.

Podstawowe źródło do wydania książki stanowiły czasopisma „Polonia” i „Polska Zachodnia”, o czym poinformowano w *Przedmowie*. Następnie przedstawiono *Rys historyczny* całego przedsięwzięcia, uwzględniając możliwości lokalowe i kadrowe dla istniejących już i dopiero tworzących się organizacji i placówek oświatowych. Pracę nad polonizacją, scaleniem wielokulturowego narodu poprzez upowszechnianie języka polskiego i życia kulturalno-oświatowego omówiono w dziale

¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Marzenia o budowie Domu Oświatowego, w którym z uwagą i z wielką troską pochyłono się nie tylko nad planami budowy, ale głównie nad pozyskaniem funduszy na tak szczytny cel. Omówiono i zaprezentowano *Wnętrze* oraz ukazano *Plany* z lat 1927-1934, przybliżono także *Rzeczywiste zagospodarowanie przestrzeni* w latach 1934-1938, ilustrując całe przedsięwzięcie licznymi czarno-białymi i kolorowymi fotografiami.

Otwarcie Domu Oświatowego 11 listopada 1934 roku było wielkim wydarzeniem, o którym rozpisywano się w prasie lokalnej i ogólnopolskiej, zaznaczając podczas uroczystości, że „otwarto dom, który ma być twierdzą myśli polskiej”. W Domu Oświatowym znalazło miejsce dla swojej działalności wiele instytucji użyteczności publicznej. Warto wymienić najważniejsze, o których wspomina autorka: Towarzystwo Czytelni Ludowych, Biblioteka Sejmu Śląskiego, Oddziały Oświaty Pozaszkolnej Województwa Śląskiego, Uniwersytet Powszechny, Polskie Towarzystwo Historyczne, Sekcja Teatrów Ludowych, Związek Artystów Plastyków na Śląsku, Szkoła Przysposobienia w Gospodarstwie Rodzinnym i stołownia „Kresówka” (rzadziej: Szkoła Przysposobienia Gospodarstwa Domowego), Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku, Instytut Śląski, Towarzystwo Przyjaciół Serbo-Łużyczan, Towarzystwo Filozoficzne na Śląsku, Śląskie Towarzystwo Literacko-Artystyczne, Związek Harcerstwa Polskiego, Składnica Harcerska i inne. Wszyscy opisani w rozdziale *Lokatorzy gmachu* w większości zasługują na obszerne omówienie, jednak tylko niektórzy doczekali się takiej prezentacji w postaci samoistnych opracowań.

Kolejny obszerny dział omawia, *Co działo się w Domu Oświatowym*. Wśród wielu aktywności na szczególną uwagę zasługują: *Odczyty, wykłady kursy, Zebrania i zjazdy, Działalność harcerska i sportowa, Oświata pozaszkolna, Działalność muzyczna, Działalność literacka i satyryczno-humorystyczna, Rozrywka, Wystawy, Wydarzenia sensacyjno-kryminalne*. Trudno uwierzyć, że w tak krótkim czasie niespełna pięciu lat mogło się wydarzyć tyle, że Dom Oświaty odgrywał w regionie rolę kulturotwórczą.

W *Zakończeniu* badaczka podkreśliła, że Dom Oświatowy od samego początku wzbudzał ogromne zainteresowanie nie tylko ze względu na interesujący architektonicznie gmach, ale i zakrojone na dużą skalę wydarzenia docierające do szerokich mas społeczeństwa.

Cennym materiałem źródłowym, zajmującym ponad 200 stron publikacji, jest *Kalendarium* z lat 1934-1939 wzbogacone o materiał ikonograficzny. Z benedyktyńską dokładnością omówiono każde wydarzenie, niemal dzień po dniu, w wielu sytuacjach uwzględniając nawet godziny imprezy lub spotkania. W informacji z 1 września 1939 roku podano: „Wybuch II wojny światowej. Dom Oświatowy pozostaje zamknięty dla Polaków do stycznia 1945 roku”. Dodatkową wartością całej pracy są *Indeksy*: *Indeks osobowy* pozwalający docierać do nazwisk wymienionych w publikacji oraz *Indeks instytucji* ilustrujących szeroko zakrojoną działalność Domu Oświatowego.

Warto zaznaczyć, że jak sama pisze: „Autorka dedykuje książkę wszystkim byłym i obecnym pracownikom Biblioteki Śląskiej w jubileuszu 100-lecia”, za co należy się jej szczególne podziękowanie. Podejmując się tego opracowania, postawiła sobie wysoko poprzeczkę, śledząc strona po stronie zawartość czasopisma „Polonia” i „Polska Zachodnia”. Cel został osiągnięty, czego dowodem jest z pewnością niniejsza publikacja.

Ks. HENRYK OLSZAR¹

SŁOWNIK BIOGRAFICZNY MIESZKAŃCÓW CHEŁMU ŚLĄSKIEGO XIX I XX WIEKU,

red. Jerzy Myszor, Katowice 2024, Biblioteka Śląska, 219 s.,
ISBN: 9788396505989

Ks. prof. Jerzy Myszor należy do najwybitniejszych postaci historii Kościoła katolickiego ostatnich dekad. Jego wysoka pozycja w środowisku historyków śląskich (i nie tylko) jest niepodważalna. Kilka opracowań autorstwa ks. Jerzego Myszora lub pod jego redakcją weszło do kanonu literatury w zakresie historii kościelnej, a każda publikacja z jego udziałem stanowi wydarzenie edytorskie. Wystarczy w tym miejscu wymienić tylko takie pozycje, jak: *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821-1914* (1991), *Historia diecezji katowickiej* (1999), *Kościół na Górnym Śląsku. Od diecezji wrocławskiej do archidiecezji katowickiej* (2008), *Stosunki Kościół – państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939-1945* (wyd. 2, 2010), *Duchowieństwo katolickie na Śląsku 1742-1914* (2011), *Pobożny Ślązak idzie na wojnę z Francuzami 1870-1871* (2014), *Pielgrzymki śląskie do Ziemi Świętej w latach 1840-1914. Studia i materiały* (2017), *Duszpasterze śląscy i ich czasy. Studia z dziejów Kościoła katolickiego na Śląsku XIX i XX wieku* (2023). Dzięki przeprowadzonym przez niego badaniom opracowano i wydano teksty bp. Józefa Gawliny: *Wspomnienia* (2004), *Biskup Józef Gawlina w Związku Sowieckim* (2013), *In viam pacis*.

¹ Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Dziennik Biskupa Polowego Wojska Polskiego 1939-1945 (2019), *Cum Deo. Dziennik 1959-1964* (2022), ukazał się także wybór źródeł do *Nauczania społecznego biskupa Stanisława Adamskiego 1930-1956* (2020). Książki ks. J. Myszora są czytane i cytowane, cieszą się popularnością zarówno wśród naukowców, jak i młodzieży akademickiej. Autor otwiera w nich nowe pola badawcze, odważnie prowadzi naukowe dyskursy. Nie jest mu obcy trud pisania biografii. W XXI wieku podjął refleksję nad sposobami kreacji bohaterów, konstruowaniem narracji biograficznych i ich typologią oraz podstawami źródłowymi. W swoich badaniach nakreślił również horyzont oczekiwań i potrzeb. Jego dzieła z tej dziedziny stanowią pełne treści kompendium wiedzy. Należą do nich dobrze przyjęte przez recenzentów (Andrzej Grajewski, Marek Klecel) leksykony, słowniki i zeszyty biograficzne: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 1-3 (2002, 2004, 2006), *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922-2008* (2009) oraz *Zeszyty biograficzne duchowieństwa katolickiego na Śląsku XIX i XX wieku* (cz. 1-2, 2016). Nie można w tym miejscu zapomnieć także o *E-ncyklopedii wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku*² – internetowej skarbnicy informacji o wspólnocie katolickiej na Górnym Śląsku, uruchomionej 28 maja 2010 roku w Katowicach.

Inne opracowania ks. Jerzego Myszora powstały w pewnym sensie pod presją miejsca, z którego pochodzi, oraz osób, które tam mieszkają. Z zachęt i prośb jego rodaków zrodziła się *Monografia gminy i parafii Chełm Śląski* (2005, 2014) – praca zbiorowa pod jego redakcją. W monografii tej w formie aneksu dołączono słownik biograficzny *Wybrane sylwetki chełmian*. Charakter słownika miała publikacja Rafała Buli o tej samej miejscowości pt. *Unicestwieni przez wojnę i kłamstwo 1939-1955. Ofiary wojny w gminie i parafii Chełm Śląski* (2005). W 2024 roku przyszła kolej na słownik chełmski pod redakcją ks. Jerzego Myszora.

Zawarte w nim dzieje poszczególnych osób pozornie tylko są chaotyczne i przypadkowe. Można w nich jednak wykryć linie rozwojowe, które pozwalają docierać do tego, co się nazywa logiką dziejów lub – w innym wymiarze – realizacją odwiecznych planów Bożych. Zamie-

² E-ncyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku, silesia.edu.pl/index.php/Strona_g%C5%82%C3%B3wna, 24.06.2025.

rzeniem ks. J. Myszora stało się zbadanie *curriculum vitae* kilkunastu osób, których życiorysy zawierają najważniejsze ich dokonania dla jakiegoś konkretnego człowieka, wspólnoty lokalnej i przekraczającej jej granice. Nie bez znaczenia pozostaje prezentowanie sukcesów i porażek bohaterów słownika, wynikających z czasów, determinowanych realiami politycznymi oraz ich własnymi wyborami życiowymi. Przeżywali je nie tylko nad pobliską Przemszą i w pobliżu Smutnej Góry, ale również w innych częściach Polski, Europy i świata. Pokonywali trudności zawsze wspólnymi siłami, z innymi ludźmi (*viribus unitis*).

Zgłębianie tajemnic ludzkich życiorysów w świetle dziejowych losów wymagało od redaktora opracowania – jak każde badanie naukowe – zastosowania odpowiednich metod. W tym przypadku prof. Myszor wybrał metodę biograficzną, która pozwala na zbudowanie biografii erudycyjnej z zachowaniem podstawy źródłowej. Wyzyskanie różnego typu dokumentów (niektóre z nich były penetrowane po raz pierwszy) pozwoliło mu na wyjaśnienie białych plam, nieznanych dotąd lub błędnie czy niedostatecznie interpretowanych faktów z życia osób uwzględnionych w słowniku. Nabrał wagi sposób ujęcia kolei ich życia, włączenia w kontekst epoki i zachowania właściwych proporcji. Papież Franciszek podczas pobytu w Polsce w 2016 roku przypomniał: „W codziennym życiu każdej osoby, podobnie jak każdego społeczeństwa, istnieją dwa rodzaje pamięci: dobra i zła, pozytywna i negatywna” (wystąpienie wygłoszone 27 lipca 2016 roku w Krakowie na Wawelu). Osoby opisane w książce wybrały postawę odmienną od biernego poddawania się losowi, zamierzały zaś aktywnie wpływać na swoją pozycję zawodową i społeczną. Wychodziły z założenia, że ciekawość życia nie kończy się na byciu jednym z wielu, lecz na byciu wśród nich wybitnym. Ponadto uważały, że warto przejść przez życie z podniesioną głową, a nie tylko przez nie się prześlizgnąć.

Charakter *Słownika biograficznego mieszkańców Chełmu Śląskiego XIX i XX wieku* sprawił, że przy pozyskiwaniu informacji brało udział wiele osób, najczęściej z kręgu rodzinnego bohaterów haseł. Nazwiska faktycznych autorów lub współautorów są zaznaczone w stopce haseł. Inni wspierali redaktora przy wskazywaniu potencjalnych osób, które powinny znaleźć się w słowniku, pomagali też przy tworzeniu odnośnych haseł.

Dzięki *Słownikowi biograficznemu mieszkańców Chełmu Śląskiego* uczniowie, studenci, nauczyciele szkół i uczelni wyższych, a przede wszystkim mieszkańcy Chełmu Śląskiego dostali do rąk instrument, dzięki któremu mogą poznać interesującą przeszłość zamkniętą w biogramach osób znanych im i nieznanym. Na kartach tego kompendium, poza kilkoma wyjątkami, nie ma wielkich tego świata – ludzi związanych z elitami władzy w instytucjach państwowych, kościelnych, partiach politycznych. Przeważają zwykli ludzie, członkowie społeczności lokalnej, wyróżniający się jedynie aktywną postawą społeczną w swoim środowisku. Zdecydowano się na opracowanie wyłącznie życiorysów ludzi, których życie jest już zamknięte. Można ich sobie wyobrazić dzięki zamieszczonym fotografiom.

Redaktor *Słownika biograficznego mieszkańców Chełmu Śląskiego XIX i XX wieku* znany jest z dociekliwości. Zapewne będzie tropił kolejne postacie, aby umieścić je w następnym tomie *Słownika* wydawanego w stylu holenderskim – to znaczy każdy kolejno wydany tom będzie zawierał hasła od A do Ż.

DANIELA DYŁUS¹

***DUSZPASTERSTWO BIBLIOTEKARZY
ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ.
25 LAT W SŁUŻBIE CZŁOWIEKA I KSIĄŻKI,***

red. Henryk Olszar, Weronika Pawłowicz, Bogumiła Warząchowska,
Katowice 2024, Biblioteka Śląska, 247 s., ISBN: 9788367152693

Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej. 25 lat w służbie człowieka i książki nawiązuje do publikacji jubileuszowej, wydanej w 2014 roku z okazji piętnastolecia powołania duszpasterstwa śląskich bibliotekarzy przez abp. Damiana Zimonia². Czytelnym znakiem nawiązania do niej jest struktura tytułu, który sygnalizuje zarazem, że w porównaniu z poprzednią edycją zawężono jej zakres tematyczny do środowiska katowickiego. Na to, że opracowanie to można postrzegać jako kontynuację zbioru artykułów, który ukazał się przed dekadą, wskazuje układ całości. Zespół redakcyjny, który tworzyli: ks. Henryk Olszar, Weronika Pawłowicz i Bogumiła Warząchowska, zdecydował się na sprawdzone rozwiązania. Tom podzielono na kilka części. Całość jak w poprzednim zbiorze otwiera *Przedmowa* abp. Damiana Zimonia i *Wstęp* ks. Henryka Olszara. Mimo że owe elementy paratektu różnią się odmienną formą (pierwszy z nich ma również cechy listu skierowanego do członków duszpasterstwa), istnieją między nimi paralele: zarówno w *Przedmowie*, jak i we *Wstępie* pojawiają się kluczowe dla

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach.

² *Duszpasterstwo bibliotekarzy w służbie człowieka i książki*, red. J. Malicki, H. Olszar, B. Warząchowska, Katowice 2014.

opracowania leksemy „misja”, „człowiek”, „książka”, znajdują się tu także wzmianki na temat okolicznościowego charakteru publikacji oraz podziękowania. Autorzy obu edycji zwracają również uwagę na rolę bibliotekarzy gromadzących owoce twórczej pracy człowieka. Ks. H. Olszar – jako redaktor – przedstawia ponadto problematykę książki.

Niezwykle zróżnicowana jest część pierwsza tomu pt. *Działalność Duszpasterstwa Bibliotekarzy w świetle Kroniki – wybór materiałów*. Składają się na nią ułożone w porządku chronologicznym relacje Kamili Felińskiej oraz Ewy Feluks z pielgrzymek i wyjazdów do sanktuariów maryjnych oraz miejsc kultu świętych, które odbyły się w latach 2013-2023. Teksty poprzedza krótkie wprowadzenie Weroniki Pawłowicz. Autorka zaznajamia w nim czytelników z historią wspomnianych pielgrzymek. Wiele miejsca poświęcono tu omówieniu tradycji wyjazdów na Jasną Górę. Nie może to dziwić, zważywszy na fakt, że jednym z celów przyświecających inicjatorom duszpasterstwa było wyznaczenie kapłana, który przed obrazem Czarnej Madonny celebrowałby Eucharystię w intencji bibliotekarzy. Rola Jasnej Góry jako ważnego miejsca dla ludzi książki – integrującego środowisko polskich pracowników bibliotek i kształtującego ich duchowość – została w publikacji mocno zaakcentowana. W pierwszym podrozdziale tej części nie zabrakło też wzmianek o pielgrzymkach do innych miejsc kultu religijnego, które odbyli członkowie katowickiego duszpasterstwa: Łagiewnik, Piekary Śląskich, Bobrownik Będzińskich, Pszowa, Brzezia nad Odrą i Bujakowa. Wspomnienia te mają formę zapisków kronikarskich, zawierających konwencjonalne dla tego gatunku formuły i obfitujące w dane faktograficzne. Niektóre fragmenty relacji wyróżnia też emocjonalność, a nawet podniosłość stylu. Warto odnotować, że dopełnieniem tekstów są fotografie z pątniczego szlaku. Jako swoistą kontynuację pierwszego podrozdziału należy potraktować sprawozdanie z wydarzeń, w których uczestniczyli członkowie duszpasterstwa. Jego autorka, Weronika Pawłowicz, wiele uwagi poświęciła interesującej inicjatywie, jaką były spotkania w ramach cyklu *Wokół Hlonda*, odbywające się co miesiąc (z wyjątkiem lipca i sierpnia) w 2023 roku. Bibliotekarze mieli wówczas okazję poznać działalność instytucji położonych w pobliżu katowickiego pomnika kard. Augusta Hlonda. Warto, by ten ciekawy pomysł wykorzystały inne wspólnoty, organizacje i stowarzyszenia.

Najobszerniejszą część pierwszego rozdziału stanowi wybór homilii, kazań i mów okolicznościowych duszpasterza pracowników książeń – ks. Henryka Olszara. Teksty te pozwalają dostrzec charakterystyczne rysy formacji religijnej tej grupy. Symptomatyczna jest tutaj duża liczba nawiązań intertekstualnych. Zastanawia ich bogactwo: obok cytatów z Biblii autor przytacza m.in. wypowiedzi papieży, świętych, wiersze, pieśni religijne, a nawet dane statystyczne. Pomimo różnorodności zagadnień podejmowanych w kazaniach czy homiliach można wyróżnić powtarzające się w nich motywy, takie jak kwestia roli bibliotekarza we współczesnym świecie czy znaczenie relacji międzyludzkich. Daje się zauważyć uwypuklenie roli Ducha Świętego w życiu chrześcijanina. Tematyka pneumatologiczna, podjęta zresztą przez autora już we *Wstępie*, pojawia się w większości zamieszczonych tu tekstów ks. Olszara. Oczywiście powracanie pewnych motywów narzucają też okoliczności, w których kazania czy homilie zostały wygłoszone. Ponieważ terminy spotkań członków duszpasterstwa przypadają często na okres świętowania uroczystości Objawienia Pańskiego, Wniebowstąpienia, Zesłania Ducha Świętego lub święta św. Wawrzyńca, powracają tutaj wątki charakterystyczne dla tych dni wyróżnionych w kalendarzu liturgicznym, które jednak są zawsze oryginalnie rozwijane. Wyjątkowy walor poznawczy mają z pewnością homilie przybliżające sylwetkę bł. ks. Jerzego Popiełuszki oraz sługi Bożej s. Marii Dulcissimy Hoffmann. Autor przedstawia mniej znane fakty z ich życia, nie stroniąc od spojrzenia na postacie ze śląskiej perspektywy.

O ile pierwsza część tomu przedstawia działalność Duszpasterstwa Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej na podstawie niepublikowanych zapisków źródłowych z *Kroniki*, o tyle druga jego część zawiera przedruki artykułów naukowych, których celem była popularyzacja wiedzy o wspomnianym duszpasterstwie. Składają się na nią trzy teksty. W pierwszym z nich, opublikowanym pierwotnie w czasopiśmie „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”³, ks. Olszar opisuje pierwszy okres istnienia grupy (1999-2014), jej założenia, cele i program. Artykuł ten pozwala lepiej poznać czynniki, które wpłynęły na kształtowanie się

³ H. Olszar, *Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej na tle współczesnego duszpasterstwa specjalistycznego w archidiecezji katowickiej*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 21,1 (2015), s. 195-206.

charakteru wspólnoty. Będzie on cenny zwłaszcza dla tych czytelników, którzy nie zapoznali się z poprzednią publikacją wydaną w 2014 roku. Inne ujęcie zagadnienia można spotkać w tekście Elizy Lubojańskiej *Duszpasterstwo bibliotekarzy z perspektywy Górnego Śląska – współpraca ogólnopolska*⁴. W jego początkowej części autorka odwołuje się zarówno do tomu, który ukazał się z okazji piętnastolecia powołania duszpasterstwa w archidiecezji, jak i do wspomnianej powyżej pracy ks. Olszara, by następnie rzucić nieco światła na zaangażowanie katowickich bibliotekarzy we współpracę z członkami podobnych wspólnot w archidiecezji gdańskiej i warmińskiej. To okazja, by przybliżyć historię powstania i omówić działalność duszpasterstwa pracowników bibliotek na północy Polski. Na uwagę zasługuje wnikliwość autorki, o czym świadczy liczba przywołanych przez nią źródeł. Wartość tekstu podnosi załączona do niego bibliografia. Artykuł, opisując śląską wspólnotę na tle podobnych grup, pozwala uchwycić to, co decyduje o specyfice jej działalności. Na jednym z aspektów wspomnianej działalności koncentruje się ks. Olszar w ostatnim artykule, poświęconym inicjatywie *Wokół Hłonda*⁵. Jak wspomniano, akcję zwiedzania instytucji znajdujących się w pobliżu pomnika kardynała omówiła wcześniej Weronika Pawłowicz w pierwszej części jubileuszowego tomu. Artykuł zawiera jednak obszerniejszą relację z wydarzeń w pierwszym półroczu 2023 roku, bardziej szczegółowo przedstawiając wizyty bibliotekarzy np. w czytelni Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego, w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, w Archiwum Archidiecezjalnym czy w redakcji „Gościa Niedzielnego”.

Kolejną grupę tekstów zamieszczonych w *Duszpasterstwie Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej* stanowią recenzje książek. Trzy z nich omawiają publikację z 2014 roku: są to artykuły Barbary Kołodziej, Hanny Langer i Aleksandry Nycz. Dobrze się stało, że niektóre spostrzeżenia i uwagi autorek uwzględniono w czasie prac redakcyjnych nad kolejnym wydawnictwem jubileuszowym. Udało się m.in. spełnić postulat wzięcia pod uwagę wybranych dokumentów inicjujących powstanie innych organizacji specjalistycznych skupiających pracowników

⁴ E. Lubojańska, *Duszpasterstwo bibliotekarzy z perspektywy Górnego Śląska – współpraca ogólnopolska*, „Forum Bibliotek Medycznych” 1 (2017), s. 386-399.

⁵ H. Olszar, „Wokół Hłonda”. Kilka zdań o działalności Duszpasterstwa Bibliotekarzy w Katowicach w 2023 roku, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 29,1 (2023), s. 136-140.

różnych typów bibliotek⁶. W tej części książki znajdują się też dwie recenzje ks. Olszara. Duszpasterz środowiska katowickich bibliotekarzy omawia w nich teksty stanowiące pokłosie dwóch konferencji naukowych *Wokół Paula Ladewiga i jego „Katechizmu biblioteki”*, zorganizowanych przez Katedrę Informacji Naukowej i Bibliologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Przedstawiając problematykę poszczególnych artykułów, autor wskazuje zarazem na wartości dzieła Ladewiga, ważne dla budowania etosu zawodowego pracowników bibliotek.

Świadectwo aktywności naukowej ks. Olszara może stanowić swoisty wstęp do kolejnej, przedostatniej części książki. Zawiera ona sprawozdania z konferencji, których współorganizatorami byli członkowie duszpasterstwa. Teksty tu zamieszczone ukazały się wcześniej na łamach czasopisma „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” oraz „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Renata Ćmiel i Barbara Kołodziej⁷ drobiazgowo opisały przebieg pierwszej konferencji pt. *Jedność w różnorodności*. Obrady, które odbywały się w Katowicach 24 kwietnia 2013 roku, poświęcono współpracy bibliotek akademickich. Sprawozdania z drugiej konferencji, noszącej tytuł *Bibliotekarze w służbie człowieka i książki* (Katowice, 17 maja 2014 roku), opublikowały natomiast Maria Kycler i Ewa Olszowy⁸. Warto nadmienić, że podczas konferencji zaprezentowano wydawnictwo poświęcone duszpasterstwu bibliotekarzy. Rozwiązanie, jakim jest przedstawienie problematyki obrad z dwóch różnych perspektyw, pozwala niewątpliwie na wieloaspektowe przybliżenie jej czytelnikom, jednak efektem tego zabiegu jest powtarzalność pewnych treści. Końcowy

⁶ B. Kołodziej, *Duszpasterstwo bibliotekarzy. W służbie człowieka i książki*, w: *Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej. 25 lat w służbie człowieka i książki*, Katowice 2024, s. 140.

⁷ R. Ćmiel, *Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich – konferencja w ramach XXVII Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* (Katowice, 24 kwietnia 2013 roku), „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2 (2013), s. 87-91; B. Kołodziej, *Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich. Konferencja* (Katowice, 24 kwietnia 2013 roku), „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 19,2 (2013), s. 212-217.

⁸ M. Kycler, *Konferencja „Bibliotekarze w służbie człowieka i książki”*, Katowice, 17 maja 2014 roku, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2 (2014), s. 193-195; E. Olszowy, *Bibliotekarze w służbie człowieka i książki. Konferencja zorganizowana przez Bibliotekę Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego, Bibliotekę Śląską w Katowicach, Federację Bibliotek Kościelnych FIDES oraz Sekcję Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w ramach XXXI Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Katowicach* (Katowice, 17 maja 2014 roku), „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 20,2 (2014), s. 245-248.

podrozdział tej części opracowany przez ks. Olszara: *Sprawozdania z działalności Duszpasterstwa Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej za 2018 i 2021 rok* wydaje się korespondować z artykułem Weroniki Pawłowicz *Spotkania i wydarzenia w kręgu Duszpasterstwa Bibliotekarzy*, zamieszczonym na początku tomu, mógłby też stanowić jego kontynuację. Ma on formę kalendarium, stąd też wyraźnie odróżnia się od grupy czterech sprawozdań. Wprawdzie można w nim znaleźć informację o udziale członków duszpasterstwa w konferencji naukowej z 5 września 2018 roku, jednak uczestnictwo w obradach jest tutaj tylko jednym z wielu podjętych przez nich zagadnień.

Tom zamyka bardzo wartościowy rozdział opracowany przez Bogumiłę Warzáchowską, zawierający wykaz osób zaangażowanych w działalność duszpasterstwa przez dwadzieścia pięć lat jego istnienia (1999-2024) oraz ich biogramy. Jak pisze autorka, sporządzenie listy okazało się trudne z kilku powodów, wśród których trzeba wymienić przede wszystkim brak wzmianki o niektórych osobach w źródłach, jakimi dysponowali redaktorzy. Ze względu na nie do końca sformalizowany charakter grupy pewne wątpliwości budziła ponadto kwestia, czy za jej członka można uznać kogoś, kto tylko sporadycznie brał udział w spotkaniach i pielgrzymkach duszpasterstwa. Dlatego warto docenić wysiłek włożony w przygotowanie listy pracowników bibliotek. Niezwykle interesujące są zamieszczone na kolejnych stronach notki biograficzne. Dotyczą one tylko tych osób, które zgodziły się zaprezentować swój życiorys. W celu zunifikowania konstrukcji biogramów członkowie duszpasterstwa mogli posłużyć się zaproponowanym schematem, jednak respektowano ich prawo do dowolnego kształtowania formy, nie dążąc również do ujednolicenia stylu wypowiedzi. Dzięki temu zabiegowi udało się uchwycić różnorodność osobowości oraz doświadczeń bohaterów notek: subiektywny ton niektórych tekstów współlistnieje tu z typową dla stylu urzędowego schematycznością, szczegółowość w opisie własnych dokonań – z lapidarnością. Z zamieszczonych w tomie życiorysów wyłaniają się ciekawe sylwetki osób, których działalność pozwala podważyć stereotypowe wyobrażenia na temat bibliotekarzy. Czytelnik ma okazję poznać m.in. biografie inwigilowanych przez Służbę Bezpieczeństwa opozycjonistów, naukowców, redaktorów specjalistycznych czasopism, organizatorów ogólnopolskich konferencji, inicjatorów wymian międzynarodowych oraz lide-

rów pełniących ważne funkcje w lokalnej społeczności. Z pewnością warto byłoby przedstawić ich dokonania szerszemu gronu odbiorców w odrębnej publikacji.

Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej to książka, która bardzo dobrze ukazuje różnorodne aspekty działalności śląskiej wspólnoty pracowników księżnic. Mimo że nawiązuje do wydawnictwa z 2014 roku, ma swoją niezaprzeczalną wartość jako autonomiczna pozycja. Pozwala prześledzić rozwój grupy z perspektywy historycznej, poznać to, co kształtuje jej duchowość, oraz przeanalizować wiele przejawów aktywności członków duszpasterstwa, w tym wkład w rozwój nauki na Górnym Śląsku. Niezaprzecalnym walorem tomu jest również przybliżenie ich biografii. Pozostaje żywić nadzieję, że i ta książka doczeka się swojej kontynuacji.

SPRAWOZDANIA

Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych
Rok 31 (2025) nr 58, s. 161-167
ISSN 1426-3777

MARIA MYSZKOWSKA-MATUSIAK¹

NIOSĄC W PRZYSZŁOŚĆ DZIEDZICTWO PONTYFIKATU. KS. ANDRZEJ DOBRZYŃSKI – DYREKTOR OŚRODKA DOKUMENTACJI I STUDIUM PONTYFIKATU JANA PAWŁA II W RZYMIE

Pierwsze słowa tytułu niniejszego artykułu, zaczerpnięte z tekstu ks. Andrzeja Dobrzyńskiego, doskonale opisują jego pracę, działalność naukową i posłannictwo². Od 2007 roku ks. Dobrzyński jest związany z Ośrodkiem Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie, którego włoska nazwa to Centro di Documentazione e Studio del Pontificato di Giovanni Paolo II. Watykańskie centrum to instytucja naukowa, na którą składa się biblioteka, archiwum i muzeum. Należy do ważniejszych ośrodków dokumentujących i popularyzujących nauczanie Jana Pawła II. Powołano je wraz z Fundacją Jana Pawła II na podstawie dekretu papieskiego z 16 października 1981 roku, mieści się zaś w działającym od 1980 roku Domu Polskim w Rzymie przy Via Cassia 1200. Patronat nad tą instytucją sprawuje Rada Administracyjna Fundacji. Głównym zadaniem ośrodka jest gromadzenie dokumentacji oraz treści nauczania papieskiego. Studia nad tymi materiałami mają się przyczyniać do rozpowszechniania dzieła Jana Pawła II poprzez publikacje, sympozja, konferencje i wystawy. Nad tym wszystkim z ogrom-

¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² A. Dobrzyński, *Niosąc w przyszłość dziedzictwo pontyfikatu. Związki watykańskiej Fundacji Jana Pawła II z instytucjami w Polsce*, „Polonia Sacra” 16,30 (2012), s. 135-156.

nym zaangażowaniem sprawuje pieczę ks. Andrzej Dobrzyński. Jest skromnym człowiekiem, który całe dnie poświęca studiowaniu i propagowaniu tekstów związanych z pontyfikatem Jana Pawła II. Jak sam podkreśla, nie podołałby temu zadaniu bez pomocy siostr sercanek, które pracowały w ośrodku przez wiele lat, do 2024 roku. Aktualnie oprócz dyrektora pracuje tu tylko jedna osoba świecka oraz doraźnie w ramach wolontariatu bibliotekarze i archiwiści.

Z opisów zamieszczonych na stronie internetowej ośrodka³ można się dowiedzieć, że biblioteka przechowuje przede wszystkim księgozbiór związany z osobą papieża. Zgromadzono ok. 20 tys. woluminów zawierających wyłącznie teksty Ojca Świętego oraz publikacje jego autorstwa. Ośrodek gromadzi książki we wszystkich językach europejskich, dokumentuje i przechowuje również publikacje w językach orientalnych (m.in. papieskie przemówienia w czasie audiencji, nabożeństw, spotkań, pielgrzymek, dokumenty okolicznościowe).

Obok dzieł papieskich zbiory biblioteczne poszerza się o publikacje naukowe dotyczące pontyfikatu papieskiego (rozprawy teologiczne i historyczne), które tworzą bibliografię przedmiotową. Biblioteka ośrodka przechowuje również książki dedykowane papieżowi z autografem autora (głównie prace naukowe i literackie) oraz monografie naukowe dotyczące historii Kościoła i kultury.

Biblioteka dysponuje osobną czytelnią wyposażoną w księgozbiór podręczny (encyklopedie, słowniki, katalogi, wydawnictwa źródłowe). Mogą z niej korzystać wszyscy badacze przygotowujący prace naukowe. Księgozbiór liczy ponad 35 tys. woluminów. Samo archiwum kard. Karola Wojtyły zawiera ponad 1200 kazań i przemówień z lat 1956-1978, maszynopisy artykułów i rozpraw, teksty 362 memoriałów pisanych do władz Polski Ludowej, maszynopisy listów pasterskich, komunikatów i zarządzeń Karola Wojtyły z okresu krakowskiego. Do zbiorów ośrodka należy również dokumentacja nauczania papieskiego, jego pielgrzymek i działalności oraz recepcji pontyfikatu.

W tutejszym muzeum przechowuje się bezcenne dla polskiej kultury zabytki pochodzące z darów dla Jana Pawła II. Wśród nich na uwagę zasługują: dwa oryginalne listy króla Jana III Sobieskiego, list królowej

³ Wikipedia, *Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie*, pl.wikipedia.org/wiki/Ośrodek_Dokumentacji_i_Studium_Pontyfikatu_Jana_Pawła_II_w_Rzymie, 10.12.2024.

Marii Kazimiery oraz inne listy królewskie. Do szczególnie cennych rękopisów należy jedyny zachowany autograf Norwida: brulion jego wiersza poświęcony papieżowi Piusowi IX, a także zaginiona karta rękopisu *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, którą przechowywał w swoich zbiorach Ignacy Domeyko. Natomiast wśród najcenniejszych starodruków można wymienić Biblię hebrajską z 1543 roku oraz drugie wydanie Nowego Testamentu w przekładzie ks. Jakuba Wujka z 1594 roku.

Ośrodek kolekcjonuje dary papieskie, które stały się podstawą ekspozycji muzealnej wartościowych dla kultury dzieł sztuki: malarstwa, rzeźby, grafiki, rysunków, tkanin, medalierstwa. Skatalogowano około 10 tys. eksponatów. Ośrodek realizuje wiele projektów naukowych i wydaje własne publikacje.

W 2024 roku przyznano ks. Andrzejowi Dobrzyńskiemu nagrodę Totus Tuus w kategorii „Propagowanie nauczania św. Jana Pawła II”. Statuetka w kształcie anioła nie mogła trafić w godniejsze ręce. Laureat nagrody swoją aktywnością naukowo-archiwalną i autorską przyczynił się do rozwoju ośrodka oraz rozpowszechnienia wiedzy o Polsce, jej historii i kulturze. Odbierając nagrodę, sam o sobie powiedział: „Gdy w 2007 roku polecono mi pracę w Ośrodku, była to dla mnie misja Cyrenejczyka. Z czasem jednak związałem się z tym zadaniem na dobre i na złe”⁴.

Droge, która doprowadziła ks. Dobrzyńskiego do tej uroczystej chwili, można prześledzić, sięgając do jego biografii⁵. Urodził się w 1968 roku w Krakowie. Ukończył Liceum Ogólnokształcące im. Jana Matejki w Wieliczce. W 1987 roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej, rozpoczynając studia filozoficzno-teologiczne na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, które ukończył w 1993 roku i w tym samym roku przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1993-1995 pracował jako wikariusz w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Nowym Targu i jako katecheta w tamtejszym I Liceum Ogólnokształcącym im. Seweryna Goszczyńskiego. W 1995 roku rozpoczął studia licencjacko-doktoranckie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Nawarry w Pampelunie. W 1997 roku

⁴ Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II, *Nagrody Totus Tuus 2024 rozdane*, jp2doc.pl/nagrody-totus-tuus-2024-rozdane, 10.12.2024.

⁵ Wikipedia, *Andrzej Dobrzyński*, pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Dobrzyński, 10.12.2024.

Fot. Ks. Andrzej Dobrzyński

zdał egzamin licencjacki i obronił pracę pt. *Las ideas directrices en la obra teológica del cardenal Yves Congar*. W 1999 roku uzyskał stopień doktora nauk teologicznych, przedstawiając pracę *La pneumatología en la ecclesiología ecuménica del cardenal Yves Congar*. W czasie pobytu w Hiszpanii pełnił funkcję kapelana górników polskich pracujących w regionie Asturias. W latach 1999-2000 był wikariuszem w parafii św. Jerzego w Worcester w Anglii. Od 2000 do 2004 roku pracował jako wychowawca w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Krakowskiej, a także jako wykładowca na Papieskiej Akademii Teologicznej w Katedrze Ekumenizmu. W 2004 roku rozpoczął pracę

duszpasterską i posługę spowiednika w Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Krakowie-Łagiewnikach. W latach 2007-2010 był dyrektorem sekcji studium Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie. Od 2010 roku pełni funkcję dyrektora tej placówki. Od początku posługi kapłańskiej był związany z Sanktuarium Królowej Podhala w Ludźmierzu. W 2021 roku został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

Duchowny w swoich wypowiedziach na stronie internetowej ośrodka wielokrotnie podkreślał, jak ważny dla świata był Jan Paweł II. Potwierdził to również papież Benedykt XVI w swojej wypowiedzi w 2011 podczas audiencji dla środowiska fundacji: „Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II [...] nie tylko gromadzi archiwa oraz materiały bibliograficzne i eksponaty muzealne, ale także promuje publikacje, wystawy, kongresy i innego rodzaju imprezy naukowe i kulturalne, by rozpowszechniać nauczanie oraz działalność duszpasterską i humanitarną bł. Jana Pawła II. Ufam, że dzięki codziennym badaniom źródeł oraz współpracy z podobnymi instytucjami zarówno w Rzymie, jak i innych krajach Ośrodek będzie coraz ważniejszym punktem odniesienia dla wszystkich, którzy chcą poznać i docenić znaczenie rozległego i bogatego dziedzictwa papieża Polaka”⁶.

W jednym z artykułów ks. Dobrzyński przypomniał, że śmierć i pogrzeb Jana Pawła II ukazały, iż był on autorytetem dla świata, także dla ludzi różnych religii i światopoglądów: „Nie znaczyło to bynajmniej, że wszyscy się z nim zgadzali i wypełniali jego naukę, ale że szanowali go, doceniali jego nauczanie i dzieło”⁷. Duchowny zauważył też, że papież Polak może być dla wielu niewygodny z powodu jego nauczania o ludzkiej moralności. „Wielu ludzi zrozumiało, że mogą stawiać się lepszymi dzięki takim autorytetom jak Jan Paweł II”, stwierdził. Zaznaczył przy tym, że Jan Paweł II zdawał sobie doskonale sprawę z ogromu i złożoności spraw oraz problemów, za rozwiązanie których brał odpowiedzialność, i dlatego zachowywał w życiu prymat Boga, co objawiało się bardziej jako realizm niż mistycyzm. „Był to realizm

⁶ *Nie ustawajcie w tym dobrym dziele. Przemówienia papieskie do Fundacji Jana Pawła II*, red. A. Dobrzyński, Rzym 2012, s. 86.

⁷ niedziela.pl, A. Dobrzyński, *Obrona dziedzictwa Jana Pawła II wiąże się z obroną autentycznego humanizmu*, niedziela.pl/artukul/61189/Ks-Dobrzynski-obrona-dziedzictwa-Jana-Pawla-II-wiaze-sie-z-obrona-autentycznego, 10.12.2024.

wynikający z wiary w pomoc Bożą”. W innym miejscu na stronie internetowej ośrodka można przeczytać następującą wypowiedź ks. Dobrzyńskiego: „Zaistniałe okoliczności paradoksalnie mogą przyczynić się do tego, że coraz więcej ludzi zrozumie, iż obrona dziedzictwa Jana Pawła II wiąże się z obroną ich chrześcijańskiej tożsamości, ale również autentycznego humanizmu”. I jak stwierdził, papież nauczał, że prawe sumienie jest kompasem życiowym człowieka, deprawowane zaś prowadzi do jego degradacji jako osoby.

„Od tej «monumentalnej» recepcji, podkreślającej wielkość i wyjątkowość papieża, pora przejść, moim zdaniem, do recepcji problemowo-egzystencjalnej polegającej na gruntownym poznawaniu jego nauczania, a przede wszystkim na umiejętnym korzystaniu z tej doktryny, by odpowiedzieć sobie na pojawiające się w życiu trudności”, doradzał⁸. Sprecyzował, że ma na myśli recepcję krytyczną, czyli dającą odpowiedź na stawiane wobec Jana Pawła II zarzuty, opartą na dostępnej wiedzy, na źródłach i dokumentach, ale również osadzoną w kontekście doktryny katolickiej i dziejów Kościoła oraz nurtów myślowych, a także istotnych kwestii współczesnego świata. „Taka perspektywa umożliwia dostrzeżenie znaczenia Jana Pawła II dla doktryny katolickiej, dziejów Kościoła, a także myśli ludzkiej i historii współczesności”⁹, zauważył. Ks. Dobrzyński wyraził również opinię, że znaczenie pontyfikatu Jana Pawła II będzie lepiej widoczne z większej perspektywy historycznej. Przyznał, że osobiście jest przekonany, iż papież Polak był „świętym człowiekiem, oddanym pasterzem, mądrym nauczycielem i intelektualistą oraz zarządcą, który umiejętnie włączał we współpracę innych”. Zaznaczył też: „Myślę również, że problemowo-egzystencjalna recepcja nauczania Jana Pawła II, która przełoży się na konkret życia, jest najlepszą apologią papieża. Sprawí, że Jan Paweł II będzie jeszcze mocniejszy, bo przyczyni się do ewangelicznego życia ludzi wierzących w Chrystusa, również kolejnych pokoleń”¹⁰.

Przytoczone fragmenty wypowiedzi ks. Dobrzyńskiego ukazują, jak wnikliwie zgłębiał nauczania papieża Polaka i jak hojnie dzielił się tą wiedzą z innymi poprzez publikacje, wykłady i konferencje. „Chciałbym nauczyć się od Jana Pawła II, by w każdym człowieku widzieć przede

⁸ *Tamże*.

⁹ *Tamże*.

¹⁰ *Tamże*.

wszystkim dobro, przykryte nieraz warstwami egoizmu i grzechu. A to nie takie proste... a tak dziś potrzebne”, podsumowuje ks. Dobrzyński na stronie internetowej ośrodka.

Wracając do nagrody otrzymanej przez ks. Andrzeja Dobrzyńskiego, warto przypomnieć, że kapituła w uzasadnieniu jej przyznania podkreśliła ogromny dorobek naukowy i pisarski laureata poświęcony św. Janowi Pawłowi II, wykłady na całym świecie popularyzujące nauczanie papieskie oraz przeogromną dobroć świadczoną odbiorcom tych treści.

Sam obdarowany miał tylko jedno życzenie: „Jestem przekonany, że Ośrodek powinien się rozwijać jako instytucja naukowo-badawcza, położona nie na obrzeżach, jak dotychczas, lecz w centrum Rzymu. By dzięki temu stawał się istotnym punktem odniesienia świadczącym o oddziaływaniu polskiej kultury chrześcijańskiej, tej która uformowała Karola Wojtyłę, i o oddziaływaniu dziedzictwa pontyfikatu św. Jana Pawła II, niosącego inspiracje i wskazującego kierunki współczesnemu i kolejnym pokoleniom. Zamyśl ten i jego realizacja dziś są możliwe. Wpisują się one – uważam – w ideowe cele działalności Watykańskiej Fundacji Jana Pawła II, a zarazem także żywotne zadania polskiego Kościoła i polskiej kultury”¹¹. Wszystko wskazuje na to, że to życzenie ks. Andrzeja Dobrzyńskiego, wpisującego się w pokolenie JPIL, spełni się, niosąc w przyszłość dziedzictwo pontyfikatu św. Jana Pawła II.

¹¹ Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II, *Nagrody Totus Tuus 2024 rozdane*.

BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA¹

ARCYBISKUP DAMIAN ZIMOŃ – WSPÓŁTWÓRCA WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH – W DZIEWIĘCDZIESIĄTĄ ROCZNICĘ URODZIN

W przeddzień dziewięćdziesiątych urodzin arcybiskupa seniora Damiana Zimonia, 24 października 2024 roku w auli Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego zorganizowano spotkanie, które było okazją do wspomnień i rozmów z jubilatem. Wśród życziwych solenizantów osób znaleźli się naukowcy ze śląskich uczelni, profesjonaliści artyści i lokalni muzycy, samorządowcy i duchowieństwo oraz liczne grono społeczności diecezjalnej. Każdy na swój sposób chciał być blisko jubilata, by wyrazić mu wdzięczność za poświęcony czas, wspólne spotkania, rozmowy, empatyczne wsłuchiwanie się w głos diecezjan i reagowanie na ich problemy w czasie jego posługi. Szczególne podziękowania kierowano do abp. Damiana za wiele inicjatyw, które na przestrzeni lat wspierał i którym patronował.

Wielką zasługą jubilata dla metropolii śląskiej i środowiska uczelnianego było utworzenie Wydziału Teologicznego w strukturach Uniwersytetu Śląskiego i użyczenie liczącego ponad 100 tys. woluminów księgozbioru Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium

¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Duchownego społeczności akademickiej. W dowód wdzięczności i zasług dla lokalnych mediów arcybiskup został uhonorowany legitymacją prasową i otrzymał symboliczne czekoladowe klucze do redakcji. W tak ciepłej, serdecznej i przyjaznej atmosferze arcybiskup senior cieszył się obecnością zebranych i dziękował za życzliwość i modlitewne wsparcie.

Z kolei dzień 26 października 2024 roku był wyjątkowy dla całej archidiecezji katowickiej. W katedrze Chrystusa Króla odbyła się uroczysta Msza św., podczas której dziękowano za dziewięćdziesiąt lat życia arcybiskupa seniora, który służył i nadal służy Kościołowi na śląskiej ziemi. Damian Zimoń od 1985 był biskupem, a od 1992 roku – w związku z reorganizacją podziału administracyjnego Kościoła katolickiego w Polsce – pierwszym arcybiskupem metropolitą katowickim. Katowicka katedra była wypełniona wiernymi, którzy przez niemal siedemdziesiąt lat posługi duszpasterskiej arcybiskupa seniora towarzyszyli mu w drodze kapłańskiego powołania.

Homilię w tym dniu wygłosił abp Józef Kupny, metropolita wrocławski, który wcześniej przez wiele lat był rektorem w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, a następnie biskupem sufraganiem w archidiecezji katowickiej. Kaznodzieja wśród wielu zasług jubilata podkreślił m.in. ekumeniczną otwartość na istniejące w regionie różnorodne szkoły wyznaniowe oraz na życiowe i społeczne problemy swoich wiernych. W homilii wspomniano również o trosce abp. Damiana o tradycyjną śląską rodzinę, o obronę godności ludzi pracy, o poszanowanie niedzieli wolnej od handlu. Przypomniano również, że tematy społeczne często wybrzmiewały w wypowiedziach jubilata podczas dorocznych pielgrzymek mężczyzn i młodzieńców do Matki Boskiej Piekarskiej. W końcowej części homilii kaznodzieja podkreślił, że abp Zimoń jest do dziś kochanym i szanowanym duszpasterzem, co zostało przyjęte przez obecnych z wielkim aplauzem.

Wśród wielu listów gratulacyjnych i podziękowań dla jubilata od przedstawicieli różnych instytucji nie zabrakło życzliwych i serdecznych słów od wiernych diecezjan. Na zakończenie Mszy św. sam jubilat w dowcipnym i inteligentnym, właściwym sobie stylu dziękował Bogu za dziewięćdziesiąt lat życia i powiedział, że „dziś może i niektórzy z was pytają, dlaczego piąty biskup katowicki dożył tak sędziwego wieku. Ja

też stawiam sobie to pytanie”. Ci, którzy mieli okazję osobiście poznać arcybiskupa, zachowują w pamięci i sercu jego łagodne i przenikliwe spojrzenie oraz niezwykle „słuch społeczny”.

Zwieńczeniem oficjalnych uroczystości był wspólny obiad w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym i kularowe rozmowy z jubilatem.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że abp Zimoń od wczesnej młodości był miłośnikiem książek, dużo czytał i gromadził na swoje potrzeby własny księgozbiór. Zamiłowanie to towarzyszyło mu przez lata studiów i całe kapłańskie życie. Dzięki upodobaniom bibliofilskim zgromadził pokaźną bibliotekę prywatną, ale nie zapominał przy tym o Bibliotece Teologicznej, do której regularnie przekazywał nie tylko dublety książek, ale także literaturę specjalistyczną wykorzystywaną do badań naukowych i zajęć dydaktycznych. Wielokrotnie sponsorował zakup wybranej serii lub tytułu wielotomowego. Obiecał również, że zobowiąże najbliższych współpracowników, aby w przyszłości gromadzony przez lata jego prywatny księgozbiór zasilił Bibliotekę Teologiczną.

MICHAŁ LASOTA¹

BIBLIOTEKA TEOLOGICZNA UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH, TYDZIEŃ TRZECH KULTUR W MIEŚCIE NAUKI – WYSTAWA *WIARA, SPOTKANIE, DIALOG.* *TRZY RELIGIE NA ŚLĄSKIEJ ZIEMI*

Dla mieszkańców Katowic zakończenie 2024 roku wiąże się nie tylko ze zmianą daty, ale także z zakończeniem zakrojonego na szeroką skalę przedsięwzięcia 50 Tygodni w Mieście Nauki. Inicjatywa jest efektem ogłoszenia Katowic Europejskim Miastem Nauki 2024 przez organizację EuroScience we współpracy z Komisją Europejską. Program wydarzenia został tak zaprojektowany, aby przez pięćdziesiąt tygodni przyjrzeć się pięćdziesięciu problemom polskiej i światowej nauki – po jednym tygodniu na każde zagadnienie².

Dziewiąty tydzień tego całorocznego wydarzenia ogłoszono Tygodniem Trzech Kultur. Temat nawiązuje do hiszpańskiego miasta Toledo, które w średniowieczu było ważnym ośrodkiem naukowym, a zarazem miejscem spotkania trzech kultur. W jednej przestrzeni koegzystowali tu Żydzi, muzułmanie i chrześcijanie³. Z tej okazji pra-

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Europejskie Miasto Nauki 2024, *O Mieście Nauki*, us.edu.pl/europejskie-miasto-nauki, 24.12.24.

³ Europejskie Miasto Nauki Katowice 2024, *Tydzień Trzech Kultur*, program.miastonauki.pl/tydzien-trzech-kultur, 24.12.24.

cownicy Biblioteki Teologicznej – Oddziału Specjalistycznego Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach przygotowali wystawę zatytułowaną *Wiara, spotkanie, dialog. Trzy religie na śląskiej ziemi*. Wystawa została zlokalizowana w holu głównym Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach przy ulicy Henryka Jordana 18. Z treścią ekspozycji można się było zapoznać w godzinach otwarcia Wydziału Teologicznego od 26 lutego do 30 grudnia 2024 roku. Kierownikiem wystawy został mgr Jarosław Zawisza.

Ze względu na specyfikę prowadzonej działalności organizatorzy wystawy zaprezentowali święte księgi wspomnianych trzech kultur i inne ważne książki związane z podjętą tematyką. Powstanie wystawy było możliwe dzięki zaangażowaniu ks. dr. Adama Paliona – członka Archidiecezjalnej Komisji Ekumenicznej oraz inicjatora Akademii Ekumenicznej w Katowicach – który zapewnił organizatorom merytoryczne wsparcie i dostarczył ciekawe eksponaty na opisywaną wystawę.

Temat wystawy skonkretyzowano poprzez tematyczne uporządkowanie zbiorów w poszczególnych działach: Chrześcijaństwo, Islam, Judaizm, Biblia – Księga spotkania trzech religii, Ekumeniczny wymiar ikony – Warsztat ikonopisarza, Działalność Akademii Ekumenicznej w Katowicach, Inicjatywy międzyreligijne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego, Trzy kultury, trzy religie – Biblioteka Teologiczna poleca. Przestrzeń wystawy wypełniono wytworami kultury duchowej, wśród których można było zobaczyć: talit (szal modlitewny w kształcie prostokątnej chusty nakładanej przez żydów na głowę bądź ramiona), jarmułkę (hebr. kipa – mała czapeczka ściśle przylegająca do czubka głowy, zakładana w judaizmie przez mężczyzn i chłopców w trakcie modlitwy, czytania Tory czy przebywania w synagodze), jad (wskaźnik z zakończeniem miniatury dłoni stosowany podczas czytania Tory), tefilin (dwa czarne skórzane pudełeczka, w których znajdują się cztery ustępy Tory), kufi (nakrycie głowy noszone przez muzułmańskich mężczyzn jako znak pokoju, żałoby, odnowienia lub ochrony umysłu), subhę (muzułmański sznur modlitewny), mitrę biskupa Gerarda Bernackiego, różaniec z relikwiami św. Faustyny Kowalskiej, czotkę (sznur modlitewny wykorzystywany w chrześcijaństwie wschodnim do odliczania formuł Modlitwy Jezusowej). Dodatkowym walorem wystawy była również prezentacja ikon: Matki Bożej Orantki (ikona na

kamieniu, uważana jest za jeden z najwspanialszych symboli sakralnych Ukrainy), Chrystusa Emmanuela (ikona na desce), Mandylion (ikona na desce, przedstawia oblicze Chrystusa wpisane w nimb krzyżowy), Eleusę (ikona na desce, przedstawienie Matki Bożej z Dzieciąciem). Wśród najbardziej interesujących elementów wystawy znalazły się woluminy: Tora w zwoju, *Missale Romanum* (wyd. 1961), Biblia Jakuba Wujka, Biblia w przekładzie ekumenicznym, reprint Biblii Leopoldy, Biblia pierwszego Kościoła, katolickie skarbiczki modlitewne (wydane na Śląsku w pierwszej połowie XX wieku), Biblia jerozolimska, Koran. Kompozycja wystawy ukazała również lokalną działalność śląskich wydawnictw na polu międzyreligijnym: Kalendarz Trzech Religii (pod redakcją dr Marioli T. Kozubek, prof. UŚ, dr. hab. Marka Rembierza, prof. UŚ, i ks. dr. Tadeusza Czakańskiego), czasopismo „Oecumenica Silesiana” (pod redakcją ks. dr. Adama Paliona), seria „Biblioteka Oecumenica Silesiana” (pod redakcją ks. dr. Adama Paliona). Poza śląską ofertą wydawniczą wyeksponowano także inicjatywy związane z działalnością ekumeniczną i dialogiem międzyreligijnym: spotkanie bożonarodzeniowe różnych wyznań w mużułmańskim Centrum Kultury i Dialogu „Doha” w Katowicach-Zawodziu (grudzień 2021 roku), modlitwę o pokój we franciszkańskiej bazylice w Katowicach-Panewnikach, spotkanie w duchu Asyżu pod hasłem „Maryja łączy chrześcijan i mużułmanów”, Międzyreligijne Sympozjum Naukowe *Pielgrzymi prawdy, pielgrzymi pokoju* (26 października 2011 roku), wykład Dariusza Walerjańskiego *Brama do nieba. Synagoga katowicka* (Biblioteka Śląska w Katowicach, 12 grudnia 2023 roku), konferencję *Dokąd zmierza człowiek. STOP mowie nienawiści* (Biblioteka Śląska w Katowicach (25 października 2018 roku), koncert ekumeniczny z okazji Dnia Islamu w Kościele katolickim *Razem dla pokoju. Pax! Shalom! Salam!* (Akademia Muzyczna w Katowicach, 28 stycznia 2019 roku). Całość wystawy w przejrzysty sposób rozmieszczono w ośmiu dużych gablotach. Opisy eksponatów pozwoliły na zapoznanie się z zawartością wystawy osobom mniej zorientowanym w przedstawianej tematyce, co zwiększyło możliwość popularyzacji przedstawianych treści.

Wystawa *Wiara, spotkanie, dialog. Trzy religie na śląskiej ziemi* w ramach Tygodnia Trzech Kultur idealnie wpisała się w koncepcję porównania dzisiejszych Katowic i średniowiecznego Toledo. Myśl

przewodnia takiego ujęcia ukazuje wiarę jako przestrzeń spotkania i dialogu, co pozwala na dostrzeżenie nowych możliwości oraz szans na twórcze spojrzenie w przyszłość, nie zapominając zarazem o dorobku przeszłości. Ukazanie trzech religii jako ważnego aspektu trzech kultur jasno wskazuje, na jakim gruncie leży fundament danej kultury.

Fot. 1. Ekspozaty dotyczące judaizmu

MAGDALENA KLUGIUS¹

WKŁAD BIBLIOTEKI TEOLOGICZNEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH W ORGANIZACJĘ EDYTONU WIKIMANII 2024

Wikimania, określana jako święto Wikimedian², to międzynarodowa konferencja skupiona wokół internetowej encyklopedii – Wikipedii. Coroczne forum zostało zainicjonowane przez Fundację Wikimedia, która zarządza Wikipedią oraz projektami siostrzanymi z zakresu wolnej wiedzy, do których należą: Wikimedia Commons, MediaWiki, Meta-Wiki, Wikibooki, Wikidane, Wikifunkcje, Wikinews, Wikicytaty, Wikiźródła, Wikigatunki, Wikiwersytet, Wikipodróżę i Wikisłownik³. Celem konferencji jest zgromadzenie członków społeczności Wikimedii: wolontariuszy, programistów, badaczy, nauczycieli i osób zainteresowanych wolną wiedzą, aby dzielić się doświadczeniami oraz dyskutować nad przyszłością projektów. Pierwsze takie spotkanie odbyło się w 2005 roku we Frankfurcie nad Menem. Od tego czasu odbywa się co roku w różnych miejscach na całym świecie. Lokalizacje te wybiera się na podstawie propozycji zgłaszanych przez społeczność Wikipedii, co pozwala na promowanie inicjatyw lokalnych społeczności

¹ Biblioteka Teologiczna. Oddział Specjalistyczny Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Wikimedianie lub Wikipedyści – taką nazwą określa się wolontariuszy z całego świata zaangażowanych w proces tworzenia haseł do Wikipedii oraz wchodzących w skład jej organizacji.

³ 2024:Wikimania, *Katowice, 7-10 August 2024*, wikimania.wikimedia.org/wiki/2024 :Wikimania, 07.10.2024.

i poszerzanie zasięgu ruchu Wikimediów. Na uwagę zasługuje fakt, że Polska jako jedyny do tej pory kraj została gospodarzem imprezy dwukrotnie: – szósta edycja Wikimania odbyła się w 2010 roku na Pomorzu w Gdańsku (9-11 lipca 2010 roku)⁴, natomiast tegoroczne spotkanie zorganizowano na Śląsku w Katowicach (7-10 sierpnia 2024 roku).

Tegoroczna Wikimania odbyła się w Międzynarodowym Centrum Kongresowym, gdzie przez cztery dni zgromadziło się ponad 2 tys. uczestników. Tematem wydarzenia była *Współpraca otwartości*, w ramach której podkreślano znaczenie wolontariuszy w budowaniu otwartego dostępu do wiedzy. W trakcie dyskusji, sesji oraz warsztatów koncentrowano się na bieżących zagadnieniach, takich jak przeciwdziałanie dezinformacji oraz wpływ sztucznej inteligencji na bieżące projekty⁵.

W ramach dziewiętnastej edycji uczestnicy mieli okazję wziąć udział w wydarzeniu towarzyszącym Librarian Walks: One Day 4 Exciting Places, 2 Libraries, 2 Editing Opportunities, które zorganizowano 6 sierpnia 2024 roku. Dzień przed rozpoczęciem Wikimania Wikipedyści zwiedzali Bibliotekę Śląską, w tym jej Oddział Zbiorów Specjalnych i Dział Digitalizacji, Akademię Muzyczną wraz z Muzeum Organów Śląskich, a także Bibliotekę Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego oraz Panteon Górnośląski⁶. Uczestnicy konferencji pochodzili głównie z krajów europejskich, choć przybyli tu także przedstawiciele Azji.

Podczas tego wydarzenia we współpracy z Ewą Caban i Markiem Bukowskim zorganizowano tzw. edyton, czyli akcję edytowania haseł Wikipedii przez wolontariuszy, w ramach której wraz z pracownikami Biblioteki Teologicznej mieli oni okazję pracować nad hasłami do encyklopedii online. Bibliotekarze: Jarosław Zawisza, Aneta Góralska, Magdalena Klugius oraz Gabriela Łącka, uczestniczyli w szkoleniu, na którym Wikipedyści zapoznali ich z zasadami i procedurami tworzenia nowych haseł. Proces nauki obejmował kolejno: omówienie zasad redagowania tekstu, doboru odpowiednich źródeł oraz formułowania

⁴ Wikimania 2010, *Gdańsk, Poland, July 9-11, 2010*, wikimania2010.wikimedia.org/wiki/Main_Page, 14.10.2024.

⁵ Uniwersytet Śląski, *Wikimania 2024 w Katowicach*, us.edu.pl/event/wikimania-2024-w-katowicach, 14.10.2024.

⁶ 2024: Tours and Side Events, wikimania.wikimedia.org/wiki/2024:Tours_and_Side_Events#LIBRARIAN_WALKS:_One_Day_4_Exciting_Places,_2_Libraries,_2_Editing_Opportunities, 14.10.2024.

treści, tak aby były one zgodne z wymogami Wikipedii. W efekcie spotkania powstał nowy artykuł dotyczący księżnicy: *Biblioteka Teologiczna – Oddział Specjalistyczny Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*⁷, który można znaleźć w sieci. Wspomniany wpis zawiera krótką historię powstania Biblioteki Teologicznej oraz jej księgozbioru, zarys struktury organizacyjnej i sekcję poświęconą kierownikom placówki, wskazano także położenie na mapie województwa śląskiego. Wikipedyści poprzez takie warsztaty oraz indywidualną pracę społeczną przyczyniają się do popularyzacji wiedzy i otwartego dostępu do informacji oraz nauki.

Fot. 1. Tworzenie hasła przez pracowników Biblioteki Teologicznej pod opieką Ewy Caban i Marka Bukowskiego

Partnerzy wydarzenia: Instytut im. Wojciecha Korfańtego oraz Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka, zadbali o uczestników, przygotowując dla nich specjalne upominki, w skład których wchodziły m.in. materiały informacyjne o działalności instytutów oraz gadżety związane z ich misją. Te drobne prezenty miały na celu wyrażenie wdzięczności za udział w wydarzeniu.

⁷ *Biblioteka Teologiczna – Oddział Specjalistyczny Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, pl.wikipedia.org/wiki/Biblioteka_Teologiczna_%E2%80%93_Oddzia%C5%82_Specjalistyczny_Biblioteki_Uniwersytetu_%C5%9A%C4%85skiego_w_Katowicach, 02.01.2025.

Fot. 2. Upominki dla uczestników wydarzenia

Dzięki udziałowi w Wikimaniu uczestnicy zdobyli cenną wiedzę na temat zasobów i działalności biblioteki. Z kolei bibliotekarze poprzez aktywne uczestnictwo wzbogacili swoją wiedzę na temat tworzenia artykułów w encyklopedii online.

O. GRZEGORZ FILIPIUK OFMCAP¹

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ BIBLIOTEK. RELACJA ZE SPOTKANIA BETH W SARAJEWIE

Kolejne doroczne spotkanie stowarzyszenia Bibliothèques Européennes de Théologie (BETH) odbyło się w dniach 18-21 września 2024 roku w Sarajewie (Bośnia i Hercegowina). Przewodnim tematem spotkania był zrównoważony rozwój bibliotek teologicznych. Zrównoważony rozwój (ang. *sustainable development*) to koncepcja zakładająca harmonijne połączenie rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego. Jego celem jest zaspokajanie obecnych potrzeb bez uszczerbku dla przyszłych pokoleń. Oznacza to dążenie do równowagi między trzema głównymi obszarami: ekologicznym, społecznym i ekonomicznym. Większość prelekcji, a było ich bardzo wiele, oscylowała wokół tego tematu, próbując zastosować tę koncepcję do rzeczywistości biblioteki.

Warto przypomnieć, że BETH jest ekumenicznym stowarzyszeniem europejskich organizacji (federacji, stowarzyszeń) krajowych bibliotek teologicznych, jak również pojedynczych bibliotek. Jego członkowie reprezentują łącznie prawie 1500 bibliotek, rozsianych od północy na południe, od wschodu na zachód Europy. BETH buduje sieci i nawiązuje kontakty, wspiera i promuje współpracę, stymuluje rozwój bibliotek, służy interesom europejskich bibliotek teologicznych i działa na rzecz zachowania bogatego dziedzictwa kulturowego przechowywanego w bibliotekach teologicznych i kościelnych Europy.

¹ Biblioteka Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu.

Program spotkania BETH w Sarajewie był bardzo napięty, co oznacza, że o. Grzegorz Filipiuk OFMCap i ks. Jerzy Witczak, reprezentujący Federację „Fides”, nie mieli czasu na jakiegokolwiek rozproszenie. Spotkanie rozpoczęło się zwiedzaniem zabytkowego ratusza, który po II wojnie światowej służył jako bośniacka biblioteka narodowa. W czasie oblężenia Sarajewa podczas wojny w Bośni i Hercegowinie w latach 1992-1995 Narodowa Biblioteka Bośni i Hercegowiny, w której znajdowało się ponad 3 mln książek, dokumentów i innych obiektów, spłonęła. Straty objęły 80 proc. zbiorów bibliotecznych, w tym tysiące bezcennych dokumentów. Zniszczenie biblioteki i książek było symbolem ogromnego spustoszenia kulturowego i historycznego, jakie przyniosła za sobą wojna w Bośni i Hercegowinie. Bibliotekę odbudowano po wojnie, przy czym niektóre księgozbiory ocalały.

Wieczorną sesję pierwszego dnia wypełniły prezentacje poszczególnych federacji. O „Fides” opowiadał o. Grzegorz. Drugi dzień poświęcono na sesje konferencyjne, na których poruszono wiele ciekawych tematów. Po obiedzie w nastrojowej restauracji uczestnicy zwiedzili Gazi Husrev-beg Library, gdzie odbywały się obrady.

Dwa kolejne dni spotkania BETH w Sarajewie również były intensywne. Można było wchłonąć mnóstwo treści z przedstawianych referatów i prezentacji. „Fides” również miał swój akcent w postaci referatu dr. Tomasza Stolarczyka, który wspiera polską Federację Bibliotek Kościelnych. Referat przedstawiono online. Podczas poobiedniej przerwy uczestnicy zwiedzili Instytut Bośniacki, który pełni wiele funkcji, m.in. muzeum i biblioteki. Specjalnie dla BETH zaprezentowano najcenniejsze woluminy ze zbiorów instytutu. Oddzielną sesję przeznaczono na spotkanie członków BETH, czyli m.in. na zatwierdzenie sprawozdań i omówienie spraw członkowskich i innych aktualnych problemów. Ważne dla umocnienia relacji były spotkania przy stole, a na zakończenie uroczysta kolacja w pięknej hotelowej restauracji. To był bardzo dobry i inspirujący czas. Organizatorom należą się słowa podziękowania i ogromny szacunek. Następne spotkanie planuje się w Stavanger w Norwegii, a za dwa lata w Warszawie.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

„STUDIA WARMIŃSKIE” – SZEŚĆDZIESIĄT LAT. WYSTAWA W BIBLIOTECIE „HOSIANUM” W OLSZTYNIE

Dwudziestego ósmego września 2024 roku w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie otwarto wystawę z okazji sześćdziesiątej rocznicy powstania „Studiów Warmińskich”. Powołano je do istnienia w 1964 roku jako pierwsze tego typu katolickie czasopismo naukowe w Polsce. Później, w roku 1967 powstały „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, w 1972 – „Studia Gdańskie” i „Poznańskie Studia Teologiczne”, a w 1973 – „Częstochowskie Studia Teologiczne”².

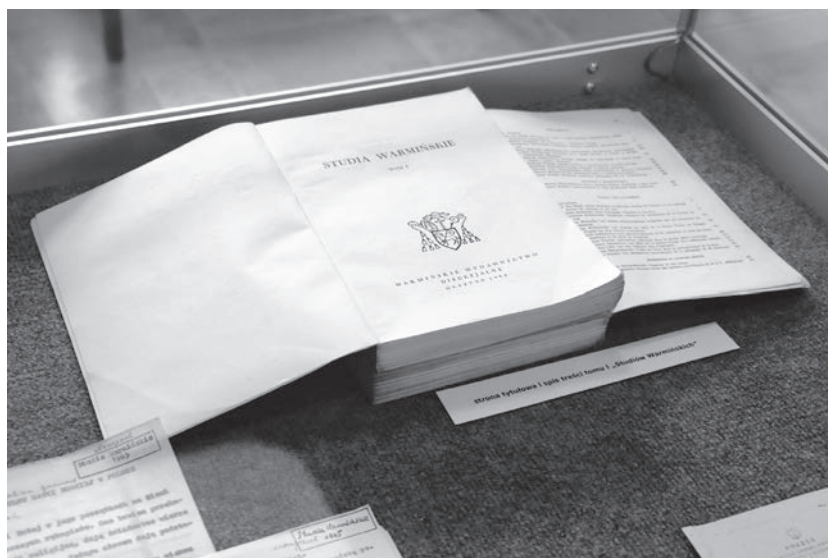
Na powstanie „Studiów Warmińskich” wpłynęło kilka czynników. Najpierw to, że Warmia szczyti się bogatymi tradycjami naukowymi. Należy pamiętać, że kard. Stanisław Hozjusz (1504-1579) sprowadził do swojej diecezji jezuitów, którym powierzył prowadzenie kolegium, Alumnatu Papieskiego i pierwszego na ziemiach polskich seminarium duchownego, które zainaugurowało swoją działalność w 1565 roku³.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

² Z. Kieliszek, „*Studia Warmińskie*” – *dzieje i stan obecny czasopisma*, „*Studia Warmińskie*” 57 (2020), s. 334, 340-341.

³ A. Szorc, *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór 1565-1626*, Olsztyn 1998, s. 16-22; T. Garwoliński, *Dzieje Biblioteki „Hosianum” (Braniewo – Olsztyn: 1565-2008)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 14,1-2 (2008), s. 59.

Upadek I Rzeczypospolitej i trzy rozbiory w latach 1772-1795 nie zniszczyły życia naukowego na Warmii. Od 1818 roku w Braniewie funkcjonowało zorganizowane na wzór uniwersytecki Liceum Hosianum, które w 1912 roku przekształcono w Akademię. Ponadto na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku w Wyższym Seminarium Duchownym „Hosianum” w Olsztynie wyłoniło się odrębne kościelne środowisko naukowe, które – mając na uwadze tradycje naukowe regionu i chcąc włączyć się w ich dalsze rozwijanie na polskiej Warmii – zdecydowało o wydaniu pierwszego tomu „Studiów Warmińskich”. I wreszcie toczące się w latach 1962-1965 obrady II Soboru Watykańskiego, w tym ogłoszona Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, stanowiły inspirację do podjęcia działalności wydawniczej. Warto wspomnieć, że pierwszy redaktor naczelny periodyku, Jan Obłąk, ówczesny biskup pomocniczy diecezji warmińskiej, był uczestnikiem IV sesji II Soboru Watykańskiego. Wypracowano wtedy i przyjęto ostateczny tekst Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim⁴.

Fot. 1. Strona tytułowa i spis treści pierwszego tomu „Studiów Warmińskich”

⁴ Z. Kieliszek, „*Studia Warmińskie*” – dzieje, s. 328-335.

W poszczególnych tomach „Studiów Warmińskich” mniej więcej do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku zamieszczano głównie artykuły omawiające tematykę związaną z regionem Warmii i Mazur. Natomiast wraz z powstaniem w 1999 roku Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie problematyka regionalna zaczęła stopniowo zanikać i niemal zupełnie przestała się pojawiać od roku 2011, kiedy to periodyk stał się pismem naukowym Wydziału Teologii. Na wydziale tym prowadzono wówczas kształcenie na trzech kierunkach: teologia, nauki o rodzinie i prawo kanoniczne, jak również badania naukowe w odpowiadających tym kierunkom obszarach. W zamyśle ówczesnej redakcji czasopisma zakres poruszanej na jego łamach problematyki miał odtąd wyraźnie odzwierciedlać ofertę kształcenia oraz obszary badań w ramach Wydziału Teologii UWM. Zrezygnowano także z przygotowywania numerów tematycznych. Obecnie struktura pisma obejmuje pięć działów: *Filozofia, Teologia, Nauki o rodzinie, Prawo i historia*, a dodatkowo: *Sprawozdania i recenzje*⁵. „Studia Warmińskie” są notowane w wiodących bazach abstraktowo-bibliometrycznych (tzw. indeksach cytowań), np. EBSCO, Scopus, ICI Journals Master List – Index Copernicus, The Central European Journal of Social Sciences and Humanities, Central and Eastern European Online Library (CEEOL). Od 2018 roku czasopismo dysponuje dwujęzyczną (w języku polskim i angielskim), nowoczesną platformą internetową⁶, na której w formie elektronicznej w całości i bezpłatnie są dostępne wszystkie dotychczas opublikowane tomy⁷.

Wystawa w Bibliotece „Hosianum” zajęła trzy gabloty. W pierwszej z nich zaprezentowano wypożyczone z Archiwum Archidiecezji Warmińskiej maszynopisy artykułów do pierwszego tomu „Studiów Warmińskich” z 1964 roku oraz jego stronę tytułową i spis treści. Umieszczono w niej również notatkę o ukazaniu się pierwszego numeru „Studiów Warmińskich” w „Warmińskich Wiadomościach Diecezjalnych” z 1966 roku. Pewnego rodzaju ciekawostką było zezwolenie prezesa Głównego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk na wydawanie „Studiów Warmińskich” w okresie stanu wojennego.

⁵ *Tamże*, s. 337, 346-348.

⁶ *Studia Warmińskie*, czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sw, 25.06.2025.

⁷ *Tamże*, s. 355.

Druga gablota prezentowała sylwetki redaktorów naczelnych czasopisma. Byli nimi: bp Jan Obłąk (od t. 1 [1964] do t. 13 [1976]), ks. Alojzy Szorc (od t. 14 [1977] do t. 25 [1988]), ks. Marian Borzyszkowski (od t. 26 [1989] do t. 29 [1992]), ks. Jan Guzowski (od t. 30 [1993] do t. 47 [2010]) i ks. Zdzisław Kieliszek (od t. 48 [2011] do t. 59 [2022]). Obecnie redaktorem naczelnym jest ks. Paweł Rabczyński (od t. 60 [2023]). Trzecia gablota ukazywała, jak w ciągu lat zmieniała się szata graficzna okładki „Studiów Warmińskich”. Ponieważ w historii czasopisma ukazywały się tomy tematyczne, organizator wystawy postanowił je zaprezentować. Można więc było zapoznać się z tomem poświęconym kard. Stanisławowi Hozjuszowi (7 [1970], 16 [1979], 18 [1981], 20 [1983]) i jego korespondencji (13 [1976], 15 [1978], 17 [1980]), Mikołajowi Kopernikowi (9 [1972], 11 [1974]), św. Wojciechowi i św. Brunonowi (19 [1982]), 400-leciu istnienia siostr katarzynek (22-23 [1985-1986]), bp. Julianowi Wojtkowskiemu z okazji jego sześćdziesiątych urodzin (25 [1988]), biskupowi warmińskiemu Marcinowi Kromerowi (26 [1989]), pobytowi Jana Pawła II w Olsztynie (28 [1991]) i dziesięcioleciu pobytu na Warmii abp. Edmunda Pisz-

Fot. 2. Uczestnicy uroczystości zwiedzają wystawę (od lewej: rektor UWM dr hab. Jerzy Przyborowski, dziekan Wydziału Teologii ks. dr hab. Marek Żmudziński oraz metropolita warmiński abp Józef Górzyński)

cza (32 [1995]). Osobne miejsce zajął tom 14 (1977), który w całości jest poświęcony objawieniom Matki Bożej w Gietrzwałdzie. Jest to egzemplarz najbardziej poczytny i poszukiwany.

Otwarcie wystawy zbiegło się z inauguracją nowego roku akademickiego na Wydziale Teologii UWM i roku formacyjnego w WSDMW „Hosianum”. W uroczystości uczestniczyli m.in.: metropolita warmiński abp Józef Górzyński, biskup elbląski Jacek Jezierski, rektor UWM dr hab. Jerzy Przyborowski oraz rektorzy seminariów duchownych z metropolii warmińskiej. Wszystkich przybyłych przywitał ks. dr hab. Marek Żmudziński, dziekan Wydziału Teologii UWM. Następnie ks. dr hab. Paweł Rabczyński, redaktor naczelny, przybliżył historię i stan obecny „Studiów Warmińskich”, z kolei ks. dr Tomasz Garwoliński – dyrektor Biblioteki „Hosianum”, zarysował koncepcję wystawy, którą można było zobaczyć do końca marca 2025 roku.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

500. ROCZNICA HOŁDU PRUSKIEGO (1525). WYSTAWA W BIBLIOTECIE „HOSIANUM” W OLSZTYNIE

Rok 2025 upływa w Polsce pod hasłem dwóch rocznic istotnych dla losów naszego kraju. Pierwszą z nich jest koronacja Bolesława Chrobrego na pierwszego króla Polski (18 kwietnia 1025 roku), drugą zaś hołd pruski (10 kwietnia 1525 roku). Sejmik województwa warmińsko-mazurskiego uchwalił z 17 grudnia 2024 roku ustanowić rok 2025 rokiem 500-lecia hołdu pruskiego. W przyjętym stanowisku radni argumentowali, że to wydarzenie sprzed pół tysiąca lat ukształtowało historię obecnych terenów Warmii, Mazur i Powiśla. Z tej okazji w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie zorganizowano okolicznościową wystawę.

Warto przypomnieć, że 8 kwietnia 1525 roku doszło do podpisania traktatu krakowskiego, na mocy którego przeprowadzono sekularyzację państwa zakonu krzyżackiego w Prusach. Do samego hołdu pruskiego doszło dwa dni później, 10 kwietnia, na krakowskim rynku. Albrecht Hohenzollern, ostatni wielki mistrz zakonu krzyżackiego w Prusach, złożył przysięgę wierności królowi polskiemu Zygmuntowi I Staremu. Hołd zakończył ostatnią wojnę polsko-krzyżacką i doprowadził do przekształcenia państwa zakonnego w Prusach w świeckie

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

księstwo. Teren pruskiego państwa zakonu krzyżackiego został lennem Korony Polskiej i zwany był od tego czasu Prusami Książęcymi lub Księstwem Pruskim.

Prusy Książęce pozostały lennem króla polskiego i przeszły w dziedziczne władanie Albrechta Hohenzollerna. Traktat krakowski otworzył granice Prus dla polskiego handlu, osadnictwa i kultury. Książę pruski miał zbrojnie wspierać Polskę w prowadzonych przez nią wojnach, natomiast poddani księstwa otrzymali prawo odwoływania się od wyroków sądów książęcych do króla. W XVI wieku wiele wskazywało na to, że Prusy Książęce zintegrują się z ziemiami Korony. Tak się jednak nie stało. Ani Zygmunt I Stary, ani jego syn, Zygmunt II August, nie mogli przewidzieć, że nieco ponad 100 lat później niewielkie księstwo zacznie zagrażać bytowi Polski.

Na wystawie w Bibliotece „Hosianum” zaprezentowano dzieło *Agenda secundum rubricam Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis* (Kraków 1517), w której na ostatnich kartach dopisano notatki o ważnych wydarzeniach z życia Krakowa z lat 1410-1568. Przy roku 1525 można tam znaleźć krótki opis hołdu pruskiego. W Polsce zachowały się prawdopodobnie jedynie dwa egzemplarze prezentowanej księgi: w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i w Bibliotece WSDMW „Hosianum”².

Pokazano również dzieło Marcina Kromera *Polonia* (Köln 1589), dzięki któremu autor zyskał sławę historyka narodowego. Ówczesny biskup warmiński opracował swoje dzieło życia jako pewnego rodzaju przewodnik encyklopedyczny czy kompendium wiedzy o Polsce. W pierwszej księdze autor zamieścił opisy geograficzne, informacje o klimacie, faunie i florze oraz o bogactwach naturalnych państwa polskiego. Przedstawił też poziom zurbanizowania Polski, który w porównaniu np. z Włochami był niski, ludność zaś mieszkała głównie na wsi. Pisząc o ludności, scharakteryzował jej skład etniczny, wymieniając Polaków, Niemców, Rusinów, Ormian i Żydów. Omawiając strukturę społeczeństwa, wyróżnił: szlachtę, rycerstwo, pospólstwo miejskie i pospólstwo wiejskie. W *Polonii* pojawiają się uwagi o obyczajach i zachowaniach mieszkańców Korony. Księga druga *Polonii* omawia

² T. Garwoliński, *Księgi liturgiczne z XV-XVII wieku w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. Przyczynek do badań nad tradycją liturgiczną na Warmii*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 20,2 (2014), s. 35.

ustrój i organy władzy państwowej Rzeczypospolitej pod panowaniem ostatniego z Jagiellonów, Zygmunta II Augusta³. Na wystawie można było obejrzeć kartę tytułową dzieła bp. Kromera oraz mowę pochwalną na cześć króla Zygmunta I Starego.

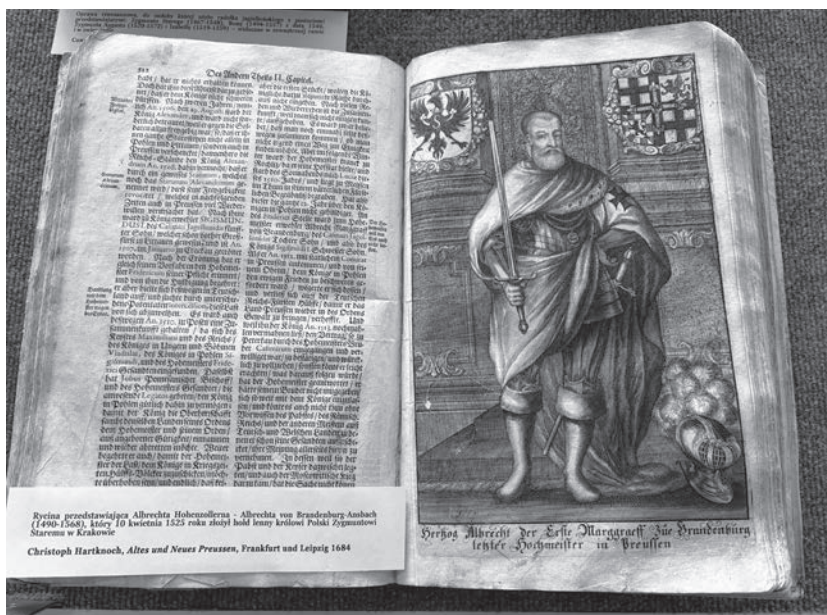

Fot. 1. Mowa pochwalna na cześć króla Zygmunta I Starego z dzieła *Polonia* Marcina Kromera (Köln 1589)

Inną ciekawostką była miedziorytnicza ilustracja przedstawiająca Albrechta Hohenzollerna – Albrechta von Brandenburg-Ansbach, który 10 kwietnia 1525 roku złożył hołd lenny królowi Polski, pochodząca

³ C. Domański, J.T. Kowaleski, *Elementy prawoznawstwa w dziełach historycznych Marcina Kromera*, „Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician” 66,2 (2021), s. 48; R.T. Marchwiński, *Společná geneza „Polonii” Marcina Kromera*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 3-4 (1988), s. 258-260; T. Garwoliński, *Stare druki z kolekcji biskupa warmińskiego Marcina Kromera w zbiorach Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Książka w Prusach Królewskich*, red. W. Zawadzki, Pelplin 2023, s. 406-407.

z dzieła Christopha Hartknocha *Alt- und Neues Preussen* (Frankfurt und Leipzig 1684). W swojej pracy autor przedstawił pochodzenie, wierzenia i obyczaje Prusów oraz dzieje rządów krzyżackich. Dzieło *Alt- und Neues Preussen* składa się z dwóch części w jednym tomie. W pierwszej zawarte są wiadomości dotyczące etnografii, językoznawstwa, kultury materialnej Prus Książęcych i Królewskich od czasów najdawniejszych do współczesnych autorowi. Część druga to rodzaj encyklopedii w układzie rzeczowym, w tym opis genezy i początków państwa krzyżackiego, wykaz wielkich mistrzów zakonu krzyżackiego, opisy miast pruskich, przedstawienie dziejów ludności napływowej, zarys dziejów chrześcijaństwa w Prusach, opis systemu monetarnego, prawo pruskie i opis ustroju Prus⁴.

Fot. 2. Rycina przedstawiająca Albrechta Hohenzollerna z dzieła Christopha Hartknocha *Alt- und Neues Preussen* (Frankfurt und Leipzig 1684)

⁴ J. Serczyk, *Krzysztof Hartknoch*, w: *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, red. M. Biskup, Warszawa – Poznań – Toruń 1982, s. 81-88; T. Garwoliński, *Motyw miasta w sztuce introligatorskiej stosowanej w starych drukach na podstawie wybranych przykładów ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 24,1 (2018), s. 68-69.

Wystawiono również dzieła szesnastowieczne z oprawami renesansowymi, do ozdoby których użyto radełek jagiellońskich z postaciami biorącymi udział w krakowskim wydarzeniu sprzed 500 lat: Zygmunta Starego, królowej Bony i Zygmunta Augusta.

Zewnętrzną ramę dolnej okładziny woluminu *Loci communes theologici*, którego autorem jest Konrad Klinge (Köln 1562), ozdobiono radełkiem jagiellońskim z postaciami przedstawiającymi: Zygmunta Starego, Bonę (z datą 1540), Zygmunta Augusta i Izabellę. Jest to jedno z trzech radełek jagiellońskich użytych do ozdoby opraw druków warmińskich. Wizerunki rodziny królewskiej umieszczono na balkonikach, zwieńczono je zaś ramami z ozdobnymi łukami⁵.

Rama zewnętrzna dolnej okładziny szesnastowiecznej Biblii (Basel 1569) ozdobiona jest innym rodzajem radełka jagiellońskiego z popiersiami Zygmunta Starego („SIGISMV”), Bony („BONA RS”), Zygmunta Augusta („SIG AVG”) i Katarzyny Jagiellonki („KATE SO”), okolonymi stylizowanym wieńcem laurowym. Radełko to nie jest datowane, ale można przyjąć, że wykonano je zapewne przed rokiem 1568, na co wskazuje obecność wizerunku Katarzyny Jagiellonki⁶ (królowa Szwecji od 1568 roku). Sama oprawa prawdopodobnie została wykonana pod koniec XVI wieku, kiedy to w introligatorstwie polskim nastąpił odwrót od włoskich formuł wykonawczych i dekoracyjnych. W obrębie modnej ornamentyki orientalizującej rozpowszechniły się wówczas złożone medaliony z Chrystusem Salvatorem, Immaculatą i innymi przedstawieniami sakralnymi widocznymi na prezentowanej oprawie⁷.

Bordiurę okładziny woluminu *Panoplia Evangelica*, którego autorem jest Wilhelm Lindanus (Köln 1560), wyznacza pas utworzony wyciskiem radełka figuralnego z postaciami króla Zygmunta I Starego („SIGISMUN[DVS] REX: PO.[LONIAE]”), króla Zygmunta II Augusta

⁵ T. Garwoliński, *Charakterystyka opraw starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Zbiory polskie*, red. A. Wagner, wsp. D. Ryszkowska-Mirowska, A. Mazerska, Toruń 2020, s. 233.

⁶ M. Jarosławiecka-Gąsiorowska, *Ikonaografia świecka na oprawach XVI i XVII w.*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 6 (1970), s. 333; M. Czapnik, *Oprawy z księgozbioru profesora Akademii Krakowskiej Jana Musceniusza*, w: *Introligatorzy i ich klienci*, red. A. Wagner, Toruń 2017, s. 160.

⁷ A. Wagner, *Introligatorstwo poznańskie XVI wieku jako historyczno-artystyczna „terra incognita”*, w: *Sztuka w Wielkopolsce*, red. M. Błaszczyszki [i in.], Poznań 2013, s. 77; tenże, *Włoskie wpływy w polskim introligatorstwie XV-XVI wieku*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. tenże, Toruń 2015, s. 102; M. Muraszko, *Oprawy ksiąg kanonika gnieźnieńskiego Tomasza Josickiego*, w: *tamże*, s. 193; T. Garwoliński, *Charakterystyka opraw starych druków*, s. 234-235.

(„SIGIS[MVNDVS] * AVGV[S][TVS] * REX * POL[ONIAE]”), papieża Pawła II („PAVLVS II PONTI[FEX] * MAX[IMVS]*”), cesarza Karola V („CAROLVS * CESAR”) i króla Ferdynanda I („FERDINAN[DVS]* *R[EX] * V[NGARIAE]*”). Jego wycisk o wymiarach 23,3 cm × 2,4 cm przedstawia portrety czterech władców europejskich i papieża, umieszczone w okrągłych medalionach o trójliniowym obramieniu. Między medalionami pojawia się ornament kandelabrowo-arabeskowy wzmocniony motywami ptaków. Według Arkadiusza Wagnera do 2020 roku znano dwadzieścia dwie oprawy ozdobione tym radełkiem. Jedenaście przechowuje się w Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pięć w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, dwie w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, pojedyncze zaś egzemplarze – w bibliotece zamkowej w Pommersfelden, Bibliotece Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu, Bibliotece Towarzystwa Naukowego Płockiego i Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie⁸. Oprawa powstała prawdopodobnie w warsztacie anonimowego introligatora poznańskiego. Rozwiązania zastosowane przez niego należą do tradycji opraw o italianizującej dekoracji⁹. Oprawę wykonano w latach 1560-1568. Samo zaś radełko powstało między rokiem 1534 a 1547¹⁰.

Oczywiście na wystawie nie zabrakło rycin obrazu Jana Matejki oraz współczesnych publikacji dotyczących hołdu lennego Albrechta Hohenzollerna. Ekspozycję dotyczącą hołdu pruskiego można zwiedzić w Bibliotece „Hosianum” od 8 kwietnia do 30 września 2025 roku.

⁸ A. Wagner, *Poznańskie radełko jagiellońskie z lat czterdziestych XVI wieku. Problem treści ideowo-politycznych i wzorów ikonograficznych*, „Roczniki Biblioteczne” 56 (2012), s. 86.

⁹ *Tamże*, s. 87-88.

¹⁰ T. Garwoliński, *Charakterystyka opraw starych druków*, s. 236-238.

EDWIN KLESSA¹

XLII TYDZIEŃ KULTURY CHRZEŚCJAŃSKIEJ W TRZCIANCE

Tegoroczny Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Trzciance zorganizowany przez Bibliotekę Parafialną trwał od 8 lutego do 2 marca 2025 roku. W ramach inauguracji przedstawiono program poświęcony osiemdziesiątej rocznicy objęcia parafii katolickiej przez Zgromadzenie Księża Misjonarzy Saletynów po niemieckim proboszczu ks. Bernhardzie Timmie², a także diecezjalnej Nagrodzie im. kard. nom. Ignacego Jeża przyznanej Bibliotece Parafialnej. W sobotni poranek 8 lutego w kościele pw. św. Jana Chrzciciela odprawiono Mszę św. w intencji byłych i aktualnych pracowników – wolontariuszy biblioteki. Po niej w oratorium odbyło się V Sympozjum Biblioteczne, na które zaproszono przedstawicieli różnych placówek kulturalnych, szkolnych, religijnych i historycznych.

Po powitaniu gości proboszcz ks. Paweł Raczyński MS w swoim wystąpieniu nawiązał do myśli przewodniej sympozjum. Poinformował, że pierwsi księża saletyni przybyli do Trzcianki 6 listopada 1945 roku. Zastali miasto z dużą grupą niemieckich mieszkańców, ale też z kilkoma tysiącami Polaków przybyłych z Kresów, Wielkopolski i Polski centralnej. Prelekcja na temat pierwszych powojennych lat trzcianieckiej parafii ma zapoczątkować ciąg różnych programów historycznych i duszpasterskich, które będą nawiązywały do tej rocznicy.

¹ Biblioteka Parafialna w Trzciance.

² Ks. Bernhard Timm (1888-1972) – trzcianiecki proboszcz w latach 1922-1945. Z Trzcianki wyjechał 12 października 1946 roku wraz z ostatnią zorganizowaną grupą Niemców opuszczających miasto.

Ksiądz proboszcz odniósł się także do otrzymanej przez Bibliotekę Parafialną Nagrody im. kard. nom. Ignacego Jeża, którą wręczył biskup koszalińsko-kołobrzeski Zbigniew Zieliński wraz z innymi członkami kapituły. XVI edycja tej nagrody miała swój epilog 13 października 2024 roku w Koszalinie, podczas uroczystej gali w Filharmonii Koszalińskiej³. Stosowny wniosek z uzasadnieniem opracował ks. dr hab. Jarosław Wąsowicz SDB, dyrektor Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Pilskiej w Pile, z którym Biblioteka Parafialna współpracuje od wielu lat. Formalnego poparcia dla tego wniosku udzielili: proboszcz parafii pw. Matki Bożej Saletyńskiej w Trzciance ks. Andrzej Żołyniak, o. Grzegorz Filipiuk OFMCap – przewodniczący Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”, oraz Maria Bochan – honorowa członkini Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, pełniąca funkcję prezesa Towarzystwa Miłośników Miasta Piły. Nagrodę w Koszalinie odbierała delegacja Biblioteki Parafialnej: Jadwiga Witkowska – dyrektorka biblioteki, oraz Janina Brzozowska, Edwin Klessa i Krystyna Kowalska – założyciele biblioteki, którzy przez cały czas angażują się w jej prace. Laudację przed wręczeniem nagrody wygłosił ks. dr hab. Jarosław Wąsowicz SDB.

Fot. 1. Wolontariusze Biblioteki Parafialnej w Trzciance

³ Diecezja Koszalińsko-Kołobrzeska, *Rozdano nagrody im. kard. nom. Ignacego Jeża*, diecezjakoszalin.pl/rozdano-nagrody-im-kard-nom-ignacego-jeza, 12.04.2025.

Gratulacje bibliotekarzom złożyły osoby zaproszone z różnych instytucji: Maria Bochan i Jacek Stróżyński – wiceprezes Towarzystwa Miłośników Miasta Piły, ks. dr Tadeusz Ceynowa – dyrektor Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego i Archiwum Diecezjalnego z Koszalina, wraz z paniami Moniką Zielonką i Małgorzatą Wieczorkowską, Józef Olejniczak reprezentujący Muzeum Ziemi Nadnoteckiej w Trzciance, Adam Bogrycewicz – radny Sejmiku Wielkopolskiego, a także Wioletta Kasztelan z Biblioteki Publicznej.

Następnie ks. Paweł Raczyński MS wręczył albumy z podziękowaniem za pracę aktywnym wolontariuszom: Marii Bilińskiej, Janinie Brzozowskiej, Edwinowi Klessie, Krystynie Kowalskiej, Marii Łaszkie-wicz-Henszke, Jadwidze i Jerzemu Pobiarżynom, Janinie Sorgowickiej, Kazimierzowi Wiśniewskiemu i Jadwidze Witkowskiej.

Program przewidywał wygłoszenie trzech referatów. Pierwszy z nich pt. *Początki pracy saletynów w Trzciance* wraz ze slajdami zaprezentował ks. Łukasz Nowak MS, dyrektor Archiwum Saletyńskiego i sekretarz prowincjalny Zgromadzenia Księży Misjonarzy Saletynów. Ks. Łukasz pochodzi z trzcianeckiej parafii i jest autorem czterech książek z serii „Źródła do dziejów Ziemi Trzcianeckiej”, wydanych przez Bibliotekę Parafialną we współpracy z Wydawnictwem Księży Misjonarzy Saletynów lub Muzeum Ziemi Nadnoteckiej.

Kolejny wykład pt. *Okoliczności budowy kościoła pw. Świętej Rodziny w Pile* wygłosił dr Maciej Usurski, kustosz Muzeum Stanisława Staszica w Pile. Historia tego kościoła jest związana z dziejami trzcianeckiej parafii. Obydwie świątynie zostały zaprojektowane przez tego samego berlińskiego architekta, Oskara Siedego⁴, budowniczym zaś kościoła był ks. Adalbert Lenz⁵, były proboszcz trzcianecki. Ponadto kościół pw. Świętej Rodziny pełnił funkcję kościoła katedralnego Wolnej Pałatury Pilskiej, do której Trzcianka należała do 1945 roku. Z kolei parafia Świętej Rodziny w latach 1945-1952 należała do dekanatu pilskiego, którego dziekanem był trzcianecki proboszcz, ks. dr Tadeusz Ptak MS.

⁴ Oskar Siede – berliński architekt, projektant kościołów w Trzciance, Ujściu, Jastrowiu, Rumi i kościoła pw. Świętej Rodziny w Pile.

⁵ Ks. Adalbert Lenz (1861-1914) – proboszcz w Trzciance w latach 1891-1907 i w Pile w latach 1907-1914. Zmarł kilka miesięcy przed zakończeniem budowy i poświęceniem pilskiego kościoła pw. Świętej Rodziny.

Ks. dr Tadeusz Ceynowa przedstawił postać bp. Ignacego Jeża, którego imię nosi nagroda przyznana Bibliotece Parafialnej, pierwszego ordynariusza powstałej w 1972 roku diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, więźnia niemieckiego obozu koncentracyjnego w Dachau, który po dwudziestu latach, odchodząc na emeryturę, zostawił dobrze zorganizowaną diecezję. Trzcianka wraz z Piłą, Krzyżem, Wieleniem w 1992 roku została przeniesiona z diecezji gorzowskiej do diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Biskup Ignacy Jeż, już jako emeryt, wielokrotnie przyjeżdżał do Trzcianki przy okazji różnych wizytacji, bierzmowania lub Tygodni Kultury Chrześcijańskiej, w których brał udział trzykrotnie: w roku 1993, 1994 i 2006.

Symposium uświetnił występ uczennic z Katolickiej Szkoły Podstawowej im. św. Siostry Faustyny Kowalskiej w Trzciance: Agaty Szczypskiej, Zofii Bogrycewicz, Zuzanny Bednarek, Anny Marzec i Alicji Sienkiewicz, pod kierunkiem nauczyciela muzyki, Bartosza Śliwińskiego.

Kilka dni po inauguracji TKCh odbyło się spotkanie z uczestnikami wyjazdu Biblioteki Parafialnej do Ghany: Edwinem Klessą, Adamem Kłundukowskim, Jadwigą Witkowską i s. Katarzyną Witkowską, nazaretanką. Wyjazd w okresie od 23 lipca do 15 sierpnia 2024 roku miał na celu zapoznanie się z pracą polskich sióstr nazaretanek, które w Chiraa prowadzą szkołę podstawową dla 400 uczniów. Dyrektorka tej szkoły, s. Anna Waśkowska, pochodzi z Trzcianki. Przez trzy lata Biblioteka Parafialna wspomagała tę placówkę, finansując pełne utrzymanie jednego ucznia. Zaopatrzeni w różne szkolne przybory uczestnicy wyjazdu wyruszyli w takim czasie, żeby jeszcze zdążyć przed zakończeniem roku szkolnego, poznać dzieci i miejscowych nauczycieli. Mieli także możliwość zapoznania się z życiem religijnym mieszkańców Ghany, w której mieszka około 71 proc. chrześcijan należących do różnych wyznań protestanckich, a także do Kościoła katolickiego (około 12 proc.). Goście z Trzcianki poznali życie katolickiej wspólnoty w Chiraa, jej zwyczaje i liturgię. Msza św. niedzielna ze śpiewami i tańcami, kolorowym korowodem z darami niesionymi przez kobiety na głowie (banany, zgrzewki wody mineralnej, wytlaczanki z jajkami, nawet papier toaletowy) oraz z różnymi dodatkowymi punktami programu (zbiórki na cele charytatywne, katechezy, wręczanie nagród, relacje z działania rady parafialnej) trwa dwie-trzy godziny. Nikogo to nie dziwi, nikt się nie spieszy i nie

widać żadnego zniecierpliwienia. Polscy przybysze odwiedzili katedrę miejscowej diecezji w Sunyani oraz stolicę państwa Akrę. Mieli także okazję zwiedzić atrakcje turystyczne: wodospady, termitery, zamki kolonialne stanowiące miejsce wywozu niewolników, największe na świecie sztuczne jezioro z zaporą na rzece Wolta oraz żyjące na wolności małpy. Uczestnicy spotkania wysłuchali relacji z egzotycznego kraju, obejrzeli slajdy i filmy, próbowali również suszonych bananów, ghańskiego kakao i kawy oraz mieli możliwość przebrania się w kwiecistą suknię lub nie mniej kwiecistą koszulę męską.

Fot. 2. Wyjazd do Ghany

Szkoła w Ghanie to jeden z przykładów działań Biblioteki Parafialnej na rzecz misji. W czasie wyjazdów nawiązywano kontakty z polskimi placówkami misyjnymi, których efektem były przyjazdy sióstr zakonnych z tych miejsc i ich pobyt w Trzciance. Umożliwiono im wystąpienia na niedzielnych Mszach św. oraz organizację zbiórek na rzecz ich misji. W ten sposób Biblioteka Parafialna gościła w Trzciance siostry z Nowogródka (Białoruś), Chiraa (Ghana), Jerozolimy (Izrael), Oziornoje (Kazachstan).

Podczas Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej dwa dni zarezerwowano na dni otwarte Muzeum Parafialnego. Od czasu jego powstania 20 kwietnia 2023 roku muzeum zwiedziło ponad 500 osób, pośród których znaleźli się uczniowie trzcieńskich szkół, mieszkańcy Trzcianki, ale też goście z Australii, Białorusi, Francji, Ghany, Madagaskaru, Niemiec i Litwy.

Kolejny punkt programu poświęcono postaci bł. ks. Jerzego Popiełuszki, którego czterdziesta rocznica śmierci przypadała kilka miesięcy wcześniej. W sali Biblioteki Publicznej im. Kazimierza Iłakowiczówny odbyło się spotkanie z dr. Piotrem Grzelczakiem z Muzeum Narodowego w Poznaniu, który przedstawił postać błogosławionego, jego rolę duszpasterską, jaką pełnił w czasach stanu wojennego, nienawistną kampanię kierowaną przez ówczesnego rzecznika prasowego rządu, Jerzego Urbana, okoliczności śmierci i jego kult jako patrona Solidarności. Prelekcji towarzyszyła wystawa około pięćdziesięciu książek o księdzu Jerzym i z jego homiliami ze zbioru Biblioteki Parafialnej i Biblioteki Publicznej. Trzciankę łączy szczególna więź z bł. ks. Jerzym Popiełuszką. Członkowie trzcieńskiej Solidarności brali udział w jego pogrzebie. W 1987 roku w prawej nawie bocznej kościoła pw. św. Stanisława Kostki na Żoliborzu uroczystie wmurowano i poświęcono tablicę ufundowaną przez zdelegalizowaną Solidarność, a w 2014 roku – w dziesiątą rocznicę śmierci – do trzcieńskiego kościoła wprowadzono relikwie błogosławionego męczennika.

W programie XLII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej kolejne dwa dni poświęcono mało znanej postaci w miejscowym środowisku, generałowi brygady Stanisławowi Burzy-Karlińskiemu⁶. W czasie II wojny światowej Karliński był dowódcą ugrupowania partyzanckiego „Burza”, jednego z najlepiej zorganizowanych i uzbrojonych w Okręgu Łódzkim Armii Krajowej. Kiedy na początku 1945 roku odmówił współpracy z NKWD i kontynuował działalność partyzancką, spalono jego dom, a najbliższą rodzinę łącznie z żoną i dziećmi aresztowano. Po odbiciu uwięzionej rodziny stoczył bój z oddziałem Armii Czerwonej, jednak wobec przeważających sił sowieckich i ubeckich podjął decyzję o rozwiązaniu swego oddziału. Wielu członków jego

⁶ S. Burza-Karliński, *W burzy dziejowej. Wspomnienia dowódcy Oddziału Partyzanckiego „Burza” AK 1939-1945*, Warszawa – Kraków 2014.

ugrupowania przeniosło się na ziemie zachodnie, gdzie łatwiej było uniknąć aresztowania. Sam Stanisław Karliński pod zmienionym nazwiskiem Władysław Sobierajski mieszkał przez rok w Trzciance, by w połowie 1946 roku przenieść się do pobliskiej wioski Niekursko⁷. Wraz z mjr. Rudolfem Majewskim ps. „Leśniak” założył Związek Byłych Partyzantów „Warta”. W wyniku zdrady nastąpiły aresztowania członków związku, przesłuchania i rozprawa przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Poznaniu. Z dwudziestu trzech sądzonych Stanisław Karliński otrzymał najwyższy wymiar kary: podwójny wyrok śmierci oraz pozbawienie praw obywatelskich i honorowych na zawsze. Wyrok śmierci zamieniono na piętnaście lat więzienia⁸ po uwzględnieniu faktu uratowania przez niego sowieckich spadochroniarzy przed śmiercią z rąk Niemców. Późniejsze lata jego życia to pasmo przesłuchań, inwigilacji i prześladowań. Dopiero po obaleniu systemu komunistycznego Stanisław Karliński został oczyszczony z wszelkich zarzutów, dodał do swego nazwiska nazwę oddziału partyzanckiego, którym dowodził, a prezydent Lech Kaczyński w 2007 roku mianował go generałem brygady. Dziesiąta rocznica śmierci S. Burzy-Karlińskiego stała się okazją do upowszechnienia w świadomości społecznej bohatera, którego los związał z Trzcianką i pobliskim Niekurskiem.

Pięć lat po aresztowaniu Stanisława Karlińskiego w tej samej wiosce aresztowano także braci Czesława i Walentego Staniewiczów, członków młodzieżowej organizacji antykomunistycznej „Grunwald”⁹ powstałej w Trzciance w 1950 roku. Młodzi ludzie, w większości licealiści, zdawali sobie sprawę, że po zakończeniu II wojny światowej Polska nie jest państwem wolnym ani demokratycznym. Intencję i cel ich działań najlepiej wyraża przysięga, jaką składali jej członkowie, kładąc dwa palce prawej ręki na krucyfiksie z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego: „Przysięgam w imię Boga Ojca Wszechmogącego wierność organizacji w walce o wyzwolenie Ojczyzny z pęt komunizmu. Pragnę całym życiem dążyć do wskrzeszenia prawdziwie Niepodległej Polski. Tak mi pomóż, Panie Boże, Ojcze Wszechmogący”.

⁷ Niekursko – wioska w gminie Trzcianka.

⁸ Stanisław Burza-Karliński spędził w więzieniach we Wronkach i Sieradzu dokładnie dziesięć lat: od 11 listopada 1946 do 11 listopada 1956 roku.

⁹ J. Urbanowicz, *Ocalić od zapomnienia. Z dziejów antysowieckiego oporu*, Wrocław 1997.

Fot. 3. Tablica pamiątkowa gen. bryg. Stanisława Burzy-Karlińskiego i braci Staniewiczów

Dziewiętnastu członków tej organizacji otrzymało wyroki od dwóch do dwunastu lat więzienia. Tydzień po ogłoszeniu werdyktu sądu ciało Czesława Staniewicza, zdrowego dwudziestosześcioletka, przekazano rodzinie w podwójnej trumnie z zakazem jej otwierania. Zamęczony w więzieniu, według oficjalnych dokumentów zmarł rzekomo w wyniku śpiączki cukrzycowej. Nawet data śmierci w różnych dokumentach więziennych przybierała trzy różne wersje: 8, 9 i 10 marca 1952 roku.

W imieniu Biblioteki Parafialnej i Społecznego Komitetu Budowy Pomnika Niepodległości zaproszono do Trzcianki Pawła Wąsa z Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi. Specjalizujący się w badaniu działalności Stanisława Burzy-Karlińskiego Paweł Wąs spotkał się z uczniami trzech szkół średnich i Katolickiej Szkoły Podstawowej w Trzciance, a także z jej mieszkańcami w Muzeum Ziemi Nadnoteckiej. Uczestniczył także we Mszy św. w Niekursku¹⁰ w intencji gen. bryg. Stanisława Burzy-Karlińskiego oraz

¹⁰ Kościół pw. św. Bartłomieja w Niekursku – jeden z dwóch kościołów filialnych parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Trzciance.

braci Czesława i Walentego Staniewiczów. Organizatorzy zamówili tablicę pamiątkową¹¹ poświęconą pamięci aresztowanych w Niekursku osób, która została odsłonięta przez Pawła Wąsa i członków rodziny Czesława i Walentego Staniewiczów: Grażynę Miturę i Mirosławę Lipińską. Tablicę poświęcił ksiądz proboszcz Paweł Raczyński MS.

Od czternastu lat w ramach Tygodni Kultury Chrześcijańskiej ogłasza się werdykt kapituły wyróżnienia „Człowiek Wiary, Człowiek Czynu”. Drugiego marca 2025 roku pod koniec niedzielnej Mszy św. wyróżnienie to wręczono Jadwidze Prętkiej.

Innym stałym punktem XLII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej była wystawa pokonkursowa i uroczystość wręczenia nagród twórcom, którzy swoje prace zgłosili na Konkurs Twórczości Artystycznej o Motywach Religijnych. W bieżącym roku 341 uczestników zgłosiło 403 prace. Prace oceniło jury w składzie: ks. Paweł Raczyński MS – przewodniczący, dr hab. Elżbieta Wasyłyk, prof. Akademii Sztuki w Szczecinie, Teresa Willam oraz Włodzimierz Ignasiński. Podczas spotkania z twórcami wręczono również nagrody publiczności za ubiegłoroczny konkurs, które otrzymali: w kategorii dziecięcej Maria Kiedrowska, a w kategorii dorosłych Jan Kułakowski ze Swarzędza.

Spotkanie z twórcami prac stanowiło ostatni punkt programu XLII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej w Trzciance.

¹¹ Tablicę pamiątkową z brązu wykonała Pracownia Rzeźbiarska Boguccy z Mosiny koło Poznania.

RENATA DULIAN¹

W PIĘKNIE TEGO ŚWIATA POZNAJEMY PRAWDĘ O BOGU. O WEEKENDOWYCH WYJAZDACH PRACOWNIKÓW BIBLIOTEKI UNIwersYTETU PAPIESKIEGO JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

Autorka artykułu miała zaszczyt pracować w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie w czasach, gdy dyrektorem biblioteki był ks. prof. dr hab. Jan Bednarczyk, jej inicjator i budowniczy. Biblioteka znajdowała się na terenie kampusu przy ulicy Michała Bobrzyńskiego 10. Wówczas była to Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej (PAT) – gdyż taka nazwa uczelni funkcjonowała do 19 czerwca 2009 roku, gdy decyzją papieża Benedykta XVI w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa PAT przekształcono w Uniwersytet Papieski Jana Pawła II (UPJPII) w Krakowie.

Uczelnia kontynuuje tradycje Wydziału Teologicznego Akademii Krakowskiej, który został erygowany bullą papieża Bonifacego IX z 11 stycznia 1397 roku *Eximiae devotionis affectus* na prośbę króla Władysława Jagiełły oraz jego małżonki, królowej Jadwigi. Do 1954 roku funkcjonowała w strukturach Alma Mater Jagiellonica w Krakowie, gdy wydział został zlikwidowany, oficjalnie zaś jednostronną decyzją ówczesnych władz państwowych włączony do Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Decyzja wywołała sprzeciw Stolicy Apostolskiej i profesorów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W wyniku tych sprzeciwów i pomimo represji Urzędu Bezpieczeństwa

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

wydział faktycznie pozostał w Krakowie, jednak musiał ograniczyć swoją działalność jedynie do kształcenia kleryków przygotowujących się do przyjęcia święceń kapłańskich. Istnienie wydziału potwierdziła Stolica Apostolska Dekretem Kongregacji Seminariów i Studiów Uniwersyteckich z 16 grudnia 1959 roku, w którym arbitralnie stwierdziła: „Wydział Teologiczny zgodnie z jego ustanowieniem i charakterem trwa pod kierownictwem jednej władzy kościelnej i na przyszłość ma się kształtować wedle praw ustanowionych przez Stolicę Apostolską”².

Papież Jan Paweł II w motu proprio *Beata Hedvigis* z 8 grudnia 1981 roku w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny zdecydował, że w miejsce Papieskiego Wydziału Teologicznego powstanie Papieska Akademia Teologiczna, w ramach której miały działać trzy wydziały: teologiczny, filozoficzny i historii Kościoła. Państwo polskie uznało nową uczelnię dopiero 30 czerwca 1989 roku, kiedy po pięcioletnich negocjacjach Konferencja Episkopatu Polski podpisała z władzami PRL „porozumienie w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie”³.

Nowo powstająca biblioteka przejęła częściowo księgozbiór Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej, a od 1981 roku działała jako Biblioteka PAT w Krakowie. W 2010 roku została przekształcona w Bibliotekę Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Początkowo zbiory biblioteczne gromadzono przy ulicy Podzamcze 8, w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej. Trzydziestego stycznia 1980 roku poświęcono tam nowe pomieszczenia biblioteczne dla wypożyczalni, czytelnicy oraz magazynu.

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku władze PAT podjęły decyzję o konieczności budowy nowego lokum biblioteki. W październiku 2001 roku wmurowano kamień węgielny pod budynek przy ulicy Bobrzyńskiego. Aktu tego dokonał kard. Franciszek Macharski, arcybiskup metropolita krakowski w latach 1979-2005, a 17 sierpnia 2002 roku papież Jan Paweł II poświęcił nową siedzibę biblioteki. Do końca 2006 roku wykonano i oddano do użytku około jednej

² Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, upjp2.edu.pl/uniwersytet/uczelnia/historia, 23.11.2024.

³ *Tamże*.

czwartej powierzchni nowego budynku. W pomieszczeniach tych we wrześniu 2007 roku otwarto Międzywydziałową Czytelnię Czasopism. W 2010 roku uczelnia otrzymała dofinansowanie w ramach projektu „Budowa Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie – dokończenie” z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013 (działanie 1.1.A).

W latach 1989-2012 funkcję dyrektora biblioteki pełnił ks. prof. dr hab. Jan Bednarczyk, a jego zastępcy mgr Władysław Szczęch, przy czym wicedyrektorami biblioteki byli także ks. dr Przemysław Marydła i ks. mgr Piotr Ziolo. To właśnie ksiądz dyrektor był inicjatorem budowy nowego gmachu biblioteki na kampusie uniwersyteckim. Rektor PAT w Krakowie w latach 1992-1998, ks. prof. dr hab. Adam Kubiś, odkupił od Uniwersytetu Jagiellońskiego 5 ha ziemi w celu wybudowania nowego kampusu PAT, obecnie UPJPII. Był przeciwny fuzji akademii z Uniwersytetem Jagiellońskim po usunięciu Wydziału Teologicznego z jego struktur w 1954 roku. Jako ówczesny kleryk krakowskiego seminarium duchownego był jednocześnie studentem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego i świadkiem tych dramatycznych wydarzeń.

W wyniku usilnych starań i mimo przeciwności finansowych w roku 2012 udało się zakończyć pierwszy etap budowy Biblioteki UPJPII i całkowicie przenieść zbiory biblioteki do nowego gmachu na terenie kampusu Jana Pawła II. To ogromna zasługa dyrektora biblioteki, który z uporem i determinacją doprowadził do tego celu. Zabiegał o odtworzenie i zgromadzenie zbioru dzieł szeroko pojętej literatury religijnej, przejmując na rzecz biblioteki księgozbiory po zmarłych księżach, likwidowanych bibliotekach, zbiorach osób prywatnych, które pragnęły przekazać swoje zbiory bibliotece. Ratował polskie książki po likwidowanych bibliotekach, znając wartość słowa pisanego, starając się ocalić każdy dokument ojczystej historii, zarówno ze zbiorów piśmienniczych, jak i audiowizualnych.

Ks. Jan Bednarczyk – jako dobry kapłan, a przede wszystkim wspa-
niały człowiek – starał się pomóc każdemu, wszystkich zachęcał do zdobywania wiedzy. Podczas lat pracy inicjował wiele przedsięwzięć: wieczory poetyckie, wystawy, opłatki dla środowiska bibliotekarskiego. Jest wrażliwy na biedę i krzywdę drugiego człowieka. Ks. Bednarczyk

dbał także o rozwój duchowy i odpoczynek pracowników biblioteki. Organizował wyjazdy wypoczynkowe dla swoich bibliotekarzy, którzy dwukrotnie byli w ośrodku rekolekcyjnym na Śnieżnicy w Beskidzie Wyspowym, w Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Pasierbcu, w Mariańskim Ośrodku Duszpasterskim w Rzepiskach koło Bukowiny Tatrzańskiej, w „Księżówce” w Zakopanem, w „Andrzejówce” – Domu Klubu Inteligencji Katolickiej w Suchej Beskidzkiej. Autorka pragnie poświęcić ten artykuł owym wyjazdom, przypominając chwile, gdy grono bibliotekarzy mogło wypoczywać i podziwiać dzieło boskiego stworzenia w pięknie polskiego krajobrazu i architektury sakralnej.

Chrześcijańska teologia odpoczynku głosi, że w wytchnieniu po pracy znajduje się zapowiedź tego, co czeka człowieka w wieczności. Turystyka jest odpoczynkiem, który kieruje ku głębszym wartościom. Jan Paweł II w Orędzie na XXII Światowy Dzień Turystyki prosił Boga, aby turystyka jako ważna dziedzina ludzkiej aktywności była zawsze przeniknięta wartościami chrześcijańskimi i stała się narzędziem ewangelizacji⁴.

Turystyka religijna to „podróże podejmowane z motywów religijnych lub poznawczych, których głównym celem są miejsca związane z historią religii, miejsca kultu religijnego oraz wydarzenia religijne”⁵. Jak naucza Jan Paweł II: „Turystyka umożliwia bowiem oderwanie się od życia codziennego, od pracy, od zobowiązań, które nieuchronnie nad nami ciążą. W tej sytuacji człowiek jest w stanie «spojrzeć innymi oczyma na własne życie i na życie innych: uwolniony od pilnych zajęć codziennych, może odkryć swój wymiar kontemplacyjny, rozpoznając ślady Boga w przyrodzie i przede wszystkim w innych ludziach»”⁶. Główne elementy turystyki religijnej to: człowiek w drodze, wiara w obecność sacrum, aktywne spotkanie z sacrum w miejscach kultu religijnego, przestrzeń turystyczno-religijna⁷.

Turystyka religijna stała się przedmiotem studiów uniwersyteckich. Jest to ważna dziedzina życia duchowego, a ksiądz dyrektor Jan Bednarczyk jako doktor habilitowany teologii pastoralnej, filozof i bibliotekarz

⁴ Jan Paweł II, *Orędzie na XXII Światowy Dzień Turystyki 2001*, nr 5, deon.pl/kosciol/serwis-papieski/oredzie-na-xxii-swiatowy-dzien-turystyki-2001,259239, 27.11.2024.

⁵ P. Plichta, *Turystyka religijna – wprowadzenie do kolekcji tematycznej czasopisma naukowego „Turystyka Kulturowa”*, „Turystyka Kulturowa” 6 (2020), s. 193.

⁶ Jan Paweł II, *Orędzie na XXII Światowy Dzień Turystyki 2001*, nr 3, deon.pl/kosciol/serwis-papieski/oredzie-na-xxii-swiatowy-dzien-turystyki-2001,259239, 26.06.2025.

⁷ T. Jędrysiak, I. Wyszowska, *Turystyka religijna na świecie. Wybrane aspekty*, Warszawa 2022.

doskonale wiedział, jak zorganizować wolny czas pracownikom biblioteki, by mogli odpocząć na łonie natury, jednocześnie nie zapominając o sferze duchowej podczas ziemskiej wędrówki w drodze do wieczności.

Wyjazdy pracowników biblioteki

Śnieżnica (18-19 września 1999 roku)

W dniach 18-19 września 1999 pracownicy Biblioteki PAT wyjechali do ośrodka rekolekcyjnego na Śnieżnicy w Beskidzie Wyspowym. Ośrodek ten został założony w 1928 roku przez ks. Józefa Winkowskiego z przeznaczeniem na kolonię letnią dla Sodalicii Mariańskiej Uczniów Szkół Średnich. Po wojnie ośrodek upaństwowiono, odzyskano zaś w 1991 roku. Bardzo życzliwie przyjął gości były kwesor PAT, ks. Jan Zając. Towarzyszyła nam piękna pogoda. Korzystając z tej korzystnej aury niektórzy wybrali się na spacer na najwyższy szczyt Beskidu Wyspowego – na Śnieżnicę (1006 m n.p.m.). Wieczorem przy ognisku piekliśmy kiełbaski, śpiewając pieśni religijne i świeckie. W niedzielę uczestniczyliśmy we Mszy św. koncelebrewanej przez ks. Bednarczyka i ks. Zająca w tymczasowej kaplicy.

Pasierbiec (28-29 maja 2000 roku)

W dniach 27-28 maja 2000 roku ksiądz dyrektor J. Bednarczyk zorganizował wyjazd pracowników Biblioteki PAT do Pasierbca, gdzie znajduje się Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia. Pasierbiec leży na południu Polski, w województwie małopolskim, w Beskidzie Wyspowym, 6 km na północ od Limanowej. Wyjechaliśmy o godz. 8:15 z Krakowa własnymi samochodami urokliwą trasą przez Mszanę Dolną, Kasinę Wielką, mijając po drodze Śnieżnicę, na której byliśmy jesienią, dotarliśmy do kościoła Matki Bożej Bolesnej w Limanowej. Po krótkiej osobistej modlitwie i zwiedzeniu kościoła udaliśmy się do Pasierbca. Wjechaliśmy na malownicze wzgórze, podziwiając po drodze góry pokryte zielenią lasów. Zostaliśmy zakwaterowani w domu pielgrzymkowym w pokojach dwu-, trzy- i czteroosobowych. Przyjął nas bardzo serdecznie ówczesny proboszcz parafii, ks. kanonik Józef Waśniowski, który po obiedzie opowiedział nam historię tutejszego

sanktuarium i znajdującego się w nim łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Pasierbickiej. Obraz ten ufundował Jan Matras jako wotum wdzięczności za ocalenie z pola bitwy pod Rastatt w 1793 roku. Ranny w nogi i pozostawiony przez swoich kolegów, przekonanych, że nie żyje, widząc szarżującą konnicę francuską, powierzył się opiece Matki Bożej. Chociaż rozpędzone konie nieprzyjaciela przebiegły po nim, nie uczyniły mu żadnej krzywdy. We śnie zobaczył jaśniejącą postać Matki Bożej, osłaniającą go swym płaszczem. Jakiś litościwy żołnierz napoleoński zaniósł rannego w bezpieczne miejsce, a ten, odzyskawszy siły, wrócił do swego oddziału. Przekonany, że to Maryja cudownie ocaliła mu życie, złożył ślub, że jeśli wróci szczęśliwie do domu, wybuduje kaplicę ku Jej czci. Spełnił tę obietnicę w roku 1822, umieszczając w niej zamówiony zapewne w okolicach Gorlic obraz Matki Bożej. Ów obraz nieznanego ludowego artysty przedstawia Najświętszą Maryję Pannę jako Niepokalanie Poczetą, stojącą na kuli ziemskiej i depczącą głowę smoka. Kula ziemska widnieje na tle beskidzkiego krajobrazu. Powyżej Matki Bożej, jakby we wnęcie malowanej arkady o spłaszczonym łuku, na tle nieba i na obłokach widać Boga Ojca z trójkątnym diademem wyrażającym trynitarny aspekt dzieła odkupienia. Dotyka On dłońmi ramion Maryi, zdaje się przekazywać Ją światu lub wysyłać do ludzi. Bogu Ojcu i Maryi asystują aniołowie. Dwaj z nich klęczą na obłokach po obu stronach Matki Bożej z liliami w rękach. Poniżej unosi się szarfa, na której widnieje wezwanie: „Matko Pocieszenia, wspomóż nas grzesznych”. Maryja Panna ubrana w królewskie szaty i w królewskiej koronie na głowie patrzy skupionym wzrokiem na ziemię.

Obecny nowy kościół został wybudowany w latach 1973-1980 według projektu inż. Zbigniewa Zjawienia. Jego uroczystego poświęcenia dokonał bp Jerzy Ablewicz w 1983 roku. Powierzchnia nowego kościoła wynosi ok. 600 m². Jego sylwetka przypomina dwa ustawione obok siebie namioty, z których wyższy stanowi nawę główną, niższy zaś kaplicę boczną. Fronton kościoła układa się wyraźnie w kształt litery M, co wskazuje, że jest to sanktuarium maryjne. We wnętrzu kościoła można podziwiać rzeźby aniołów, które po obu stronach kościoła przed głównym ołtarzem jakby spływają z nieba, aniołowie podtrzymują również słynący łaskami obraz, a dwaj z nich niosą złotą koronę na głowę Matki Bożej Pocieszenia. W oknach można zobaczyć piękne witraże przedstawiające historie biblijne.

Po obiedzie udaliśmy się na spacer, chłonąc piękne widoki, zauroczeni tutejszym krajobrazem. Cisza, niezamącony spokój i majestat gór pozwoliły nam zapomnieć o wielkomiejskim gwarze. Piękny upalny dzień, zieleń traw i drzew cieszyły nasze oczy. Wieczorem zaś uczestniczyliśmy w nowennie do Matki Bożej rozważającej Jej siedem radości, połączonej z procesją do kaplicy i wokół stacji kościoła, podczas której grała orkiestra działająca przy sanktuarium. Następnie uczestniczyliśmy we Mszy św., podczas której ks. Bednarczyk wygłosił homilię specjalnie przygotowaną na tę okazję. Po kolacji odbyło się ognisko z pieczeniem kiełbasek. Przy dźwiękach gitar śpiewaliśmy pieśni religijne i biesiadne, kończąc spotkanie koło północy. Następnego dnia rano uczestniczyliśmy we Mszy św., potem zwiedzaliśmy okolicę, oddychaliśmy świeżym powietrzem i podziwialiśmy uroki tego miejsca. Nie sposób nie wspomnieć o zaletach kuchni domu pielgrzymkowego. Pełni wrażeń po południu wróciliśmy do Krakowa.

Rzepiska (9-10 czerwca 2001 roku)

Rzepiska to najwyżej położona wieś na północno-zachodnim Zamagurzu Spiskim, leżąca na wysokości 780-1018 m n.p.m. koło Bukowiny Tatrzańskiej. W dniach 9-10 czerwca 2001 roku odpoczywaliśmy w Mariańskim Ośrodku Duszpasterskim. Zgromadzenie Księża Marianów założył o. Stanisław Papczyński (1631-1701). Marianie szczególnie czczą Maryję Niepokalaną Poczetą, mają też za zadanie nieść pomoc duszom czyśćcowym. O. Papczyński otaczał swoją opieką ludzi prostych, starając się ich kształcić w nauce chrześcijańskiej. Spokój, przyjazny klimat, przyroda – wszystko to sprzyjało spacerom, dając wytchnienie od gwaru wielkiego miasta. Biesiadowanie przy wspólnym stole stało się okazją do integracji naszej bibliotekarskiej społeczności.

Śnieżnica (12-13 września 2002 roku)

W dniach 12-13 września 2002 roku po raz kolejny pracownicy Biblioteki PAT zostali zaproszeni przez ks. Jana Zajacę i wyjechali do ośrodka rekolekcyjnego na Śnieżnicy. Trochę padało, ale i tak większość uczestników wyjazdu wyszła do ośrodka na piechotę. Ze względu na padający deszcz pieczenie kiełbasek odbyło się w kuchni, a biesiadowanie w świetlicy. Ks. Piotr Zioło, zastępca dyrektora bi-

blioteki, grał na gitarze, reszta śpiewała różne piosenki. Ks. Zając opowiadał o pracach związanych z remontem ośrodka rekolekcyjnego. Nazajutrz po śniadaniu uczestniczyliśmy we Mszy św. w nowo wybudowanej kaplicy. Jej kamień węgielny jest darem papieża Jana Pawła II. Jest to jedna z cegieł, którymi były zamurowane drzwi święte w Bazylice św. Piotra, otwarte na Rok Jubileuszowy 2000. Piękną kaplicę wzniesiono w stylu góralskim, patronką zaś tego miejsca jest św. Jadwiga Śląska. To właśnie w jej wspomnienie 16 października Jan Paweł II został wybrany na papieża. Szczególną niespodziankę zrobiła nam natura, ponieważ drzewa, liście, owoce jarzębiny były wtopione w lód i wraz z oszronionymi drzewami ukazały nam Beskid Wyspowy w jeszcze innej jesiennej szacie.

Zakopane (15-16 czerwiec 2002 roku)

W dniach 15-16 czerwca 2002 roku pracownicy Biblioteki PAT wyjechali do „Księżówki” – Domu Rekolekcyjnego Konferencji Episkopatu Polski w Zakopanem. W sobotę pogoda była piękna. Korzystając z uroków tatrzańskiej przyrody, wybraliśmy się różnymi trasami na spacer. Jedna grupa poszła na Nosal (1206 m), druga na Kalatówki, a jeszcze inna do Doliny Strążyskiej. Nazwa doliny pochodzi od słowa „strąga” oznaczającego zagrodę dla pasących się owiec. Znajduje się tu skała Jelinka. Nazwano ją tak z powodu umieszczonego na niej medalionu i tablicy pamiątkowej poświęconej dziewiętnastowiecznemu pisarzowi czeskiemu, Edwardowi Jelinkowi, zaprzyjaźnionemu z Polską i Zakopanem.

Wieczorem przy ognisku piekliśmy kiełbaski, śpiewając przy dźwiękach gitar pieśni biesiadne i religijne. Dyrektor „Księżówki” ks. Tomasz Boroń bardzo serdecznie przywitał nas wszystkich i ciekawie opowiadał historię tutejszego domu, wspominał także odwiedziny Jana Pawła II. Zakwaterowano nas w pokojach dwu- i trzyosobowych. Siostry franciszkanki Rodziny Maryi bardzo dobrze gotowały. Jadalnia była pięknie wystrojona w stylu zakopiańskim. Zwiedziliśmy również pokoje, w których przebywał Jan Paweł II od 4 do 7 czerwca 1997 roku, podczas swojej wizyty w Zakopanem, prywatną kaplicę, pokój do pracy i sypialnię. Ta część, w której mieszkał Jan Paweł II, jest widoczna z podwórka, ponieważ na rabatkach rosną kwiaty

w kolorze żółtym. Otoczenie „Księżówki” jest ładnie utrzymane wśród świerków, sosen i modrzewi. Można je podziwiać, siedząc na ławeczkach przed domem. Drewniana, najstarsza część „Księżówki” została wybudowana w latach 1880-1881 dla hrabiny Róży z Potockich Krasińskiej (synowej wieszczki Zygmunta Krasińskiego). Na cześć syna dom został nazwany „Adasiówką”. W 1889 roku, po zakupie dóbr zakopiańskich, zamieszkał tu kuzyn Róży z Potockich Krasińskiej, Władysław Zamoyski, a w latach 1896-1909 współwłaścicielami „Adasiówki” byli Antonina Majewska i dr Bronisław Chwistek, który zorganizował tu lecznicę dla nerwowo chorych. W roku 1909 Towarzystwo Polskich Kapłanów Katolickich odkupiło od dr. Chwistka „Adasiówkę”, przemianowano ją na „Księżówkę” i urządzono dom dla księży. W późniejszych latach dom rozbudowano. Przebywali tu kardynałowie: Adam Sapieha, Stefan Wyszyński i Karol Wojtyła. Obecnie odbywają się tu cyklicznie rekolekcje.

W niedzielę pogoda zmieniła się całkowicie, rano padał deszcz, a potem się wypogodziło. O godz. 10:00 w kaplicy „Księżówki” uczestniczyliśmy we Mszy św. odprawianej przez ks. Bednarczyka, który wygłosił też ciekawe kazanie. Wracając do Krakowa po południu, odwiedziliśmy sanktuarium fatimskie Matki Bożej na Krzeptówkach, wybudowane jako wotum wdzięczności za uratowanie życia Jana Pawła II po zamachu 13 maja 1981 roku. Autorem projektu architektonicznego jest Stanisław Tylka z Zakopanego, wewnątrz zaś urządzono pod kierunkiem ks. Mirosława Drozdka.

Następnie pojechaliśmy drogą przez dolinę Kościeliską, Chochółowską, Witów, Chochółów, Jabłonkę na Orawie. Wstąpiliśmy do skansenu w Zubrzycy Górnej. Zajmuje on powierzchnię 6 ha i składa się z kilku chałup chłopskich z wyposażeniem, karczmą oraz urządzeń technicznych usytuowanych wokół zabytkowego dworku sołtysiej rodziny Moniaków, przekazanego na rzecz społeczeństwa w 1937 roku. Obejrzelśmy w galerii malarstwo na szkło Stanisława Wyrtyła: postacie Madonny, Chrystusa, świętych, które jeszcze wiek temu zdobiły chaty paradne wsi orawskich. Są to obrazy, w których jest coś z modlitwy, baśni i snu. Następnie przez Maków Podhalański, Suchą Beskidzką, Sułkowice i Krzywczkę wróciliśmy do Krakowa wypoczęci, urzeczeni pięknem tatrzańskiego krajobrazu i sztuki góralskiej.

Sucha Beskidzka (27-28 września 2003 roku)

W dniach 27-28 września 2003 roku pracownicy Biblioteki PAT wyjechali do „Andrzejówki” – domu Klubu Inteligencji Katolickiej w Suchej Beskidzkiej. Była piękna jesienna pogoda, góry urzekały swoim urokiem i ciszą. W tej oazie ciszy i spokoju mogliśmy podziwiać piękno natury beskidzkiej przyrody, oddychać świeżym powietrzem górskim w czasie pieszych wędrówek. Część uczestników pozostała w okolicach „Andrzejówki”, część natomiast poszła zwiedzać zamek w Suchej Beskidzkiej. Miejscowość ta leży w kotlinie nad rzekami Stryczawką i Skawą, na pograniczu trzech Beskidów: Makowskiego, Żywieckiego i Małego. Z górujących nad miastem szczytów do najwyższych należą: Magurka (872 m n.p.m.), Kamienna (774 m n.p.m.), Gołuszkowa (715 m n.p.m.), Mioduszyna (633 m n.p.m.) i Lipska Górka (625 m n.p.m.). Zamek Suski jest nazywany małym Wawelem. Jego historia sięga czasów, kiedy najprawdopodobniej na przełomie XV i XVI wieku Słupscy, pierwsi właściciele tych ziem, postawili pod górą Jasień niewielki drewniany dworek. Dworek ten spłonął doszczętnie w pierwszej połowie XVI wieku. Na jego miejscu Kasper Suski w latach 1554-1580 wznosił dwupiętrowy masywny budynek z wieżą i przyporami kamiennymi, pełniący wówczas funkcję dworu obronnego – obecnie jest to najstarsza część zamku. Kolejny właściciel dóbr suskich, Piotr Komorowski, rozbudował dwór w okazałą rezydencję. Ostateczny kształt zamek przybrał w latach 1703-1708. Anna Wielopolska dokonała dalszej jego rozbudowy. Po przejęciu dóbr suskich przez rodzinę Branickich hr. Aleksander sprowadził ze swojego paryskiego pałacu kompletne wyposażenie. Zresztą pieniądze ze sprzedaży paryskiego pałacu przeznaczył na zakup Suchej. Zgromadził również niezwykle cenny księgozbiór, poszerzany przez kolejne rody: Branickich i Tarnowskich. Według spisu z 1939 roku zawierał on około 100 tys. woluminów.

„Andrzejówka”, w której mieszkaliśmy, należy do klubu Inteligencji Katolickiej, leży w niezwykle pięknych i malowniczych okolicach Zasypnicy. Beskidzka przyroda i niezwykła cisza powodują, że można tu wspaniale wypocząć. Wieczorem piekliśmy kielbaski przy ognisku, śpiewając pieśni biesiadne i religijne. W niedzielę rano o godz. 10:00 uczestniczyliśmy w Mszy św. na polanie obok schroniska. Mszę odprawiali nasi księża dyrektorzy: ks. Jan Bednarczyk i ks. Piotr Ziolo.

Na Mszę przyszli mieszkańcy okolicznych domów. Było to jeszcze jedno niezwykle przeżycie. Wśród uroku tych okolic niezwykle zabrzmiał hymn uwielbienia Pana. Posiłki przygotowywali rodzice ks. Zioły. Wszyscy byli zadowoleni z bardzo dobrej kuchni, pysznych dań, a część damska wycieczki pobiegła natychmiast po przepisy. Pełni wrażeń i wypoczęci wracaliśmy do Krakowa, by w poniedziałek stanąć na nowo do pracy na swoich bibliotekarskich stanowiskach.

Obcowanie z górską przyrodą daje człowiekowi nie tylko odprężenie, ale też spokój i pogodę ducha, życie staje się radośniejsze. Duch ludzki spragniony pogody i jasności unosi się nad przygnębiające okoliczności dnia codziennego. Bycie wśród gór według Jana Pawła II jest okazją do wypoczynku, który nie jest beczynnością, lecz sprzyja kreowaniu nowych wartości zarówno w sferze fizycznej, jak i duchowej.

EWELINA ŁASKO¹

TROCHĘ SIĘ NAM NAZBIERAŁO... – ZBIÓRKA ELEKTROŚMIECI W BIBLIOTECIE WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W TARNOWIE

Śmieci, a już szczególnie elektrośmieci z pewnością nie są czymś, co w pierwszej kolejności przychodzi na myśl w kontekście biblioteki teologicznej. Bogiem a prawdą, elektrośmieci prawdopodobnie w ogóle nie przychodzą nikomu na myśl w odniesieniu do bibliotek kościelnych. Często słyszy się, że szkoła, parafia, ochotnicza straż pożarna czy też nadleśnictwo organizuje zbiórkę zużytego sprzętu elektronicznego w mniej lub bardziej precyzyjnie określonych celach. Rzadziej inicjatorem takich akcji bywają biblioteki publiczne lub szkolne, ale biblioteka seminaryjna? Tymczasem prawdopodobnie w każdej instytucji znajdują się jakieś niesprawne urządzenia elektroniczne czy telekomunikacyjne, które czekają na naprawę, wymianę części lub zlitowanie się nad nimi. Z pewnością można spotkać we wszystkich instytucjach również zbędny sprzęt oświetleniowy, baterie, uszkodzone płyty i mnóstwo innych zużytych i niepotrzebnych elektroodpadów, które w zamyśle mają zostać w przyszłości wywiezione do miejsca skupu tego rodzaju materiałów, ale nie wiadomo kiedy, kto i jak ma się tym zająć. Tak też było w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie. Owe sprzęty czekały sobie już jakiś czas (kilkanaście lat), zwiększając stopniowo swoje elektro-

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie.

niczne grono, aż pracownicy natrafili na ciekawą relację w mediach społecznościowych, w której jedna z bibliotek chwaliła się nagrodami, jakie otrzymała za zbiórkę zorganizowaną w ramach programu edukacyjno-ekologicznego (warto obserwować działania innych placówek, gdyż można się wiele od nich dowiedzieć i zainspirować nimi). Pracownicy tarnowskiej biblioteki zdecydowali się zgłębić temat i tak trafili na akcję *Moje miasto bez elektrośmieci*. Okazuje się, że placówki oświatowe czy instytucje kulturalne mogą przystąpić do projektów, w ramach których zużyty sprzęt elektroniczny zostanie wymieniony na pomoce dydaktyczne lub wyposażenie adekwatne do rodzaju prowadzonej przez konkretny podmiot działalności. Zgodnie z regulaminem programu, do którego akurat zdecydowano się przystąpić w tym przypadku, za każdy oddany przez bibliotekę kilogram elektrośmieci otrzymuje się jeden punkt. Zebrane w ten sposób środki gromadzone są na indywidualnym dla każdej instytucji koncie, dostępnym po zalogowaniu się na stronie internetowej projektu. Punkty można zbierać przez nieograniczony czas lub wymienić w dowolnym momencie na jedną (lub więcej) z nagród zaprezentowanych w katalogu i sponsorowanych z funduszu oświatowego. Warto uprzedzić, że nie ma wśród nich wycieczek zagranicznych, samochodów ani nowoczesnych gadżetów elektronicznych (choć są laptopy, głośniki, kuchenki, tostery itp.). Oferowane w katalogu upominki to przedmioty o zdroworozsądkowej wartości, dostosowane – jak wcześniej wspomniano – do charakteru danej placówki. W przypadku bibliotek są to np. bony na zakupy, regały i wózki biblioteczne, taśmy intro-ligatorskie do reperowania drobnych uszkodzeń książek, podpórki, alfabetyczne rozdzielacze, mobilne taborety, folie okładkowe czy różnego rodzaju pudełka (na smartfony, karty katalogowe, legitymacje biblioteczne).

Biblioteka WSD w Tarnowie należy do programu już od roku. Pracownicy postanowili bez presji przystąpić do pierwszej zbiórki. Wcześniej zarejestrowali swoją instytucję w programie i otrzymali bezpłatnie gadżety: plakaty promujące akcję, pudełko na baterie oraz dosyć duże pudło na elektrośmieci.

Jakiś czas później, przygotowując się do zupełnie innego wydarzenia, mającego na celu bardziej promowanie czytelnictwa niż ekologii (starano się o dofinansowanie modernizacji komputerów), poprosili

o wsparcie tej akcji ekogadżetami i otrzymali wówczas także bawełniane torby, ekodługopisy i minipudełka na baterie dla czytelników.

Fot. 1. Pudło na elektrośmieci

Zresztą inicjator programu na stronie internetowej deklaruje dostarczenie bezpłatnych materiałów do promocji zbiórek. Oczywiście w pierwszej kolejności wszystkie bezużyteczne, zepsute, zalegające od wieków w bibliotece urządzenia wrzucono do pojemnika. Wkrótce do zbiórki przystąpili pierwsi czytelnicy. Okazało się, że w ich domach sporo sprzętów również cierpliwie, niekiedy kilkadziesiąt lat (sądząc po rozmiarach i typie przynoszonych do biblioteki przedmiotów) czekało na wywiezienie. Niezwykle budujący jest fakt, że do zbiórki przyłączyli się także profesory, którzy początkowo sceptycznie podchodzili do tego pomysłu, ale ostatecznie chyba się do niego przekonali. Bardzo dużo urządzeń otrzymano również z samego seminarium. W sumie dotychczas udało się zgromadzić i skutecznie wywieźć niemal 4 t elektrośmieci, co przełożyło się na blisko 4 tys. punktów. Niedawno zdecydowano się również skorzystać po raz pierwszy z możliwości odebrania nagrody i część zgromadzonych środków zamieniono na

Fot. 2. Przykładowe gadzety dla uczestników projektu

wózek biblioteczny dostępny w katalogu dla uczestników projektu. Dotychczas prowadzono zbiórki raczej dyskretnie, bez rozgłosu. O całej akcji poinformowano jedynie za pomocą kilku plakatów na terenie seminarium. Ogłoszenie o zbieranych przez bibliotekę elektrośmieciach umieszczano również w mediach społecznościowych. Właściwie od momentu obwieszczenia zbiórki w kwietniu 2024 roku trwa ona do dnia dzisiejszego. Sprzęty elektroniczne systematycznie, choć nie w gwałtownym tempie, pojawiają się tajemniczo w „ekopudle”. Co jakiś czas organizuje się kolejną wywózkę. Odbiór elektrośmieci można zamówić w dowolnym momencie, przy czym minimalna waga zebranych materiałów w przypadku tego programu to 250 kg. Wywóz jest darmowy. Składając zamówienie na odbiór śmieci w przypadku tego projektu, należy wypełnić formularz, który określa rodzaj i wspólną wagę zebranych urządzeń. Trzeba szczerze przyznać, że podczas zgłaszania pierwszego odbioru konieczność zadeklarowania typu tych sprzętów i ich liczby wydawała się bibliotekarzom trochę przerażająca. Zebrano kilka lamp i żarówek, ale czy to wysokoprężne lampy meta-

lohalogenkowe? Do jakiej kategorii zaliczyć elementy komputerów: do sprzętu małogabarytowego czy komponentów IT? Ostatecznie okazało się, że elektrośmieci są jeszcze ważone i spisywane przez fachowców, więc za ewentualne pomyłki bibliotekarze nie ponoszą żadnych konsekwencji. Nie da się ukryć, że przy przeprowadzaniu w bibliotece takiej zbiórki pewną trudność mogą sprawiać kwestie logistyczne. W końcu oprócz minielektrośmieci można otrzymać wielkogabarytowe odpady, które zajmują sporo przestrzeni. Z tego też powodu zrezygnowano z rozpowszechniania informacji o zbiórce za pośrednictwem lokalnych mediów oraz rozwieszenia plakatów na ulicach Tarnowa. Wprawdzie akcja biblioteczna niewątpliwie nabierałaby tempa i rozmachu, ale przechowanie tak dużej ilości zepsutego i zagracającego teren elektrosprzętu byłoby kłopotliwe, zwłaszcza wzięwszy pod uwagę fakt, że oprócz seminarium w budynku mają swoją siedzibę również inne instytucje diecezjalne.

Trudno powiedzieć, jak długo potrwa zbiórka elektrośmieci w tarnowskiej bibliotece. Zrezygnować można bez żadnych konsekwencji w dowolnym momencie, ale dopóki akcja spotyka się z odzewem i nie sprawia dużego kłopotu, będzie kontynuowana. Zwłaszcza że można by dzięki niej zrealizować jeszcze kilka planów, jak np. zakup aktualnych słowników. Być może także innym bibliotekarzom doświadczenie biblioteki seminaryjnej z Tarnowa w takiej działalności posłuży jako inspiracja, w razie czego jej pracownicy służą radą i informacjami.

Z ŻYCIA FEDERACJI

Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych
Rok 31 (2025) nr 58, s. 217-221
ISSN 1426-3777

O. GRZEGORZ FILIPIUK OFMCAP¹

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES” I PRACY ZARZĄDU FEDERACJI ZA OKRES OD 5 WRZEŚNIA 2023 DO 3 WRZEŚNIA 2024 ROKU

1. W minionym okresie sprawozdawczym od 5 września 2023 do 3 września 2024 roku Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” pracował w składzie: przewodniczący – o. mgr lic. Grzegorz Filipiuk OFMCap (Biblioteka Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu), zastępca przewodniczącego – ks. dr Jerzy Witczak (Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu), skarbnik – ks. dr Piotr Tylec (Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu), sekretarz – ks. dr Tomasz Garwoliński (Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie), członek zarządu – ks. dr Kamil Zadrożny (Biblioteka Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie).

2. Zgodnie z art. 35 Statutu Federacji na początku 2024 roku w Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski złożono sprawozdanie z działalności Federacji za rok 2023, które zostało przyjęte. Do sprawozdania dołączono preliminarz budżetowy oraz sprawozdanie finansowe.

¹ Biblioteka Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu.

3. W ciągu roku sprawozdawczego odbyło się pięć spotkań Zarządu: 29 listopada 2023 roku (online), 9-10 stycznia 2024 roku w Bibliotece Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Łodzi-Łagiewnikach, 29 kwietnia 2024 roku (online), 5 czerwca 2024 roku (online), 30 sierpnia 2024 roku (online). Ponadto 31 stycznia 2024 roku o. G. Filipiuk i ks. J. Witczak wzięli udział w spotkaniu z dyrekcją Biblioteki Narodowej w Warszawie: dyrektorem Tomaszem Makowskim i zastępcą dyrektora Kacprem Trzaską. Było to spotkanie robocze w celu dalszego poszukiwania rozwiązania kwestii włączenia Katalogu Centralnego „Fides” do projektu OMNIS, a także wydania materiałów konferencji *Zbiory biblioteczne w instytucjach kościelnych* z 2022 roku oraz dalszej współpracy Biblioteki Narodowej i Federacji „Fides” w kwestii szkoleń. Owocem tego spotkania są dwie propozycje Biblioteki Narodowej: szkolenia na temat deskryptorów BN, które odbędzie się 8 listopada 2024 roku, oraz zapowiedź kolejnej konferencji naukowej w Bibliotece Narodowej w Warszawie w terminie 20-21 listopada 2025 roku.

4. Liczba członków zwyczajnych Federacji, reprezentujących zgodnie ze Statutem tyle samo polskich bibliotek kościelnych, utrzymuje się na stałym poziomie, nie przekraczając dziewięćdziesięciu (jest ich obecnie osiemdziesiąty osiem). Jakkolwiek notuje się ciągły wzrost liczby członków (przez ostatnie dwa lata Zarząd przyjął sześć nowych bibliotek), to jednak trzeba stwierdzić, że wiele bibliotek nie uczestniczy czynnie w życiu Federacji. W roku sprawozdawczym przyjęto do Federacji trzy nowe instytucje: dwie biblioteki i czytelnię. Są to:

- Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej (bibliotekę reprezentowaną przez ks. Wojciecha Barana przyjęto do Federacji 6 października 2023 roku),

- Czytelnia Naukowa Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach (czytelnię reprezentowaną przez ks. Łukasza Pipera przyjęto do Federacji 29 listopada 2023 roku),

- Biblioteka Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri na Świętej Górze w Gostyniu (bibliotekę reprezentowaną przez diakona Łukasza Pupkę przyjęto do Federacji 27 lipca 2024 roku).

Rezygnację z przynależności do Federacji złożyła Biblioteka Rzymskokatolickiej Parafii Najświętszej Maryi Panny i św. Bartłomieja Apostoła w Piekarach Śląskich.

Biblioteki, w których zmieniła się reprezentacja w Federacji:

- w Bibliotece Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie nastąpiła zmiana dyrektora po śmierci Tomasza Wiśniarskiego. Nową dyrektorką reprezentującą bibliotekę w Federacji jest pani Jolanta Białkowska,

- Bibliotekę Parafialną w Trzciance reprezentuje Jadwiga Witkowska, która od roku pełni funkcję jej dyrektora. Zarząd dziękuje panu Edwinowi Klessie, który przez wiele lat reprezentował tę bibliotekę i działał czynnie we władzach „Fides”,

- w Centralnej Bibliotece Caritas Diecezji Opolskiej miejsce ks. Piotra Tarlińskiego zajął jako nowy reprezentant dk. dr Marek Dziony.

Po koniec roku 2023 roku skarbnik Federacji wysłał monity do dwudziestu sześciu bibliotek zalegających z płaceniem składek członkowskich co najmniej od 2020 roku. Połowa z nich zadeklarowała uregulowanie opłat.

5. W 2024 roku Centralny Katalog Bibliotek „Fides” obchodził dziesięciolecie działalności. Aktualnie uczestniczy w nim trzydzieści osiem bibliotek. W roku sprawozdawczym dołączyło do niego pięć podmiotów: Biblioteka Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Łodzi, Biblioteka Akademii Katolickiej w Warszawie, Biblioteka Jasnogórska, Jasnogórska Biblioteka Maryjna oraz Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej. Trwają bardzo zaawansowane prace nad włączeniem katalogu Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej do katalogu „Fides”. Dla usprawnienia prac w Centralnym Katalogu i możliwości reprezentowania go wobec podmiotów zewnętrznych pełnomocnikiem w tych sprawach oraz kierownikiem katalogu został ks. Jerzy Witczak. Według stanu z 31 sierpnia 2024 roku katalog liczył 768 740 rekordów bibliograficznych, w tym 527 218 rekordów pobranych z NUKAT (w ciągu roku przybyło 67 037), przy czym liczba egzemplarzy osiągnęła 2,88 mln jednostek (przez rok przybyło ponad 278 tys.).

6. W pozostałych trzech serwisach Federacji: Księgozbiornie Wirtualnym, Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych oraz multiwyszukiwarce FIDKAR nie zaszły większe zmiany.

7. Zarząd Federacji, podobnie jak w ostatnich latach, stanowił redakcję czasopisma „Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych”. Ukazał się kolejny, a jako rocznik – drugi numer czasopisma. Obecnie rocznik nie jest czasopismem punktowanym. Są czynione starania, by to zmienić. Zarząd zachęca do współpracy, pisana artykułów, sprawozdań, recenzji z życia bibliotecznego.

Niestety nie ukaże się publikacja po konferencji w Bibliotece Narodowej w Warszawie w 2022 roku. Dyrektor BN poinformował, że przyczyną tego stanu rzeczy był nierówny poziom przedstawionych w czasie konferencji referatów. BN zaproponowała publikację wybranych tekstów w „Roczniku Biblioteki Narodowej”. Ostatecznie nie przeszły one wysokich wymagań recenzyjnych. Zarząd Federacji zaproponował, aby materiały te wydać w kolejnym numerze rocznika „Fides”.

8. W dniach od 30 września do 4 października 2023 roku w Kordobie w Hiszpanii odbyło się kolejne, 51. spotkanie stowarzyszenia BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) połączone z konferencją pt. *Challenges in Ecclesiastical Libraries in Europe*. Federację „Fides” reprezentowali ks. Jerzy Witczak i o. Grzegorz Filipiuk. Ks. J. Witczak jest członkiem Zarządu BETH i uczestniczy systematycznie w pracy stowarzyszenia, natomiast o. G. Filipiuk podczas obrad BETH w Kordobie został członkiem Komisji Rewizyjnej. Oprócz otwartych sesji konferencyjnych odbyło się spotkanie reprezentantów stowarzyszeń i federacji, podczas którego zdano relacje z poszczególnych krajów, uzupełniono skład Komisji Rewizyjnej i dyskutowano o finansach i sprawach bieżących BETH. Przewodnicząca podziękowała Matinie Curic, która zakończyła pracę sekretarki BETH. Nowym sekretarzem BETH został Henrik Hannfors reprezentujący Network for Theological Libraries in Sweden. Podczas części konferencyjnej pojawiły się dwa akcenty polskie: Dorota Rejman z Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu przedstawiła temat *Turning Obstacles into Opportunities: The Diocesan Library in Sandomierz in the 21st Century (Zamiana przeszkód w możliwości. Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu w XXI wieku)*, natomiast przedstawiciele Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: Aneta Górska, Jarosław Zawisza i Agata Muc, wystąpili z tematem: *To Save the Orphaned Ones: The*

Contribution of the Theological Library in Katowice to the Preservation of the Bibliophile Legacy of the Silesian Clergy and Local Monasteries (Aby ocalić osieroconych. Wkład Biblioteki Teologicznej w Katowicach w zachowanie dziedzictwa bibliofilskiego duchowieństwa śląskiego i miejscowych klasztorów). Kolejne spotkanie BETH planowane jest w 2024 roku w Sarajewie, stolicy Bośni i Hercegowiny, z kolei gospodarzem zjazdu w 2026 roku będzie Federacja „Fides”. Spotkanie odbędzie się w Warszawie.

9. W wyniku przemian w Kościele w Polsce dotyczących m.in. łączenia wyższych seminariów duchownych, a także coraz częściej stawianych pytań o przyszłość zasobów kościelnych instytucji kultury, o cel gromadzenia zbiorów i adresatów udostępniania – bardzo istotne jest przypominanie, zwłaszcza decydentom i wyższemu przełożonym, o trosce o te zasoby i właściwe decyzje, zarówno personalne, jak i materialne. Powinny one służyć zachowaniu i funkcjonowaniu odpowiednich instytucji, a także dotyczyć ich właściwej reorganizacji. Na 396. Zebraniu Plenarnym KEP, które odbyło się na Jasnej Górze w dniach 21-22 listopada 2023 roku, przewodniczący Federacji w krótkim wystąpieniu przedstawił sytuację bibliotek kościelnych i konkretne propozycje Federacji wobec zmieniającej się rzeczywistości Kościoła w Polsce. Biskupi otrzymali *Memorandum w sprawie bibliotek kościelnych w Polsce*. Tekst memorandum dostępny jest w najnowszym numerze „Fides. Rocznika Bibliotek Kościelnych”.

10. Za zgodą Zarządu przewodniczący specjalnym pismem poparł nominację Biblioteki Parafialnej w Trzciance do Nagrody kard. nom. Ignacego Jeża „Radość płynie z nadziei”.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z XXIX WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Łódź-Łagiewniki, 3-5 września 2024 roku)

1. XXIX Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” zorganizowano w Łodzi-Łagiewnikach na zaproszenie o. dr. Piotra Kłysa OFMConv – dyrektora Biblioteki Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych. W tegorocznym walnym zgromadzeniu wzięło udział pięćdziesięciu sześciu przedstawicieli trzydziestu sześciu bibliotek kościelnych w Polsce, a także jeden członek honorowy, jeden członek wspierający i ośmioro gości. Bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski – delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji „Fides” – przybył pierwszego dnia wieczorem.

2. Obrady rozpoczęły się 3 września 2024 roku w auli seminarystycznej, gdzie wicerektor WSD o. dr Jacek Korsak OFMConv oraz o. dr Piotr Kłys OFMConv przywitali wszystkich obecnych, a przewodniczący Zarządu Federacji „Fides” o. Grzegorz Filipiuk OFMConv otworzył spotkanie. Na przewodniczącego obrad XXIX Walnego Zgromadzenia wybrano o. G. Filipiuka. Następnie wszyscy uczestnicy wysłuchali wystąpienia o. P. Kłysa na temat biblioteki WSD w Łagiewnikach.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

3. Moderatorem porannej sesji 4 września 2024 roku był ks. dr Tomasz Garwoliński. Miała ona charakter konferencji naukowej, podczas której w auli seminaryjnej dr Tomasz Stolarczyk z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego wygłosił referat pt. *Digitalizacja starodruków i zbiorów archiwalnych pochodzenia zakonnego w kościelnych bibliotekach teologicznych i państwowych szansą na zrównoważony rozwój – zrównoważony dostęp do wiedzy*, natomiast dr Fryderyk Rozen z Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie podjął temat *Inkunabuły w bibliotekach kościelnych. Stan opracowania i perspektywy badawcze*. W dyskusji po referatach okazało się, że zagadnienia związane z zabytkowymi zbiorami pozostają wciąż żywe i budzą duże zainteresowanie.

4. Sesję przedpołudniową moderował ks. dr Piotr Tylec. Na początku Anna Janasek z Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi przedstawiła nowoczesny system biblioteczny Symphony. Następnie ks. dr Jerzy Witczak, dyrektor Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, przybliżył temat *Dziesięć lat Centralnego Katalogu Fides – i co dalej?* Z kolei w panelu dyskusyjnym *Koha w pytaniach i odpowiedziach* wystąpili: ks. Jerzy Witczak, o. Janusz Kaczmarek OP i Katarzyna Mituś.

5. Popołudniowa sesja rozpoczęła się od prezentacji firmy Silesia Meble, która reklamowała systemy magazynowania i archiwizowania zbiorów bibliotecznych. Dalszej części, która obejmowała obrady statutowe walnego zgromadzenia, przewodniczył o. Grzegorz Filipiuk. Przewodniczący Zarządu zaproponował przyjęcie porządku obrad oraz protokołu z XXVIII Walnego Zgromadzenia, które odbyło się w 2023 roku w Bibliotece Instytutu Maryjno-Kolbiańskiego „Kolbianum”. Porządek obrad został przyjęty jednogłośnie przez dwadzieścia osiem osób uprawnionych do głosowania. Protokół również przyjęto jednogłośnie, bez poprawek, w głosowaniu jawnym. Głosy podliczyli wcześniej wybrani skrutatorzy: Beata Taraszkiewicz i o. Jan Olszewski OFMConv. Następnie o. Filipiuk przedstawił sprawozdanie z działalności Federacji i Zarządu za miniony rok. Z kolei ks. Piotr Tylec złożył sprawozdanie skarbnika. Następnie Agata Muc przedłożyła sprawozdanie Komisji Rewizyjnej. Poinformowała, że w związku ze śmiercią Tomasza Winiarskiego – zgodnie z art. 38 Statutu Federacji „Fides” –

na miejsce sekretarza tego organu dokooptowano Jolantę Białkowską. Przewodnicząca Komisji Rewizyjnej nie zgłosiła żadnych zastrzeżeń, pozytywnie oceniła pracę Zarządu i wniosowała o udzielenie mu absolutorium. XXIX Walne Zgromadzenie udzieliło Zarządowi absolutorium jednogłośnie głosami dwudziestu sześciu osób uprawnionych.

W dalszej części zgromadzenia ks. Kamil Zadrozny, redaktor naczelny, wręczył numery „Fides. Rocznika Bibliotek Kościelnych” autorom materiałów. Zachęcił również do współtworzenia periodyku przez przysyłanie artykułów, komunikatów, recenzji i sprawozdań do nowego numeru.

O. G. Filipiuk poprosił o podzielenie się informacjami przedstawicieli bibliotek zrzeszonych w Federacji „Fides” oraz gości. Dr Beata Taraszkiewicz opowiedziała o powiększeniu kolekcji obrazków religijnych w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku oraz o swoich doświadczeniach w opracowaniu ich opisów. Ks. dr Wojciech Baran krótko zaprezentował zbiory Archiwum i Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej w Krakowie.

6. Poranną sesję 5 września 2024 roku poprowadził ks. dr Kamil Zadrozny. Była ona związana z dwiema rocznicami obchodzonymi w zgromadzeniach franciszkańskich. Na początku o. Grzegorz Filipiuk z okazji 800. rocznicy otrzymania stygmatów przez św. Franciszka z Asyżu przybliżył temat *Stygmatyzacja św. Franciszka i idea serafickości w średniowiecznej myśli franciszkańskiej*. Następnie o. Jan Olaszewski, wspominając 750. rocznicę śmierci św. Bonawentury, podzielił się refleksją: *Między przyzwoleniami a zakazami. Książka w planach św. Bonawentury z Bagnoregio*.

7. Ostatnią sesję moderował ks. dr Jerzy Witczak. Na wstępie przedstawiciele bibliotek podzielili się własnymi doświadczeniami i tym, co wydarzyło się w instytucjach związanych z Federacją od ubiegłorocznego spotkania. Br. Roman Dolny SJ poinformował zebranych o aktualnej sytuacji centralnego katalogu zbiorów polskich bibliotek naukowych NUKAT. Dr Barbara Kmieciak podzieliła się informacją o przejściu Biblioteki Uniwersytetu Opolskiego, w tym także Biblioteki Wydziału Teologicznego, na system Alma, a także do katalogu OMNIS. O. Grzegorz Filipiuk podał do wiadomości, że do Biblioteki Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w Za-

kroczymiu trafiły stare druki z prowincji krakowskiej. O. Piotr Kłys zaznaczył, że od momentu przystąpienia Biblioteki Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Łodzi-Łagiewnikach do Federacji oraz do Centralnego Katalogu „Fides” stała się ona bardziej widoczna i otwarta nie tylko dla braci franciszkanów, ale też dla innych użytkowników. Głos zabrał również Roman Tabisz z Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego, który docenił zaangażowanie członków Federacji „Fides”.

W ramach dyskusji na temat przyszłości Centralnego Katalogu „Fides” ks. Tylec, skarbnik, poinformował o podjętych przez Zarząd próbach odciążenia o. Janusza Kaczmarka w obsłudze informatycznej. Zaproponował również przejście bibliotekarza systemowego Katarzyny Mituś na pół etatu zamiast dotychczasowej umowy o dzieło. Istnieje także konieczność wdrożenia kolejnej osoby w zadania, które podejmuje ks. J. Witczak w pracy nad katalogiem. Ks. Tadeusz Ceynowa, dyrektor Biblioteki WSD Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, zaproponował, by regularnie starać się o dofinansowanie dla Centralnego Katalogu z KEP. Ks. Adam Kozikowski, ekonom Archidiecezjalnego WSD w Białymstoku, wyraził opinię, że podwyżka składki dla bibliotek, które przystąpiły do Centralnego Katalogu Fides, byłaby do uniesienia.

8. Na zakończenie słowo do zebranych i do organizatorów wygłosił przewodniczący o. Grzegorz Filipiuk, który dokonał podsumowania obrad i ich zamknięcia. Jako miejsce przyszłorocznego walnego zgromadzenia zapowiedział Bibliotekę Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu.

O. PIOTR KŁYS OFMConv¹

SPRAWOZDANIE Z XXIX WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Łódź-Łagiewniki, 3-5 września 2024 roku)

XXIX Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” odbyło się w dniach 3-5 września 2024 roku w Wyższym Seminarium Duchownym Ojców Franciszkanów w Łodzi-Łagiewnikach. Wydarzenie to zgromadziło uczestników z różnych bibliotek kościelnych i teologicznych w Polsce, którzy wspólnie podjęli refleksję nad współczesnymi wyzwaniami i przyszłością działalności bibliotek w środowisku kościelnym. W spotkaniu tym wzięło udział sześćdziesięciu trzech uczestników reprezentujących czterdzieści jeden instytucji, wśród których należy wymienić biblioteki uniwersyteckie, wyższych seminariów duchownych, diecezjalne oraz zakonne. Zgodnie ze Statutem tegoroczne spotkanie zorganizował Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” oraz bp prof. dr hab. Andrzej Siemienieński, delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji „Fides”. Z kolei gospodarzami miejsca było Wyższe Seminarium Duchowne Ojców Franciszkanów w Łodzi-Łagiewnikach oraz mieszcząca się w gmachu WSD Biblioteka Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Ojcowie Franciszkanie) wraz z Instytutem Franciszkańskim.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Ojców Franciszkanów w Łodzi-Łagiewnikach.

Tegoroczne spotkanie przypadło w roku obchodów 800-lecia stygmatyzacji św. Franciszka z Asyżu oraz 750. rocznicy śmierci św. Bonawentury z Bagnoregio. Te dwa franciszkańskie jubileusze stały się także tematami konferencji: o. Grzegorza Filipiuka OFMCap z Zakroczymia pt. *Stygmatyzacja św. Franciszka i idea serafickości w średnio-wiecznej myśli franciszkańskiej* oraz o. Jana Olszewskiego OFMConv z Warszawy pt. *Między przyzwoleniami, a zakazami. Książka w planach św. Bonawentury z Bagnoregio*.

Oficjalna inauguracja zjazdu nastąpiła o godz. 17:00 w auli Wyższego Seminarium Duchownego. Uczestników przywitał wicerektor seminarium o. Jacek Korsak OFMConv oraz przewodniczący Zarządu Federacji „Fides” – o. Grzegorz Filipiuk OFMCap. W pierwszej części programu zaprezentowano bibliotekę WSD w Łagiewnikach, która jest zarazem biblioteką prowincjalną. Prezentację poprowadził o. Piotr Kłys OFMConv, omawiając bogate zbiory oraz działalność placówki, która od czerwca 2023 roku rozpoczęła współpracę z Federacją.

Czwarty września rozpoczął się Mszą św. pod przewodnictwem ks. bp. Andrzeja Siemieniewskiego. W kaplicy seminaryjnej odbyła się uroczysta celebracja, podczas której modlono się w intencji wszystkich pracowników i współpracowników tworzących społeczność Federacji.

Pierwszą sesję moderował ks. dr Tomasz Garwoliński. Forum otworzyło wystąpienie dr. Tomasza Stolarczyka z Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi. Prelegent omówił możliwości, jakie niesie digitalizacja starodruków i zbiorów archiwalnych pochodzenia zakonnego. Podkreślił znaczenie współpracy między bibliotekami kościelnymi i państwowymi na rzecz zrównoważonego dostępu do wiedzy. Kolejne wystąpienie wygłosił dr Fryderyk Rozen z Warszawy na temat inkunabułów w bibliotekach kościelnych, omawiając ich stan opracowania oraz perspektywy badawcze. Obie prelekcje zakończyły się ożywioną dyskusją.

Kolejną sesję moderował ks. dr Piotr Tylec. W jej trakcie mgr Anna Janasek z Biblioteki WSD Archidiecezji Łódzkiej zaprezentowała nowoczesny system biblioteczny Symphony usprawniający zarządzanie zbiorami. Następnie ks. dr Jerzy Witczak podsumował dziesięcioletnią działalność Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” oraz omówił wyzwania na przyszłość. W panelu dyskusyjnym, który zakończył tę część, uczestniczyli: ks. Jerzy Witczak, o. Janusz Kaczmarek (Biblioteka Dominikanów w Krakowie) oraz Katarzyna Mituś (bibliotekarz

systemowy FBK „Fides”, Kraków). Tematyka panelu koncentrowała się na wdrażaniu systemu Koha i praktycznych rozwiązaniach związanych z katalogiem centralnym.

Po obiedzie uczestnicy mieli możliwość zwiedzania osiemnastowiecznego klasztoru i kościoła św. Antoniego w Łagiewnikach. O. dr Jan Mucha, wieloletni wykładowca historii Kościoła, przedstawił bogatą historię tych miejsc.

O godz. 16:00 rozpoczęły się obrady Federacji. Firma Silesia Meble, sponsor części rekreacyjnej, zaprezentowała ofertę nowoczesnych rozwiązań meblowych dla bibliotek i archiwów, w tym systemy regałów przesuwnych umożliwiające efektywne zarządzanie przestrzenią.

Podczas właściwej części obrad przedstawiono sprawozdania Zarządu, skarbnika i Komisji Rewizyjnej, omówiono także bieżące kwestie związane z działalnością Federacji. Wieczór zakończył się wspólną kolacją i ogniskiem w ogrodzie seminaryjnym.

Ostatni dzień obrad rozpoczął się Eucharystią pod przewodnictwem o. Grzegorza Filipiuka OFMCap. Następnie odbyły się dwie ostatnie sesje konferencyjne. Pierwsza, moderowana przez ks. dr. Kamila Zadroznego, obejmowała referaty o. Grzegorza Filipiuka i o. Jana Olszewskiego. Ostatnią sesję poprowadził ks. dr Jerzy Witczak, który zaprosił uczestników do wymiany doświadczeń z życia bibliotek kościelnych. Dyskusje dotyczyły przyszłości Centralnego Katalogu „Fides” oraz planów Federacji na kolejne lata.

XXIX Walne Zgromadzenie Federacji „Fides” było okazją do wymiany doświadczeń, inspirujących dyskusji oraz refleksji nad wyzwaniami stojącymi przed bibliotekami kościelnymi. Uczestnicy opuścili Łagiewniki z nowymi pomysłami i poczuciem dobrze wykorzystanego czasu, planując dalszą współpracę w środowisku bibliotek kościelnych.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Online, 5 czerwca 2024 roku)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się online 5 czerwca 2024 roku. Udział w spotkaniu wzięli: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (przewodniczący), ks. dr Jerzy Witczak (zastępca przewodniczącego), ks. dr Piotr Tylec (skarbnik), ks. dr Tomasz Garwoliński (sekretarz) i ks. dr Kamil Zadrozny.

2. Na początku członkowie posiedzenia zajęli się sprawą XXIX Walnego Zgromadzenia, które odbędzie się w dniach 3-5 września 2024 roku w Bibliotece Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych w Łodzi-Łagiewnikach. Dopracowano program i tekst zaproszenia, które w połowie czerwca zostanie rozesłane do bibliotek członkowskich. Ustalono termin przyjmowania zgłoszeń na 31 lipca.

3. Następnie ks. K. Zadrozny, redaktor naczelny „Fides. Rocznika Bibliotek Kościelnych”, poinformował o pracach nad wydaniem nowego numeru. Ks. J. Witczak przesłał do korekty złożoną wersję czasopisma. Na początku lipca numer może zostać oddany do druku. Zastępca przewodniczącego powrócił do tematu wysłania pisma do Komisji Ewaluacji Nauki w sprawie umieszczenia „Fides” na liście czasopism punktowanych.

4. Przewodniczący zaproponował, by w czasie wakacyjnym Zarząd komunikował się drogą mailową.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Online, 30 sierpnia 2024 roku)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się online 30 sierpnia 2024 roku. W spotkaniu uczestniczyli: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (przewodniczący), ks. dr Jerzy Witczak (zastępca przewodniczącego), ks. dr Piotr Tylec (skarbnik), ks. dr Tomasz Garwoliński (sekretarz) i ks. dr Kamil Zadrożny.

2. Na początku członkowie posiedzenia zajęli się sprawą XXIX Walnego Zgromadzenia, które odbędzie się w dniach 3-5 września 2024 roku w Bibliotece Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych w Łodzi-Łagiewnikach. Na liście zgłoszeniowej znajduje się sześćdziesiąt sześć osób. Zaakceptowano ostatecznie program spotkania. Ustalono również, że składka członkowska pozostaje na tym samym poziomie, tzn. 120 zł rocznie.

3. Przewodniczący Zarządu zauważył, że w związku ze śmiercią Tomasza Winiarskiego (1967-2024), który był sekretarzem Komisji Rewizyjnej, istnieje konieczność uzupełnienia wakatu w tym organie. Ks. T. Garwoliński przytoczył zapis art. 38 Statutu Federacji: „W przypadku gdy skład organów władz Federacji ulegnie zmniejszeniu w czasie trwania kadencji, uzupełnienie ich składu może nastąpić w drodze

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

kooptacji, której dokonują pozostali członkowie organu, który uległ zmniejszeniu. W tym trybie można powołać nie więcej niż 1/3 składu organu". Jednocześnie o. G. Filipiuk poinformował, że nowym dyrektorem Biblioteki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie została Jolanta Białkowska.

4. Następnie ks. J. Witczak zainicjował dyskusję na temat przyszłości Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides”. Aby mógł on dalej funkcjonować, potrzeba ludzi do jego obsługi oraz większych funduszy. Członkowie Zarządu zapoznali się ze wstępną ofertą opieki serwisowej systemu Koha, jaką złożyła firma BonaSoft z Wrocławia. Zgodnie stwierdzono, że na walnym zgromadzeniu należy podjąć dyskusję o przyszłości katalogu wspólnego, a zapewne kontynuować ją także po zakończeniu zjazdu w gronie osób decyzyjnych z bibliotek, które dołączyły do systemu Koha.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Online, 7 października 2024 roku)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się online 7 października 2024 roku. W spotkaniu wzięli udział: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (przewodniczący), ks. dr Jerzy Witczak (zastępca przewodniczącego), ks. dr Piotr Tylec (skarbnik), ks. dr Tomasz Garwoliński (sekretarz) i ks. dr Kamil Zadrożny.

2. Na początku członkowie posiedzenia podsumowali XXIX Walne Zgromadzenie, które odbyło się w dniach 3-5 września 2024 roku w Bibliotece Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Łodzi-Łagiewnikach. Zgodnie uznali je za udane, przy czym o. G. Filipiuk zauważył, że dla niego szczególnie cenna była dyskusja na temat Federacji oraz nawiązanie kontaktów z dr. Fryderykiem Rozenem i p. Romanem Tabiszem.

3. Przewodniczący Zarządu podał wstępny termin przyszłorocznego XXX Walnego Zgromadzenia, które odbędzie się w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu (9-11 września 2025 roku). Wcześniej Zarząd ma się spotkać w Radomiu w dniach 15-16 stycznia 2025 roku. O. G. Filipiuk podał propozycje dwóch terminów spotkania BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie),

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

które w 2026 roku przewidziano w Warszawie. Mogłyby to być dni: 16-19 lub 23-26 września 2026 roku.

4. Następnie przewodniczący poinformował o porządkowaniu archiwum Federacji. W ostatnim czasie otrzymał brakujące materiały od ks. Krzysztofa Goneta, a do końca roku 2024 ks. J. Witczak zadeklarował przekazanie dokumentów, które przechowuje.

5. Z kolei ks. J. Witczak podjął temat Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides”. W niedalekiej przyszłości planuje się nawiązanie kontaktu z firmą BIAN – Biurem Informacji i Analiz Naukowych z Krakowa, która zajmie się obsługą informatyczną katalogu. Pani Katarzyna Mituś ma zostać zatrudniona na pół etatu. Dołączy do niej druga osoba, ale jeszcze nie podjęto decyzji, kto to miałby być. Do Centralnego Katalogu w najbliższym czasie ma się przyłączyć Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego, a w dalszej kolejności Biblioteka i Archiwum Diecezjalne w Bielsku-Białej oraz Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej.

6. Następnie ks. K. Zadrozny podał informacje dotyczące „Fides. Rocznika Bibliotek Kościelnych”. Okazuje się, że jest już sporo artykułów do nowego numeru. O. G. Filipiuk zaproponował, by wysłać do członków Federacji przypomnienie dotyczące terminu nadsyłania materiałów do rocznika 2025. Jednocześnie zakomunikował, że do grona prenumeratorów periodyku dołączyła Narodowa Biblioteka Ossolineum, która zakupiła również numery archiwalne.

7. Przewodniczący Zarządu poinformował, że 7 lub 8 listopada spotka się z przewodniczącym Konferencji Episkopatu Polski abp. Tadeuszem Wojdą SAC w sprawach Federacji. W spotkaniu będzie również uczestniczył ks. J. Witczak.

8. O. Grzegorz Filipiuk zaproponował, by spotkania Zarządu odbywały się online raz w miesiącu i by na podstawie protokołów wyznaczać konkretne zadania z terminami ich wykonania. Następne spotkanie Zarządu odbędzie się między 18 a 22 listopada.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Online, 29 listopada 2024 roku)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się online 29 listopada 2024 roku. W spotkaniu brali udział: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (przewodniczący), ks. dr Jerzy Witczak (zastępca przewodniczącego), ks. dr Piotr Tylec (skarbnik), ks. dr Tomasz Garwoliński (sekretarz) i ks. dr Kamil Zadrożny (członek Zarządu).

2. Na początku członkowie posiedzenia zajęli się przygotowaniami do XXX Walnego Zgromadzenia, które odbędzie się w dniach 9-11 września 2025 roku w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu. Przewodniczący Zarządu przypomniał, że będzie to spotkanie połączone z wyborami nowych władz Federacji. Następnie zaproponował, by każdorazowe walne zgromadzenie miało swoją myśl przewodnią. Poprosił, by członkowie Zarządu zastanowili się nad myślą przewodnią spotkania w Radomiu. Ks. J. Witczak zauważył, że już niebawem trzeba będzie rozesłać propozycje tematów do ewentualnych prelegentów. O. G. Filipiuk przyznał, że rozważa wydłużenie czasu walnego zgromadzenia. Podał myśl, by zapytać uczestników obrad o zdanie w tej kwestii. Ks. T. Garwoliński zaproponował, by rozpocząć walne zgromadzenie obiadem, a nie – jak to było dotychczas – kolacją,

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

dzięki czemu zyska się pół dnia. Jest to możliwe m.in. z racji dogodnego dojazdu do Radomia. Dalsze ustalenia dotyczące XXX Walnego Zgromadzenia będą podejmowane podczas spotkania Zarządu w Radomiu w dniach 15-16 stycznia 2025 roku.

3. Ks. J. Witczak poinformował o trwającej konfiguracji katalogu NUKAT z systemem Koha. Zapowiadana jest większa integracja z systemem Biblioteki Narodowej.

4. Następnie ks. K. Zadrozny podjął temat „Fides. Rocznika Bibliotek Kościelnych”. W tej chwili zgłoszono trzy artykuły oraz trzy mniejsze materiały. Dwaj autorzy obiecali dosłać kolejne swoje teksty.

5. Z kolei ks. P. Tylec przedstawił stan finansów Federacji.

6. Przewodniczący Zarządu zapowiedział podjęcie rozmów na temat przyszłorocznych warsztatów w Bibliotece Narodowej. Poinformował również o tym, że archiwum Federacji „Fides” znalazło się w osobnej szafie w Bibliotece Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w Zakroczymiu.

O. GRZEGORZ FILIPIUK OFMCAP¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Radom, 15-16 stycznia 2025 roku)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się w Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu 15-16 stycznia 2025 roku. Na posiedzenie przybyli: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (przewodniczący), ks. dr Jerzy Witczak (zastępca przewodniczącego), ks. dr Piotr Tylec (skarbnik), natomiast ks. dr Tomasz Garwoliński (sekretarz) i ks. dr Kamil Zadrożny (członek Zarządu) uczestniczyli online w spotkaniu, które odbyło się 15 stycznia wieczorem. Dołączył wówczas również ks. dr Daniel Swend, dyrektor Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu – jako gospodarz XXX Walnego Zgromadzenia Federacji.

2. Spotkanie poświęcono przygotowaniom do XXX Walnego Zgromadzenia, które odbędzie się w dniach 9-11 września 2025 roku w WSD w Radomiu.

Spotkania Zarządu w miejscu kolejnego walnego zgromadzenia służą m.in. dokonaniu wizji lokalnej i ustaleniu wstępnego programu. Tak też się stało. Ks. Swend, dyrektor biblioteki, oprowadził o. Filipiuka i ks. Witczaka po gmachu WSD, by zapoznali się z możliwościami logistycznymi budynku, po czym podjęto decyzje co do wyboru sali obrad.

¹ Biblioteka Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu.

Na wieczornym spotkaniu, do którego dołączyli online ks. Garwołiński i ks. Zadrozny, ustalono wstępny godzinowy program XXX Walnego Zgromadzenia. Przyjęto propozycję, aby przewodnim tematem była popularna na wielu spotkaniach sztuczna inteligencja i jej wykorzystanie w pracy biblioteki. Pod tym kątem będzie się poszukiwać wykładowców do części konferencyjnej. W programie nie zabraknie również tematów bieżących, m.in. dotyczących nowej formy działania katalogu NUKAT, a także bieżących informacji i propozycji z bibliotek członkowskich. Swoje zbiory przedstawi gospodarz, czyli biblioteka radomska, oraz Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, które ma ciekawe zbiory starych druków, a w tym roku chce dołączyć do Federacji jako członek zwyczajny. Ważnym punktem programu będą wybory władz Federacji, które odbędą się drugiego dnia obrad. Tegoroczne zgromadzenie rozpocznie się obiadem w pierwszym dniu zjazdu, a zatem wcześniej niż w poprzednich latach, dzięki czemu już na sesji popołudniowej można przedstawić sprawozdania z pracy władz Federacji: Zarządu i Komisji Rewizyjnej, będzie też czas na posumowanie trzyletniej kadencji. Do przewodniczenia Eucharystiom w drugi i trzeci dzień zgromadzenia planuje się zaprosić bp. Marka Solarczyka, biskupa diecezji radomskiej, oraz bp. Andrzeja Siemieniewskiego, delegata KEP ds. Federacji „Fides”. Zaproszeniem biskupów zajmą się o. Filipiuk i ks. Witczak. Przyjęto również propozycje sponsoringu spotkań przy kawie. Będą to firmy: producent mebli Rol-Mot z Cielmowa, Skanowanie.pl – firma archiwizująca, a także Ceiba – spółka zajmująca się zaopatrzeniem bibliotek i archiwów. Firmy te otrzymają w programie czas na prezentację i miejsce na przygotowanie swoich stoisk. Ustalono również, że przewiduje się zwiedzanie kościołów Radomia z przewodnikiem.

3. Następnego dnia (16 stycznia) o. Grzegorz Filipiuk i ks. Jerzy Witczak spotkali się z ks. dr. Markiem Adamczykiem, rektorem WSD w Radomiu. Podczas spotkania sprecyzowano oficjalne punkty programu XXX Walnego Zgromadzenia i poinformowano księdza rektora o wstępie ustalonym programie.

O. GRZEGORZ FILIPIUK OFMCAP¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Online, 26 lutego 2025 roku)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się on-line 26 lutego 2025 roku. W spotkaniu uczestniczyli: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (przewodniczący), ks. dr Jerzy Witczak (zastępca przewodniczącego), ks. dr Piotr Tylec (skarbnik) i ks. dr Kamil Zadrożny.

2. Zarząd kontynuował przygotowania do XXX Walnego Zgromadzenia. O. Filipiuk potwierdził przyjęcie zaproszenia przez bp. Marka Solarczyka, biskupa radomskiego, który będzie przewodniczył Eucharystii i wygłosi kazanie drugiego dnia zgromadzenia. Ks. J. Witczak ma się skontaktować z bp. Andrzejem Siemieniewskim, aby ustalić, czy delegat KEP może przewodniczyć Eucharystii ostatniego dnia. Potwierdzono, że tegorocznymi sponsorami będą firmy: Rol-Mot (regały), Skanowanie.pl i Ceiba. Zaprezentują podczas obrad swoje nowości i propozycje dla bibliotek. Podczas sesji konferencyjnej swoją obecność potwierdzili: Tomasz Kalota z Wrocławia, Iwona Wiśniewska z NUKAT oraz profesor z Radomia, którego nazwisko poda ks. Daniel Swend, również o. Filipiuk zaproponował swoje wystąpienie nt. tekstu literackiego i wydania *Pieśni słonecznej, czyli*

¹ Biblioteka Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu.

Pochwały stworzeń św. Franciszka z Asyżu w 800. rocznicę powstania tego utworu. Jeszcze będą prowadzone rozmowy nt. wystąpień ks. Romana Dworackiego z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, Romana Tabisza i Fryderyka Rozena. Ks. Tomasz Garwoliński skontaktuje się z prodziekanem Wydziału Filozofii KUL, aby zaprosić jego przedstawiciela z referatem na temat sztucznej inteligencji. Zarząd coraz bardziej skłania się ku temu, aby XXXI Walne Zgromadzenie w 2026 roku odbyło się we Wrocławiu, m.in. aby móc zwiedzić nową bibliotekę Papieskiego Wydziału Teologicznego. Ks. Witczak poinformował, że koszt pobytu we Wrocławiu jest następujący: dwa noclegi ze śniadaniem – 260 zł, dwie kolacje i dwa obiady w cateringu – 200 zł.

3. Ks. J. Witczak przedstawił sytuację Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” po przejściu na system Koha.

4. O. G. Filipiuk zwrócił się do Zarządu z prośbą o zgodę na przyjęcie do Federacji Archiwum Archidiecezji Poznańskiej w osobie ks. dr. Romana Dworackiego. Archiwum chce dołączyć do Centralnego Katalogu „Fides” ze swoim cennym zbiorem starych druków. Zarząd wypowiedział się pozytywnie co do tej propozycji. Informacja zostanie przekazana i pozostanie czekać na formalne zgłoszenie.

5. Ks. K. Zadrozny poinformował o pracach nad najnowszym numerem rocznika. Jest już przygotowany spis treści. Oczekiwane są jeszcze dwa artykuły: Stefano Malaspiny z BETH i o. Filipiuka o regule franciszkańskiej. Przewodniczący poinformował Zarząd, że przygotowywana jest księga pamiątkowa dla Edwina Klessy z Biblioteki Parafialnej w Trzciance. Zostanie do niej wysłany jego biogram z uwzględnieniem działalności w Federacji.

6. Skarbnik ks. P. Tylec przekazał, że stan finansów „Fides” jest dobry. O. Filipiuk spotkał się niedawno z nowym sekretarzem generalnym KEP, bp. Markiem Marczakim. Przedstawił coroczną prośbę o subwencję na wyjazd na spotkanie BETH i otrzymał ustną obietnicę przyznania wyznaczonej kwoty. Przy tej okazji sekretarz poinformował o zmianie sposobu przyznawania różnych dotacji z KEP. W pierwszej kolejności będą ją otrzymywały te podmioty, które z takich dotacji już korzystają, a więc także „Fides”. Sprawa finansowania Centralnego Katalogu ma być przedstawiona na forum

KEP. Zostanie napisane odpowiednie pismo w tej sprawie. Sprawozdanie roczne dla sekretariatu KEP zostanie przygotowane do 10 marca br.

7. O. Filipiuk poinformował, że ustalono termin spotkania BETH, które w 2026 roku odbędzie się w Warszawie w dniach 19-22 września.

8. O. Filipiuk podał propozycje terminów pielgrzymki Federacji w roku jubileuszowym do Włoch: 26 września – 4 października lub 15-22 października 2025 roku.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Online, 21 maja 2025 roku)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się online 21 maja 2025 roku. W zebraniu uczestniczyli: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (przewodniczący), ks. dr Jerzy Witczak (zastępca przewodniczącego), ks. dr Piotr Tylec (skarbnik), ks. dr Tomasz Garwoliński (sekretarz) i ks. dr Kamil Zadrozny.

2. Na początku członkowie posiedzenia zajęli się sprawą organizacji XXX Walnego Zgromadzenia, które odbędzie się w dniach 9-11 września 2025 roku w Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu. Dopracowano program i tekst zaproszenia, które w połowie czerwca będzie rozesłane do bibliotek członkowskich. Ustalono termin przyjmowania zgłoszeń na 31 lipca. O. G. Filipiuk zadeklarował, że na XXX Walne Zgromadzenie przygotuje wydruk Statutu Federacji. Ks. J. Witczak potwierdził aktualność zaproszenia w roku 2026 do Wrocławia na XXXI Walne Zgromadzenie.

3. Następnie ks. K. Zadrozny poinformował, że z powodu nowych obowiązków nie będzie mógł kontynuować pełnienia funkcji redaktora naczelnego „Fides. Rocznika Bibliotek Kościelnych”. Zaprezentował materiał do bieżącego tomu periodyku.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

4. Z kolei ks. J. Witczak zrelacjonował spotkanie zarządu BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie), które odbyło się 10 maja w KU Leuven Bibliotheken Maurits Sabbebibliotheek.

5. Ks. Witczak poinformował o sytuacji Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides” oraz przypomniał, że NUKAT od 17 marca br. pracuje w systemie Koha. Do dołączenia do Centralnego Katalogu przygotowuje się Biblioteka WSD w Koszalinie.

6. Ks. P. Tylec przedstawił stan finansów Federacji. Wspomniał również, że sprawozdanie finansowe wysłano do Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski. Zastępca przewodniczącego zaproponował, by do rozpoczęcia XXX Walnego Zgromadzenia w Radomiu urealnić listę członków Federacji.

7. Przewodniczący zaproponował datę następnego spotkania Zarządu na 1 września 2025 roku.

Wersją pierwotną czasopisma „Fides. Rocznik Bibliotek Kościelnych”
jest wersja papierowa

ADRES REDAKCJI

Biblioteka Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego
ul. św. Barbary 41, 42-226 Częstochowa
e-mail: kamilzadrozny10@gmail.com

SEKRETARIAT FEDERACJI „FIDES”

Biblioteka Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów
ul. Ojca Honorata Koźmińskiego 36, 05-170 Zakroczym
e-mail: fidesfederacja@gmail.com

DRUK I OPRAWA

Drukarnia J. i J. Maciejewscy, ul. Gdańska 1, 06-300 Przasnysz
Druk 2025 – nakład 150 egz.

